STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09369

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פּרץ

פֿאָלקסטימליכע געשיכטען

ווילנער פארלאג פון ב. א. קלעצקין

Printed in Poland

I. L. Perec. „Far Klejn un Grejs".

Drukarnia „Wydawnictwo Wileńskie" B. Kleckina,
M.-Stefańska 23.

אינהאַלט:

	זייט
ביים גוסס צו־קאָפּענס	5
דריי מתנות	13
איין אָבקומעניש	25
זיבן גוטע יאָהר	37
די תאוה צו קליידער	42
אראָבגעגלאָזטע אויגען	50
לא תחמוד	64
נסים אויפן ים	71
דער קונצען מאַכער	80
ס'אי'גוט	86
דער הינדטעשער סדר	92
צוויי וועגען; צוויי משלים	97
אַ קאַפּיטעל תהלים	104
שמע ישראל	118
דער אוצר	133
נחת פון קינדער	138
אַ גאַנץ יאָהר שכור—פורים ניכטער	149
מסירת נפש	155
דריי חופּות	200

ביים גוסס צו קאפּענס

דער שמש פון גן־עדן — אַ ליכטיגער מלאך — איין אָפּגלאַנץ פון זיין ליעבען נאָמענס שטראהלענדיגער גענאַד, קומט איין מאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרויס און עפענט, צורודערט און פערזאָרגט, אַ פענסטעריל פון הימעל, בויגט אַרויס דעם שטראהלענדיגען קאָפּ און ווענדעט זיך מיט אַ טרויעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגעהענדיגער זון און פרעגט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס ביי לייב'ל קאָנסקיוואָלער טהוט זיך? די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אונרוהיגער ציהט דער מלאך זיין שטראהלענדיגען קאָפּ צוריק. און נישט אומזיסט איז אונרוהיג דער מלאך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישען צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיעבען הימלען מיט לייב'ל קאָנסקיוואָלער'ס „שמע ישראל"...

ווי אַ זילבערנער שטראָם צושיט זיך זיין „אֶחָ— — —ד" צו־פוסענס ביים כסא הכבוד... און עס קלערט זיך דער „אֶחד" און זומט, און ברומט, און זיעדט, ווי אַ מחנה זומער־פויגלעך, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט ציגעצויגען צו איהר און ברידעט זיך און ברענט אין איהר, מיט'ן גרעסטען תענוג פון „יסורים של אהבה"...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער איהם צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעהלט.

אין בעט אין לויב־געזאַנג פון אַלע וועלטען איז דעריבער אַ פּגימה געוועזן...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געוואָרען אַ כלי; אַ סטרונע ביי איין ערשטער פידעל האָט געפּלאַצט און איז פערשטומט געוואָרען.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פערגעסען צו דאַווענען מנחה?
וועט ער זאָגען צוויי שמונה-עשרה'ס ביי מעריב?

ניעדריגער לאָזט זיך דערווייל אַראָב די זון. די שטיל בעהאַלטענע שאָטענס קריגען רשות, אַרויסצוקומען פון זייערע בעהעלטענישען,— און זיי קריכען אַרוים פון די שפּאַלטען אין די פעלזען ביי ימים, פון גריבער און הייל'ען אין וויסטע מדבריות, פון אונטער בוימער און צווישען צווייגען און בלעטער אין די טיעפּסטע וועלדער... און זיי פערשפּרייטען זיך איבער'ן ישוב און פלעכטען זיך אַרום און אַרום...

און אָט איז אַראָב די זון אינגאַנצען. לבנה און שטערן בלאַנקען שטיל-שוויגענדיג אויף און נעהמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאַכט... און זיי שפּינען און וועבען זייער פער'כשופט שפּינוועבס— אַ זילבער-דיגע נעץ איבער דער פערמאַטערטער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבער'ן הימעל פערזונקען געוואָרען די חיה מיט דער אויפשריפט „אמת" אויפ'ן שטערן, און צוזאַמען מיט דער לבנה איז אַרויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די חיה מיט דער זיל- בערנער טרעסט אויפ'ן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה"...

און באַלד עפענען זיך שטיל-שוויגענדיג די טהויערען פון הימעל, און לאָזען אריין גאַנצע מחנות נשמות פון איינגעשלאָפענע מענשען, וואָס קומען נאַכט אויף נאַכט אַרויף און פערשרייבען אין די הייליגע ביכער, ווי אַזוי עס האָט זיך אָבגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפּען די פעדערן, און עס רוישען מיליאָנען— מילאַסען פליגעל, טהייל ווייסע ווי שניי, ס'רוב גראָהע און פערפלעקטע, מאַנכע אויך רויט פערבלוטיגטע...

און אַלע זיעבען הימלען ווערען פול מיט אַ געמישט גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליעבשאַפט, האָפנונג און שרעק... און פּלוצלינג בלייבט אַלץ ווי פערשטאַרט.

אַרום כסא הכבוד וויקעלט זיך שטיל אַ זילבערנער נעבעל, וויקעלט זיך און וויקעלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטערן נעבעל הערט זיך אַ ברומען ווי פון אַ טויב:
„וועה איז מיר, וואָס איך האָב חרוב געמאַכט מיין הויז...
„וואָס איך האָב פערברענט מיין פּאַלאַץ....
„וואָס איך האָב פערטריבען מיין זוהן, מיין איינציגען זוהן"...
און אַ שוידער פון רחמנות געהט דורך אַלע זיעבען הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטהעם פערהאַלטען, וואַרטענדיג ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וואונדער, אויף אַ בשורה אַ נייע...

עס איז אָבער גאָר נישט געשעהן...

עס דערהערט זיך פון אונטען אַ קול: עס קרייהט דער האָהן.

פון כסא הכבוד געהט אָב דער נעבעל, דער פער'כשופטער שוידער פּלאַצט און צורינט... עס עפענען זיך ווייטער די פענסטער פון הימעל, די נשמות פליהען צוריק אַרויס... מלאכים מיט בריליאַנטענע פלעדער־ווישען יאָגען אַרויס די פערשפּעטיגטע, די פערציטערטע, פערוויינטע און טיעף דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטען צו חצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערען דער צייכען „אמונה" אויף דער זילבערנער טרעפּ. אַ דינער, רויטליכער שטראַהל וועקט זיך פון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך ווי פון אַ טיעפען חלום, געהט צו און עפענט נאָך אַמאָל אַ פענסטעריל אין הימעל, בויגט אַרויס דעם קאָפּ און רופט, פרעגענדיג:

— לבנה און שטערן, איידער איהר פערשווינדט, צי קענט איהר מיר נישט זאָגען, וואָס עס האָט מיט לייביל קאָנסקיוואָלער פּאַסירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאָלדען־צופלאַקערט אַ קליין שטערענדעל פון ווייטען, איז צוגעשוואומען צום פענסטעריל און האָט געענטפערט:

— איך וויים, ליכטיגער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשוואומען און האָב אין זיין פענסטעריל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... איין אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפען און געל... איך האָב געזעהען, ווי מען האָט איהם אַ פעדער אונטער די נאָזלעכער געלעגט; איך האָב אָבער נישט געזעהען, זי זאָל זיך ריהרען.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות נים גענומען, על דעת עצמו איז ער אַראָבגעשאָסען אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלער'ס נשמה.—

עס וועט זיין אומגעריכטע פרייד זיין אין גן־עדן.

אַזוי האָט ער געטראַכט.

פלינק פליהען מלאכים, נאר — די שווארצע ווי די ווייסע...

און אז דער ליכטיגער מלאך איז אראבגעקומען, האט ער שוין געטראפען א פינסטערן מלאך ביי׳ם גוסס צו־קאפענס...

צי איז דער פינסטערער פריהער ארוים, צי האט ער צו אונז א קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואס טהוסטו דא? וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאך, דערשראקען. עס איז דאך לייב׳ל קאנסקיוואלער!

— איז וואס? לאכט דער שווארצער. און צוויי שורות ווייסע צייהן בליצען איהם ארוים פון אויסגעקרומטען מויל...

— דאס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זעהר אנגענעהם! מאכט דער שווארצער א העויה; איך בין נאר א לאפיטוט פון גיהנם, נאר לא׳מיר זעהען!

און ער גיט א שאר מיט א פוס אונטערן קראנקענס בעט, און עס רוקט זיך ארויס א פערבונדענער זאק.

— וואס ליעגט דא אין זאק?

— טילת ותפלין, וויל דער גוטער מלאך טרעפען.

— אונטערן בעט בעהאלטען? עברות בעהאלט מען!

און ער בויגט זיך אראב צום זאק און בינדט איהם אויף, און עפענט איהם, און דערלאנגט איהם א שטויס מיט׳ן פוס— א גאלדענער גלאנץ ווארפט זיך איבער דער שטוב, א גאלדענער קלאנג לויפט איהם נאך— גאלדענע רענדלעך שיטען זיך אויס...

— גנבה־געלד, גזלה־געלד! רופט אויס דער שווארצער מלאך: אויסגענארט ביי נישט קלוגע, געדרייבט ביי אלמנות, געגזלט ביי יתומים, פון צדקה פושקעס ארויסגענומען... מיט בלוטיגע טרעהרען זענען זיי געוואשען און הארציגע בלוט־פלעקען קלעבען אן זיי... און זעה, ווי ער וועקט זיך, אז מען ריהרט זיין גאלד!

מיט פערשלאסענע אויגען ווארפט זיך דער גוסס...

פערציטערט בלייבט דער ווייסער מלאך און פערשטעלט זיך דאס פנים מיט דער ערשטער פאר פליגעל... דורך א שפאלט פון לאדען רייסט זיך אריין א שטראהל פון דער מארגענדיגער זון, ער פאלט איבער׳ן גוסס׳עס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטען מאל עפענט ער האלב די אויגען אויף:

— ווער איז דא? פרעגען די פערשוואכטע, פערגעלטע ליפען מיט

אַ שאָרך פון אַ פערפוילטען בלאַט...

— איך! ענטפערט דער שלעכטער מלאָך: איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואו אַהין?

— אין גיהינם אַריין!

פאַר שרעק פאַלען דעם גוסס צוריק די אויגען צו.

— בעט, בעט גאָט! רופט דער גוטער מלאך: טהו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין גאָלד...

— שמע... הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין! זאָגט דער שלעכטער מלאך און לעגט זיין שווערען, שוואַרצען פליגעל איבער'ן גוסס'עס פנים, און אונטערן פליגעל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיט'ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאָך רוקט זיך צוריק אָב פערשעמט

II.

אין אַ פינסטערער, פערגאָסענער האַלבער נאַכט, צווישען גערויש, געשריי און געפילדער אין גיהינם, שניידט זיך דורך אַ שאַרף־שניידענ־דיגער בעפעהל:

— נחמנ'קע פון זבאראַש געהט אויס... ער פלעגט זיך שניידען די נעגעל נישט איבערגעהיפּט, אַוועקוואַרפען... נישט איין מאָל פערגעסען מנחה צו דאַווגען,— ווער געהט נאָך זיין נשמה?

— איך!— רופט זיך אָן אַ מלאָך־חבלה!

— גרייט דערוויל צו אַ קאָכענדיגען קעסעל סמאָלע.

ער שפּרינגט אונטער און פליהט אַרויס פון גיהינם...

געשווינד פליהען שלעכטע מלאָכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי...

און אַז דער מלאָך־חבלה איז צום קראַנקענס בעט געקומען, האָט ער שוין צו־קאָפּענס אַ ווייסען גוטען מלאָך געטראָפען. ער איז געזעסען און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרימער מענש, פאַר'ן טויט... עס איז נאָר אַ בריק, אַ קורצע גרעניץ צווישען, פינסטערקייט און ליכט... פון זאָרג

און אומרוה איין איבערגאַנג צו רוה און גליק...

נאָו דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פערטראָגען, און די פלאַמעדיגע אויגען בלאָנדזען אַרום אויף די ווענד...

און דער שוואַרצער מלאך בלייבט שטעהן בּיי דער טהיר און קוקט פערוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, הרר? פרעגט ער דעם ליכטיגען מלאך.

— ניין! ענטפערט דער גוטער: איך בּין געשיקט געוואָרען נאָך דער נשמה, נאָך דער רייגער באַרמהערציגער נשמה; דו קענסט איבּער איהר קיין שליטה נישט האָבּען!

— ער האָט נישט על פי דין די נעגעל געשניטען!....

— איך וויים, האַקט איהם איבּער דער גוטער מלאך; נאָר דערפאַר קיין איינציגע רגע פאַר זיך נישט געלעבּט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פערפּינסטערטע, פערוואָגעלטע, פערמאַטערטע.....

— בּיי אונז אין בּוך איז פערשריבּען, וויפיעל מאָל ער האָט מנחה פערפעהלט....

— נאָר קיינמאָל נישט פערפעהלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמיצען העלפען. קיינמאָל נישט פערגעסען צו טרייסטען, צו האַרציגען און צו קרעפטיגען דאָרט, וואו די פליגעל זענען אַראָבּגעפאַלען מיעד, וואו די גאַל האָט געזאָלט די רייגסטע נשמה פערגיסען, וואו די לעצטע האָפנונג, האָט זיך געדאַכט, איז פערשוואונדען... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבּויט... דאָס דאַך איבּער'ן קאָפּ נישט פעררוכט, זיין בּעט זיך נישט וויך געבּעט, קיין ליעבּשאַפט בּיי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט... נאָר אַליין פאַר אַנדערע... וויל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטען בּעסער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקען ציהען זיך אין דרויסען איבּער'ן הימעל... אויף אַ רגע שניידט זיי דורך אַ בּליץ, נאָר ער ווערט פערלאָשען און נאָך פעסטער ציהען זיך, נאָך ענגער שליסען זיך צוזאַמען די דיקע, פינסטערע וואָלקענס.

דער בּליץ האָט צום לעצטען מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ בּיי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּענס? פרעגען די פערבּרענטע ליפען.

— איך, איך, אַ ליכטיגער מלאך, פון זיין ליעבּען נאָמען'ס ליכטיגער

פמליא... און פון זיין ליעבען נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— וואו אַהין? פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימעל אַרויף, אין גן־עדן אַריין!

— הימעל... גן־עדן... שטאַמעלט נאָך דער גוסס אין היץ: און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימעל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס גענאָד בעשטראַהלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... שטאַמעלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טהון?

— וועסט נישט דאַרפען טהון... דאָרט איז אייביג רוה, אייביג ליכטיגער נחת, אָהן אויפהער שטראַהלענדיג גליק.... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טהון? דרעהט זיך מיט'ן לעצטען כח דער גוסס אויס צו'ם מלאך: איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפען, געפאַלענע אויפצוהייבען, קראַנקע צו היילען, הונגעריגע צו זעטיגען, דאָרשטיגע די ליפען צו נעצען, פערלוירענע צו זוכען און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געווען!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט אַ נישט זיכער קול דער מלאך: דאָס איז דאָרט נישט פערהאַן, דאָרט וועט קיינער נישט דאַרפען דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון, מלאך? דאָרט וואו קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנות'דיגע טרעהר אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטען פון מויל, און נישט מיין האַנד, אויפגעהויבען צו ווערען פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און בעלעקט זיך... אַ הוזק־שמייכעל לעגט זיך איהם איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפענט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע צייהן בליצען אויף אין דער פינסטערער שטוב...

און צורודערדט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס....

— וואָס פאָרט, מלאך! וואָס פאָרט?

און דער גוטער מלאך דרעהט זיך אויס צום פענסטער און קוקט אַרויס צום הימעל און וואַרט פון דאָרט אַיין עצה און אַ ראָטה... נור פערשלאָסען איז דער הימעל; אָהן אַ וואָרט, אָהן אַ שטראַהל, אָהן אַ פונק... און עס יאָגען אָן אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָל־

קענס — אַ שאָטען פאַלט איבער'ן ליכטיגען מלאך'ס פנים, דער הימעל זעהט אוים האַרט און בייז, אָהן רחמנות זעהט ער אוים, ער האָט אידם נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזעהן... ער בלייבט פערציטערט.

מיט דער ווײלע בענוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענעהענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אַהין?

— דאָרט וואו דיין האַרץ געלוסט... צו די אונגליקליכע, הונגעריגע, לעפּצענדיג־דורשטיגע... צו די פערהלש'טע און פערמאַטערטע, צו די פערלוירענע, פערשאָלטענע, צו די פון גאָט פערגעסענע... העלפען וועסט דו נישט קענען, אָבער צוזאַמען לײדען, מיטפיהלען...

— איך געה! איך געה! רופט דער קראַנקער אוים מיט קראַפט———

און דער ווייסער מלאך איז אַוועק מיט לײדיגע הענד.

דריי מתנות.

א) אויבען ביי דער וואג.

אמאל, מיט יאהרען און דורות צוריק, איז ערגיץ נפטר געווא־רען א יוד.

מילא, א יוד איז נפטר געווארען — אייביג לעבען קען מען ניט — מהוט מען איהם זיין רעכט... ברענגט מען איהם צו קבורת ישראל...

נאך סתימת הגולל, דער יתום זאגט קדיש — פליהט די נשמה ארויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי ארויף, הענגט שוין דארט פאר'ן בית־דין די וואג, אויף וועלכער מען וועגט די עברות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט א קלאר ווייס זעקיל ווי שניי אין דער האנד, ביי דער וואגשאל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער גע־וועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך, מיט א קויטיג זעקיל אין דער האנד, ביי דער וואג־שאל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסען קלארען זעקיל זענען מצוות, אין ברודיג שווארצען זע־קיל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסען זעקיל אויף דער וואג־שאל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פארפומעס און לויכ־טען ווי די שטערנדלעך אין הימעל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגען זעקיל ארויס, אויף דער וואג־שאל פון דער לינקער האנד, עבירות — זענען זיי, נישט פאר אייך געדאכט, שווארץ ווי קויל און א ריח האבען זיי — סאמע־ראדנע פעך און סמאלע.

שטעהט אזוי די ארימע נשמה און קוקט, און גאפט — זי האט זיך גאר ניט געריכט, עס זאל זיין אזא הלוק צווישען „גוט" און „שלעכט";

דאָרט האָט זי גאַנץ אָפּט בײדע נישט דערקענט, אײנעם פאַר'ן אַנדער'ן געגומען.

און די וואָג-שאָלען הױבען זיך פאַמעליך, אַרױף און אַראָב, אַמאָל די, אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל בײ דער וואָג-שאָל אין דער הײך ציטערט, נעהמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס...

נור אויף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל! אַ פּראָסטער יוד געװען, אָהן גרױסען „להכעיס", װי אויך אָהן „קדוש השם"... אַזױ — קלײנע מצוה'ליך, קלײנע עברה'ליך, שרעטעליך, שטױבעליך... טײלמאָל — קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן.

און פונדעסטװעגען, אַז דאָס צינגעל רוקט זיך אויף אַ האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך אַרױס אַ זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרײכט צום כסא הכבוד.

און די מלאכים שיטען פאַמעליך, מיט כונה. אַ שרױט נאָך אַ שרױט, אַ שטױב נאָך אַ שטױב, װי פשוט'ע בעלי-בתים ליציטירען „אתה הראית", אַ פּרוטה און נאָך אַ פּרוטה...

נור אַ ברונעם שעפּט זיך אויך אויס, די זעקליך װערען לײדיג.

— שוין? פרעגט דער בית-דין-שמש — אויך אַ מלאך צװישען אַלע מלאכים.

דער יצר טוב, װי דער יצר הרע, דרעהען אויס די זעקליך קאָפּויר: נישטאָ מעהר! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן, װי עס האָט זיך אָבגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזױ, און זעהט אַזױנס, װאָס עס איז נאָך ניט געשעהען, זינד הימעל און ערד זענען בעשאַפען געװאָרען...

— װאָס דױערט אַזױ לאַנג? פרעגט דער אב-בית-דין.

שטאַמעלט דער שמש:

— גלײך! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע-ראָדנע מיט!...

די עברות האָבען גלײך געװאויגען מיט די מצוות.

— אַקוראַט? פרעגט מען נאָך אַ מאָל פון בית-דין של מעלה'ס טיש.

קוקט ער נאָך אַ מאָל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית-דין של מעלה אַ ישוב און גיט, נאָכ'ן ישוב הדעת, אַרױס אַ פסק כהאי לישנא:

„היות די חטאים וועגען נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...

„און פון צווייטען צד — וועגען די מצוות נישט מעהר פאַר די עברות, — קען מען איהר נישט עפענען די טויערן פון גן־עדן.

„על כן נע־ונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי אַרומפליהען אין דער מיט, צווישען הימעל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איהר דערמאַנען און דערבאַרמען זיך, און צו־רופען צו זיך מיט זיין גנאָד".

און דער שמש נעהמט די נשמה און פיהרט זי אַרויס.

יאָמערט נעבּיך די נשמה און קלאָגט אויף איהר מזל.

— וואָס וויינסטו אַזוי? פרעגט ער זי: ווערסט נישט האָבּען קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, ווערסט דו דאָך אָבּער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פון גיהנם, — קוויט!

די נשמה אָבּער לאָזט זיך נישט טרייסטען:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָר נישט! גאָר נישט איז שרעקליך!

קריגט ער אויף איהר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איהר איין עצה:

„פליה, זאָגט ער איהר, נשמה'לע, אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבּעדיגער וועלט...

„אין הימעל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו דו זעהן אין יענער זייט הימעל? נייערט שטערנדליך! און דאָס זענען ליכ־טיגע נור קאַלטע בּרואים, זיי ווייסען פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלען זיך נישט מיהען פאַר דיר, זיי וועלען גאָט אָן דיר נישט דערמאַנען...

„מיהען זיך פאַר איין אָרימער פערוואָגעלטער נשמה קענען נור די צדיקים פון גן־עדן... און זיי, הער נשמה'לע, — זיי האָבּען ליעבּ מתנות... שענע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו בּיטערליך — די טבע פון היינטיגע צדיקים!

„פליה זשע, נשמה'לע — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבּעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבּט זיך, וואָס עס טהוט זיך. און דערזעהסט דו עפּיס אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שען און גוט, האַפּ עס און פליה דערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָלסטו אָנקלאַפּען און מעלדען זיך אין מיין נאָמען בּיים מלאך פון דער פורטקע. זאָג: איך

האָב געהייסען!...

„און אַז דו ווערסט האָבען געבראַכט דריי מתּנות, זיי זיכער — ווע־לען זיך פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי וועלען פועל'ן... בּיי'ם כּסא הכּבוד האָט מען ליעב נישט די פיין געפּוירענע, נור די אויפ־געקומענע...

און אַזוי ריידענדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימעל אַרויס.

ב) די ערשטע מתּנה.

פליהט עס אַזוי דאָס אָרימע נשמה'לע, נידריג איבּער דער לעבּע־דיגער וועלט, און זוכט מתּנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליהט אַרום און אַרום, איבּער דערפער און שטעדט, וואו נור אַ שטיקעל ישוב, — צווישען בּרענענדיגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען; אין רעגען־צייט — צווישען טראָפּען און וואַסער־נאָדלען; סוף זומער — צווישען זילבּערנעם שפּינוועבּס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער צווישען די שניי־עליך, וואָס פאַלען פון דער הייך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגען אויס...

וואו זי דערזעהט אַ יוד, פליהט זי האַסטיג צו און קוקט איהם אין די אויגען אַריין — צי געהט ער נישט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך בּיי נאַכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען, — זי איז דאָ און קוקט אַריין, צי וואַקסען נישט אין דער שטילער שטוב גאָט'ס שמעקענדיגע בּלימעליך — בּעהאַלטענע מעשים טובים?

לײדער!... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פון אויגען און פענ־סטער, דערשראָקען און פערציטערט...

און אַז עס געהען ווייטער פאַרבּיי זמנים און יאָהרען, פאַלט זי כּמעט אין אַ מרה־שחורה אַריין. פון שטעדט זענען שוין בּית־עלמינ'ס געוואָרען. בּית־עלמינ'ס האָט מען שוין אויף פעלדער צואַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער בּיי וואַסערן איז זאַמד געוואָרען, טייכ'ן האָבען דאָס געלעגער געבּיטען, טויזענדער שטערען זענען אַראָבּגעפאַלען, מיליאָ־נען נשמה'לעך זענען אַרויסגעפליגען, — און זיין ליעבּער נאָמען האָט זיך

אָן איהר נישט דערמאַנט, און קיין אויסטערלישע גוטס און שענס האָט זי נישט געפֿונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרים, די מענשען — אַזוי מיטעלמעסיג און גרויז אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטערליש“? אויף אייביג בין איך נע ונד און פֿערשטויסען!“...

נור ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איהר אַ רויטע פֿלאַם אין די אויגען אַריין, אין מיטען דער פֿינסטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פֿלאַם.

זי קוקט זיך אום — פֿון אַ הויך פֿענסטער שלאָגט די פֿלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר בעפֿאַלען, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פּנים'ער. איינער האַלט אַ ברענענדיגען שטורקאַץ אין דער האַנד און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביי'ם גביר'ס ברוסט מיט אַ בליצענדיג מעסער און הזר'ט איהם אַלץ איבער: „ריהרסט דו דיך, יוד, איז דיין סוף! געהט דיר די שפּיץ פֿון מעסער פֿון יענער זייט רוקען אַרויס“!... און די רעשט עפֿענט קאַסטען און שרענק און רויבט.

און דער יוד שטעהט ביי'ם מעסער און קוקט געלאַסען צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגען, קיין האָר פֿון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט גע-געבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אַריין“, שעפּציען זיינע בלאַסע ליפּען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפֿענט די לעצטע שופֿלאַד פֿון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפּט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כּלים, — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נור פּלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפֿען צום לעצטען בעהעלטעניש און ציהען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס בעהאַלטענסטע, — פֿער-געסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופֿלאַמען זיך איהם די אויגען, ציהט ער אויס צום וועהרען די רעכטע האַנד, וויל ער אַ געשריי טהון:

„ריהרט נישט“!

נור אויפ'ן אָרט פֿון אַ געשריי שפּריצט אַרויס אַ רויטער שטראַהל פֿון רויכערדיגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטהון... עס איז

דאָס בלוט פון הארץ און שפּריצט אויפ'ן זעקעל אַרויף!

ער פאַלט און געשווינד רייסען די גזלנים אויף דאָס זעקעל — דאָ וועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פערגאָסען — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צירהונג איז אין זעקעל געווען; גאָר נישט פון דעם וואָס איז טייער און האָט אַ ווערטה אויף דער דאָזיגער וועלט! עס איז געווען אַ ביסעל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר געוואָלט ראַטעווען פאַר פרעמדע הענד און אויגען און מיט זיין בלוט בעשפּריצט....

האָפּט די נשמה אַ פערבלוטיגטען שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימעל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרען.

ג) די צווייטע מתנה.

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופען, פערמאַכענדיג הינטער איהר די פורטקע פון הימעל: נאָך צוויי מתנות!

— גאָט וועט העלפען! האָפּט די נשמה און פליהט פרעהליך צוריק אַראָב.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס געהען הייטער אַוועק יאָהרען און יאָהרען, און זי זעהט נישט קיין אויסטערלי'ש שענס... און עס בעפאַלען זי צוריק די טרויעריגע געדאַנקען:

„ווי אַ לעבעדיגער קוואַל האָט די וועלט אַרויסגעשלאָגען פון גאָט'ס ווילען און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואָס ווייטער זי רינט, מעהר ערד און שטויב נעהמט זי אין זיך אַריין; טריבער, אומרייינער ווערט זי; וועניגער מתנות געפינט מען אויף איהר פאַר'ן הימעל.... קלענער ווערען די מענשען, דראָבנער — די מצוות, שטויביגער — די עבירות; מעשים — נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן!...

„ווען גאָט — טראַכט זי ווייטער — זאָל הייסען איבערוועגען מיט אַמאָל די מצוות מיט די עבירות פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס

ציגנעל קוים גערידהרט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אַראָב און נישט אַרויף... זי איז אויך נע ונד צווישען ליכטיגען הימעל און פינסטערן שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט'ן סניגור וואָלטען זיך דעריבער אייביג געראַנגעלט, ווי עס ראַנגעלט זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט, וואַרימקייט מיט קעלט, לעבען מיט טויט...

„זי וויעגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט אַרויף, נישט אַראָב, און עס וועלען דעריבער אייביג זיין התונות און גט'ן, ברית'ן און לוויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליעבשאַפט און האַס... אייביג, אייביג"...

פלוצלונג וועקען זיך קולות פון טראָמפּייטען און הערנער...

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט זיך, אָ פאַרצייטישע), אַלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פאַר'ן מאַגיסטראַט, און פול מיט פערשיעדען־פאַרביג־געקליידעטע מענשען איז דער פּלאַץ; פול קעפּ אין די פענסטער; מענשען ליעגען אויף די דעכער אַרום, טייל זיצען רייטענדיג אויף די באַלקען, וואָס שטאַרען אַרויס ביי די וואַנד אונטער די דעכער; פול געפּראָפּט זענען די באַלקאָנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פראַנזען און טראָלבען. ביי'ם טיש זיצען די הערען פון מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפּ; אויבען־אָן זיצט דער פרעזידענט אַליין. אַ פרעסיגער אָדלער וועהט איהם איבער'ן קאָפּ...

אָן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל. נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ ווילד פערד. און דער פרעזידענט הויבט זיך אויף און לייענט פאַר'ן יודישען מיידעל אַ פּסק פון אַ פּאַפּיער. און ער ווענדט זיך מיט'ן פּנים צום מאַרק:

„אַט די יודין דאָ, די יודישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינד בעגאַנגען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרמהערציגקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איהר נישט געקענט מוחל זיין...

„זי האָט זיך אַרויסגעגנב'עט פון געהעטא און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונזער הייליגען לעצטען יום־טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט איהרע אונפערשעמטע אויגען אונזער הייליגע פּראָצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָבען מיט ליבּ־

געזאַנג און קעסעל־פּויקען איבער די גאַסען געטראָגען...

„מיט איהרע פערשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונזערע ווייס געקליידטע, אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַפּען פון די הייליגע פּויקען... און ווער ווייסט, צי האָט דער טייוועל, דער אומריינער טייוועל, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער יודישער טאָכטער, פון פערשאָלטענעם רב'ס טאָכטער, זיך נישט צוגערידהרט און נישט בעפלעקט אונזער אַ ריינגקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוועל אין דער שענער געשטאַלט? ווארום לייקענען קען איך נישט — שען איז זי, שען, ווי נור אַ טייוועל קען זיך מאַכען, — זעהט די חוצפה־שטראַהלענדיגע אויגען פון אונטער די צנועה'דיג אַראָבגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעהט דאָס אַלבאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תפיסה נור בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרען!... זעהט איהרע פינגער, איהרע שמאָלע, לאַנגע פינגער ביי די הענד; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל, אָבבייסען אַ נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז איהם געראָטען:

— זעהט דאָס שענע מיידעל! האָט אויסגעזופּען אונזערע אַ ריטטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — די האַלעבאַרדניקעס האָבען זי בעמערקט און געהאַפּט — ער האָט זיך אפילו ניט געוועהרט, דער טייוועל — וואָרום, ווי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָבגעריינגט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוועל'ס, אין געשטאַלט פון דעם יודיש מיידעל, פּסק:

„צובינדען זאָל מען זי ביי די האָר, ביי די לאַנגע טייוולאָנישע צעפּ, צום ווידעל פון אַט דעם ווילדען פערד...

„זאָל עס לויפען און שלעפּען זי ווי „אַ הורג” איבער די גאַסען, וואָס איהרע פיס האָבען געטראָטען גענען אונזער הייליגען געזעץ...

„זאָל איהר בלוט בעשפּריצען און אָבוואַשען די שטיינער, וואָס זי האָט פעראומרייניגט מיט איהרע פיס”! —

אַ ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אויסגעריסען פון אַלעמ'ס מיילער אַרום, און אַז די פאַליע פון די ווילדע געשרייען איז אַריבער, פרעגט מען די פערמשפּט'ע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט [illegible] וואָס צום לעצטען

מאָל צו ווינשען.

— איך האָב, ענטפערט זי געלאַסען: עטליכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די הערן פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט זי רוהיג און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילען און פערלאַנג.

מען האָט עס איהר צוליעב געטהון...

— און אַצונד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס געהען צו האַלעבּאַרדניקעס און בינדען צו מיט ציטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום וויידעל פון ווילדען פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטען...

— מאַכט אַ וואַרע! קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפ'ן פּלאַץ, און עס ווערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענד פון די הייזער, און אַלע הויבען אויף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, ווער מיט אַ שפּיץ־רוט, ווער מיט אַ טוך אין דער האַנד, און אַלע זענען גרייט צו יאָגען דאָס ווילדע פערד, יעדערענס אָטהעם איז געשטיקט, אַלע פּנימ'ער פלאַמען, אַלע אויגען בליצען, און אין גערודער בעמערקט נישט קיינער, ווי די פערמשפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפּילעט זיך צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר לייב נישט ענטפּלעקט ווערען, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די נע ונד'ניצע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! קאָמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פּרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אָבגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לופט אַלע בייטשען, שפּיץ־רוטען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק, איבער גאַסען און הינטער־גאַסען אַרויס, אַרויס פון שטאָדט...

און די נשמה, די נע־ונד'ניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגען אַ פערבלוטיגטע שפּילקע פון דער פערמשפּט'ערס פוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצען! טרייסט זי דער מלאך ביי דער פורטקע.

ד) די דריטע מתּנה.

און צוריק פליהט אַראָב די נשמה, איינגאַנצען נאָך איין מתּנה דאַרף זי.

און עס געהען ווייטער אַוועק זמנים און יאָהרען, און עס בעפאַלט די ווייטער אַ מרה שחורה. די וועלט, דאַכט זיך איהר, איז נאָך קלענער געוואָרען... נאָך קלענערע מענשען, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאָל טראַכט זי:

„ווען גאָט, געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען, זאָל וועלען אַ מאָל אָב־שטעלען און סוף כל סוף משפּט'ען די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט אַמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פון ווייסען זאַק אַרויס שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט— דער קטיגור זאָל שיטען זיינע פּיצלעך און ברעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטען לעדיג געוואָרען... אַזוי פיעל קליי־ניגקייטען, אַזוי פיעל!

„אָבער אַז די זעקלעך וואָלטען שוין לעדיג געוואָרען, וואָס וואָלט געשעהן?

„דאָס צינגעל וואָלט געוויס געבליבען שטעהן אין דער מיט!

„ביי אַזוינע קלייניגקייטען, ביי אַזוי פיעל קלייניגקייטען קען גאָר נישט איבערוועגען... וואָרום וואָס? נאָך אַ פעדערל, נאָך אַ שטרויעלע, נאָך אַ פּלעווע, נאָך אַ שטויב!...

„און וואָס וואָלט גאָט געטהון? וואָס וואָלט ער גע'פסק'עט?

„צוריק צו תּהו ובהו? נישט: די עבירות וועגען נישט איבער די מצוות..

„אויסלייזען? אויך נישט: די מצוות וועגען נישט איבער די עבירות...

„וואָס דען?

— געה ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פליה ווייטער צווישען גיהנם און גן־עדן, ליעבשאַפט און האַס, רחמנות'דיגע טרעהרען און רויכערדיג בלוט... צווישען וויגען און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבער בעשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערען. פון די שווערע מחשבות— וועקט זי אַ קול פון פּויקען...

וואו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...

נאָר אַ פּלאַץ פּאַר אַ תפיסה זעהט זי... און די אייזערנע גראַטען אין די קליינע פענסטערלעך ציהען זיך שפּילענדיג די שטראַהלען פון דער זון... זיי גליטשען זיך אויף אָן די שטיקען פון צוזאַמענגעשטעלטען געוועדער ביי דער וואַנד. די סאָלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין — ריטער בעקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאָלען דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבען... וועמען?

עפּעס אַ יודיל מיט אַ צעריסען העמד אויפ'ן מאָגערן לייב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן האַלב-געגאָלטען קאָפּ. אָט, פיהרט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומט עס איהם? ווער ווייסט, אַ פאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר אַ גזלה צי אַ רציחה, און אפשר אַ בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטען....

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונז אַזוי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אָט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...

אַ גרים-צאָרן האַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטען! ער געהט נאָך, ער געהט!

און די ריטער פייפען אין דער לופט ווי די רוחות און האַפען אַרום דאָס לייב ווי די שלאַנגען. און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצען!

הו—האַ! הו—האַ!

אין מיטען טרעפט אַ סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פער'-בשפּט'ן אַראָב די יאַרמאָלקע פון קאָפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, דער פער'משפּט'ער... ער גיט זיך אַ ריהר, גלייך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך מישב, און דרעהט זיך אום: ער וועט נישט געהן בגלוי הראש, און ער געהט צוריק ביז צום אָרט, וואו די יאַרמאָלקע ליעגט, ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אויס און געהט ווייטער, רוהיג, רויט פערבלוטיגט, נאָר מיט דער יאַרמאָלקע אויפ'ן קאָפּ. אַזוי געהט ער, ביז ער פאַלט...

און אַז ער איז געפֿאַלען, איז צוגעפֿלויגען די נשמה און געהאַפּט די יאַרמאָלקע, וואָס האָט אַזוי פֿיעל אומזיסטיגע שמיץ געקאָסט, און איז אַרויף מיט איהר צו דער פֿורטקע פֿון הימעל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרען!

און די צדיקים האָבען זיך פֿאַר איהר געמיהט: די טויערן פֿון גן־עדן האָבען זיך איהר נאָך די דריי מתנות געעפֿענט!

און דער „אורים ותומים" האָט געזאָגט:

— אמת שענע מתנות, אויסטערליש שענע... צו־ניץ קומען זיי נישט. נאָך נישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.

איין אבקומעניש.

פּאַרצייטיגע חסידים האָבּען געוואוסט, ווער חיים־יונה־וויטעלס איז געווען. עס איז געווען, צו זאָגען: דעם אַלטענס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט בּיי׳ם אַלטען צום עמוד. בּפרט ראש־השנה ויום־כּפּור, און חיים־יונה־וויטעלס האָט טאַקי געדאַוועט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ יוד אַ למדן, בּנגלה און בּנסתר, אָבּער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — איין אמת אָבּגעהיטענער יוד, אפילו נאָך אַ יונגער מאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטען גענוג געווען פאַר צעהן מנינים... און עברי האָט ער גע־זאָגט! פערשטעהט זיך, נישט אויפ׳ן חסידישען אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ התוך הדבּור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פּערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבּונו של עולם, מען זעהט גאָר היינט אַזוינע בּעלי תפלות נישט!

אַ קיימא לן האָבּען מיר, אַז בּיי׳ם „אַלטען" אין בּית־המדרש האָבּען געדאַוועט אַ ד׳ מאות... קיין בּענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער חלל פון בּית־המדרש איז געווען אָנגעפּראָפּט מיט מענשען. אַז עמיצען איז אין מיטען דרינען, בּיי שמונה עשרה צי בּיי תקיעות, צי בּיי כּהנים דוכנ׳ען, אַראָבּגעפּאַלען דער טלית פון קאָפּ, האָט ער איהם שוין נישט אַרויפגעצויגען, אַרויסציהען אַ האַנד — מאן דכר שמיה! און כּפלים איפ׳ן הויף. און אַ הויף איז געווען בּיי׳ם אַלטען,— מען זעהט גאָר היינט נישט אַזוינע הייף. און פונדעסטוועגען, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערען! האָסט דו געמעגט שטעהן אין ווייטסטען ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בּלחש, און בּיי דיר אין אויער קלינגט נאָך —

אַ מעשׂעגנ קויל קאָלערט זיך אין אויער! אין היינט זיין „בלחש״, דאָס איז גאָר געווען פלאי פלאים. דאַכט זיך, דאָס קול האָט זיך אַראָפּגעלאָזט ביז צו דער נידריגסטער מדרגה, עס איז אַזוי שטיל־זיס־וויינענדיג... טיילמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עפּעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויעג, וואָס פּאַכט שוין מיט׳ן לעבּען, רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנות׳דיגער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף! און דעם שטילען, זיסען „בלחש״ האָבּען אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך חיים־יונה־וויטעלס אין אַ „יעלה״ — רבונו של עולם! עס האָט זיך גערדאַכט, די ווענד ווילען צוגעהן!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ בּעשמעקטער מענש, אַ הדרת פּנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף איהם גערוהט, אָנגעטהון ווי אַ טאָק. נישט, הלילה, פאַר גאוה וועגען! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, אַ לייפּסקער זיידענער גאַרטעל, און אַ שטריימיל, — האָט עס געבּלאַנקט און געבּליצט מיט די זילבּערנע האָהר... און אַ באָרד אַ שוואַר־צע, אַ לאַנגע; בּיז׳ן גאַרטעל אַריין אַ באָרד. און פּאות געקרייזעלטע, און אויף דער צורה איז געלעגען אויסגעגאָסען די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגען — מענשען האָבּען געגאַפט! נישט איינמאל פּלעגט דער אַלטער זאָגען:

— אַזאַ מענש דאַרף זיך היטען פאַר איין עין הרע.

מיינט איהר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט איין עין הרע... אָבּער דער אַלטער פּלעגט קיינמאָל נישט רעדען אַזוי פּראָסט אין פשטות אַריין... איין אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פּאַרציימענס פּלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפען, אַז אַ פּריצה, איין אלמנה, צי אַ גרושה, פּלעגט פּלוצלונג אַריינפאָהרען אין אַ שטעדטיל אַריין, און מיט געוואַלד אויס־האַפּען אַ יוד פון גאַס, פערשטעדט זיך, וואָס שענער און געזונטער, און אַוועקפיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און נויטען צו זינדיגען, מיט גוטען, מיט בּעזען. עס פּלעגט זיך טרעפען, אַז אַ יוד איז נישט עומד בנסיון געווען און האָטש די פּריצה פּלעגט איהם, ס׳רוב, דערנאָך אַרויס־וואַרפען, און ער פּלעגט, נעבּיך, אַהיים געהן און תשובה טהון, תעניתים פאַסטען, טהון וואָס מען האָט געהייסען, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפען... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער״ געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אַ׳ן אַ יריד־טאָג, און אין אַזוי זונטאָג צי אין הנ׳ע קומט ער ממש נישט

זַ'רויס מפתח ביתו. און פֿון דעסטוועגען, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָט דער „אַלטער" רעכט געהאַט...

ויהי היום. חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען האָטש אַכט טאָג פֿאַר ראש־השנה. וואָרום אַ מענש אויפ'ן וועג, ווי געוואָרענט ער וועט נישט זיין, איז עלול זיך צו פֿערקיהלען די גרגרת, בפֿרט חיים־יונה וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פֿון איבער צעהן מייל; און געהן פֿלעגט ער, פֿון שכר הליכה וועגען, צו פֿוס... דאַרף ער טאַקי קומען פֿריהער מיט אַ וואָך אָבּרוּהען זיך, און אַזוי פֿלעגט ער שטענדיג טהון. ער פֿלעגט קומען, אַרומגעהן שטיל שווייגענדיג, מיט אַ גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקעלט דעם האַלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויהע אייער, אַ האַלבּ שאָק אִיבּער'ן טאָג אַוודאי... און די אייער האָט ער בּעקומען פֿריש פֿון די הינער פֿון הויף. וואָרום אַ מפֿונק איז ער אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פֿלעגט ער זיך קאַליע מאַכען דעם מאָגען. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פֿאַר ראש־השנה; עס געהט אַוועק אַ טאָג בּלייבּט זיעבּען; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און מען הערט נישט, און מען זעהט נישט. טראַכט מען, עס מוז עפּיס זיין אַ סבּה... הערט מען, אַז עמיץ פֿון יענער שטאָדט איז געקומען, עפּיס אַ בּעל־הבּית'ישער מענש, אַ האַלבּער חסיד, געקומען געוואָהר ווערען, צי עס איז עפּיס אַ דרך. ווערט מען געוואָהר, וואו ער איז פֿערפֿאָהרען, לויפֿט חברה אין אכסניא אַריין; שלאָפֿט ער. ליעגט ער און הראַפּעט. האַפּט חברה אַ פֿרישע קאַן וואַסער פֿון בּרונעם און גיסט איהם אָבּ. שפּרינגט ער, דער יוד, אויף, נישט טויט, נישט לעבּעדיג: וואָס ווילט איהר, גזלנים?

פֿרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער יוד, נעבּיך, און עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פֿון דערהיים, ער האָט זיך מיט אַלע געזעגענט. עטליכע פֿון אנשי שלומנו האָבּען איהם בּעלייט פֿון שטאָדט אַרויס בּיז צום וואַלד. בּיי'ם וואַלד האָט מען זיך אָבּגעשטעלט און גענומען אַ בּיסעל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערבּיי געווען. מען האָט איהם קוים צוגעלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט'ן טלית ותפֿילין אַריין אין וואַלד אַריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישט דאָ! זאָגט חברה.

— ווער? — פרעגט דער יוד.

— משוגע ביסטו, מטורף? — וואַרפט זיך אויף איהם חברה. ווילסט נאָך אַ קאַן קאַלט וואַסער? חיים-יונה-וויטעלס איז נאָך נישט דאָ!

— אויב אַזוי, — ענטפערט דער יוד און ציטערט — האָט ער אָדער פערבלאָנדזעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרען אויפ'ן וועג, אָדער אַ חיה רעה...

— האַלט ס'מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאָל מודיע זיין דעם „אַלטען". מודיע זיין... דעם „אַלטען" האָט מען נישט געדאַרפט מודיע זיין, נור אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַלץ זיין על פי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך אַרומקוקען וועגען אַ בעל-תפלה...

זוכט מען אויס אַ גרויסען מקורב, וואָרום קרוב לראש השנה איז מען צו'ם „אַלטען" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָבגעדמען „שלום-עליכם" און אַרויס, אָבער קיין שום מהזקות נישט... און אַזוי ביז נאָך הושענא-רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַזאַ סבה! זוכט מען אויס אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. געהט ער צום „אַלטען" אין חדר אַריין, צומאַכען אין גאַנצען די טהיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמיץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפאַרע, און חברה שטעהט הינטער דער טהיר און הערט אונטער.

הערען זיי, ווי דער מקורב געהט צו, — דער אַלטער מאַכט עפּיס שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם סוף פסוק: טרהכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פאָר ווערטער וועגען השבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענסטער דאַרפען פאַר ראש השנה מאַכען חשבון הנפש... און עפּיס אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אַלטער רעדען גאָר שטיל... שפּאַרט מען נאָך אַביסעל אויף די טהיר, זעהט מען ווי דער אַלטער זיצט, מיט'ן קאָפּ אַראָבגעלאָזט אויף דער האַנד, זעהר מיעד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פטירה, די גרויסע ברילען אויפ'ן שטערן, די אַנדער האַנד אויפ'ן זוהר...

— נו, הלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?

דערצעהלט איהם דער מקורב, אַז, באשר בכן, חיים-יונה וויטעלס איז נאָך נישט דאָ... דערנאָך, — אַז עס איז געקומען אַ יוד פון דאָרט...

און ער דערצעהלט איהם כהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער יוד האָט געזאָגט... הערט ער אויס, דער „אַלטער", און שווייגט. מען זעהט בחוש, אַז מען האָט איהם קיין נייעס נישט דערצעהלט... דערנאָך האָט ער אָפּגעזיפצט; זעהט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, — כלומר'שט פאַר זיך, נור אַזוי, דער „אַלטער" זאָל הערען, — אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פראָבט דער מקורב — וועט צוגעהן צום עמוד?

מאַכט ער, דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַ שמחה. חברה האָט איהם הינטער דער טהיר אַ וואַרע געמאַכט. נאָר ער האָט ביי זיי קיינעם אפילו קיין שלום נישט גענומען, און אריינ־געלאָפען גלייך צום אַלטען, און דאָס פנים האָט איהם געשטראַהלט פאַר שמחה און די אויגען האָבען איהם געלויכטען.

— רבי, האָט ער אויסגעשריען: גאָט האָט מיר געהאָלפען, כ'בין דאָ! אַ נס!

און אַזוי ווי ער זאָגט עס אַרויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס מיט און דאָס קול ציטערט איהם פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשעהען אַזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקי קיינמאָל נישט געשעהן!

דער „אַלטער" הויבט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־ווי־טעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך וויים? אויף אַ קל שבקלים קוקט מען נישט אַזוי. און פלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך אַ בוים וואָלט פלוצלונג אַרויסגעשפרונגען פון דער ערד... פון שלום גע־בען — נישט צו רעדען, דער „אַלטער" האַלט די האַנד אונטער זיך, און פלוצלונג גיט ער אַ געשריי:

— נואף!

האָדר און בענעל האָבען זיך קאַפּויער געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אַזוי ווי ער איז געשטאַנען, האָט ער געגעבען אַ פאַל אויף דער ערד, גלייך עס וואָלט אהם פלוצלונג אַ דונער געטראָפען.

דער עולם שטעהט אָבהענדיג, און דער אַלטער זעצט זיך צוריק

און זאָגט מיט זיין שטיל קול:

— נעמט איהם, טראָגט איהם אין בית-המדרש אַריין, מונטערט איהם אויף, און זאָל ער זיך פאַר אַייך מתודה זיין...

און אַזוי איז געשעהן...

נו חיים יונה-וויטעלס איז אַביסעל צו זיך געקומען און מען האָט איהם אַרויפגעזעצט אויף דער באַנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים-יונה-וויטעלס... שוואַרץ ווי די ערד, די אויגען אַיינגעפאַלען און ברענענדיג, ווי אין אַ פיעבער, אָדער, השם ישמרנו, ווי ביי אַ דבוק. און דעם קאָפּ מוז מען איהם אונטערשפּאַרען, אַניט שלאָגט ער זיך אָן דער וואַנד: אַזוי ציטערט ער אין גאַנצען.... און פון די ווייסע ליפּען רינט עפּיס אַמין שוים, רחמנא יצילנו; און אַז דער מענש עפענט די ווייסע ליפּען און וויל רעדען, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאַמעלט ער מיט אַ גרויס געבעט, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעהט, אַז מ'צן גלויבט איהם נישט. אין די אויגען זעהט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פיהרט מיך צו צום אָרון קודש!

ער וויל שווערען, — נו, קאָן מען איהם צולאָזען צו אַ שבועה, אַז דער אַלטער האָט בפירוש געזאָגט... זאָגט חברה: „ווילסט דערצעהלען, דערצעהל, נאָר אָהן שבועות"....

הויבט ער אָן דערצעהלען. דאָס קול ברעכט זיך איהם וואָס אַמאָל איבער, נאָר די אויגען, מיט וועלכע ער קוקט אַרום אויפ'ן עולם, בעטען זיך... ער דערצעהלט, — מויל און אויערן אויפצושטעלען!

אַרויסגעגאַנגען איז טאַקע חיים-יונה-וויטעלס פון זיין שטאָדט צו דער רעכטער צייט, ווי יאָהר ביי יאָהר. גענומען טלית ותפילין, אַביסעל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אַריין. דער יוד אויף דער אכסניא האָט, נעביך, עהרליך דערצעהלט: חברה האָט איהם בעלייט, געטרונקען לחיים, און געגען האַלבען טאָג, איז חיים-יונה-וויטעלס אַוועק רעכטס מיט'ן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָדט אַריין...

געהט ער אַזוי אַ שעה אָנדערטהאַלבען, שטעלט ער זיך אָב און וויל מנחה דאַוונען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדען בוים, נאָר פערלאָזען זיך אויף טביעת עין וועגען „מזרח" וויל ער ניט. געהט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרויס אויפ'ן פעלד, בכדי צו זעהן,

וואו די זון לאָזט זיך אַראָב צו'ם אונטערגעהן. קומט ער אַרוים אויף אַ וועג צווישען וואַלד און פעלד, טהוט ער אַ קוק אַרויף צום הימעל און בּלייבּט שטעהן: ער האָט נאָך אַזאַ הימעל נישט געזעהן, אַזאַ בּרענגדיגען מערב נישט געזעהן. ממש אַ שטיק פייער. קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בּתשובה; ער דערמאָנט זיך אָן פייער פון גיהנום.. און ער שטעהט אַזוי, און איז מהרהר בּתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער איהם אין שווערען זאַנד פאָהרט אַ קאַרעטע.... עס איז אַיין אָפענע קאַרעטע, אויבען אָן איז געזעסען אַ יונגע פריצה... הינטער איהר — אַ יעגער, אַ מין קאָזאַקיל, ווי פאַרצייטענס דער שטייגער איז געווען; פון פאָרינט — אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאָזאַקיל, אַ הויך אַ שמייסער מיט דריי פאָר לייצען אין דער האַנד — דריי פאָר פערד נאַשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געווען צו שפּעט, איז ער שוין געפאַלען דער פריצה אין די אויגען אַריין.

— שטעה, יוד: האָט זי אַ געשריי געטהון, שטעה בּעשמעקטער מענש! און זי פערהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז היים־יונה־ווייטעלס נישט שטעהן געבּליבּען, כּהרף עין איז ער צוריק אַריין אין וואַלד, און לויפען לויפט ער פאַר זיך — פייל פון בויגען, מיט אַלע כּחות... הערט ער אָבּער דער פריצה'ס קולות... זי שיקט איהם נאָך די קאָזאַקליך — שלעכט! זיי וועלען איהם דעריאָגען! האָט ער אַ ישוב און בּעהאַלט זיך.

וואו בּעהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאַראַן משונה'נע בּוימער... הויכע, געהונדטע בּוימער, און די צווייגען וואַקסען בּיי זיי אַרוים פון שטאַם, ווי בּיי אַלע בּוימער, נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען אַרויף בּיז אַ געוויסער הויך, בּויגען זיי זיך אויס ווי די פיילענבּויגען, און וואַקסען קיילעכדיג צוריק אַראָב, בּיז צו דער ערד, און וואַקסען אפילו טיילמאָל טיעף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכּה פון צווייגען, וואַרפט זיך מיט אַיין אימפּעט אויף דער ערד און האָט אַ מערכה, וואָס ער פאַלט אויף אַ ווייכען מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אפילו געווען עפּיס טהון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו עטהעמען; ער האָט פחד, מען זאָל נישט הערען, ווי עס שלאָגט בּיי איהם דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקליך לויפען אויף און אָב, קומען נעהנטער און דערווייטערען זיך, און רופען איינער צו'ם צווייטען: האָפּ-

האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייד, אין צוגאָסענעם האַרץ, איז ער מתפלל צום בורא עולם, ער זאָל איהם ניט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזעהן, איז געוועזן גאָר אַ יפה־פיה, אין איין אָפּען סויבעלענעם פוטער, און פון פּאַרענט האָבען איהר געבליצט בריליאַנטען, אַ מכשפה! — בעט ער זיך געביך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי אַ רוח, צי וויים איך וואָס, זיי מיך מציל פון איהרע הענד...

און די הויט ציטערט אויף איהם, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַר וואָס מען געפינט איהם נישט. „איך וואָל פון אייך, כלבים, די הויט אָבציהען, און דאָס פליישׁ פאַר די הינד וואַרפען... אויף אַ פאַל וועל איך אייך זעצען"... און ער פּרובט זיך טרייסטען, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט אַ מרשעת, אַ שונא ישראל, וויל מיך האַפּען און פּייניגען, אין תפיסה אַריינזעצען — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אַבי ניט קיין זינד! רבונו של עולם, אַבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער בעשערט געווען אַ נסיון... און אַז די פּריצה האָט געזעהן, אַז די קאָזאַקליך געפינען נישט, האָט זי געהאַלטען אַ הונד אויף דער שוים, נעהמט זי און לאָזט אַראָב דעם הונד, און דער הונד לויפט אין וואַלד אַריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט איהם דער־שנאַפּט.... און די קאָזאַקליך זענען צוגעקומען, און האָבען תיכף ומיד אַרויסגענומען שטריק און האָבען איהם געבונדען און אַוועקגעטראָגען צו דער פּריצה.

— פאַר וואָס האָט איהר איהם געבונדען? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסען! — ענטפערען זיי און וואַרפען איהם דער פּריצה צו פוסענס אין קאַרעטע אַריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אַז מען האָט איהם געהאַפּט און געבונדען, האָט חיים־יונה־וויטעלס אַ נדר געטהון, די אויגען נישט צו עפענען, איהר אין פּרצוף אַריין נישט צו קוקען... נאָר קול באשה איז אויך געגוג, ער פיהלט, ווי דאָס קול צוגעהט איהם אין אַלע איברים, ווי עס ווערט איהם הייס אין אַלע גלידער. צו די קאָזאַקליך האָט זי געשריגען; צו איהם, — ממש זי זינגט. זי וועט איהם — זאָגט זי זינגענדיג — אַליין אויפבינדען, און יעדען אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגעריהרט, וועט זי אויס־קושען... די וועט איהם פיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... אַ גן־עדן

וועט ער האָבען...

און די קאַרעטע פאָהרט צוריק, און זי בינט און בינט איהם אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי רירט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט איהם אַריין פון די פינגער אַ מין שמעקענדיגע וואַרימקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט היים־יונה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פאַלט ער צו איהרע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטען... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פריצה, ליכטיגע פריצה... גרויסע, ליכטיגע פריצה, וואָס ווילסט דו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי, — איך געפעל דיר דען נישט?

— פריצה, ליכטיגע פריצה... וואָס טויג דיר אַ מאוס'ער, קרעצי־גער יוד (צייט ער לעבט האָט ער קיין שפּרינקעלע אויפ'ן לייב נישט געהאַט, נאָר ער וויל זיך פער'מאוס'ען). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פאַסטוך, וואָס פאַשעט דיינע הזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און זי לאַכט:

— ניין! שענער און בעשמעקטער פאַר דיר איז נישט דאָ! דיין אָטהעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָך די אויגען עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פריצה, איך בין אַ יוד... און אונזער היילינע תורה אַסר'ט אַזוינע זאַכען... לאָז מיך נישט פערלירען די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט איהם געבען מעהר ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ יוד און האָב אַ ווייב אַ יודענע, און זעקס קינדער בחורים האָב איך... צי דאַרף אַזאַ גנעדיגע, גרויסע, ליכטיגע פריצה צונעהמען בײַ אַיין אָרימער יודינע אַ מאַן, און בײַ זעקס יודישע בחורים אַ טאַטען — דו, וואָס האָסט פּאַלאַצען און משרתים....

און זי האַלט זיך בײַם איהריגען:

— קוק אויף מיר! זאָגט זי כמעט מיט אַ געבעט...

און פאָהרען פאָהרט מען אַלץ צוריק, און די פריצה ניט אויס־מיטען אַ בעפעהל:

— גאַלאָפּ דורכ'ן שטעדטיל!

פערשטעהט ער, אַז מען קומט צו צו זיין שטעדטיל, אַז די פּריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אַראָבשפּרינגען... וועט ער טאַקי — שטאַרקט ער זיך — מיט גאָט'ס הילף אַראָבשפּרינגען — עפענט די אויגען, צו זעהען ווען אַראָבצושפּרינגען...

— און דעמאָלט — פערברעכט ער די הענד — האָב איך זי נאָך אַמאָל געזעהן... אידרע אויגען האָבען מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגען — שפּרינגט ער אויף מיט אַ פּלוצלינגער גבורה — פון דעסטוועגען האָב איך דעם יצר־הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף — און דאָס קול ווערט איהם אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער — אין מיטען מאַרק בין איך אַראָבגעשפּרונגען... אַ נס איז מיר געשעהן, די פערד האָבען זיך פאַר עפּיס דערשראָקען און אַ האַפּ געטהון אָן אַ זייט... אַ ניט וואָלט איך אַרונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגען פלאַמען איהם, און ער הויבט אויף די רעכטע האַנד, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער עפּיס זאָגען, מן הסתם שווערען, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אַלטענס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשעהן?

בשעת ווען חיים־יונה־וויטעלס האָט זיך מתודה געווען און דער עולם איז געשטאַנען אַרום איהם, איז אַריינגעקומען דער „אַלטער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענשען, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבען דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבען זיי געפיהלט, ווי עפּיס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבען אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך אומצוקוקען. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטענס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראָד פאַר איהם געשפּאָלטען, און ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־וויטעלס.

— דערצעהל, דערצעהל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? וואונדערט און שרעקט זיך חיים־יונה־וויטעלס. ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס אַ מכשפה, אפשר אַ רוח געווען, איז אַוועק... די מאַרק־מענשען זענען געבליבען

ווי פערשטיינערט. אַנדערע האָבען אָנגעהויבען צו מיר צו צולויפען, איך אָבער בין געשווינד אַהיים געלאָפען, און די טהיר פערשלאָסען, און פון אינעווייניג די לאָדען פערמאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זעהען... קיינעם נישט... די קינדער זענען אין דערהיים נישט געווען...נאָר טריינע-ביילע... אַז זי האָט מיך דערזעהען, האָט זי אַ ווילדען געשריי געטהון.... איך הייס איהר שווייגען...

— שווייג, שווייג... אַ גרויס נס... גאָר אַ גרויס...

— וואָס, וואָס? פרעגט זי מיך...

געה זאָג איהר!

קומט זי צו מיר צו, און עס האַפט מיך אַרום אַ שמחה, אַ וואַרימקייט, האַפ איך אַרום מיין טריינע-ביילע, און הויב אָן מיט איהר צו טאַנצען, און צו טאַנצען, און צו זינגען... רעדען קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך...מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי ווייטער שרייען, האַלט איהר צו דאָס מויל...

— און וואָס ווייטער? — פרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטען...

— רבי, הייליגער רבי! וואָס ווייטער? איך זעה דאָך, איהר ווייסט אַלץ... איך האָב געוואָלט אַרויסטרייבען דעם גאַנצען יצר הרע, גאָר אין גאַנצען... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדען...

און דער „אַלטער" האַקט איהם איבער און רופט זיך אָן!

— יאָ, חיים-יונה-וויטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אויגען פערמאַכט, און דעמאָלט האָסטו יענע געזעהן, יענע... און אַ רגע כמימרא האָסט דו זיך צו יענער מתכוין געווען . אַ רגע כמימרא... ניין?

חיים-יונה-וויטעלס איז פאַר שרעק און צער ישיער נישט נאָך אַמאָל אומגעפאַלען.

— רבי, — מאַכט ער — עס איז אמת.... אמת... אַ רגע, נאָר אַ רגע....

און דער אַלטער הויבט אָן שמייכלען....

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיגט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל-תפלה האָט אַ רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אַז נישט דאָס נפש? דער גוף אפשר זינדיגט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און חיים-יונה-וויטעלס פאַלט אַ ניעדער, און פאַלט צו מיט די ל-

י. ל. פרץ.

פען צום „אַלטענס" פאַנטאָפעל:

— רבי! שרייט ער צו איהם אַרויף: האָט איהר שוין פאַר מיר קיין תשובה גישט?

און דער „אַלטער" בויגט זיך צו איהם אַראָב, און הייסט איהם זיך אויפהויבען און זאָגט איהם:

— נאַרעלע? ביזט נאָך ווייניג אָבגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אַצוגר — שלום עליכם! און ער דערלאַנגט איהם „שלום".

— און שכר הליכה — זאָגט ער — וועסט דו אויך האָבען, האָטש דו ביזט געקומען צופאָדרען... דאָס איז שוין מיין זאַך!

ווי אַזוי היים־יונגה האָט דאָס מאָל געדאַוועט, קאָנט איהר אייך פישער זיין. אין די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיעבען גוטע יאָהר.

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשעהן אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסען טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטעהט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פערשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדען, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פערדיענען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטעהען די געוועלבען אַרום און אַרום ליידיג. אין יוצא ואין בא, מען זעהט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפען, עס זאָל זיין וואָס אָבצוטראָגען. הויבט ער, נעביך, אויף די אויגען צום הימעל מיט אַ געבעט, ער זאָל, הלילה, קיין פערשטערטען שבת נישט האָבען, און זיין ווייב סעריל מיט די קינדערלעך זאָלען, חס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפלל, דערפיהלט ער, אַז עמיץ גיט איהם אַ ציה פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעהט ער פאַר זיך אַ דייטשעל, אָנגעטהון ווי אַ שיעסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפ'ן קאַפּעלושעל און אַ גרינעם אויפלאָג אויפ'ן שפּענצער. און דאָס דייטשעל זאָגט צו איהם אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז בעשערט געוואָרען זיעבען גוטע יאָהר, זיעבען יאָהר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלד. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבען די גוטע יאָהר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגען טאָג, און איידער עס וועט אונטערגעהן די זון, וואָס שטעהט דיר איבער'ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָבקויפען גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיעבען יאָהר וועסטו

צוריק חערען איין אָרימאַן, ווי דו ביזט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָהרען, און דו וועסט אַוועקגעהן פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געווען איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשעל פערשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער איהם:

— מיין ליעב דייטשעל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשעל אָבער האָט איהם נישט אָבגעלאָזט און איבער־געחזר׳ט איהם די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביה׳ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער איהם:

— ווייסטו וואָס, ליעב דייטשעל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביזט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגען, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך איין עצה צו האַלטען מיט מיין ווייב סעריל און אָהן איהר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבען.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל, אַז עס איז זעהר אַ גוטע זאַך, זיך איין עצה צו האַלטען מיט דער פרוי, און ראָט איהם, ער זאָל זי געהן פרעגען, און ער, דאָס דייטשעל הייסט עס, וועט דאָ שטעהן און וואַרטען אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטען, קיין פערדיענסט זעהט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנוועהרען, ער וועט אַהיים געהן פרעגען. לאָזט ער אַראָב די פּאָלעס און געהט אַרויס אונטער דער שטאָדט, וואו ער האָט געוואָהנט, כמעט שוין אויפ׳ן פעלד, אין אַ ליימען שטיבעל, איבערשמועסען זיך מיט סעריל זיין ווייב.

ווי סעריל האָט איהם דערזעהן דורך די אָפענע טהיר (עס איז זומער געווען), איז זי איהם אַרויסגעלאָפען אַקעגען מיט גרויס שמחה, די האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איהר איין התחלה אויף שבת, זאָגט ער איהר אָבער:

— ניין, סעריל, דיין ליעבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פערדיענסט

נישט בעשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשעל...

און ער דערצעהלט איהר אַזוי און אַזוי. באשר בכן, דאָס דייטשעל זאָגט, אַז עס איז איהם בעשערט זיעבען גוטע יאָהר, און עס ווענדט זיך אָן איהם, ווען די גוטע יאָהר זאָלען קומען, אַצונד אָדער פאַר דער פטירה, פרעגט ער ביי איהר אַיין עצה: ווען?

טראַכט סעריל נישט לאַנג און ענטפערט איהם:

— געה, מיין ליעבער מאַן, און זאָג דעם דייטשעל, אַז דו ווילסט די זיעבען גוטע יאָהר אויף דער רגע!

— פאַר וואָס, סעריל? — פרעגט טוביה פערוואונדערט, — נאָך זיעבען יאָהר, וועלען מיר דאָך ווערען צוריק אָרימע לייט, און דעם יורה איז דאָך ערגער, ווי אַ פראָסטען אָרימאַן?

— פערזאָרג נישט, מיין ליעבער גוטער פריינד, די וועלט. דערווייל געהם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף הדר־געלד פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זעה, ווי זיי שפּיעלען זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געוועזען, טוביה זאָל צוריק לויפען צום דייטשעל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיעבען גוטע יאָהר תוך כדי דבור.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל:

— רעכען נאָר איבער, טוביה, היינט ביזט דו אַ מענש מיט כח און קאָנסט פערדיענען, אַמאָל מעהר, אַמאָל וועניגער... היינט וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערען און וועסט זיין אַ יורד, און אַזוי פיעל כח צו דער אַרבייט וועסט דו אויך נישט האָבען —

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשעל, מיין ווייב סעריל וויל באַלד. ערשטענס, זאָגט זי, ברוך ה׳ יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגען, און צווייטענס האָט מען אונז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי — זאָגט איהם דאָס דייטשעל, — געה אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסט דו זיין אַיין עושר!

וויל ער איהם פאָרט איבערפרעגען וועגען נאָך די זיעבען יאָהר, איז איהם אָבער דערווייל דאָס דייטשעל פערשוואונדען געוואָרען.

געהט ער, טוביה, אַהיים. געוואָהנט האָבען מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה אונטער דער שטאָדט, כמעט אויפ'ן פרייען פעלד. קומט ער צו, צו דער שטוב, זעהט ער, ווי די קינדער שפּיעלען זיך אונטער דער

שטוב אין זאַמד, גערט ער צו, דערזעהט ער, אַז זיי שאַרען אַרויס פון אַ גריבעל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פערשטעהט זיך, אַז מעהר האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען די זיעבען יאָהר, די זיעבען מזלדיגע יאָהר...

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגען און זיעבען יאָהר געהען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיעבען יאָהר דאָס דייטשעל צו טוביה'ן, איהם אָנצוזאָגען, אַז די זיעבען יאָהר זענען אַריבער און אַז היינט פאַר נאַכט וועט נעלם ווערען דאָס גאָלד אין דער ערד. דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבען געקאָנט בעהאַלטען ביי לייטען...

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטעהט אין מיטען מאַרק, ווי פאַר זיעבען יאָהר, מיט די זעלבע פערשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדען און קוקט אויס אויף אַ פערדיענסט. זאָגט ער איהם: הער, טוביה, די זיעבען יאָהר זענען אַריבער!

ענטפערט איהם טוביה: געה זאָג מיין ווייב סעריל, וויל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיעבען יאהר איז געווען ביי איהר אין דער האַנד.

געהען זיי ביידע אַרויס אונטער דער שטאָדט און קומען צום זעלבען ליימענעם הייזעל אויפ'ן פעלד און טרעפען סערלען פאַר דער טהיר. און זי איז אויך אָרים געקליידעט ווי אַמאָל, נאָר איהר פנים שמייכעלט.

זאָגט איהר דאָס דייטשעל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיעבען גוטע יאָהר זענען אַוועק.

ענטפערט זי איהם, אַז זיי האָבען קיין גוטע יאָהר נאָך נישט אָנגעהויבען צו האָבען, אַז זיי האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען דאָס גאָלד פאַר זייער אייגענס, וויל, וואָס אַ מענש פערדיענט מיט זיינע צעהן פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָהן שוויס און אונגעזוכט, איז נאָר אַ פקדון, וואָס זיין ליעבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענשען אין די הענד פאַר אָרימע־לייטס וועגען... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָהלען, מעהר נישט! און אויב זיין ליעבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערען בעל־פקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעהמען און איבערגעבען איין אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרען. ע״ס

האָט עס איבערגעגעבען דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט ג'פסק'עט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פֿערהאַן, און די זיעבען יאָהר האָבען זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סעריל האָבען געלעבט.

די תאוה צו קליידער.

אין שעברשין, אונטער זאמאשץ, איז אמאל געווען איין אשה, האט זי געהייסען באשע גיטעל; איז זי געווען פון זעהר א שענער משפחה, איין אמת'ע בת־טובים און א חסיד'ס א ווייב. און דער חסיד, מיט'ן נאמען אלימלך, פלעגט זעלטען זיין אין דערהיים. ווייל ערשטענס איז ער א ליפסקער סוחר געווען, און, דעמאלדיגע צייטען, איז א נסיעה קיין לייפסק געווען מעהר, ווי היינט א נסיעה מעבר לים, קיין אמעריקא. און צווייטענס פלעגט ער, האטש איין מאל אין יאהר, פאהרען צום לובלינער צדיק. פאלט איין דעם בעל דבר צו בענוצען זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואס דער מאן איז נישט דא אין דערהיים, אנצורעדען באשע גיטלען צו איין עברה.

ווייסט ער אבער, אז צו קיין גראבער עברה צורעדען וועט ער זי נישט. ווייל באשע גיטעל איז באמת געווען א כשר'ע נשמה און א גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, א חוץ דעם, איז זי זעהר און זעהר געווארענט געווען אין די מצוות אין וועלכע איין אשה דארף זיין געוואהרענט; איז ער זיך מישב און וויל איהר האטש אריינברענגען א תאוה צו מלבושים מיט ציהרונג. ווארום דער חסיד אלימלך איז געווען א גרויסער עושר און פלעגט איהר געבען ביד רחבה ומלאה אויף הויז־פיהרונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איהר נישט פראסט. ער ווייסט, זי וועט איהם פשוט אויסלאכען, הוכא וטלולא מאכען; ווייסט זי דען נישט, אז מלביש זיין און אויסציהרען דארף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגען גוף, וואס איז פארט נישט מעהר, ווי קוי און שפיי; היינט רויט, מארגען טויט... געהט ער, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך

פאַר'ן יצר־טוב, און גערמט זי איין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצוה, לשם שמים... און לעגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמר'קייט אין דער יראה אַריין.

— אָט געדט, — זאָגט ער — אַ הייליגער יום־טוב, פסח, זכר ליציאת מצרים, און זיין ליעבער נאָמען האָט דיך געבענשט מיט אַלעם גוטען, איז, באַשע גיטעל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, בענייען אַ מלבוש! עס איז, אי אַ יושר, אי אַ מצוה: דער שניידער וועט פערדיענען אויף פסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

וויל באַשע גיטעל האָבען אַ ישוב. דערמאָנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבען זיי זיך געבאָרגט טייערע כלים, מלבּושים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איהר איין: מאַכי לכבוד יום־טוב! לעגט זיך עס איהר אויף דער דעה, באַקט זי אַ ביסעל ווייניגער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערען כבוד, גיעט אַביסעל ווייניגער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איהר — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פערל. עס געהט צו סכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכען דאָס שטערנטיכעל, איבערנייהען דאָס ברוסט־טיכעל און קויפט צו אַ פּאָר בריליאַנטליך צו די אוירינגלעך... דערנאָך זאָגט ער איהר, אַז זי איז נישט יוצא קענען שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעסטען יום־טוב, — פאָלגט זי, און בעמיהט זיך אויף יעדען שבת־קודש אויך עפּיס צו בענייען, האָטש אַ קליינינקייט — אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, אַ פּישו! ראש־השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס נים קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלאָהע בענדער? און פּורים איז אויך אַ יום־טוב, הנוכה אַ ודאי; אַ שפּאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשעהן! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל"ג בעומר... האָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעהלען נישט!

הייגט, אַז דער מאַן דאַרף אַהיים קומען, איז דאָך אַ ודאי אַ מצוה, זיך אויספּוצען אין עס'ג און אין האָניג, — איין אשה כשרה, אַ יודישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגען... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר הרע, בעזונדערע טענות: באַשע גיטעל פּלעגט אַמאָל האָבען אַ שווער טראָגען, זאָל זי זיך קויפען אַ שנירעל רובינדליך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט טראָגען. אויך — עטליכע אַסמיראַלדליך, דאָס, ווייסט דו דאָך, איז אַ פּראָביער־שטיין

פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, הס ושלום, מזנה, פּלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, פערטונקעלט ער זיך, כּידוע... וועט זי נכשל ווערען אין אַ שלעכטע מחשבה, וועט זי וויסען תיכּף ומיד תשובה צו טהון! היינט איז דאָך איהר מאַן אלימלך גאַנצע הדשים אונטערוועגס, און עס קומט איהר אויס צו מאַכען השבונות מיט סוחרים, פאַר וואָס זאָל זי נישט האָבען אויף זיך עטליכע פּאַפּיערליך, וואָס העלפען צו הכמה? באַשע גיטעל איז טאַקע אַ הכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מעהר איז אַודאי געזונטער! און אַזוי אַנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פּירטה, וואָס זי דאַרף טראָגען, ווען דער מאַן איז אין דערהיים, ווייל דער אבן טוב גיט הן אין די אויגען, און מען ווערט זעהר געליעבט, אַז מען טראָגט איהם...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויסגעפיהרט אויף אַ וועג—זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַליץ מעהר געזונ־קען און געזונקען אין דער תאוה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזעהן, אַז ער איז די שוין בּייגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט־געשליידערטען שטיין, וואָס לויפט שוין אַליין באַרג אָב מיט'ן כה פון ערשטען שטויס, נעהמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אין אַ זייט, און זי טהוט זיך שוין אַליין אידרס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערליך דעם בּיסען אין מויל אַריין; די יונגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל בּיליגער קאָסטען, און לעגט דעם גאַנ־צען „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איהר נאָך וועניג, נעהמט זי און שאַפט־אָב די דיענסט, וואָס זי האָט געהאַלטען, און שלאָגט איהר אַריין אין השבון אַלע שאָדענס, וואָס זענען געווען אין שטוב, יאָ שולדיג נישט שולדיג, און נעהמט צו, מכלומר'שט פאַר רהמנות, איין אָרימע יונגע יתומה, איין אויסגעהונגערט קינד, אידרס אַ נאָהענטע קרובה אפילו, און זאָגט איהר, אַז קיין שכירות וועט זי איהר ניט צאָהלען; נאָר דערפאַר, אַז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפען איהר זווג, וועט זי איהר געבען נדן און מתנות, און פון זיך אַראָב עטליכע קליידער, און וועט זי אַליין פיהרען צו דער הופּה און אַקעגען טאַנצען מיט אַ קוילטש... און נעהמט דערווייל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אויס אויף איהר תאוה...

דער מאַן איהרער, דער הסיד אלימלך, האָט, פערשטעהט זיך, פון דעם אַלעם נישט געוואוסט, און אַזוי איז אַריבערגעגאַנגען אַ יאָהר נאָך

אַ יאָהר, ביז באַשע גיטעל איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געקאָנט רידהרען מיט אַ פוס.

זעהען זעהט אויס, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט זי געוואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקי האָט קיין שום רופא אויף אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פערשטאַנען. וואָרום אַזוי אין כּלליות איז זי אויפ'ן גאַנצען לייב געזונד און פריש געווען; כּאדר האדם, געשלאָפען, געגעסען, אַלץ, אַלץ! און אפילו אויף די פיס האָט זי קיין וואונד, קיין פלעק, אפילו קיין שפרענקעלע נישט געהאַט, נאָר רידהרען זיך האָבען זיי זיך נישט געוואָלט, בשום אופן נישט!

דאַכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערען פון דער תאוה? אַז אַ יודענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַריין, נישט אין שוהל אַריין, ליעגט אין דערהיים נאָכאַנאַנד, — וואָס טויג איהר קליידער און צירהרונג? פאַר די פיער ווענד?

איז אָבער די תאוה אין איהר אַזוי שוין איינגעוואָרצעלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ אין איינעם, היינט־מאָרגען אויפצושטעהן פון בעט און מאַכט זיך אַלץ נייע און נייע קליידער, און קויפט אַלץ, וואָס מען ברענגט איהר אין שטוב אַריין, און דערווייל הייסט זי זיך אַפאָר מאָל אין וואָך אויסלעגען די קליידער מיט דער צירהרונג אויף שטוהלען און בענק פאַר'ן בעט, און זי ליעגט אַזוי און קוקט, און שעפּט נחת דערפון... וואָס קלערט איהר, די אָרימע יתומה האָט געאַרבייט דערביי עבודת פּרך..

איינמאָל, מען לעגט איהר אויס די קליידער, דערזעהט זי פּלוצלונג, אַז אידרע שענסטע מלבושים, די סאַמעטענע און זיידענע, זענען אויס־געפלעקט, אויסגעשמירט פון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טהייל ערטער — נאָך פערצעפּעט און צוריסען. מאַכט זי אַ געוואַלט, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפען אויף איהר געשריי און מען זעהט די צרה און עס בלייבט במוסכם כלם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאָר די יתומה, אַז „דאָס שטילע וואַסערל", מיט'ן יראת שמים פּנימ'ל, וואָס מען הערט נישט איהר קול אַ גאַנצען טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי געהט אין שליחות, אין גאַס אַריין, — אַז „דאָס שטילע וואַסערל רייסט די ברעגעס", און טהוט זיך ביינאַכט אָן דער בעל־הבית'טעס קליידער, און גנב'ט זיך אַרויס, און געהט אין די גוטע הייזער, וואו מען פרעסט און זויפט און מען טהוט אַלדאָס ביין... אַ קשיא אויף היינטיגע צייטען! — וואָרום דעמאָלט פלעגט מען אויך זאָגען „היינטיגע

ציימען", אַפּנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער! — נעהמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידעלט זי מיט אַזוינע ווערטער, וואָס מען דאַרף פאַר'ן מויל נישט ברענגען, בפרט שרייבען, און מען שלאָגט זי און מען הרג'עט זי. דערנאָך פיהרט מען זי צו'ם רב, און מען זאָגט עדות אַזוי און אַזוי, אַז קיינער נישט, נאָר זי; און והא ראיה — זי זעהט אַזוי דאַר און מאָגער אויס, ביי אַזאַ גוטס, ביי אַזאַ גבירה, ביי אַ קרובה... על כּן, מוז זיין אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טהוט כּל העבירות שבעולם... נעהמט מען די יתומה און מען גאָלט איהר אָב דעם קאָפּ, מען זאָל זי מאוס מאַכען, עס זאָל שוין קיינער אין איהר נישט נכשל ווערען און מען טרייבט זי אַרויס פון שטאָדט, מיט אַ געלופעריי און געפּיפּעריי, ווי דע־מאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער חסיד אין דערהיים נישט געווען, ער איז געזעסען אין לובלין ביי'ם צדיק און האָט נישט געוואָלט אָבטרעטען בשום אופן, באשה בכן — ער מוז איהם געבען אַ רפואה שלמה פאַר באַשע־גיטעל זיין ווייב.

זאָגט איהם דער צדיק: ווייסט דו וואָס? פאָהר אַהיים און קום צוריק מיט דער פלוני'טע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אַזוי: דער צדיק האָט שוין אַפּאָר מאָל מתפלל געווען פאַר דער אשה און עס האָט נישט געהאָלפען און דערצו איז דער לובלינער צדיק נישט געוועהנט געווען. ערגער נאָך טהיילמאָלס האָט ער געפיהלט, אַז מען נעהמט דאָרט די תפלה און מען וואַרפט זי איהם צוריק אַראָב אין קאָפּ אַריין. האָט ער פערשטאַנען, אַז עס מוז זיין אַ גרויסע מניעה, אַ שטאַרקער קטרוג וועגען אַ גרויסען חטא. אַפּאָר מאָל האָט ער דאָרט געפרעגט: ווי הייסט? האָט מען איהם פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאָר אַ טיעפּע ענין, אַ מאוס'ע זאַך, וואָס מען וויל נישט ברענגען איבער'ן מויל... און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גאָר נישט! און אַזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען אַ גרויסער בקי אין חכמת הפרצוף, האָט ער די געוואָלט זעהען עין בעין... וועט ער שוין זעהען וואָס ביי דער אשה איז אויפגעשריבען אויפ'ן שטערן.

פאָהרט אלימלך דער חסיד אַהיים, און דינגט אַ גרויסע בויד, און

בעט אויס די בויד, ווי אַ בעט: אונטען שטרוי, אויבען שטרוי — כּרים וכסתות, און מען פאָהרט מיט צווי פּאָר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראַסנאָסטאַוו און נאָך ערגיץ אין אַ שטעדט'ל וואַרטען גרייט פרישע פערד צום איבערשפּאַנען, ווייל מען קאָן נישט נעכטיגען מיט דער הולנית אויפ'ן וועג, און מען וויל אָנקומען קיין לובל'ן בכי טוב.

פאָהרט מען. נאָך דער לעצטער סטאַנציע אָבער פאַלט פלוצלונג אַראָב אַ שניי, פערליערט מען דעם וועג, פערבלאָנדזעט מען אין אַ וואַלד, גישט אויס און נישט אַיין, און עס פאַלט צו די נאַכט — האָטש נעהם די אויגען אין די הענד און זוך אַ וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראַכט מען, מען וועט בלייבען שטעהן און אָבוואַרטען ביז טאָג, איז אָבער די שרעק גרויס פאַר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאָלט איז נאָך געווען סאַמע געדיכטער וואַלד אין דער געגענד, בוימער עד לב השמים און צוזאַמענגעפלאָכטענע צווייגען, אַז ביי טאָג איז חשך געווען, האָבען זיך טאַקי געהאַלטען דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביי נאַכט איז גאָר געווען סכנת נפשות.

ראַפּטום ווערען זיי דערפרעהט. פון דער ווייטענס האָט זיך פלוצלונג בעוויזען אַ פייעריל און דאָס פייעריל וואַקסט, און עס בעווייזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פייעריל — אַ סימן, אַז נישט ווייט מוז זיין אַ קרעטשמע. פאָהרט מען צו דעם פייעריל. מען פאָהרט אַזוי, דערהערט מען כּלי־זמר שפּיעלען, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נעהענטער — הערט מען אַ געטופּע־ריי, מען זינגט, מען שפּיעלט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך בעוויזען — עס פלאַקערן די שויבען. וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פּריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפ'ן פּריצישען אופן! עס איז אפילו אַ סכּנה צוזאַמענצוטרעפען זיך מיט אַזוינע לייט בשעת הדותא, נאָר אַליין בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פערפאָהרט מען פאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די כּלי־זמרים שפּיעלען יודישע זאַכען, אַלער־ליי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופט אויס צו כּלה־טאַנץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען, די מוטערס מילך איז אין זיי גערונען געוואָרען! זיי האָבען באַלד פערשטאַנען, אַז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פלעגען יענע צייטען, עהדער מען האָט אויס־

געהאַקט די וועלדער, שפּיעלען התונות אין פערוויסטע קרעטשמעס...

זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע-גיטעל: הער, באַשע-גיטעל, מיר זענען אַריינגעפאַלען אין מיאוס'ע הענד...געדענק־זשע, למען השם, אַז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעהמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט, חס ושלום, פערזוכען, וויל מען ווערט באַלד גזוק. באַשע-גיטעל ליגט נישט טויט, נישט לעבעדיג און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אַז זי ווייסט... און געוואוסט האָט זי טאַקי, פון די ספרים הקדושים אין עברי־טייטש.

דערווייל שיטען זיך אַרוים פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנת־טעס, מיט'ן בדחן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענדיגע שטורקאַצען און רינגלען אַרום די בויד, און הויבען אויף דעם דעק, און הייסען זיך זאָגען „מזל טוב״, און פערבעטען אין קרעטשמע אַריין אויף דער התונה... מחותנים בעטען, מחותנת'טעס, און התן־כלה קומען אויך צו און בעטען מיט שעהנע רעד, מען זאָל זיי נישט פערשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּיעלט צו, אַז עס הילעכט אין גאַנצען וואלד, און משרתים און סאַרווע'ס טראָגען אַרום אויף זיל־בערנע טעצלעך אין קריסטאַלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה, און אַלערליי לעקיך און טאָרטען, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: נאַט, געהמט, מאַכט ברכה, זייט אייך משמח!

און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.

פלוצלונג, אָבער גיט באַשע-גיטעל אַ קוק, דערזעהט זי, אַז די נשים פון דער הבריא, די כלה, די מחותנת'טעס און אַזוי נשים־געסט, טראָגען אידרע בעסטע סאַמעטענע און זיידענע קליידער, און פערגיסען זיי מיט משקה, פערשמוצען מיט אַלערליי עסענוואַרג, און פערצעפּען אָן וואָגען... בעפאַלט זי אַ גרייליך האַרץ־וועהטאָג, און קאָן זיך נישט איינהאַלטען און גיט אַ געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיין פּראַצע, מיינע קליידער!

מעהר האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דערפיהרט קיין לובלין. אויפ'ן גאַנצען וועג האָט זי געהלש'ט און גע'הלש'ט און גע־הלש'ט, און דאָס מויל, רחמנא לצלן, האָט זיך אידר אויסגעקרומט... נוטה למות איז זי געוואָרען...

מען האָט זי קוים אַלעבעדיגע אַריינגעפיהרט צום רבי'ן, און ער האָט באַלד פערשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אַראָפּנעהמען אַ מוסר, וואָרום אַ יודישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך

נייע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צוטהיילען אָרימע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכען קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגען. וואָרום, אַז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביי־נאַכט יענע לייט און נעהמען זיי אַרוים און טהוען זיך אָן אין די קליידער און טאַנצען אין זיי אויף זייערע שמחות און חתונות...

ווי באַשע גיטעל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליעב דעם טויט, און האָט נאָר גע־בעטען, ער זאָל אויף איהר מכפר זיין; און דאָס האָט איהר דער צדיק צוגעזאָגט;

נאָהענט פאַר דער פטירה, האָט זי צוגערופען איהר מאַן, דעם חסיד אלימלך, און האָט איהם דערצעהלט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי איהם אַ האַנד תקיעת־כף, אַז ער וועט זי אויפזוכען, און נעהמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איהר מוהל זיין דעם חטא קעגען איהר——

און דער חסיד אלימלך האָט געטהון איהר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איהר החתונה געהאַט, און זי איז געווען אַ מאַמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבען נאָך זוכה געהאַט צו האָבען נייע קינדער, און האָבען זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אַלע יודען געזאָגט;

אראבגעלאָזטע אויגען.

1.

גאָר גאָר פאַרצייטען, האָט עטליכע מייל אונטער פראָג, געוואָהנט אין אַ דאָרף, איינער אַ יוד, אַ געוויסער יהיאל־מיכל, וואָס האָט געהאַלטען די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פריץ איז נישט געווען קיין פּראָסטער פריץ, נאָר אַ שם־דבר — אַ גראַף, האָט טאַקי יהיאל־מיכל געהאַט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמיץ, און איז געוואָרען אַ גאַנצער „יש" — אַ בעל־צדקה, אַ מכניס־אורח, און ימים־נוראים, אַז ער פלעגט אַריינפאָהרען קיין פראָג, לאָזט ער זיך קאָסטען אין שטאָדט. און קיין עם־הארץ איז יהיאל־מיכל אויך נישט געוועזען, ווערט ער אַ שטיקעל אַיינגעהער ביים רב און ראש־ישיבה, קויפט ער ביי איהם אתרוגים, מצה־שמירה וכדומה... בעט ער ביי איהם בנים זכרים אויך. זעהט אָבער דער ראש־ישיבה ברוח־הקודש, אַז דעם יוד איז נישט בעשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקי „טוב להם שלא נבראו", — זאָלען זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער איהם פשוט־פשוט אָב. פאַלט יהיאל־מיכל אַריין אין עצבות, טרייסט ער איהם און זאָגט איהם: „דערפאַר, יהיאל־מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפען, און וועסט אָנקלויבען נדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטען, וועל איך דיר אויסקלויבען אַיין אידעמעל, אַז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבען!"

נו, פאָהרט ער אַהיים אַ ביסעל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפּעל אויף נדן, פריהער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער יונגערער. מילא — אידעמס בני־תורה איז אויך נישט קיין שפּאַס.

זאַמעלט ער, און גאָט העלפט. און אַז ער קומט צו די ערשטע חמש מאות טאָלער, זאָגט ער צו דבשה'ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, חתונה צו מאַכען אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבשה, אַז עס איז זעהר גלייך. און מען רעכענט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתנות פאַר חתן-כלה, חתונה-הוצאות, רה"ש וכדומה... און אַ סעודה פאַר אָרימע לייט העט מען מאַכען — פּראָג זאָל געדענקען!

נישט אַזוי אָבער געשווינד טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאַכען זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פּריץ שיקט אַהין, שיקט אַהער; דערווייל מאַכען זיך שנייען און פערשיטען די וועגען; זומער-צייט פאַלען רעגענס; קומט גאַר אָן הג'ע, קאָן מען די קרעטשמע נישט פערלאָזען... מיט איין וואָרט: נישט אַזוי געשווינד מאַכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: אַ מענש דענקט און גאָט לענקט...

2.

נחמה, דעם אַרענדאַרס עלטערע טאָכטער, איז אפילו זעהר ווערטה צו בעקומען אַ חתן פון פּראָגער ישיבה: אַ מיידעל — אַ גאָלד, אַ גוטע נשמה, אַ שטילע. די גוטקייט קוקט איהר פון די שטילע אויגען אַרויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקי: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אַלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלען זיך אָב אין קרעטשמע הייסען... זי נעהמט חלה מיט כונה, בענשט שוין שבת-ליכט, זאָגט שוין עברי-טייטש ווי אַ וואַסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערטה די חופּה-שטאַנגען...

זי איז ווערטה, וועהרענד ביי דער יונגערער טאָכטער שניידט זיך אַ ביסעל אין דער קרום. קיין שלעכטס, חס ושלום, נישט; נאָר אַזוי: עפּעס אַ משונה'דיגע בריאה, אַ פערטראַכטע, אַ פער'חלום'טע, אַליין פאַלט איהר פון די הענד... טהיילמאָל לאָזט זי אַראָב די ברעמען און געהט אַרום מיט אַ בלאַס פּנים ווי אַ קרייד, ווי אויפ'ן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אַראָבגערופען, ציטערט זי און פאַלט ממש פון די פיס... און אַמאָל גיט זי אַ קוק אויף אַ מענשען מיט אַזוינע אויגען, מיט אַזוינע שטאַרקע און שטעכענדיגע אויגען, אַז עס ווערט פשוט נישט היימליך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי ניט אָבצוּרייסען פון קרעטשמע. בפרט ביי נאַכט, ווען מען שפּיעלט און טאַנצט. גאַנצע נעכט וואָלט זי געזעסען און די אויגען זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערן שטיפען מיט די שיקסעס, טאַנצען אַראָד, אַ שווינ־דעלדיגען ראָד, און זינגען אַריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילעכט און ציטערט....

און נעהמט מען זי אַריין איבער געוואַלט אין אַלקער, און מען לעגט זי שלאָפען מיט נחמה'לען אין בעט, ליעגט זי מכלומר'שט מיט פערמאַכטע אויגען, ביז יענע שלאָפט אַיין. קוים שלאָפט יענע אַיין, שפּרינגט זי אַראָב פון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייד, און קוקט אַריין דורכ'ן לאָך פון שליסעל, דורך אַ שפּאַרע אין טהיר, צי אין פריישישען ווענדטעל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אָב, ברענט איהר דאָס לייב ווי אין אַ פיבער און די אויגען שפּריצען מיט פונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אַריין צו יחיאל־מיכלען און דערצעהלט איהם.

— מען זאָל קאָנען פריהער התונה מאַכען די יונגערע! — זיפצט יחיאל־מיכל.

— מען דאַרף עמיצען פרעגען! — ענטפערט דבשה...

דערווייל מאַכען זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אַזא מעשה:

3.

דער פריץ פון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זוהן אַ בן־יחיד, האָט ער איהם אויפגעצויגען אין פאַריז, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פריצים. קומט ער צופאָהרען איין מאָל אין יאָהר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעהט מען איהם אויך נישט: אַ יונגער פריץ, רייט ער אַרום טעג און געכט אין די וועלדער, אויף געיעג. די פעלעכלעך פון די האָזען און אנדערע חיות קריגט יחיאל־מיכל פון קיך אַרויס בחצי הנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פייער איז געפלויגען אין לופטען; רייט ער דורך איבער'ן וועג ביי דער קרעטשמע, פאַלט איהם איין, שפּרינגט ער אַראָב פון מילך־ווייסען פערד, בינדט עס צו צו דער

צוים, און שפּרינגט אַריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבן אַ גלאָז מעד.

דערלאַנגט איהם יחיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענד אַ גלאָז מעד. נעהמט דער יונגער פּריץ צום מויל און גיט אַ זופּ, און פערקרימט זיך; ביי זיין פאָטער אין קעלער איז פערהאַן, אַפנים, בעסערע מעד, גאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפשר דערלאַנגט מיט'ן גלאָז יחיאל־מיכ'ען אין קאָפּ אַריין, דערזעהט ער אָבער מלכּה'לען, ווי זי זיצט אַזוי אין עק קרעטשמע מיט פערשטאַרטע אויגען און אַ ווייס פּנימ'ל. שטעלט ער אַוועק געלאַסען דאָס גלאָז, וואַרפט אויפ'ן שענק־טיש אַ האַרטען טאַלער, און גיט אַ פרעג:

— משה (ביי גרויסע פּריצים הייסען אַלע יודען משה), דאָס איז דיין טאָכטער!

ווערט יחיאל־מיכל'ען אַלאָך אין האַרץ, שטאַמעלט ער, נעביך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער“. און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידעל קיין אויג נישט אָב. און צו מאָרגענס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אַזוי אויפ'ן דריטען, און פיערטען טאָג... נעהמט מען דאָס מיידעל און מען בעהאַלט פון איהם, בייזערט ער זיך, ער זאָגט ניט פאַר־וואָס, נאָר ער דרעהט די שוואַרצע וואָנסעלעך און בליצט מיט די אויגען. גיט ער אַמאָל אַ זאָג: אַז יחיאל־מיכל צאָהלט וועניג פאַר די קרעטשמע... אַז פּראָגער יודען ביעטען גרויסע הוספות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבער דער שוועל; אַ גרויסע זאַך: אַ יוד זיצט, זאָל ער האָבען פרנסה... ווערט יחיאל־מיכל'ען נישט היימליך. בפרט אַז מלכּה'לע געהט נאָך מעהר אַרום אויפ'ן עולם הדמיון, רעכענט ער טאַקי, צו פאָהרען זיך מתיעץ זיין קיין פּראָג. מאַכען זיך אָבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלע יע־דען טאָג און איינמאָל גיט ער פון דער העלער הויט אַ זאָג:

— משה, פערקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסעלט זיך יחיאל־מיכל'ען די ווייסע באָרד, און עס ווערט איהם חושך אין די גרויע אויגען.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכּה הייסט זי...

— זאָל זיך דיר דאַכטען, — זאָגט ער, — אַז זי הייסט אסתר, און

דו = מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל איהר אַרויפזעצען אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! נאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס-קינדער!

און ער גיט איהם אַ צייט, אויף ישוב..

.4

ווערט יחיאל-מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פּאַרטאָג איין פערד-און-ביטקע, האַפּט זיך אַראָב קיין פּראָג, פערפאָהרט גלייך צום רב און ראש-ישיבה. טרעפט ער איהם ביי דער גמרא, געהמט ער „שלום-עליכם" און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען תתונה מאַכען אַ יונגערע פאַר איין עלטערע?

לעגט דער ראש-ישיבה די עלענבויגען אויף דער גמרא און ענט-פערט איהם:

— ניין, יחיאל-מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין יודישע זאַך. און דערמאָנט איהם די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך ווייס — זאָגט יחיאל-מיכל — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעהמט יחיאל-מיכל און גיסט אויס פאַר'ן פּראָגער צדיק זיין ביטער האַרץ, דערצעהלט איהם אַלין כהויה. פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערצעהלט יחיאל-מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו", וועגען די ה' מאות טאָלער, און דערמאָנט איהם זיין צוזאָג וועגען אויסקלויבען אַ חתן פון דער ישיבה.

פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק, שפּאַרט אָן אויף אַ ווייל'ע דעם קאָפּ אויף די עלענבויגען איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט איהם:

— ניין, יחיאל-מיכל, דאָס קאָן איך נישט.

— פאַר וואָס, רבי, — פרעגט יחיאל-מיכל פערציטערט: — האָט דען מיין מלכה'לע, חס ושלום, אַ זינד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש-ישיבה — איך זאָג נישט,

אז זי האָט, חס ושלום, געזינדיגט, דאָס האָב איך בכּונה נישט געהאַט... נאָך עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל-מיכל, דיין טאָכטער האָט נישט געזינדיגט, אָבער, אָבער אָנגערירט, פערשטעהסט דו, אַביסעל אָנגערירט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט וויטער דער ראש-ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. וואָרום השגחה דאַרף דיין טאָכטער. השגחה פון אַ מאַן, און טאַקי פון אַ מאַן — אַ מענש, אַ סוחר... חוץ דעם — השגחה פון שוויגער..... פון שטוב-לייט... ווי עס איז, מען דאַרף איהר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אַריינקומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אַ סך אויערן און אויגען... מיט'ן יצר-הרע, אַז ער האַפּט זיך אַריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטען... עס איז אַ מין ביטערער הריין, מען זייהט איהם נאָר איין מאָל, און וואַקסען וואַקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל-מיכל מוז, געביך, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצונד, — זאָגט וויטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לעג צו קאָפּ, יחיאל-מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַלטען וואָרט, — עס איז דאָך נאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין איין עומד בדבורו און טהון דיין רצון; און נעהם, און גיב דיר פאַר איין איידעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: אַיין אָרים-בחור, אַ פערלאָזט יונגעל... נו, וועט גוט זיין?

וואָס איז דאָס יונגעל? אַ בן-תורה... ער וועט זיצען און לערנען.... מעהר ווייסט ער נישט און וויל נישט וויסען, און ער טאָר נישט וויסען.....

און וואו וועט וואָהנען דאָס פּאָר-פאָלק?

צו דיר אין דאָרף אַריין אויף קעסט וועסט דו דאָך דאָס פּאָר-פאָלק נישט נעהמען?

— אַודאי נישט, כל זמן דער יונגער פּריץ איז דאָ!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין?! אַ קשיא אויף אַ פּריץ! זיי, אַז עס פאַלט עפּעס אין די אויגען אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פּרנסה פעהלט איהם?... הכלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזט דו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פּרנסה. נו, וואָס טהוט דאָס פּאָר-פאָלק? ער, דער יונגער-מאַן, זיצט ימים ולילות אין בית-המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבעל, וואָס טהוט? וואָס פאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף וועלכען עולם הדמיון געהט זי אַרום?

— גערעכט, רבי — איז יחיאל-מיכל מודה מיט אַ הייזעריג קול. — וואָס דען טהוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש-ישיבה. — און איך וועל דיר העלפען. איך אַליין וועל שיקען נאָך אַ שדכן און זאָגען איהם, וואו אַהין ער זאָל געהן... עס זאָל זיין אַ הויז מיט מענשען, מיט אַ שטאָט, מיט אַביסעל עולם-הזה, נאָר בהיתר, נישט באָסור... וועסט זעהן, מיט זיין ליעבען נאָמענ'ס הילף!

— דערפאַר, יחיאל-מיכל, — טרייסט ער איהם, — אַז דו וועסט קומען צו מיר וועגען דער צווייטער טאָכטער, און גאָט העט דיר העלפען און וועסט האָבען אַ קניפעל — קריגסט דו, זאָג איך דיר, אַ הדר, מיט גאָלד אָבצוּוועגען...

דערווייל מאַך התונה...

5.

וכך הוה.

אויפ'ן ראש-ישיבה'ס בעראָט, און בסוד סודות האָט מען מיט מלכה'ן אַ בעל-בת'ישען שדוך געטהון. און מלכה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטען איהר אָן קליידער, און פאַר וואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פיהרט זי אַוועק קיין פראָג...

און אַז זי האָט שוין פערשטאַנען, וואָס דאָס בעטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איהר ווי אָבגעשלאָסען.

וואָס עס האָט זיך ביי איהר אין האַרץ געטהון, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבען-אויף, האָט זיך געדאַכט — אויף אלע בנות ציון געזאָגט! טאַקי מיט אַלע מעלות... אַביסעל צו בלאַס, עפּעס שטענדיג די אויגען אַראָבגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריהער האָט עס געהייסען כלה-הן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליעבער נאָמען בעשאַפען, און סיי ווי סיי — אַ יפהפיה! אַ פערנעמעניש! און אַדרבא! זי געהט אָהן דער שוויגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאָר נישט אויס... וואָס מען גיט איהר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איהר, טרינקט זי; און וואָס פאַר אַ קלייד מען וויל, טהוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שען-

און שבת, אַז זי טהוט אָן דאָס שוואַרץ-אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָלדענער שפּאַנגע, נעהמט אויפ'ן אַלבאַסטער-ווייסען האַלז די פּערל, און עס באַמבלען זיך איהר בּיי די אויערען די בּריליאַנטענע אוירינגלעך, בּלייבען ווייבער שטעהן אין די גאַסען, און גאַפען, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסין...

און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, געהט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישען שוויגער און שוועגערינס אין דער ווייבערשער שוהל אַריין, שטעלט זיך נעבען דער שוויגער בּיי דער קראַטע און לאָזט אַראָב די ויידענע ברעמען, און עפענט מיט'ן ווייסען הענדטעל די זילבערנע קלאַמרעס פון סדור מיט'ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבען אָן צו ציטערן, צו ציטערן...

און אַ גאַנצע וואָך? יעדען פאַרנאַכט?

— וואוהין ווילסטו היינט געהן שפּאַציערען, מלכּה?

זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען געהט. געהט זי... און אַז מען געהט פאַרבּיי פאַר פענסטער מיט צירונג, שטעלען זיך אַלע אָב און קוקען, מלכּה נישט. זי שטעלט זיך אָב, ווייל זיי שטעלען זיך אָב, אָבער קוקען, קוקט זי אין דער לופט אַריין...

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צירונג, זי אַליין איז צירונג!

בּפרט, אַז דער יונגער-מאַן פיהלט אָהן איהר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי איין אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרץ-אַפּעל אין אויג...

און אַזוי אַלץ...

פון אויבען אָבגעטאָקט, אָבגעשניצט און ריין, ווי שענער קריסטאָל...

אָבער אינעווייניג?

אינעווייניג איז געלעגען די קרעטשמע מיט'ן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי... אין האַרץ האָט צווישען איהר און דער וועלט אַרומגעשוועבט דער פּאָרטרעט פון יונגען פּריץ... קוים פערמאַכט זי די אויגען, צי אין שוהל בּיי דער קראַטע, צי מוצאי שבת צו „גאָט פון אברהם", צי בּיי שבת-ליכט בּענשען, צושפּיעלט זיך אין איהר דער כּח-הדמ, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיט'ן פּריץ, און מיט'ן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט... אָדער זי רייט מיט איהם צוזאַמען, און טרייבט, אויפ'ן ווייסען פערד ווי אַ מילך, איבּער וואַלד און טהאָל... און בּפרט, אַז עס געגנעהנט זיך צו איהר דער מאַן, אין דער רגע שליעסט זי די אויגען צו און האַלוט, און קושט — וועמען? דעם יונגען פּריץ האַלוט זי און קושט...

בּעט זיך בּיי איהר דער יונגער מאַן — איהרע שענע אויגען האָט ער ליעב געהאַט — בּעט ער זיך: לעבען מיינס, עפען דיינע שענע

אויגען, דיינע שויערען פון גן־עדן אויף! — בשום אופן נישט! וויל ער אַמאָל (אַ יונגער מאַן!) אויספיהרען, וויל ער זיך מכלומר'שט אָברוקען, האַלט זי איהם מיט די אָרימס, ווי מיט צוואַנגען... דערשרעקט ער זיך פלוצלונג און וויל זיך אויסרייסען, בעט זי זיך מיט אַ פערהלש'ט קול:

— פריץ מיינער, אָדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליעב האָט זי איהם, אַז ער איז איהר פריץ, איהר אָדלער... „דאָרף־לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפענען די אויגען, אַז זי שעמט זיך!

6.

און אַזוי האָט מלכה אָבגעלעבט אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבט האָט זי — נישט מיט'ן מאַן...

צו וואָס איז דאָס געגליכען?

צו איין עפעל, וואָס הענגט, דאַכט זיך, געזונד און פריש אויף אַ גרינער צוויג, אויף אַ גאָלדענעם עפעל־בוים, און די הויט פון אויבען איז געראָיטעלט, ווי דער מזרח אידער די זון בעווייזט זיך, און אַ פרישער הויך, ווי פון גן־עדן, ליעגט אויף איהם: אַזוי שמעקענדיג, אַזוי פערנעמיש, אָבער אין אמת'ן אַריין איז געזונד און פריש נאָר די הויט, די שאָל פון אויבען, אינעווייניג אָבער האָט שוין אַלץ דער וואָרם אויסגעגעסען...

אָבער פונקט להיפך האָט זיך אויסגעשניטען דאָס מזל פון יהיאל־מיכל'ס עלטערער טאָכטער — נחמה. ביי יהיאל־מיכל'ען אַליין האָט זיך אַלץ איבערגעקעהרט, און, ווי עס טרעפט זיך, דוקא מיט דער פוטער אַראָב...

אָבגעשפיעלט און אָבגעטאַנצט אין פראָג, איז יהיאל־מיכל אַהיים געפאָהרען פון פראָג אין גאַנצען מיט עטליכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרעניץ פון דאָרף, דערזעהט ער, ווי זיין גאַנץ כלי־בית מיט די בעטען, מיט די טישען און בענק פון קרעטשמע ליעגען אויפ'ן פרייען פעלד און אַ פויער פון פריצ'ס הויף שטעהט דערביי ווי אַ שומר.

און דער שומר לאָזט איהם שוין נישט אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין... עס ווייזט זיך אַרויס, אַז בשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער יונגערער

טאָכטערס התונה, האָט איהם דערווייל עמיץ אויסגעדונגען די קרעטשמע, אַ גרויסע הוספה געגעבען, און דער יונגער פריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטען פריץ, ער זאָל נעהמען די הוספה... און דער יוד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אָן דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו הלש'ען. בעט זיך יהיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל איהם האָטש אַריינלאָזען אַ וואָרט ריידען מיט'ן אַלטען פריץ, נעהמט דער שומר אַראָב די ביקס, וואָס האָט איהם געהאַנגען אויף די פלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסען! ער וועט מוזען שיסען, זאָגט ער.

אַ היימישער פויער געווען, טרעהרען אין די אויגען האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פריץ האָט געהייסען, וואָלט ער אַודאי געשאָסען! זעהט יהיאל־מיכל, אַז עס איז פערפאַלען, און צוריק אַריינפאָהרען קיין פראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער התונה איז איהם קוים עטליכע רענדלעך געבליבען: און מיט זיין אָרימקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגען פערשוואַרצען, וויל ער אויך נישט — נעהמט ער דאָס ווייב און נהמה'ן, די טאָכטער, און פאָהרט מיט זיי אַריבער צו איין אַנדערן פריץ אין אַ דאָרף אַריין, נאָך ווייטער פון פראָג, און בעט ביים פריץ רשות, און עפּענט זיך אַ געוועלבעל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סהורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבעל אויפ'ן ווייב מיט דער טאָכטערס בעראָט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירען מיט יענעם פריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך ניט געווען אויסגעגאַנגען, און אויך צו האָבען דין־תורה'ס מיט'ן יודען, וואָס האָט איהם משיג־גבול געווען... נאָר עס געהט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט ליידיגע הענד. געדויערט אַ פּאָר יאָהר; פערשפּיעלט ער דעם פּראָצעס מיט'ן פריץ און זיצט אָב אַ צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה געגען משיג־גבול, געווינט ער סוף כל סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פּסק נישט האַלטען; און דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כה געהאַט צו נויטען, איז דערווייל נסתלק געוואָרען, און פּראָג זוכט און זוכט אַ רב, און קען דערווייל נישט צוקלייבען זיך, און לית דין ולית דיין. קומט ער, יהיאל־מיכל, אַהיים נאָך אַ פּאָר יאָהר, אַיין אויסגעמאַטערטער, אַיין אויסגעהונגערטער און לעגט זיך קראַנק אין בעט אַריין, און ליעגט אָב אַ פּאָר וואָכען און שטאַרבט; לעבט איהם דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער,

און נחמה ווערט אַ יתומה, איינע אַליין אין דאָרף, ווי אַ שטיין, און לייזען לייזט מען נישט... עס איז נישט דאָ פאַר וואָס צו לייזען... און די יונגע פויערן, זייט זי איז אַליין געבליבען, לאָזען זי נישט רוהען, טרייבען קאַטאָוועסלעך, ביזערן זיך, פאַר וואָס זי לאָזט זיך נישט אָנריהרען, די יודישע קבצנ'טע...

שרייבט זי איין בריעף און אַ צווייטען צו דער שוועסטער קיין פּראָג, לעבט אָבער די שוועסטער אין פּראָג, ווי מיר ווייסען, אין אַ עולם התוהו און לייענט נישט קיין בריעף... בעקומט די פערלאָזטע יתומה קיין תשובה נישט; הויבט זי זיך אויף ביי נאַכט און פערמאַכט דאָס ליידיגע קרעמיל און גנב'עט זיך פון דאָרף אַרויס צו פוס; זי לאָזט זיך געהן אויף גאָט'ס בעראָט, אַז זי וועט טרעפען צו דער שוועסטער קיין פּראָג, אַ שוועסטער איז דאָך קיין שטיין נישט...

ד.

געהט זי אַזוי מיט אַ שטיקעל ברויט אין דער האַנד פון דאָרף אַרויס, קומט זי צו צום וואַלד, האָט זי מורא פאַר היות רעות. געהט זי נישט טיעף אין וואַלד אַריין, גראַבעלט זי זיך אַרויף אויפ'ן ערשטען בעסטען בוים, און וויל איבערוואַרטען, ביז עס וועט טאָג ווערען, צווישען די צווייגען אויפ'ן בוים. ליעגט זי אַזוי אַ ווײַלע; דערהערט זי, אין מיטען קריאת-שמע לייגען, ווי הינד בילען און לויפען. און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט אַלע מאָל נעהנטער; פערשטעהט זי, אַז עס איז אַ געיעג פון פריצים אויף חיות אין וואַלד. פערשטופּט זי זיך נאָך טיעפער צווישען די צווייגען. און דאָס געיעג קומט אַליץ נעהנטער און נעהנטער, און אַ גאַנצע מחנה הינד שפּרינגט צו צום בוים, און הויבט אָן שטאַרק צו בילען; און צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטען, כדי צו זעהען, וואָס די הינד בילען אַזוי און לויפען אַזוי אַרום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי יונגע פריצים געווען, און זיי האָבען אַרויפגעקלעטערט אויפ'ן בוים, און האָבען זי אַראָבגענומען איבער-געוואַלט, און פייער געמאַכט, און בעטראַכט, ווער דאָס איז; האָבען זיי געזעהן, אַז עס איז אַ יודיש קינד, און זעהר אַ שען מיידעל, נאָר איין אויסגעהונגערטס. זאָגען זיי איהר, אַז זיי וועלען איהר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טהון, וואָרום זי לייכט אין דער פינסטער ווי אַ מאָרגענשטערן... אַז מען דאַרף זי נאָר איבער-

שהון, וועט זי שיינען ווי אַ מלכּה, און שמעקען ווי אַ רויז... ווערט איהר, פערשטעהט זיך, אַ לאָך אין האַרץ. דערווייל, הערט זי, צוקריעגען זיך די יונגע פריצים: יעדער וויל זי נעהמען צו זיך, יעדער טענה'ט, אַז זי איז זיין, אַז דאָס האָט זי זיין הונד צום אַלעם ערשטען דערשפּירט... בּליבּט, זיי זאָלען זיך שיסען, און ווער עס וועט לעבּען בּלייבּען, דער זאָל זי נעהמען. שטעלען זיי זיך איינער קעגען צווייטען און ווילען שוין אָנהייבּען צו שיסען. האָבּען זיי אין מיטען אַ ישוב, זיי ווילען בּעסער ציהען קניפּלעך. ציהען זיי קניפּלעך, און איינער, וואָס האָט אַרויסגעצויגען דאָס קניפּעל, האָט זי אַרויפגעצויגען צו זיך אויפ'ן פערד און איז מיט איהר גאַלאָפּ אַוועקגעריטען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... חלש'ט זי...
און אַז זי האָט זיך צו מאָרגענס אויפגעהאַפּט בּיים פריץ אין פּאַ- לאַץ — — — — — — — — —
— — — — — — — — —

8.

און אַז זי איז בּיים פריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען, און דערזעהן, אַז ער האַלט זי אויף דעם שויס, און האָט דערפיהלט, אַז ער קושט זי און האַלזט זי... האָט זי פערשטאַנען, אַז עס איז פערפאַלען, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָר געבּעטען:

— פריץ-לעבּ, איך בּין בּיי דיר אין די הענד... און דו בּיזט צו שטאַרק, איך זאָל מיך וועהרען קעגען דיר, און איך האָבּ שוין נישט מיט וואָס זיך צו וועהרען... בּעט איך בּיי דיר נאָר איינס: האָבּ אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציגע זאַך צו: האָסט מיר פערזינדיגט דעם גוף, פערפאַלען! פערזינדיג מיר האָטש נישט די נשמה, לאָז מיך בּיי מיין אמונה... און בּיי מיינע מחשבות... לאָז מיך טראַכטען און קלערען, וואָס איך וויל...

דער פריץ האָט אפילו נישט רעכט פערשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר בּאמת ליעבּ געקריגען האָט ער זי, האָט ער איהר צוגע- זאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס איהם? חתונה האָבּען מיט איהר וועט ער סיי-ווי-סיי נישט. איינמאָל האָט ער איהר אפילו גע- קויפט בּיי אַ יודען אין פּראָג אַ סדור, און האָט איהר געבּראַכט אַ מתנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאָר בּאַלד פון דער האַנד אַרויסגע-

לאָזט אויפ'ן טיש... „מיינע הענד — האָט זי געזאָגט — זענען נישט װערט די ריינקייט צו טראָגען"...

װאונדערט זיך דער פריץ און שװייגט.

און ביים פריץ אין הויף האָט נחמה געפיהרט אַ לעבען, װאָס איז געװען גאָר דער היפך פון לעבען, װאָס די שװעסטער האָט געפיהרט אין פּראָג...ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען געהאַט, אַרומגעגאַנגען פרעמדע און פערחלומ'ט. נאָר בשעת װען מלכה האָט געזינדיגט מיט דער נשמה אין אַ ריינעם גוף, האָט נחמה, פערקעהרט: אָבגעלאָזט דעם גאַנצען גוף און ריין געהאַלטען די נשמה...

עס געהט צו איהר צו דער פריץ, — פערמאַכט זי די אויגען און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך"... עס האַלט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגען, און „גאָט פון אַברהם" זאָגען...

ער װיל, זי זאָל איהם ליעב האָבען...

זי האָט ליעב, שטאַרק ליעב — די מוטער! זי געהמט אַרום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמישי: תורה צוה לנו"... שעפּציעט זי... און מיט די זינדיגע ליפּען רעדט זי אפילו די װערטער נישט אַרויס... אין דער נשמה װימלען זיי ביי איהר, דאָרט לייכטען זיי טיעף, טיעף אינװעניג...

9.

לעבען לעבט מען נישט אייביג, און ביידע שװעסטער איז קיין לע-בען נישט בעשערט געװען...

און אַז די נשמות האָבען זיך אָבגעטהיילט פון גוף, איז דער יונ-געהער'ס, מלכה'ס, נשמה, װאָס איז געװען דורכגעפלעקט פון זינד, אַרויס, װי אַ שװאַרצע קראָה, פון װייסען גוף, און איז באַלד ערגעץ פערפאַ-לען געװאָרען אין כף הקלע... דער עלטערער'ס, נחמה'ס, װייסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך בעפרייט פון זינדיגען גוף, האָט זי זיך לייכט און שטיל, װי אַ טויב אויפגעהויבען אין דער הייך צום הויכען הי-מעל. פאַר'ן טויער איז זי אפילו געבליבען שטעהן פערציטערט, נאָר גאָט'ס רחמנות האָט זיך צו איהר בעװיזען, און האָט איהר געעפענט דעם טויער, און האָט זי געטרייסט, און אויסגעװישט די טרעהרען פון די אויגען.

פון דעם אַלעם האָבער האָבען מענשען אויף דער ערד נישט געוואוסט... די פּראָגער גבירה האָט געהאַט אַ גרויסע לויה. מען האָט איהר אויך אַ גרויסען הספד געמאַכט, עס האָט אַ מטמון געקאָסט! און מען האָט זי אויבען־אָן אויפ׳ן בית־החיים, צווישען אַלע צנועות, געלעגט, און צום יאָהר האָט מען איהר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערער׳ס גוף קיין פּראָג געשיקט... האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צוריהרען צום זינדיגען גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט די אײנגעהילט אין אַיין אַלטען זאַק און אַרײנגעוואָרפען אין אַ גרוב ערגעץ אונטער׳ן פּלויט...

אַ מענש זעהט נאָר פון אויבען...

10

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטען פּראָגער בית־עלמין צו דער שטאָדט, בּרייטער צו מאַכען אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבען די קברים, איבערצופיהרען די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפענט נחמה׳ס קבר ביים פּלויט, און נישט מעהר געפונען, ווי אַ שאַרבען, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען... און ווען ער האָט נישט ווילענדיג מיט׳ן פוס אַוועקגעשטופּט דעם שאַרבען, איז ער אָבגעשפּרונגען און איז ערגעץ פערוואַלגערט געוואָרען... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפענט מלכה׳ס קבר, האָט זי געפונען אינגאַנצען גאַנץ און פריש, כמעט מיט אַ פרישען שמייכעל אויפ׳ן ווייסען פּנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבען מענשען געזאָגט. — די ווערים האָבען אויף איהר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אַזוי טראַכטען און זאָגען מענשען, וואָס זעהען נאָר מיט די אויגען פון אויבען־אויף, און ווייסען קיינמאָל נישט, וואָס אין האַרץ טהוט זיך, וואָס ביי עמיצען אויף דער נשמה איז...

לאֹ תחמוד.

ווי עס איז בעקאַנט, מוז יעדער יוד מקיים זיין די גאַנצע תורה. און וואָס עס גערעט איהם נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צווייטען; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין איין גלגול, מוז ער אין צווייטען פערריכטען. וואָרום די נשמה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען אַ גאַנצע, אָהן אַ פעהלער, און אַ ריינע, אָהן אַ פלעק. און דעריבער ווערען די, וואָס זענען מקיים די גאַנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָהן צער פון יציאת-נשמה, אָהן חבוט-הקבר, גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט איין גלגול, מיט צוויי גלגולים; אַ פראָסטער בשר ודם קען, נישט פאַר אייך געדאַכט, מגולגל ווערען מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר-נש וועט מגולגל ווערען עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח", ווען די פערפלעקטע נשמה וועט גע'משפט ווערען אין טהאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

נאָר נישט אין דעם בין איך אצונד אויסען. איך וויל אייך דערצעהלען, ווי מען קומט אַמאָל צו איין איבריגען גלגול דורך אַ קליינינקייט, דורך אַ גאָר נישט און, ווי דער שטייגער איז, אַז מען פאַלט, פאַלט מען שוין טיעפער און טיעפער.

ויהי היום, און אַ גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געוואָלט אַרויספליהען צו איהר היים, צום כסא הכבוד, פון וואַנען זי איז אויסגעהאַקט געוואָרען, — ריין ווי אַ ריינקייט, ווי אַ גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבען אַ וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימעל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — ווערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטען גלגול איז דער צדיק געווען אַ „גם־זו“, אַ מסתפק במועט; אַ יוד, וואָס האָט נישט טועם טעם געווען פון עולם הזה. געזעסען אין תעניתים און געלערנט; און כל ימיו — אַ פרוש! איז דעריבער, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, זעהר אַ שווערע פטירה געווען, וואָרום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסלאָזען פון זיך די נשמה און געהן אין פינסטערן קבר אַריין. דער גוף האָט גע'טענה'ט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבט! איך האָב מיין חלק לעבען נישט געהאַט! און יעדעס אבר האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאך־המות. דאָס האַרץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָר נישט געפיהלט! די אויגען: מיר האָבען נאָך גאָר נישט געזעהן! די הענד: וואָס האָבען מיר געהאַט? די פיס: וואו זענען מיר געגאַנגען? פון ד' אַמות נישט אַרויס! און אַזוי אַלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרען נאָכ'ן צדיק'ס נשמה, האָט זיך געמוזט ראַנגלען מיט יעדען אֵבר, מיד יעדער אָדער, מיט יעדען טראָפּען בלוט פון דעם פלייש; ווייל אַלץ האָט געהאַלטען די נשמה ווי מיט צוואַנגען, און ער האָט זי געמוזט אַרויסציהען, ווי אַיין אֵיידעלע רויז פון צווישען שאַרפע דערנער... און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אַזוי גרויס, און די יסורים ביים אָבשיידען די נשמה פון גוף אַזוי שטאַרק, אַז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאַלטען און שוין נאָך ודוי האָט ער מיט'ן לעצטען אָטהעם אַ קרעכץ געטהון. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבען אַ לייכטע פטירה, עס האָט זיך איהם פערגלוסט צו האָבען אַ גרינגען טויט! און קיין צייט, תשובה צו טהון אויף די פערגלוסטונג, איז שוין נישט געווען! און ווייל ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“, — וואָרום אַ יוד טאָר זיך אפילו אַ גרינגען טויט ניט פערגלוסטען, — זענען זיך אויבען צוגאַנגען די וואַרעם און מען האָט צוריק פערשלאָסען די טויערן פון הימעל. און ער האָט געמוזט נאָך אַמאָל מגולגל ווערען, ער זאָל קענען פעררעכטען, וואָס ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף איהם אַ גרויס רחמנות אין די עולמות העליונים. טהייל פון דער פמליא של מעלה האָבען אפילו פעראיבעל געהאַט אויף דעם מלאך־המות, וואָס ער האָט זיך נישט פערהאַלטען אַ רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבען תשובה צו טהון. בלייבט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאַכען דעם נסיון, מען זאָל איהם געבען אַזא לעבען,

אַזאַ מזל־ברכה, ער זאָל נישט דאַרפען און נישט קענען קיינעם מקנא זיין; עס זאָל זיך איהם גאָר נישט האָבען וואָס צו פערגלוסטען. און אַ גרינגען טויט האָט מען איהם אויך צוגעזאָגט

הערט עס דער בעל־דבר און שמייכעלט... נישט אַזוי לייכט וועט ער איהם אַרויסלאָזען פון דער האַנד!

ווערט דער צדיק נאָך אַמאָל מגולגל, און פון גלגול, איז אַרויס ר' זיינוואַלע פורימאָווער! ווער איז ר' זיינוועלע פורימאָווער?

אַ יוד — אויף אַלע יודען געזאָגט!. אַ פער! און וואָס פעהלט איהם? לערנען קען ער בעסער פאַר'ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאַר'ן חזן, אַ בעל־קריאה איז ער אַ סך אַ בעסערער פאַר'ן ליטווישען מלמד. און אַיין אשת־חיל אַ יודענע, און קינדער — געראָטענע, און אַ פרנסה אַ היי־מישע — האָט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָדט; און פון הויז געהט אַרויס די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פערהאַן די שענסטע סוכה, אויסגעהאנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אַנדערע פירות פון ארץ־ישראל. און וועמעס איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבערנער פושקע? ר' זיינוואַלעס! און ווער איז דער עהר־ליכסטער בורר און דער קלוגסטער בעל־יועץ? ר' זיינוואַלע! זאָל זיך איהם פערגלוסטען זיין גבאי? אַלע גבאים טהוען אָהן זיין עצה קיין האַנד אין קאַלט וואַסער נישט אַריין! אָהן זיין ווינק ריהרט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר' זיינוואַלע על התורה ועל העבודה. און די אויגען לייכטען ביי איהם אונטערן גרויסען שטערן, ווי ביי איין אמת'ן, פער־צייטישען חכם. און עפענט ער דאָס מויל, שיטען זיך פערל! און אַ שענער מענש איז ער — אַ קייזער! אַ ווייסע געקרייזעלטע באָרד, אַמאַר־דערן שטריימעל מיט זילבערנע האָהר, אַ סאַמעטענער קאַפטאַן מיט סטראָ־קעס און זילבערנע האָקלען! מיט איין וואָרט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול?! נאַ, עס וואָלט אַזוי געווען, ווען נישט דער בעל־דבר.

געהט ער אַמאָל, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך פאַר איין אורח; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגיץ, אַפילו אַ הויקערהל, גאָר נישט אָנזעהעוודיג. קומט ער ווינטער ביי נאַכט צו מנחה ומעריב אין בית־המדרש אַריין און זעצט זיך ביים אויווען. מן הסתם פערבעט איהם ר' זיינוואַלע אויף ווע־

טשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים! געהט ער, דאָס הויקעריל, צו ר׳ זיינאוולען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישען איין מאכל און דעם צווייטען רעדט מען, פערשטעהט זיך, תורה. אַזוהן ר׳ זיינוואַלע׳ס, צי איין איידים, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגיץ אָן אָן אַשווערע סוגיא, העגדען זיך אַלע אויגען צו ר׳ זיינוואַלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכען.
ר׳ זיינוואַלע שמייכעלט, איז דערווייל מכבד דעם אורח מיט׳ן בענשען; דער אורח בענשט אָב, און ר׳ זיינוואַלע הויבט אָן זאָגען, און זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בעט זיך אויס אַ ווייטער, גלייכער און ברייטער שליטוועג, אַווייס, קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפּאַן אַשליטען און פאָהר! זיצען די זיהן מיט די איידימס מיט די נשמות אין די אויערען און זאַפּען איין דעם גאַנצען נחת. און דאָס הויקעריל זיצט און קוקט מיט אַ בייז אויג פון אַ זייט, און שמייכעלט מיט די דינע ליפּעליך. דערזעהט עס ר׳ זיינוואַלע און פרעגט איהם: איהר זענט נישט מסכים? ענטפערט מיט אַ חוצפּה דער הויקער: אָבער גאָר נישט! פרעגט ר׳ זיינוואַלע: פאַר וואָס?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגען, פאַר וואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכוח!

נעהמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַמיש דורך ש״ס ופוסקים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיגע קוילען, ווי מיט שפּיציגע שפּיזען, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי אַ האָגעל, און ריידענדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגען ביי איהם וואַקסען, און דאָס רשעות אין די אויגען וואַקסט! און די ווערטער ווערען וואָס אַמאָל ברענענדיגער, שפּיציגער, און ער נעהמט אַרום ר׳ זיינוואַלען, ווי מיט אַ צוים פון ברענענדיגע דערנער, און ר׳ זיינוואַלע פיהלט, אַז עס ווערט איהם אַלץ ענגער און ענגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטהעם צו כאַפּען... און די זיהן מיט די איידימס ווערען אויך אָבהענגדיג; עס קומט ר׳ זיינוועלען קיינער נישט צו הילף. און די צוים אַרום איהם רוקט זיך אַריין, אַלץ נעהנטער און נעהנטער צום לייב. און ר׳ זיינוואַלע הויבט אָן פיהלען אַ מין חולשות-הדעת, אַ האַרץ-וועהטאָג, און עס ווערט איהם דער אָטהעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, געהט אַרויס פאַר דער טהיר, אַ ביסעל דעם אָטהעם צו כאַפּען, צו בעקומען אַ ביסעל ישוב-הדעת; וואָרום פיהלען פיהלט ער, אַז גערעכט איז ער, ר׳ זיינוואַלע; אַז דער הויקער איז נאָר עפּעס אַ מין קונצען-מאַכער; אַז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט

אַ האָגעל, אַז דער האָגעל דאַרף צוגעהן, עס זאָל ווערען פון איהם גאָר נישט — וואַסער; ער מוז זיך נאָר מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, אַ ווינטער נאַכט איז עס געווען. און אַז ר' זיינוועלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טהיר, איז געווען אויסגעבעט דער מאַרק מיט אַ פריש-געפאַלענעם, פונקעלדיגען שניי, און אויבען אין הימעל האָבען געפונקעלט מילי-מיליאָסען שטערענדליך. און ר' זיינוואַלע האָט אָבגעעטעמט פריי. און עס איז איהם פרייער און קלאָרער געוואָרען אין מח. און פלוצלונג דערזעהט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגען, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכער דאָס הויקעריל האָט איהם אַרומגענומען, וואַקעלט זיך און שאָקעלט זיך אַרום איהם אין מאַרק אויפ'ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעהט, אַז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אַז זי איז איבערגעהאַקט אין אַ סך ערטער, אַז זי האָט דאָ און דאָרט אָפענע פורטקעס. און ווייטער דאַכט זיך איהם, און ער זעהט בחוש, ווי עס שטעהען ביי די פורטקעס: דאָ אַ גאון, דאָרט אַ פוסק, דאָרט ווייטער אַ מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו איהם גאָר פריינדליך, זיי רופען איהם צו: זיינוואַלע, ס'איז אַ פאַלשע צוים, אַ פערבלענדעניש, קום נאָר אַהער, איך וועל דיך דורכפיהרען, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רחבות...

און ר' זיינוועלע שמייכעלט אין דער מחשבה צו דעם פורטקעלע און זעהט, אַז אומעטום איז אָפען, אַ רחבות, אַ וועלט, איין אָפענע! און ער דערמאָנט זיך: ד ע ר גאון האָט אַזוי געזאָגט, י ע נ ע ר פוסק האָט דאָס און דאָס פערהיטען. היינט — אַ בפירוש אָרט אין פ'רדש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפּאַציערט אַזוי נאָך אַמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט איהם שוין ווייזען דעם אורח!... עס איז איהם אַליץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַליץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערענדליך אין הימעל! און ער פיהלט נישט, אַז אַזוי, ווי ער געהט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגען איהם די פיס אַהין און צוריק איבערן מאַרק און אויסען מאַרק, אַליץ ווייטער און ווייטער איבערן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָדט אַרויס, מען זעהט שוין קיין צייכען פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָר נישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ'ן פרייען פעלד, אָהן אַ צוים, אָהן אַ גרעניץ, אויף איין אמת קלאָר, ווייס און פינקעלדיג רחבות, ווי ביי ר' זיינוואַלען אין מח.

מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך אָבגעשטעלט פּערציטערט.

אַ שווערער וואָלקען האָט זיך פּלוצלונג פּערצויגען אונטערן הימעל, מיט אַמאָל אויסגעלאָשען זענען געוואָרען די פינקעלדיגע שטערענדליך. און אַ ברייטער שאָטען האָט זיך געלעגט און פּערפינסטערט דעם גלאַנצענדיגען שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימעל און ערד, איז טונקעל געוואָרען ביי ר' זיינוועלע'ן אין מח און — ער בלאָנדזשעט, דערזעהט ער, אינ'ם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער ווייסט שוין גישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעהט ער, ר' זיינוועלע, פון ווייטען, ווי אַביסעל צורונענער רויך שלענגעלט זיך אונטער'ן הימעל. פּערשטעהט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקעל לעבעדיגען ישוב. דערפרוירען, פּערמאַטערט און טיעף ביז'ן תוך פון דער נשמה אָבגעפאַלען ביי זיך, געהט ער נאָך דעם רויך און קומט-צו צו אַיין אָרימער, אָבגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אריין אין אַ פּעררויכערטע שטוב און שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר און קיינער בעמערקט איהם גישט; שטעהט ער אַזוי און זעהט, ווי ביי דעם שענקטיש, איבער געטראַנק און פּערבייסעכטס, דרעמעלט אַיין אַלטע ערלית, און דורך די פענסטער מיט אויסגעשלאָגענע שויבען יאָגט אַיין און אויס אַ נאַסער, קאַלטער ווינד. נאָר אָן אַ זייט שטעהט אַיין אויווען און אין אויווען ברענען, און קנאַקען, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיעד און געפרוירען, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגעהן, זיך אָנוואַרימען, דערזעהט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויווען זענען פּערנומען. אַרום און אַרום זיצען האַלב-שכור'ע פויערן, מיט בלעכלעך בראָנפען אין איין האַנד, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינקען צו זיך, די פויערן, און די פנימ'ער זייערע פלאַמען, און די אויגען ביי זיי לייכטען פאַר ליעבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בייגט זיך צו אײנער צום צווייטען, און מען קושט זיך, און מען ווײנט פאַר גרויס ליעבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פּערבייסט ווייטער...

און דערמאָלט האָט ר' זיינוועלע, וואָס האָט גקאָנט בעסער לערנען פאַר'ן רב, שענער זינגען פאַר'ן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל־קריאה פאַר'ן ליטווישען מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ יודענע אַיין אשת־חיל, די געראָטענסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר'סטען הדר; דער ר' זיינוועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער עהרליכסטער בורר, און געבען בעין־יפה די שענסטע נדבה, —

דעמאָלט האָט דער ר׳ זיינוועלע זיך נישט אַיינגעהאַלטען, און שטעהענדיג אין מיטען קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף איהם ווי אַ בלעך, בשעת דער ווינד האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע׳גנב׳עט און אַיינ-געפריהרט איהם דעם שוויס אויס׳ן לייב,— דעמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע אין טיעפען האַרץ מקנא געווען יעדען פון די פויערן, וואָס איז געזעסען ביי׳ם וואַרימען אויווען, וואָס האָט געטרונקען יי״ש פון בלעכעל, פערביסען מיט אַ שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער אַ זיסער אוגערקע און גערעדט — גבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע שורה פון גלגולים.

נסים אויפ'ן ים.

אין דער מדינה האלאנד, אין א האלב איינגעזונקען הייזעל ביי'ם ברעג פון ים, האט געוואוינט אויך א שטומע נשמה — א יודישער פישער מיט'ן נאמען „סאטיע". אפשר נאך איין עלטער־זיידען מעדיה; נאר פון דעם האט ער נישט געוואוסט, ער האט בכלל זעהר ווייניג געוואוסט פון יודישקייט. פון אבות אבותיו א פישער, פערברענגט טעג און יאהרען אויפ'ן ים, געלעבט — איין איינציגע יודישע משפחה צווישען נישט־יודען, וואס זאל ער וויסען? סאטיע האפט פיש, דאס ווייב זיינס שטריקט נעצען און פיהרט די שטוב, די קליינע קינדערלעך וואלגערן זיך אין זאנד און זוכען בורשטין... און אז סאטיע געהט אויפ'ן ים און עס מאכט זיך א שטורם־ווינד, עס ווערט סכנת נפשות, האט — נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאס הויזגעזינד אין שטוב, נישט געקאנט אפילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האט סאטיע געקוקט שטום אין הימעל אריין; דאס ווייב זיינס שלאגט זיך אין קאפ אריין, אדער שליידערט נאך אפשר א בייזען בליק צום בייזען, פינסטערן הימעל ארויף, און די קינדער ווארפען זיך אויפ'ן זאנד און רופען גלייך מיט אנדערע קינדער: סאנטא מאריא, סאנטא מאריא!

און פון וואנען האבען זיי געזאלט וויסען מעהר? צופים געהן אין קהלה אריין — איז ווייט, פאהרען האט די ארימע פאמיליע, וואס האט קיים פרנסה געהאט, נישט געקאנט, און, א חוץ דעם, לאזט דער ים נישט אוועק. סאטיע'ס פאטער, סאטיע'ס זיידע און עלטער־זיידע זענען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאר אזא כח האט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענשענס געפעהרליכסטער שונא, און גאנץ אפט א פאלשער שונא,

און — ליעב האָט מען איהם, און ציהען ווערט מען צוגעצויגען צו איהם ווי מיט צוואַנגען... און מען קאָן זיך פון איהם נישט אָפּרייסען, ווייל מען לעבען אויף איהם און אונטערגעהן אין איהם...

נאָר איין יודישער מנהג איז אין דער משפחה געבליבען — יום־כפור:

ערב יום־כפור אין דערפריה האָט מען אויסגעקליבען דעם גרעסטען פיש, און די גאַנצע משפחה איז געגאַנגען מיט'ן פיש אין שטאָדט אַריין, און אָבגעגעבען האָט מען דעם פיש דעם קהל'שען שוחט, פון וועלכען מען פלעגט פערפאַסטען און עסען נאָכ'ן תענית.

איבער'ן מעת־לעת פלעגט די משפחה זיצען אין האָלענדישען מקום־קדוש, צוהערען זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגעל שפּיעלט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פערשטאַנען אַ וואָרט האָט מען נישט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פרעדיגער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבען, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָבגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מיעדקייט איינדרימלען, האָט איהם אַ שכן מיט איין עלענבויגען צום אויפשטעהן געוועקט...

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כפור. אז עס איז אַ יום־הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימעל טהוט זיך, — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוואוסט. עס איז ביי איהם אַ מנהג געווען, יום־כפור צו הערען כאָר און אָרגעל אומגעגעסען, און אַז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוואוסט, אַז עס הייסט „נעילה") נעהמט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אַ סך מעהר האָט דער שוחט אַליין אפשר אויך נישט געוואוסט — האָלאַנד!

און באַלד נאָכ'ן שוואַרצען קאַפע, פלעגט סאַטיע מיט'ן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבען, געזעגנען זיך מיט'ן שוחט און זיין הויזגעזינד, און אָנווינשעווען זיך, און אַוועקגעהן און וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אַהיים" פלעגט מען זאָגען, נאָר — „צום ים".

און אויפהאַלטען לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש, — טענה'ט דער שוחט מיט דער שוחט'קע: — איהר האָט דאָך אפילו די שטאָדט נישט געזעהן.

פערקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָדט!

קיין בעל־דבר איז פאַטיע נישט; דער ים לערנט שווייגען. נאָר די שטאָדט האָט ער פיינד. ענג, אָהן לופט און אָהן הימעל. אַ פּאַסיקעל צווישען דאַך און דאַך... אויפ׳ן ים אָבער — אַ רחבות... עס עטעמט זיך...

— עס איז דאָך אייער שונא.... אייער טויט! — טענה׳ט מען צו איהם

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבען זיין פאָטער׳ס און זיין זיידענ׳ס סוף — איינגעשלונגען ווערען געזונדערהייד פון ים, נישט קרענקען און גוסס׳ען אַ צייט לאַנג אויף אַ בעט.... הערען ווי מען וויינט... און דערנאָך בעגראָבען ווערען.. אין דער האַרטער ערד... ברר!

קאַלט ווערט איהם, אַז ער דערמאַנט זיך פון אזאַ קבורה...———

און מען געהט צו־פוס אַהיים, צו׳ם ים...

און אַז מען געהט צו־פוס איבער נאַכט, און עס הויבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעהט דעם גאָלדענעם אָבגלאַנץ פון זאַמדיגען ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפיעגעל פון ים, דערפרעהט מען זיך, פאַטשט מען מיט די הענד...

אַ חתן מיט אַ כלה פרעהט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי געהט עס פון יאָהר צו יאָהר....

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ כּכום הכּולל פון פאַסטען, כּאָר און אָרגעל, אויסגעמישט מיט׳ן גרויסען פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביי׳ם שוחט, מיט׳ן געזעגענען און אָנווינשען זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציגער פאָדים, וואָס בינדט־צו פאַט־יען צו׳ם כלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פאַרטאָג, קוים געגרייטעלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער עטהעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציהט זיך פויל און גאָך פער׳הלומ׳ט אויס, און ציהט זיך איין.... וואו־נישט־וואו פלאַטערט אין דער בלאָהער לופט אַ ווייסע פאָר פליגעל, שרייט־אויף איין עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצען פליהען איבער׳ן ים, גאָלדענע פלעקען גליטשען זיך איבער׳ן געלען זאַמד,

פערמאַכט זענען די שיפער־שטיבלעך איבער'ן ברעג, נאָר איין טהיר מקריי־פעט, — מאַטיע געהט אַרויס...

ערב־יום־כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פנים, שטיל לייכטען איהם די אויגען: ער געהט טהון אַ מצוה, האַפּען אַ פיש אויף יום־כפור!

און ער געהט צום שיפעל צו און נעהמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדען צום באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערען זיך רעכטס און לינקס:

— ניט'ע, ניט'ע!

דאָס רופען צו איהם די שכנים, וואָס האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענסטערלעך.

רוהיג און שטיל ליעגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסען דער ים, צוזאַמענגעגאָסען מיט'ן זוים פון פריש־מארגענדיג לאַכענדיגען, פרעהליכען הימעל.... קוים ער עטהעמט, דער ים, קוים ער רונצעלט זיך בייים ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באָבע'ן, טאַנצען ליכטיג־גלאַנציגע שמייכלען צווישען די רונצלען... און עפּיס מורמעלט ער, אַ באָבע־מעשה דערצעהלט דער ים די צעוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פלאַנצען, ווי מיט האָהר בעוואַקסענע שטיקער פעלזען, און ער גלעט זיי איבער די האָהר שמייכלענדיג, שפּיעלענדיג — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט איהם נישט.

— ניט'ע...

דער ים וויעגט זיך און וועט זיך צעוויעגען, און פלאַצען וועט דער ליכטיגער שפּיגעל, און פון שפּיעל וועט ווערען אַיין ערנסט, פון שטילען ברומען — געשריי און געפילדער, און פון רונצלען וועלען אויפשטעהן וואַלען, וואָס וועלען שלינגען שיפלעך און שיפען, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט'ע...

און אַ באָרוויסער אַלטער־מאַן, מיט אַ פלאַטערדיגען גרויען קאָפּ אָהן אַ היטעל, מיט אַיין אַיינגעשרומפּטען פנים, ווי דער ים, נאָר אָהן זיין פאַלשען, זיסען שמייכעל, — קומט אַרויס פון אַ שטיבעל, געהט צו סאַטיע'ן צו און לעגט איהם אַרויף די האַנד אויפ'ן אַקסעל:

— זעה!

און ער ווייזט איהם אַ קליין שוואַרץ פינטעלע, וואָס נאָר אַ פישער־

אויג קאָן דערזעהן, אויפ'ן זוים פון הימעל.

— פון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקען...

— כ'וועל פריהער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע: — איין פיש וויל איך נאָר האַפּען.

און ערנסטער ווערט דאָס פּנים ביי זיין אַלטען שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימעל! — ענטפערט סאַטיע מיט בטחון: ער געהט זיין מצוה טהון... און ער שטופּט אָב דאָס שיפעל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי אַ פעדער טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים, און דער ים וויעגט עס אַרום, זיס-ברומענדיג, אַזוי ליעבליך, און זוימט עס און וויקעלט עס אַרום מיט די שענסטע פערל, וואָס ער פערמאָגט — און דער אַלטער פישער שטעהט אויפ'ן ברעג און מורמעלט:

— סאַנטאַ מאַריא, סאַנטאַ מאַריא!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָב זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כחות ציהט ער זי קוים-קוים אַרויס און געפינט אין איהר וואַסער-פלאַנצען, ים-שטערן, — נאָר נישט קיין איינציגען פיש...

דער אַלטער פישער אויפ'ן ברעג האָט דאָס שיפעל שוין פערלוירען פון אויג. סאַטיע ציהט שוין צום דריטען מאָל און צום פירטען מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז זי אַרויסצוציהען, אַלערליי וואַסער-פלאַנ-צען האָבען זיך אין איהרע אויגען פערפלאָכטען — נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים וויעגט און צעוויעגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפ'ן הימעל איז שוין אַרויסגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איהר גלאַנץ — אַ פערוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הי-מעל האָט זיך אויסגעצויגען אונטערוויילעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוי-נע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרובט און פּרובט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָהר מקיים זיין

די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט איהם אויפ'ן האַרצען: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיגען געגען גאָט, וועלכער בעווילינט נישט דיי־יאָהר זיין קרבן. און ער נעהמט דעם רודער פעסט אין דער האַנד אַריין און וויל שוין אויסדרעהען דאָס שיפעל צוריק. נאָר אין דער זעלבער רגע בעקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַריין, און ער דרעהט זיך אויס און דערזעהט, ווי אַ גרויסער גאָלדענער פיש וואַרפט זיך, שפּיעלענדיג, איבער'ן ים און שפּריצט מיט'ן ווידעל איבער'ן וואַסער.

עה! דעם פיש מוז ער האַפּען, דעם פיש האָט איהם גאָט בעשערט, גאָט, וואָס האָט זיין עגמת־נפש געזעהן, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצוה. — און ער דרעהט צוריק אויס, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויעגט, הוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקען בעדעקט, בונטען ווייסע שטראַהלען רייסען זיך קווער אַהער פון אונטער'ן וואָלקען, און דער פיש שווימט איבער די פּלייצעס פון די הוואַליעס, און סאַטיע'ס שיפעל נאָך, נאָך... און פערשוואונדען ווערט פלוצלונג דער פיש, צווישען איהם און סאַטיע'ס שיפעל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזען, אויפגעיאָגט פון ווינד...

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגען! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרעהען דאָס שיפעל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע לעגט זיך אָבער די הוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאַמאָל איינגעזונקען געוואָרען; כמעט צום שיפעל צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף איהם מיט גרויסע אויגען, גלייך ער בעט זיך: נעהם מיך, נעהם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצוה, זיי מיך מזכה מיט איהר...

דרעהט סאַטיע צוריק אויס, — פערלוירען ווערט דער פיש! אַ נייע הוואַליע שווימט אויף צווישען איהם און דעם שיפעל, און עס הייבט זיך ווידער אָן דער „ירגזון" פון ים! נישט קיין ליעבליך ליעדעל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: אַ העזה, אַצונד אויף איהם צו שווימען! אויף זיינע הוואַליעס צו טרעטען! און גלייך זי וואָלט זיך פאַר'ן ים דערשראָקען, בעהאַלט זיך אונטער'ן וואָלקען די זון... אויף דעם, זעהט אויס, האָט נאָר געוואַרט דער ווינד — ער איז בעפרייט געוואָרען, און צעיאָגט זיך מיט איין אויסגעלאַסענעם צאָרן, און ער שמייסט, און פּאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מעהר אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזענדער באַסען שפּיעלען אין זיינע געדערם, קעסעל-

פּיקען — אין זיינע הוואַליעס...

— אַהיים, אַהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיע׳ן דאָס האַרץ, און ער געהמט צוזאַמען די נעצען אין שיפעל אַריין, און האַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבייט מיט אַלע קרעפטען. די אָדערן אין דער האַנד ווילען פּלאַצען. ווי אַ הוילע נוס וואַרפט זיך דאָס שיפעל אויף און אַב איבער די הוואַליעס, פערשוואַרצט איז דער הימעל, ברוין-צאָרניג דער צו-בראָכענער ים — און ער אַרבייט אַליין — אַהיים, אַהיים...

פּלוצלונג דערזעהט ער, עפּעס שווימט צו איהם צו פון דער זייט — אַ מענשליכער קערפּער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פרוי איז עס — פאַר אידר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר בעוויזען זיך ווייסע הענד — זיין ווייב האָט אַזוינע הענד... און אַ קול רופט: ראַטעווע! — זיין ווייב׳ס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט איהם געמוזט נאָכשווימען אויפ׳ן צווייטען שיפעל. זי טרענקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרעהט דאָס שיפעל אום רעכטס און וויל צו צום קער-פּער, — דער ים לאָזט נישט! הוואַליעס הייבען זיך אין דער מיט, דער שטורם רייסט און וואָיעט — גאָר אין דעם שטורם הערט ער אידר קול: העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטען צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסען פלעק; די האָר זעהט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדיגע קלייד... מיט׳ן רודער צו דערלאַנ-גען... גאָר אין דער מיט, צווישען איהם און זיין ווייב, הייבט זיך אויף אַ וואַל, שטויסט זי אָב אין איין זייט, דאָס שיפעל — אין דער צוויי-טער — — —

— אַ פערבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאַנענדיג, אַז דאָס זעלבע האָט ער געהאַט מיט׳ן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילענדיג וואַרפט ער איין אויג צום ברעג, זעהט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער-הייזלעך די פענסטער!

— יום-כפור! — דערמאַנט ער זיך, און לאָזט פּלוצלונג אַרוים דעם רודער פון דער האַנד.

— מחו מיט מיר, — שרייט ער צום הימעל אַרויף, — וואָס דו ווילסט, יום-כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינד רייסט, אין כף-הקלע וואַרפען די הוואַליעס דאָס שי-

פעל; און סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנד, אַזוי זיצט ער רוהיג, און קוקט מיט אָפענע אויגען אַמאָל צום פערשלאָפענעם הימעל אַרויף, אַמאָל צום קאָכענדיג-שוימענדיגען ים אַראָב.

— טהו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון געשעהען...

פלוצים דערמאַנט ער זיך אַ ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיגע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציגע לשון צו רעדען מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימעל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער. די חוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינד... דאָס שיפעל וואַרפט זיך באַרג-אויף, באַרג-אָב, איין חוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט איהם אַרויס און שליידערט איהם אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פון הינטען און יאָגט זיך נאָכ'ן שיפעל מיט איין אָפען מויל... דער ווינד רייסט ווי טויזענדער וועלף — און אין דעם גערודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע”... ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל...

די חוואַליע שלאָגט אין שיפעל אַריין. סאַטיע וויל שטאַרבען זינגענדיג, נאָר דאָס שיפעל קעהרט זיך איבער... אָבער סאַטיע'ן איז נאָך דער טויט נישט בעשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטען, ווי פון נעבעל געוועבטע, געהען, האַלטענדיג זיך ביי די הענד, באָרוועס, מיט צופלאָסענע האָר און לייכטענדיגע אויגען, איבער'ן ים, און ווי סאַטיע דרעהט זיך איבער מיט'ן שיפעל, קומען זיי צו, הייבען איהם אויף, נעהמען איהם צווישען זיך, און געהען מיט איהם אונטער די אָרעם, און טרעטען מיט איהם איבער די חוואַליעס, ווי איבער בייטען און בערגלעך, און פיהרען איהם אַזוי געאָרעמט צווישען ווינד און געטומעל. ער קוקט און וויל רעדען, עפּעס פרעגען וויל ער — נאָר זיי זאָגען איהם:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי געהען מיט איהם, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפעל ווינקט איהם נאָך... ער דרעהט זיך אום — דאָס שיפעל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פערוויקעלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבען איהם צוגעפיהרט צום ברעג און געלאָזט איהם אַהיים, האָט ער געטראָפען ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחטיקע...

אין שטאָדט איז אַ שרפה געווען, ווענען זיי געקומען צו איהם צו גאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פיש, און — מנהג איז געבליבען מנהג...

דער קונצען-מאכער׃

אין אַ וואָהלינער שטעדטיל אַריין איז אַמאָל געקומען אַ קונצען-מאַכער.

און האָטש עס איז געווען אין דער פּער׳דאגה׳טער פּאַר-פּסח-צייט, ווען אַ יוד האָט מעהר זאָרג, ווי האָר אויפ׳ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען אַ גרויסען רושם געמאַכט: אַ רעטעניש פון אַ מענש! קרוע-בלוא, מיט אַ צילינדער, אָפּילו אַ צעקנייטשטען, אויפ׳ן קאָפּ, אַ יודיש פּנים — דער צלם-אלקים פליהט איהם איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסען האָט׳ן קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כשר׳ס, נישט קיין טרפה׳ס. געה ווייס, וואָס ער איז! מען פרעגט׳ן: פון וואַנען? זאָגט ער: „פון פּאַריז״; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן!״ ווי קומט איהר אַהער? זאָגט ער: „פערבלאָנדזעט!״ אַ פּנים, צו-פוס געגאַנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת-הגדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאַכט מען אַרום איהם אַ רעדעל, חערט ער פלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט׳ן איינגעשלונגען, און שווימט אַרויס אויף יענער זייט מאַרק.

דערווייל האָט ער זיך געדונגען אַ סאַליע און אָנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אָבער קונצען! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילען, ווי פערפיל; און פון מויל אַרויסגעצויגען האָט ער אַלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאַר אַ קאָליער מען האָט נאָר געוואָלט, און לאַנגע — ווי׳ס גלות. פון אַ האָליעווע פון שטיוועל וואַרפט ער אַרויס זעכצעהן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערען, און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף אַ פוס

און קראַצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, אַ גאַנצע שי־סעל גאָלדענע רענדלעך! פּאַטשט מען „בראַוואָ", גיט ער אַ פייף, לויפן זיך אין דער לופטן צוזאַמען הלות און קוילעטשען, ווי די פייגל, און הייבן אָן טאַנצן אַ ראָד צי אַ ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטן פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פערשוואונדען, פלא היה! אויס קוילעטשען, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אַז „יענער צד" קאָן אויך עפּעס בעווייזן! די חרטומים פון מצרים האָבן מן הסתם גרעסערע קונצן בע־וויזען! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענש שאַרט רענדלעך פון פּאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דער אכסניה. מיט אַ פייף באַקט ער אָן מעהר קוילי־טשען און הלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציהט ער אַרויס פון האַליווע, און אַ פּנים האָט ער — איין אויסגעצויגענס, אַז שענערע לעגט מען אין דער ערד אַריין, און דער הונגער בּרענט איהם אין די אויגען ווי אַ פלאַקער! ווערטעלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה!"...

גאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה", וועלען מיר איבערלאָזען דעם קונצען־מאַכער, און איבערגעהן צו חיים־יונה'ן און זיין ווייב רבקה־ביילע. חיים־יונה איז אַמאָל אַ וואַלד־סוחר געווען, האָט ער איינמאָל גע־קויפט אַ וואַלד אין „גלייכען געלד", האָט מען דעם וואַלד פערמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד". איז ער געוואָרען „וואַלד־שרייבער", האָט ער די שטעל פערלוירען; זיצט ער שוין אַ שענע פאָר הדשים אָהן פרנסה. אַ ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי־ציון גע־זאָגט; נאָך ווינטער געהט אָבער פּסח! און פערזעצט איז שוין פון העגגעל־לייכטער ביז'ן לעצטען קישען. זאָגט רבקה־ביילע: געה אַריבער צו קהל און נעהם מעות־חטין. זאָגט חיים־יונה, אַז ער האָט בטחון, אַז גאָט וועט העלפען, און דאָס פּנים פערשוואַרצען וועט ער זיך נישט. געהט רבקה־ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, און געפינט איין אַל־טען אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפעל — ממש אַ נס מן השמים, יאָה־רען זייט דער לעפעל איז פערלוירען געוואָרען! געהט חיים־יונה, נעהמט דעם לעפעל, פערקויפט'ן, און טראָגט אַריין די פאָר גראָשען אויף מעות־חטין פאַר אָרימע לייט. אָרימע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערוויל רוקט זיך. שוין אינגאַנצען נישט מעהר ווי אַ פאָר וואָכען

צו פסח, — ער האָט בטחון! גאָט, זאָגט ער, פערלאָזט נישט! מילא. רבקה-ביילע שווייגט; איין אשה מוז פאָלגען א מאַן. עס געהט אָבער אַוועק נאָך א טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה-ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פנים אין שעניק אַריין און וויינט שטילערהייד, חיים-יונה זאָל נישט הערען, און אויף פסח איז קיין צייכען נישט דאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט, — ביינאַכט וויינט זיך א מענש האָטש אָב דאָס האַרץ, ביטאָג אָבער מוז מען קנייפען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן; שכנות קוקען איהר נאָך און גאַפען, און קוקען זיך די אויגען אויס, און שטעכען זי מיט רחמנות-בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגען: ווען באַקט איהר מצות? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס? די נעהנטערע זאָגען:

— סטייטש, וואָס טהוט זיך מיט אַייך, רבקה-ביילע?! פעהלט אַייך, וועלען מיר אַייך באָרגען, וכדומה...

חיים-יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם", און רבקה-ביילע וועט קענען איהר מאַן נישט געהן — זוכט זי זיך אויס תרוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פנים פלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, נעהמען זיי און לויפען צום רב — סטייטש? דער רב, נעביך, הערט אויס, קרעכצט אָב און פערקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים-יונה איז אַ בן-תורה און אַ ירא-שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבקה-ביילע איז אפילו אָהן בענש-ליכט געבליבען...

און — שוין פסח!

חיים-יונה געהט פון בית-המדרש אַהיים, זעהט ער, אַז אַלע פענסטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת-יום-טוב, און נאָר זיין דירה שטעהט, ווי איין אָבל צווישען מחותנים, ווי אַ בלינדע צווישען זעהענדיגע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָב: „אַז גאָט וועט וועלען, וועט נאָך זיין פסח!" — טראַכט ער. ער געהט אַריין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום-טוב", און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום-טוב דיר, רבקה-ביילע!" און רבקה-ביילע'ס קול ענטפערט איהם, אָנגעזאַפט מיט טרעהרען, פון אַ פינסטער ווינקעל אַרויס: „גוט יום-טוב, גוט יאָהר!" און איהרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיגע קוילען. געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר: „רבקה-ביילע, —

זאָגט ער, — היינט איז יום־טוב, יציאת מצרים, פערשטעהסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען אונזער פסח, מוז מען אָננעהמען פאַר ליעב און זיין ביי'ן אַ פרעמדען סדר. וועלען מיר געהן ערגעץ־אַנדערש צום סדר! מען וועט אונז אַריינלאָזען אומעטום... טהיר און טויער שטעהען אָפען... יודען זאָגען: „כל דכפין ייתי וייכול", דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריג, זאָל אַריינקומען עסען. קום, נעהם אויף דיר די שאַל, וועלען מיר געהן צום ערשטען בעסטען יוד"...

און רבקה־ביילע, וואָס טהוט שטענדיג דעם רצון פון איהר מאַן, האַלט־איין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איהר צום האַלז, געהמט אויף זיך אַ צעריסענע שאַל און וויל שוין געהן, — אין דער זעלבער רגע עפענט זיך אָבער די טהיר, און עמיץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום־טוב!

ענטפערן זיי: גוט יאָהר, נישט זעהענדיג, ווער עס איז צו זיי אַריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים־יונה: מיר האָבען אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רבקה־ביילע נישט איין און שלאָכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. און ער גיט אַ מאַך: האָקוס־פּאָקוס! און עס באַווייזען זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין־ליכט, אין מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים־יונה און רבקה־ביילע דערזעהען, אַז דאָס איז דער קונצען־מאַכער, און זיי גאַפען און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל נישט אַרויסברענגען. זיי האַפען זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענד און שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אָפענע מיילער. דער קונצען־מאַכער ווענדט זיך דערוויייל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פערשעמט אין אַ ווינקעלע, און זאָגט צו איהם: „גו, בחור'ל, בעדעק דיך און קום אַהער!" און אַזוי ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, פאַלט פון סטעליע אויפ'ן טיש אַראָב אַ שניי־ווייס טישטוך און

בעדעקט איהם, און דער בעדעקטער טיש הייבט זיך אָן ריהרען, און געהט און קומט אין מיטען שטוב אַריין, און פערהאַלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזען זיך נידריגער אַראָב און שטעלען זיך אַנידער אויפ'ן טיש. „אַצונד — זאָגט דער קונצען-מאַכער — פעהלען נאָר הס'בעטען, — זאָלען זיין הס'בעטען!" געהען דריי בענקלעך, פון דריי עקען פון שטוב, און געהען צו צום טיש און שטעלען זיך אויף זיינע דריי זייטען. הייסט ער, דער קונצען-מאַכער, זיי זאָלען ברייטער ווערען, ציהען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאַטער-שטוהלען. רופט ער אויס: „ווייכער!" — בעדעקען זיי זיך מיט רויטען סאַמעט, און תוך כדי דבור פאַלען אויף זיי פון סטעליע אַראָב ווייסע, שניי-ווייסע קישען, און לעגען זיך, אויפ'ן קונצען-מאַכער'ס געבאָט, אויף די פאַטער-שטוהלען און — עס ווערען הס'בעטען! אויף זיין געבאָט בעווייזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ'ן טיש, עס בעווייזען זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער ווייז, און מצות, און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כשר'ן און פרעהליכען סדר, אפילו „הגדות" מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צו וואַשען האָט איהר? — פרעגט דער קונצען-מאַכער — איך קאָן ברענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבען זיי זיך ערשט אויפגעהאַפט פון גאַפען. און רבקה-ביילע פרעגט חיים-יונה'ן אויפ'ן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים-יונה ווייסט איהר נישט, וואָס צו ענטפערן. ראָטה זי איהם: געה, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיט'ן קונצען-מאַכער אַליין נישט איבערלאָזען. וויל ער, זי זאָל געהן. זאָגט זי, אַז אַ נאַריישער יודענע וועט דער רב נישט גלייבען, ער וועט מיינען, אַז זי איז פון זינען אַראָב. געהען זיי ביידע צום רב און לאָזען איבער דעם קונצען-מאַכער מיט'ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט געמאַכט מיט כשוף, האָט קיין ממשות נישט, ווארום כשוף איז נאָר אַ פערבלענדעניש פאַר די אויגען. הייסט ער זיי אַהיים געהן, און אויב די מצה וועט זיך לאָזען אָבברעכען, דער וויין — גיסען אין די כוסות אַריין, און די קישען פון הס'בעט — אָנטאַפען, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגען זיי געניסען.

אַזוי האָט דער רב גע'פסק'ענט. געהען זיי מיט האַרץ-קלאַפעניש

אַהיים. קומען זיי אַריין, איז דער קונצען-מאַכער שוין נישט דאָ, און דער „סדר" שטעהט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישען לאָזען זיך אָנ-ריהרען, דער ווין גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך... האָבען זיי ערשט פערשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבען געהאַט אַ פרעהליכען יום-טוב!

ס'איז גוט.

— איהר פרעגט, אין וואָס פאַר אַ זכות איך בין אַ יוד גע-בליבען?

נאָר אין מיין זכות, נישט אין זכות פון מיינע אָבות. איך בין אַ זעקס-יעהריג לערנ-יונגעל געווען; מיין טאַטע — אַ ישוב'ניק אונטער ווילנא. אַזוי — אַ בעל-הבית'ישער מענש.

אַז איך בין אַ יוד געבליבען — האָב איך עס דעם שפּאָלער זיי-דען צו פערדאַנקען.

ווי איך קום צום שפּאָלער זיידען? — פרעגט איהר.

דער שפּאָלער זיידע איז נאָך דעמאָלט קיין שפּאָלער זיידע נישט געווען. אַ יונגער מאַן איז ער געווען, געליטען האָט ער דעמאָלט גלות. אַרומגעגאַנגען איז ער אַ צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים-הויז צו אורחים-הויז — אַ קבצן, ווי אַלע קבצנים. קרוע-בלוא ווי אַלע. וואָס אינעווייניג, אין האַרץ, האָט געשטעקט — גאָט ווייס!

און נאָכ'ן אָבליידען גלות, איז נאָך אויך די צייט נישט געקו-מען נתגלה צו ווערען. שטעלט ער זיך פאַר'ן בית-דין-צדק אין וויל-נא, נעהמט אַרויס אַ היתר-שחיטה און ווערט שוחט אויפ'ן דאָרף. ער געהט שוין נישט אַרום אויף דער וועלט, און האַלט זיך אין דער ווילנ-נער סביבה. מתנגדים האָבען אָבער אַ חוש-הריח, האָבען זיי עפּעס דער-פיהלט. הייבען זיי איהם אָן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאַכען. מסר'ט מען איהם פאַר'ן בית-דין-צדק, ווייס איך? — אַז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואָס מתנגדים קאָנען!

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר זעקס. ער פּלעגט צו אונז אַריינצוקומען שעכטען אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיגען, און איך האָב איהם זעהר ליעב געהאַט. וועמען דען האָב איך געזאָלט, אַ חוץ טאַטע־מאַמע, ליעב האָבען? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציגע נשמה, מיט׳ן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האָבען זייערס געטהון — מען האָט׳ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען אַ חלק האָבען, וואָרום ער האָט באַלד אַ ידיעה בעקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער אַ געשריי געטהון: „עוכר ישראל! משומד!״ און אָנגעהאַפּט איהם ביי׳ם פּאָדקאָלנער און אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. עס האָט מיר אַ שניט געטהון ביי׳ם האַרץ, ווי אַ מעסער. פאַר׳ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת־מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פערקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעהאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבען נאָכלויפען דעם שוחט איבער׳ן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין אַ וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגען ביז ווילנא. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פועל־יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבען צום אָרימען שוחט׳ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט איהם האָטש געזעגענען, האָטש נאָך איינמאָל אַריינקוקען איהם אין די גוט־האַרציגע אויגען אַריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָב די פיס אָן די שטיינער פון וועג, און זעה קיינעם נישט פאַר די אויגען. נעהם איך מיך רעכטס, אַראָב אין וואַלד אַריין, און קלער, מיך אַביסעל אָבצורוהען אויף דער ווייכער וואַלד־ערד. איך וויל מיך שוין זעצען, הער איך אַ קול, דאַכט זיך, זיין קול, פון מיטען וואַלד אַרויס, — אַ האַלב־זינגענדיג קול. געה איך שטילערהייד נאָך דעם קול. דערזעה איך איהם פון ווייטען, ווי ער שטעהט און שאָקעלט זיך אונטער אַ בוים. איך הער מיך צו — ער זאָגט שיר־השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זעה איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכען ער זאָגט שיר־השירים, איז אַנדערש ווי אַלע ביימער. אַלע ביימער שטעהען נאַך נאַקעט און בלויס, און דער גרינט זיך, און בליהט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אויס די בליהענדע צווייגען איבער׳ן שוחט׳ס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מחנות פייגעל טאַנצען אַרום צווישען די צווייגען, און זינגען־מיט „שיר־השירים״! איך ווער נבהל נשתומם, און שטעה מיט אויפגעריסענע מויל און אויגען, און שטעה!

ענדיגט ער זיין שיר־השירים, ווערט אויסגעלאָשען דער בוים, ווע־רען נעלם די פייגעלעך, און ער דרעהט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליעבשאַפט:

— הער, יודעלע („יודעל" הייס איך), איך האָב צו דיר א בקשה.

— אַדרבה, — ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אַוודאי וועלען, איך זאָל איהם אַרויסבּרענגען עסען, און בּין שוין בּדעה צו לויפען און בּדיל־הדל שטעלען דער מאַמע'ס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזעהן, זאָל בּלייבען בּיי דיר!

די שמחה ווערט בּיי מיר אויסגעלאָשען, און איך זאָג־צו ערנסט און געטריי, אַז איך וועל שווייגען.

— הער נאָך עפּעס, יודעלע. דו וועסט געהן — זאָגט ער — אין א ווייטען, זעהר א ווייטען וועג און א לאַנגען וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו'ן א ווייטען, לאַנגען וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבּי'נס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, וועסט טאַטע־מאַמע פערגעסען, — זעה אָבער, בּלייב בּיי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע", בּלייב א יוד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרויס:

— זיכער! כ'זאָל אַזוי לעבען!

און מיר ליעגט נאָך מיינס אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסען ווילט איהר?

נאָר איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם גע־וואָרען...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז בּעפאַלען, און מען האָט מיך אַוועקגעפיהרט, אַלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אַוועקגעגאַנגען א צייט, און איך האָב טאַקי אַלץ פער־געסען... מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגען.

אין טיעף רוסלאַנד האָב איך געדיענט, צווישען שנייען און מורא'־דיגע פרעסט, קיין יוד פאַר די אויגען נישט געזעהן... אפשר האָבען דאָרט בּעהאַלטענע יודען געוואָהנט, נאָר איך האָב פון זיי נישט גע־וואוסט. פון שבת און יום־טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט. איך האָב אַלץ פערגעסען..

נאָר דאָס רענדעל אויסגעטווישט האָב איך ג י ש ט!

וואָס מעהר איך האָב פערגעסען, מעהר יצר-הרע האָב איך גע-האַט פטור צו ווערען די פּיין, די יסורים — איין עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ׳ן קאָפּ, האָט ער זיך בע-וויזען בעשיינפערליך, און איך האָב בעשיינפערליך געהערט זיין קול: „בלייב ביי דיין נאָמען, זיי אַ יוד!"

און אַז עס איז קיין וויסטער חלום נישט געווען, האָב איך גע-וואוסט אויף זיכער... איך האָב׳ן וואָס אַמאָל עלטער און עלטער געזעהן... די באָרד און פּאות — וואָס אַמאָל ווייסער, דאָס פּנים — בלאַסער... נאָר די אויגען זענען געבליבען די אייגענע, די זעלבע גוט-האַרציגע אויגען, און דאָס קול דאָס אייגענע, גלייך אַ פיעדעלע שפּיעלט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסען, איז ער געשטאַנען נעבען מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטען שוויס פון שטערן, און איבער׳ן פּנים געגלעט, און שמייכעלדיג געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידען, בלייב אַ יוד!" און איך האָב אויסגעהאַלטען אָהן אַ געשריי, אָהן אַ זיפץ, גלייך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָהר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגעהן אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָדט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגען אַ זאַווירוכע פון שניי. דער ווינד האָט אויסגעהויבען גאַנצע בריליעס שניי און האָט זיי צעריבען אויף נאָר-לען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שניי-איגע נאָדלען האָבען זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פּנים אַריין, געשטאָכען... קיין אויג אָפּען צו האַלטען! קיין אָטהעם צו האָ-פּען! פּלוצלונג דערהער איך, מענשען געהען נישט ווייט פאַרביי, און עמיץ זאָגט אויף יודיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז׳ט אַ בת-קול געווען, צי זענען ווירקליך מענשען פאַרבייגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד היום... נאָר די ווערטער פּאַלען מיר, ווי אַ בליי אויפ׳ן האַרץ. און קוים איך בין צוגעקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבען אויף און אָב צו געהן, בעפאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין האַרץ-וועהטאָג, אַז עס איז גאָר נישט צו בעשרייבען. עס ווילט זיך מיר דוקא „הגדה" זאָ-גען, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פּיהל, אַז ערגעץ טיעף, טיעף ביי מיר אין האַרץ ליעגט זי, די הגדה, כ׳האָב זי אַמאָל

אויסענווייניג געקאָנט; איך פיהל, אז ווען איך זאָל מיך נאָר איין וואָרט, איין־איינציג וואָרט דערמאַנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך בעוויזען און אַרויסגעצויגען פון מיר, ווי אַ שנור פערשלאָפענע פייגעל פון אונ־טערן שנייי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאַנען! „רבונו־של־עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט האַרץ: — איין וואָרט, האָטש אַיין וואָרט!“ און אויסגעשריגען, אַ פּנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאַנט: „עבדים היינו“, — גליך מען האָט עס מיר פון הימעל אַראָבגעוואָרפען. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיהל, אז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אז זי גיסט זיך פון מיר אַרויס, די פרייד, אז זי שטראַהלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך געה אויף און אָב מיט דער ביקס אויף די אַקסעל, און זאָג, און זינג אַרויס דער ווייס־פערשנייטער, פער׳חלומ׳טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר אַרויסגעצויגען, די הגדה, געצוינגען און געצויגען, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל — אח! דאָס קאָנט איהר גאָר נישט פערשטעהן, דאָס קאָנט איהר גאָר נישט משיג זיין... מען דאַרף אַיך פריהער אהין שיקען!

און דער ווינד האָט זיך דערווייל געלעגט, די זאַווירוכע האָט אויס־געהערט, און עס בעווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקעלדיגער הימעל, אַ ווייסע, מיט ברילאַנטען אויסגעשטראַהלטע וועלט... שטיל איז אַרום און אַרום, און ווייס, אָהן אַ שיעור ווייט און אָהן אַ שיעור ווייס... אַ שטי־לע, רוהיגע, זיסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט בעווייזט זיך פּלוצלונג נאָך עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַהלענדיגערס... און עס געהט, און עס קומט פון ווייטען... אין קיטעל און טלית געקליידט... דער טלית אויף די אַקסעל, איבער׳ן טלית, פון פאָרענט, אַ ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַהלענדיגע אויגען, איבער זיי אַ ברענענדיגע קרוין — אַ קאַפּעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַ־ניעס, און עס קומט צו נעהנטער און נעהנטער... און עס געהט פאַר מיר פאַרביי, און אז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס׳איז גוט!

ווי אַ פיעדעלע האָט עס אויסגעשפּיעלט, און עס ווערט פער־שוואונדען...

נאָר די אייגענע זאויגען, דאָס אייגענע קול...

צוריק-צו-וועגס, בין איך געגאַנגען איבער שפּאַלע. גיה איך אַריין צום „אַלטען“...

איך האָב איהם דערקענט, ער האָט מיך דערקענט...

דער הינדטישער סדר.

צום בעל-שם פלעגט פאָהרען איין איפגעקומענער עושר, איין טאַקי נישט געוועזן איסצוהאַלטען. איך וועל'ן אפילו אָנרופען ביי'ם נאָמען, און זאָל ער מיך קומען ווערגען! יאָקיל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסען. דער בעל-שם אַליין איז דאָך געוועזן בטבע אַ דימענט, פלעגט ער אויך ביי זיין אַריינקומען, איינקנייטשען דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געוועזן קיין ערנסטע זאַך. איין אויפגעקומענער עושר, מיט אַ קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פלייצעס. האָט ער זיך אַמאָל צוקריעגט מיט קהל-און-רב ביי'ן אַ קלפּי וועגען כבוד, איז ער, זיי להכעיס, געלאָפען צום בעל-שם. אַ פּראָסטער בשר-ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעדטיל נישט אונטערגעשטאַנען אַזוינס צו טהון, מען וואָלט'ן גע'דורס'ט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער אַ גבר אַלים, טהוט ער להכעיס. שנית, איז עס געוועזן אַ גראָבע זאַך, אַ גשמיות, שאין לשער, און דערצו — אַ בעל-העזה מיט אַ בערידהמער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַווענען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענטשן, האַפּט ער אויס די ברכה. אין מיטען, מען רעדט וועגען איין ענין, פאַלט ער אַריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט אַ פערדעל!" און גיט אַ סמאָטשקע מיט די ליפען, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געוועזן דעם גאַנצען טיש וועגען אַ בייטש מיט אַ גאָלדענער סקופקע, וואָס ער האָט בעקומען פון דראַביע פּאָטאָצקי'ס אַ לאָקיי!... צו די אַלע מעלות טובות איז ער נאָך געוועזן אַ קמצן שבקמצנים! אויף בערידהמעניש נעהמט ער אַלע ווייל'ע אַרויס אַ גאָלדען

טאַביק-שקעטעלע, „ויאכלו״ — און מאַכט שמעקען; צו דער נאָז נעהמט ער נישט; הלילה, אַ שאָד דער טאַביק; און שטעקט עמיץ פון אַ זייט אריין אַ פינגער, פערמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט אַ שטיק פרעמדען פינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודערצעהלען פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול-המועד-פסח; בלייבט אויף שבת-חול-המועד, און זיצט ביים טיש. דער בעל-שם לאָזט איהם נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל-שם וועגען אַ הויך ענין, ווי אַזוי די תפלות קומען ארויף צום כסא-הכבוד, און זאָגט, אַז נישט אַלע תפלות קומען אַרויף אין אַיין צייט, אַז אַמאָל איז אַ בר-נש מתפלל שפעטער, און זיין תפלה קומט אָן פריהער; עס ווענדט זיך דעריגען, ווי ריין די תפלה איז! די תפלה, האָט ער פערטייטשט, איז אַ גוף מיט אַ נשמה. די ווערטער זענען דער גוף, די כונה — די נשמה. וואָס מעהר כונה, מעהר רוהניות, אַלץ גרינגער קומט די תפלה אַרויף, אַלץ מעהר איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפלה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך אַרויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבות, האַפּט זי אויף אַ חינד אויפ׳ן וועג, צי אַ המאַרע, פערטראָגט זי אָן אַ זייט, און וואַרפט זי אין כף-הקלע... טיילמאָל גיסט זיך אַ תפלה, וואָס האָט זיך פערציעפּעט אין אַ וואָלקען, מיט׳ן רעגען אַראָב... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אַמאָל אַרויף: די אותיות-הקודש אַליין הייבען זיך אין דער הויך. יעדע זאַך ציהט זיך צו איהר שורש... און סוף כל סוף קומט אַמאָל די צייט, דער אַויר ווערט ריין, עס הערען אויף די מניעות פון וואָלקען און ווינטען, הייבען זיך אויף די אותיות פון דער תפלה אַרויף, און פאַלען אותיות-ווייז פאַר׳ן כסא-הכבוד... פריהער צי שפעטער — אַבי זי קומט! און שטענדיג קומען דעריבער תפלות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן״ — שטענדיג פאַלען תפלות פאַר׳ן כסא-הכבוד! מתנגדים האָבען אָבגעדאַווענט, דאַוונען חסידים... דערנאָך קומען פערשפעטיגטע... און מאַג און נאַכט געהען זיי, און מדת-הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכען... זי שטעהט אויף דער וואַכט!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — אַ יוד שניידט שמונה-עשרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ; די תפלה, רחמנא ליצלן, ווערט שוין בעשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזאַ תפלה קאָן שוין, רחמנא ליצלן, קומען שפעט:

איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר: אַ נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַר'ן בית־דין־של־מעלה, דער קטיגור לעגט אַרויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבירות און עבירות, — גאַנצע פודען עבירות. און דער מליץ־יושר שטעהט מיט ליידיגע הענד און האָט נישט וואָס אַרויפצולעגען. שרייט דער יוד: „רבונו־של־עולם, על כל פנים געדאַוועגט האָב איך דאָך!“ איז אָבער נאָך זיין תפלה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זעהן, אַז דאָס בית־דין איז אַ בית־דין־צדק, עפענט זיך איהם אַ פענסטערל פון הימעל, און מען הייסט איהם אַראָבקוקען... קוקט ער און זעהט, ווי זיינע תפלות וואַלגערען זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ יוד האָט גאָר, רחמנא ליצלן, הרהורי עבירה בייּ'ם דאַוו־נען! און יעדע זאַך ציהט צו איהר שורש... געהמען די הרהורי עבירה און שלעפען אַראָב די תפלות אין שאול־תחתית אַריין...

בעפאַלט אונז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה טובה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פערהאַלטען, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט איין אמת'ן סבר פנים יפות! דער חד־גדיא מיט'ן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפעלען געוואָרען!

פאַלט ער אַריין, דער מגושם, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פערקנייטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איהר איהם אַריינלאָזען? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער איהם געלאַסען:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָדט איז געקומען אויף פסח אַ מלמד'ל. געזאָגט האָט ער דאָרטען: ער פאָהרט אַהיים צו דער פלונית־טע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר'ן בעהאַלטען און צום טיש נישט געקומען. אַ מגושם'ער מענש, וועט ער

אַהיים קומען און דערצעהלען — וועט מען איהם דאָס חדר צונעהמען און באָרד און פאות אויסרייסען. קומט ער, דאָס מלמדל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָבפאָהרען. האָבען מיר אויף איהם רחמנות, נעהמט מען פאַר איהם שיריים, און מען טראָגט איהם אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פלעשעל יי״ש... פרעגען מיר דאָס מלמדל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג ביי׳ם סדר. איז ער דאָך אויף איהם ביז, זאָגט ער: דער שוואַרץ־יאָהר וויסט׳ן! אַ מענש — דערצעהלט ער — וואָהנט אונטער דער שטאָדט, עס זאָל איהם נאָהענט זיין צו די פריצים, ער זאָל פריהער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל־כלבים, מען זאָל׳ן נישט בעגנב׳ענען, קומט צו איהם קיין ייד נישט אַריין! אַ טבע האָט ער, אַז שבת און יום־טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל איהם אַהיים שיקען צוויי—דריי אורחים. וואַרטען אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאָלדאַן טראָגט׳ן! ענטלויפט ער אין מיטען „עלינו״. אין דער התחלה האָט מען איהם געשיקט. זענען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים״ — אַז טהיר און לאָדען זענען פערמאַכט! האָט מען איהם טאַקי אויפגעהערט צו שיקען. און ער טהוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, חיפּיעל איהר ווילט!

פאַר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין יתי ויכול״! עברי קאָן ער!

הערען מיר אויס, וואָס דאָס מלמדל דערצעהלט, און וואַרטען, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל־שם האָט אונז געהייסען קומען הערען די „הגדה״ פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבען זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פערדריסט׳ן אַביסעל, וואָס זיין „הגדה״ מוז זיך טליקען אַרום פרעמדע שטיבער; אַביסעל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּיעלט זיך מיט׳ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פויקט אַריין דערינען, און וואַרטשעט: וועל׳מיר זעהן, וועל׳מיר זעהן...

מען האָט שוין אָבגעזונגען זמירות. שטעהט אויף דער בעל־שם און הייסט פערמאַכען די לאָדען און פערשליסען די טהיר. ווערט דעם בעל־דבר אַביסעל נישט היימליך! הייבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאַכען פיס. לאָזט מען איהם נישט! נעהמט זיך׳ם עמיץ אָן פון הינטען

און זעצט׳ן צוריק אַראָפּ אויף דער באַנק, פאַלט ער אַראָפּ אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל-שם אויסלעשען די ליכט. לעשט מען אויס די ליכט, און עס ווערט פינסטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פינסטער. זיך איך נעבען דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פיהל איך, ווי ער ציטערט מיט׳ן גאַנצען לייב. רופט-אויס דער גבאי (אַ פּנים, דער בעל-שם האָט איהם געהייסען):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלער׳ס „הגדה“, קום אַריין און לאָז דיך הערען!

און — זי לאָזט זיך הערען! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקיוואָלער׳ס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו — האַאו, האַאו! לפרעה במצרים — האַאו, האַאו! — און אַזוי ווייטער... כל דכפין — האַאו, האַאו! ייתי ויכול — האַאו, האַאו!“

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדען די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקיוואָלער אין שטוב נישט געווען. און מעהר האָט ער זיך נישט געוויזען.

שטומע נשמות.

צוויי וועגן; צוויי משלים.

שני דרכים — צוויי וועגן פיהרען צו זיין ליעבען נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שאַרפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון האַרץ פון א בשר ודם, אויב ער רייניגט עס און היילינגט עס לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געהייכט און געהויבען אַ מענש נאָר דורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדושה, וואָס איז דער חק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איהר דעם פּלאַן, לויט וועלכען דער בורא עולם האָט זי, די וועלט, אַרויסגעפיהרט פון תהו ובהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטעהט, און וואָס עס קאָן זי חרוב מאַכען. און אַז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אַליין אויך שוין אַ שטיקעל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, אַ שטיקעל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי-בראשית. . . .

צו אַ גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען אַ מענש דורכ'ן האַרץ; אויב די כונה איז גוט און דאָס האַרץ איז גוט. און עס ברענט

אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרויס ליעבשאַפט צום בורא עולם, און עס רייכערן זיך דערויף מצוות און מעשים כּ:בים ווי קרבנות אויפ'ן מזבח...

און אַשרי — וואויל איז טאַקע דעם מענש, וואָס געהט אויףביידע דרכים, וואָס עפענט זיך דעם הימעל מיט ביידע שליסלען, ווארום ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרויסער ליעבשאַפט, — דאָס איז אָבער — לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי־חכמים סאַמע דין, ווייל זיי געהען נאָר מיט'ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כנחש'', און וואָלטען בהבל פיהם די וועלט פערברענט. ווארום — מי יעמוד? על פי שלחן ערוך קאָן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבען; די זינדיגע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זע:ען די ל״ו צדיקים פון יעדען דור, האָטש עס וואַרטען אויף זיי גאָלדענע שטוהלען און קרוינען אין גן עדן און די וועלט וואָלט אָהן זיי קיין קיום נישט געהאַט — דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט אַ פּרק משניות, מיט אַ קאַפּיטעל תהלים, אפילו מיט תפלה בכונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאָס האַרץ. וואָרען פון אמת'ן צדיק'ס האַרץ שטראַהלט און פליעסט אַרויס דאָס גרויסע, האַרציגע רחמנות אויף דער וועלט...

אַל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגען דער עם הארץ: „הן אני עץ יבש'' — איך בין אַ טרוקען שטיקעל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליהען נישט בליהטען, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים — —

„נסתרה דרכי מה' '' — מיין וועג איז פערוואָגעלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעהט מיך נישט, ווייל איך געה אַרום אין השך און מיין נשמה איז אַיינגעהילט און אַיינגעוויקעלט אין אַ פינסטערן וואָלקען — —

און איך קאָן אפילו נישט נצול ווערען פון גיהנם. ווייל, ווי אין פּרק אבות שטעהט: „ולא עם הארץ חסיד'', דער, וואָס לערנט נישט די הייליגע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָבגעהיטענער ייד, ווייל ער ווייסט נישט, וואָס אַ מצוה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַ עברה איז, ער זאָל פאַר איהר אַנטלויפען, וואו דער פעפער וואַקסט, און ער איז גאָר נישט מבחין — ער קאָן נישט אונטערשיידען בין טוב לרע — צווישען גוטס און שלעכטס.

דאָס זענען גאָר קיין טענות און קיין דבורים נישט.

וואָרום סוף כל סוף קוקט גאָט, ברוך הוא, אויפ'ן האַרץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": סיי די וואויל־לערנער, סיי די נישט וואויל־לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל". און „שערי תפלה אינן ננעלין" — די טויערן פון תפלה ווערען נישט פערשלאָסען אפילו פאַר שטומע נשמות, וואָס פערשטעהען נישט אפילו די טייטש־ווערטער פון די תפלות און קאָנען זיך נישט אויסרעדען דאָס האַרץ פאַר גאָט...

וואָרום גאָט איז אַ בעל־רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהערציגע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואָרצעל פון דער ברוסט דעם הונגעריגען קינד אין מויל אַריין ביים ערשטען קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט שאַרף אַרויסזאָגען: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענש וואָלט געבעטען, ער זאָל קאָנען, און טהוט מיט גרויס רחמים זיין רצון...

און ער פערהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריה, וואָס מיינט, אַז ער טהוט אַ מצוה און האָט אַ טעות, עס איז קיין מצוה נישט. ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליעבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר אַיין עברה, וואָס אַ זינדיגער מענש טהוט בשוגג, האָבענדיג אין זינען אַ מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של"ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך — צו אַ מלך, וואָס איז געווען אַ מושל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָבגעשלאָסען, און תרפ"ט אלפים מיילען אָבגעלעגען פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצען ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד, און ער האָט, זיך בוקענדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פּאַפּיער; דער מלך זאָל עס התמ'ענען מיט זיין אייגענער האַנד אָדער צולעגען דעם טבעת המלכות. נעהמט איהם דער מלך אַרויס דאָס פּאַפּיער פון דער האַנד, און לעגט עס פאַר זיך אויפ'ן טיש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעהמט אין דער האַנד אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבען דאָס פּאַפּיער. ווייל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלכות, בפרט צום ערשטען מיניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט איהם קיין עולה צום אונטערשרייבען נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכען דעם צוק, וואָס איז דער אָנהויב פון מלך'ס התימה, דערזעהט ער, אַז עס שטעהט אין כתב: „חיב מיתה" — „מורד במלכות", נעהמט

ער תיכף ומיד און לעגט אַרויס די פֿעדער פֿון דער האַנד, און פֿרעגט:

— וועמען און פֿאַר וואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פֿער'משפּט?

זאָגט איהם דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז אַ מורד במלכות, וואָס האָט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגען פֿאַר דיינע שרי מלכות. און איז אַרומגעגאַנגען אויף אַזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאָר קיין פֿוס נישט שטעלען — אויף די וואַלען פֿון דיין פֿעסטונג. און פֿאַר'ן צעכהויז, וואו עס ליעגט דאָס פּולווער צו'ם שיעסען, איז ער אַרומגעגאַנגען מיט פֿייער, האָטש עס שטעהט אויפֿגעשריעבען שוואַרץ אויף וויים איבער'ן טויער, מען זאָל זיך היטען פֿאַר פֿייער — — איז אַ סימן, אַז ער האָט קיין דרך ארץ נישט פֿאַר'ן מלך, וואָרום ער גיט נישט אָב כבוד די שרי מלכות; און אַז ער האָט געוואָלט אויסזעהן די שאַנד פֿון דיין מלוכה'ס פֿעסטונג און איבערגעבען דיין שונא; און האָט נאָך בדעה געהאַט אונטערצוציינדען דעם מלך'ס אוצרות מיט פּולווער...

— און דאָס אַלץ — גיט צו דער מיניסטער — האָט ער געטהון אין שעֶנעם העלען טאָג, פֿאַר אַלע אין די אויגען, גלייך ווי די וועלט וואָלט געווען הפקר, און עס וואָלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר — להכעים.

טראַכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגע'נער נישט? און ער פֿרעגט:

— און וואָס האָט דער פֿערזינדיגטער געטענה'ט פֿאַר'ן בית־דין? האָט ער גערעדט צו דער זאַך?

ענטפֿערט דער מיניסטער, אַז דאָס קאָן מען נישט וויסען; ווייל דער פֿערזינדיגטער איז פֿון אַ וויטער מדינה, און דאָס בית־דין האָט זיין לשון נישט פֿערשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט נישט פֿערשטאַנען דאָס לשון פֿון בית־דין.

זאָגט דער מלך צו'ם ערשטען מיניסטער:

— דער מענש, וועלכען איהר האָט גע'פּסק'עט מיתה, איז קיין שול־דיגער נישט... צו וואָס זאָל ער מיר טהון להכעים?

— ער איז נאָר אַ פֿרעמדער, וואָס האָט נאָך אונזערע מונדירען נישט געזעהן און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעהען אויס, און דער־קענט זיי נישט.

— און ער ווייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכען אונזער שטאָדט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואַלען זענען; און ער האָט געוואָלט מאַכען חשבון הנפש און האָבען התבודדות, איז ער אַהין געגאַנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס געהט אונטער דער שטאָדט...

— און ער קאָן די שוואַרצע אותיות אויף דער ווייסער שילד פון צעכדויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאַר'ן פייער נישט!...

פערשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגען אַראָב; און דער מלך נעהמט און צורייסט דאָס פּאַפּיער און גיט אַ בעפעהל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אַריין, און נעהם אַראָב די קייטען פונ'ם אַרעסטירטען, און הייס איהם אָבגאָלען און אָבוואַשען, און אויסשמירען מיט'ן פיינסטען בוימאייל, און אָנטהון די טייערסטע מלבושים, און בעצאָהל איהם פון אוצר המלכות צער און רפוא, און שבת, און בשת, און לאָז איהם פריי.... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבען, שיק איהם צו מיר, וועל איך איהם אַליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אַז מען האָט די זאַך חוקר ודורש געווען, האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, עס איז נאָר אַ פרעמדער געווען. און אויב ביי אַ מלך בשר ודם איז אַזוי, על אחת כמה וכמה ביים מלך מלכי המלכים הקדוש, ברוך הוא, וואָס דאַרף נישט חוקר ודורש זיין און שטויסען זיך. וואָרום פאַר איהם איז אָפען דאָס האַרץ פון אַ בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין אַיין אויפגעוויקעלטער מגילה...

נאָך מעהר, דער רבונו של עולם לעגט צו די עברות, וואָס איין עם הארץ טהוט צוליעב אַ מצוה, צו דעם חשבון המצוות. און אויף דעם האָט דער של"ה הקדוש אויך אַ משל למלך, נאָך אַ שענער משל.

— אַמאָל איז געווען — דערצעהלט דער של"ה הקדוש — אַ מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, אַ בייזער מלך, נאָר אַ גוטער מלך — אַ מלך הסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אַמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט איך, געוואָלט זיך פערדרייכערן די ליולקע. גיט ער אַ זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער בעפעהלט, מען זאָל איהם ברענגען פייער. איז איינער אָבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך, —

פון די, וואָס שטעהען פאַר'ן מלך, געווען, צי פון געבוירענהייט אָן, צי, רחמנא ליצלן, מחמת אַ קרענק, אין וועלכער ער איז אַריינגעפאַלען, אַביסעל טויבליך, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז גע־ווען אין מיטען וואַלד, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך חיות־רעות, זיי צו פערטיליגען, און עס איז געווען אין מיטען זומער, און די היץ צווישען די בוימער איז געווען זעהר גרוים, און ער אַליין איז געווען דורשטיג, — האָט ער געטראַכט, אַז דער מלך וויל' אויך אַ ודאי אַ פרישען טרונק וואַסער! איז ער תיכף ומיד אַרויסגעלאָפען פון מלך'ס געצעלט נאָך פריש וואַסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די חיות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואַסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפען, נישט געשלאָפען, נישט געגעסען, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו אַ קוואַל וואַסער.

איז אָבער אַרום קוואַל געשטאַנען אַ חברה גזלנים מיט כלי זיין. און די גזלנים זענען נאָך געווען גרויסע מכשפים דאַצו, זענען איבער זייערע קעפ אַרומגעפלויגען רוחות רעות זיי צו העלפען; האָבען זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צו'ם קוואַל. האָט אָבער דער שר געהאַט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיט'ן כח פון זיין אמונה און בטחון פערטריעבען די רוחות רעות, און דערנאָך האָט ער גענען די גזלנים אַרויסגעצויגען זיין שווערד און איז אויף זיי אַרויפגעפאַלען מיט אַ גרויסען אימפעט, און מיט התלהבות פון דער ליעבשאַפט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאַלטען שעה'ן־לאַנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף כל סוף, נאָך גרויס מיה און מאַטער און סכנת נפשות, גובר געווען, און האָט זיי פערי'אָגט פון קוואַל! און ער האָט זיך נישט אָבגע־שטעלט צו היילען אָדער האָטש אַרומצובינדען זיינע וואונדען, וואָס ער האָט פון די גזלנים בעקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפט אַ קריגעל פריש וואַסער פון קוואַל, און אַליין נישט געטרונקען, האָטש עס האָט איהם געברענט פאַר דורשט. און איז געלאָפען אַ פערבלוטיגטער צו'ם מלך אין געצעלט אַריין, און האָט מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות אַ געשריי געטהון: נאַ דיר, גרויסער קעניג, וואַסער!

האָבען דאָך אָבער די אַנדערע שרי־מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפירוש געזאָגט „פייער", נישט קיין וואַסער; האָבען זיי אָנגעהויבען

צו לאַכען און חוזק צו מאַכען פון טויבען שר. און איינער פון די שרים איז געווען אַ רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חיב מיתה, וואָרען ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס אָבער האָט דער מלך, וואָס איז געווען אַ מלך חסד, געטהון? קודם כל האָט ער אָפּגעריסען די עפּאָלעטען פונ'ם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאַכט דעם טויבען משרת פאַר אַ מורד במלכות. און ער האָט איהם אָפּגעריסען די גאָלדענע קייט פון האַלז, און אַלע אָרדערן און מעדאַלען, וואָס ער האָט געהאַט אויפ'ן האַרץ, און אַרויסגעטריבען פון שטאָדט און פון לאַנד אַרויס. —

און אַ בעפעהל האָט ער געגעבען, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד רופען זיינע בעסטע דאָקטורים, זיי זאָלען אויסהיילען דעם געטרייען משרת'ס וואונדען. און דער מלך אַליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאַנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאַנגען צום געטרייען משרת, וואָס איז איהם געפאַלען צו די פיס, און האָט איהם אויפגעהויבען, און אַ קוש געגעבען אין שטערן אַריין.

און צו זיינע איבריגע שרים האָט ער אַזוי געזאָגט: כדי דעם מלך'ס געטרייער דיענער זאָל מעהר קיין טעות נישט האָבען, און אַנדערע שרים זאָלען פון איהם נישט לאַכען, הייב איך פון היינט אָן זיין שטוהל איבער די שטוהלען פון אַלע שרי־מלכות, ער זאָל זיצען נעהנטער פאַר אַלע שרים צום מלך, און הערען פון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער של"ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואַסער, און האָט געגעבען די תרי"ג מצוות נישט, חלילה, פאַר זיין אייגענע טובה וועגען, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלען נעהמען שכר, נישט קיין מתנת חנם; איז טאַקע אַ קל־וחומר, אַז ער איז גומל־חסד פאַר אונזערע טעותים...

און איהר זאָלט קלאָרער זעהן דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דערצעהלען עטליכע מעשיות פון שטומע נשמות, איהר זאָלט זעהן, צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א) א קאפּיטעל תהלים.

אדער

יוחנן וואסער־טרעגער און דער „אורח־חיים“.

און די ערשטע מעשה, וואָס איך וויל אייך דאָ דערצעהלען, האָב איך בקבלה פון מיין זיידען, עליו השלום, וואָס האָט די זכיה געהאַט צו זיין איין איינגעהער ביי'ם „אורח חיים“ אין שטוב, און האָט עס, במעמד פון נאָך בעלי־בתים חשובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח חיים'ס“ הייליגע לעפצען.

און אָנגעהויבען האָט זיך די מעשה אַזוי:

אין דער־פריה, באַלד נאָך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־חיים“, כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש'ל פאַר'ן אָנבייסען, און קוקט אין אַ ספר אריין. נישט ווייט פון איהם זיצען און רעדען צווישען זיך שטיל די דיינים; עס איז גראָד קיין דין תורה נישט געווען. און נאָך אַביסעל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיים'ס“: איינער חזר'ט זיך איבער די נעכטיגע סוגיא, איין אַנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, אַ דריטער זאָגט זיך אַ לייענען.

אין מיטען דערהערט זיך פון גאַס אַ קול: „צדקה תציל ממות“ און אַ קלונג מיט דער פושקע. זאָגט מען „ברוך דיין אמת“. מען ווייסט, וואָס עס בעטייט: נאָך פאַר שחרית האָט מען געגעבען צוויי קלעפּ אין טויער און געזאָגט, אַז יוחנן וואסער־טרעגער איז נפטר געוואָרען אין הקדש.

ווערט אָבער דער „אורח־חיים“ פערענדערט אויפ'ן פּנים, הייסט זיך דערלאַנגען דעם שטעקען מיט'ן ספאָדיק, און זאָגט, — ער געהט צו דער לויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" גערט, געהען די דיינים אויך מיט; געהמען די תּלמידים רשות און געהען אויך. און אַזוי — אַנדערע, וואָס זענען גראָד געווען אין קליינעם בּית־המדרש׳ל. קומט מען אין גאַס אַריין. זעהען די גאַס־מענשען, ווער עס געהט, געהט מען מיט; פערמאַכט מען די קלייטען און מען געהט. קוקט עמיץ פון בּית־המדרש דורך אַ פּענסטער אַרויס און זעהט די לויה, איז ער מודיע דעם בּית המדרש־עולם, פערמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָב צו דער לויה. הכּלל — די שטאָדט געהט, קינד און געהט!

מען געהט און מען הדוש׳ט זיך: וואָס איז?

— דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונז מוחל זיין, אַ פּשוט׳ער ייד... אמת, געדאַווענט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסען בּית־המדרש; דערנאָך אַרומגעטראָגען קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לויה?

געווען נאָך אַ תּהלים־זאָגער, אָבער די עברי ווייניג! מען פלעגט זיך קוים איינהאַלטען פאַר געלעכטער... איינמאָל האָט איהם דער „והלקלקות" בּשום אופן נישט געקאָנט פון מויל אַרויס; האָט מען זיך געקייקעלט... אמת, דער „אורח חיים" איז געווען דערבּיי, ער איז אין כּעס געוואָרען און אָנגעשריען...

און וואָס נאָך? אַ נהגה מיגיע כּפּו; בּיז אין דער לעצטער רגע קיין מתּנת בּשר ודם נישט גענומען — נו הכּלל?

און דער „אורח־חיים" געהט... איין גאַס, נאָך אַ גאַס... אַ ווינד און אַ גליטש, עס קיהלט אין אַלע אברים, און ער געהט אַרויס פון שטאָדט, לעגט די האַנד אויף אַ מטה־שטאַנג און פיהרט די מטה אויס׳ן בּית החיים, געהט אַריין צו דער טהרה... געהמט בּיים קבר אָן בּיים לייליך און העלפט אַראָבּלאָזען... נעהמט אַרויס די לאָפּעטע פון אַ קבּרן׳ס האַנד און שיט אַ שאָל ערד, הערט אויס קדיש, זאָגט הויך „אמן" ——

פערשטעהט מען, אַז עס איז נישט פּשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאָג; דער עולם איז פערנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבּת; מען געהט אין מרחץ אַריין; נאָכ׳ן מרחץ געהען נאָך לייטישע בּעלי־בּתּים אויף אַ גלעזיל מעד. שבּת איז שבּת... געבּליבּט איז גאָט — מוצאי שבּת, קוים דערלעבּט, מאַכט דער יידע, עליו השלום, געשווינד אָב הבדלה, זאָגט אָב „ויתּן לך" און לויפט צו׳ם „אורח־חיים". און קומען קומט ער צו׳ם „אורח־חיים" נישט אַליין; אויפ׳ן וועג האָבּען זיך צו איהם מצרף געווען נאָך

עטליכע בעלי־בתים, און לומדים.... קומען זיי צו'ם „אורח־חיים" אין שטוב אריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", וואַרט מען. דערנאָך: „גוט וואָך, רבי!" „גוט יאָהר, בעלי בתים!" די רבי'צין איז מיט עפּיס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צו'ם טיש; די רבי'צין געהט זיך צו. זיך אי'ן שטוב אַריין, — מילא, מען וועט דאָך נישט אַרויס פון דער העלער הויט מיט'ן עצם־ענין — מאַכט מען פריהער אַ שמועס מכּה דער קהלה. צי עס איז נישט אַ חשש אויפ'ן ערוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַיין עגונה, איבער העלכע אַ וועלט מיט רבנים האָבען זיך דעמאָלט געהאַמפּערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסען ענדיגען זיך סוף כל סוף מיט'ן טיט, האָט מען שוין געקערעוועט צו דער זאַך.

איז דאָך דער אורח־חיים אַ קלוגער יוד געווען, שמייכעלט ער: ער האָט באַלד געוואוסט נאָך וואָס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאָגען זיי — אַזאַ מעשה נורא...

זאָגט זיי דער אורח־חיים:

— דיט וויסען, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרען אַ יוד, וואָס האָט געהאַט אַ חשש הריה צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַיין אורח־חיים האָט עס נ י ש ט. און דאַצו אַ יוד, וואָס האָט מעהר גע'פּועל'ט מיט דער האַק אין דער גראָבער האַנד, ווי דער אורח־חיים מיט די כּונות אין מח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פּתרון, פון קיין חלום נישט גע־וואוסט... דער אורח־חיים האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד, — זאָגט דער אורח־חיים.

דער יוד, זאָגט ער — האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערען, און אַז עס איז געשעהן אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט ענטפּלעקען, האָט ער גענומען בּיי מיר דאָס וואָרט, אַז בּחיין וועל איך שווייגען.

נאָך איינער איז געווען דערבּיי, אויף להבדיל בּין החיים והמתים, דער געוועזענער בּית־דין־שמש, האָטש ער איז געווען אין דרויסען און האָט ווייניג וואָס געזעהן, האָט ער געגעבען אַ תקיעת־כּף, אַז ער וועט שווייגען, און האָט געהאַלטען וואָרט.

אָבער אַצונד, זאָגט דער „אורח־חיים", איז אויס סוד, און אַז איהר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא — שטעלט מען אויף מויל און אויערן.

— עס איז שוין דערינען — הויבט אָן דער אורח־חיים צו דערצעהלען — אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג. ער איז דעמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אַריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן צו מעריב אין גרויסען בית־המדרש אַריין, זעהן ווי מען דאַוועט און לערנט אין גרויסען בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; געהט צו עפּיס אַ קרעמפּע יודעל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען איהם: איינער יוסל דבשה׳ס — אַ גאַנץ ערליכער יוד.

דאַוועט ער, דער יוסל דבשה׳ס, גאַלאָפּ — אַ מיהל מאָהלט...

אַרט עס איהם: אַ בעל־הבית, יאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... מן הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעליך מיט באָבעליך...

ווייל ער שוין אָנקלאַפּען אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע אַ רוהיגער, וואַרט ער; וואַרטענדיג דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּיס אין בעל־תפלה׳ס קול — ער האַפּט, און דאָס קול האַפּט אַן ביי׳ם האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמנה עשרה, דרעהט ער זיך זייבער צו דער מזרח־וואַנד, זעהט ער „הבחור יחיאל בן דבשה לרפואה שלמה״, אויפגעשריבען מיט קרייד אויף דער וואַנד! פערשטעהט ער שוין, וואָס דער יוד, נעביך, יאָגט זיך! צום קראַנקען קינד.

איז ער זיך מוֹדה מיט זיין אָפּגעהיטקייט, און האָט זיך זיין איינוועגס אַ הרהור תשובה אויף דברים שבלב. וואָרום אין האַרץ האָט ער דאָך דעם יוד, וואָס האָט זיך געאיילט צו׳ם קראַנקען קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבען דער שיסעל... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה׳ ונרפא״ — איז ער זיך טאַקי מתכוון צו הבחור יחיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, געפּועל׳ט: אַ שעת רצון.... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אַריבער בשלום דעם קריזיס; דעם שוחט׳ס איידעם איז ער היינט; קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה, געהט דער אורח חיים איבער צו׳ם עיקר המעשה.

מען האָט אָפּגעדאַוועט מעריב, אָפּגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צו׳ם אָרון טיילען ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און

קאָן זיך ניט דערטיילען, אַזאַ עולם, קיין עין הרע!

און דער עולם צוגעהט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער בײַ זיין ליכטעל און פאַר זיין גמרא אויפ'ן שטענדער. הינטען בײ'ם שלחן— אַ חברה ש״ס: ספּאָדיק בײַ ספּאָדיק!

טהוט איהם, דעם אורח־חיים, טאַקי שטאַרק הנאה — ליכטלעך און פלעמליך, ווי די שטערן אין די הימעל; אויף כל תפוצות ישראל געזאָגט!—

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָבגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקען צום הימעל אויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו איהם צו דער שמש און פרעגט איהם, וואָס פאַר אַ ספר ער וויל. זאָגט דער אורח־חיים „מועד״; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין איין ענין פון „מועד״; געווען עפּיס אַ שאלה פון אַ גדול הדור. שטעהען אין גרויסען בית־המדרש די ש״ס־גמרות הויך אויף דער שאַנק איבער'ן שלחן פון דער חברה ש״ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין זיי לומדים, און נעהמען און אַרויסקריכען אויף אַ לייטער... און דער שמש איז איין אַלטער יוד... אַ בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אָבער נישט, דער אַלטער... האָט שוין דער אורח־חיים הרטה, נאָר פערפאַלען; ער האָט נישט געוואוסט, וואו די ש״ס גמרות שטעהען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבער'ן בית־המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט, און ברומט, און זינגט, אַז עס נעהמט דורך.

מיט אַמאָל דערזעהט ער, ווי אַ וואַסער־טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז ער הייסט יוחנן) געהט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעהלט איהם זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָב, וואַרט ביז דער לומד־תורה וועט דערזעהן, און אויסשטרעקען די האַנד צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תו״ה וויל ער נישט... און ווער עס נעהמט די קוואָרט, זעהט ער, שמייכעלט און מאַכט פאַר איהם הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסער־טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצען האַרץ: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שעֶנעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד־תורה מיט גרוים ליעבשאַפט, און געהט ווייטער...

ווערט דער אורח־חיים אַביסעל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָסטען יוד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען איהם, יוחנן וואַסער־טרעגער.

גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעהט ער פון דעם אייגענעם יוחנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָר נישט בעמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנד, איז געזעסען אָן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזען — אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט געהאַט זעהר אַ שאַרפע ראיה, און פון דער־ווייטענס האָט ער דערזעהן. אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אַוודאי געווען דער „עץ־חיים“. און צו דעם שטענדער, זעהט ער בעשיינפּערליך, ווי יוחנן וואַסער־טרעגער וויל צוגעהן מיט וואַסער, און קאָן נישט! וואָס ער גענעהנט זיך צום שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּיס וואָלט איהם אָבגעשטויסען, יאָ אַ פּלא?! איז ער דאָך אָבער אַני'אָבגעהיטענער, דער אורח־חיים, וואַרט ער... ברענגט איהם דער שמש די גמרא „מועד“, פערהאַלט ער איהם, און פרעגט איהם אויפ'ן מקובל. זאָגט איהם דער שמש מיט אַביסעל גאוה: אַ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיג ביחידות... און שטילער גיט ער צו: וואָהנען וואָהנט ער אין עק שטאָדט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרויס משונה'דיגע קולות און זמירות... אפּנים, מען קומט צו איהם לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראַכטען, דער אורח־חיים?

טראַכט ער, אַז בשעת'ן למוד איז דער פּרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער־טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטעהן אין זיינע ד' אַמות, צו קומען אין זיין מחיצה אַריין; שטויסט עס איהם אָב.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ'ן אָרעמען יוד, וואָס וויל אַ מצוה טהון, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטענס, וויל זיך דער אורח־חיים בעקענען מיט'ן פּרוש, איבער־רעדען דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגען דעם פּרוש דורכ'ן שמש, אַז ער וויל מיט איהם רעדען... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטהון, דערזעהט ער עפּיס נייעס: יוחנן וואַסער־טרעגער געהט פאַרביי דעם פּרוש'ס שטענדער, דער פּרוש דער־זעהט איהם, און שטרעקט אויס די האַנד נאָך דער קוואָרט, און הייבט די אויגען אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק... און יוחנן וואַסער־טרעגער דערשפּירט

עס, דרעהט ער זיך צו איהם צוריק אויס, ווייל דערלאַנגען די קוואָרט, און ווערט נאָך אַמאָל ווי אָבגעשטויסען, גיט אַמאַך אַוועק מיט דער האַנד, געדט דיך זיין וועגס, און דער פרוש בלייבט זיצען ווי דערשראָקען.

דערווייל קומט אונטער איין אַנדער וואַסער־טרעגער, נאָך אַ פשוט'ע־רער יוד, וואָס הערט גישט אויס קיין ברכה, ענטפערט נישט אָמן, קוקט אויף די לומדי־תורה גאָר אָהן ליעבשאַפט — אַ מענש מיט אַ מגושם פנים, טהוט אַ מצוה אין פשטות אַריין. . . . און דער מגושמ'ער וואַסער־טרעגער האָט יאָ שליטה צום פרוש, עס שטויסט איהם נישט אָב; פערקעהרט, ער שטעל'ט זיך אָב, שטעלט אַוועק די קאַן, שפּאַרט אָן די האַנד אויפ'ן שטענדער, רעדט עפּיס צום פרוש, קענטיג, ער פרעגט איהם, צי ער וויל אַ טרונק וואַסער, און דערלאַנגט איהם. און דער פרוש איז דאָרשטיג, לויפט מיט'ן מויל אַקעגען דער קוואָרט. דער אורח־חיים דערזעהט אפילו נישט, ווי ער מאַכט די ברכה. . .

וואָס, נאָך מעהר וואונדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבען עפּיס אַ שנאה צום פרוש; האַלט די שנאה צום פרוש מלחמה מיט'ן חשק צו טהון אַ מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צום תלמיד חכם איז גובר. . . און דאָס שטויסט איהם צוריק, דאַרף מען עס אַמאָל חוקר ודורש זיין...

האָט אָבער איין אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אויפ'ן קאָפּ, פערגעסט ער. . . איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַ ביסעל צו־פריה צו יום־כפור־קטן אין שוהל אַריין, איז די שוהל נאָך ליידיג. אין דער הייך, אין אָפענעם פענסטער, פישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבען פליהט אַרויס, איין אַנדערע מחנה שוואַלבען קומט אָן, און אונטען אין שוהל, אין אַ ווינקעל ביים בעלעמער, שטעהט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. געהט דער אורח־חיים פאָרביי — לא קם ולא זע — אַזוי פערטיעפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָב נישט ווייט, הערט ער זיין עברי. . . ווייל ער שוין שמייכלען. . . פּלוצלונג, דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזען פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרויס, זענען נישט קיין פשוט'ע ווערטער, נאָר לעבע־דיגע ווערטער, עס פיהלט זיך אין זיי אַ חיות. . . ווייטער דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער פליהען איהם פון מויל צום באַלקען אַרויף, און ריה־ען

זיך אָן אָן די אויסגעמאָלטע כלי־זמר פון דוד המלך'ס „הללויה"... און די כלים, גלייך די ווערטער קלאַפּען אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פּייקיל, דאָרט אַ פליט, אַמאָל אַ סטרונע פון אַ פידעל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פליהען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענסטער, און אַ מחנה פויגעלעך פון דרויסען פליהען זיי אַקעגען מיט גרויס שמחה, און האַפּען זיי אויף, און פליהען מיט זיי אַרויס, און צום הימעל אַרויף, און אַ נייע מחנה פויגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער, נאָך אַנדערע קולות...

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום כפור־קטן אַהיים, פרעגט ער די רביצין, ווער עס טראָגט צו איהר וואַסער? וויסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסען? פרעגט זי.

זאָגט ער: אַוודאי! אַז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסען.

לויפט די רביצין אין קיך אַריין און קומט צוריק מיט אַ תשובה: איינער אַ יוחנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען איהם שיקען צו מיר אין חדר אַריין. ער האָט מיט אהם וואָס צו רעדען.

גאַפט זי, די רביצין, נאָר איבערפרעגען וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: עמיץ הוסט. קוקט ער זיך אום: יוחנן וואַסער־טרעגער! בעט ער איהם זיצען, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף איין עק פון אַ בענקיל.

— יוחנן — הויבט אָן דער „אורח־חיים" — איך האָב געהערט דיין תהלים־זאָגען...

זיפצט יוחנן אָב.

— הלואי וואָלט איך עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טהון מיט דעם יוחנן. דערמאָהנט ער זיך אָבער די מעשה מיט'ן פרוש, זאָגט ער:

— יוחנן, וואָס האָסט דו אַזוינס צום פרוש, וואָס דו ווילסט איהם קיין וואַסער נישט געבען?

ווערט יוחנן צורודערט, דאָס פּנים ווערט איהם הייס ווי קאַלך, און שווייגט.

פרעגט דער אורח־חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן הייזעריג:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגען... עס איז אַ סוד.

— און אַז איך וועל הייסען

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבען

זאָגט דער אורח חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— זייט וויסען, רבי,— הויבט יוחנן אָן צו דערצעהלען,— אַז זיין ליעבער נאָמען האָט מיך געלייטזעליגט מיט אַ חוש הריח, צו דערקענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען—קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיהל פון וויטענס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, זייט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עבדות... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערען אין אַ פאַלשען תלמיד חכם, האָב איך מתפלל געווען דערויף צו גאָט, און עס איז געווען איין עת רצון, און מען האָט מיר געגעבען אַ חוש, צו דערפיהלען דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אַז איך געה פאַרביי אַ תלמיד חכם, דערפיהל איך זיין מדרגה. פאַראַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זיינע שמעקט מיט'ן ריח פון פרישע ברויט פון אויווען אַרויס—דער לערנט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיהל איך זיין תורה, ווי פרישע עפּעל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך—ווי פרישע בשמים...

— און ביי'ם פרוש, וואָס פיהלסט דו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהינם...

גלויבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איהר ווייסט, איהר זענט דאָך בריה דאתרא... און ווען איהר וועט מיך דאַרפען, וועל איך אַייך קומען צו הילף!

גאַפט ער, דער „אורח־חיים“, און דער וואַסער־טרעגער נעהמט ביי איהם רשות און געהט אַרויס.

„מען דאַרף חוקר ודורש זיין“ — זאָגט זיך צום צווייטען מאָל דער אורח־חיים און פערגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאַנט ער זיך דערינען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן אין גרויסען בית־המדרש אַריין נאָך מעריב און אויספרובען. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט; דער פרוש, ווי געווערענליך, אויף זיין אָרט. געהט ער, דער אורח־חיים, אומישנע האַרט פאַרביי פאַר׳ן פרוש, זעהט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשית... רידהרט ער זיך אָן אומישנע אפילו אָן שטענדער — גאָר נישט, ער פיהלט נישט...!

בעפאַלט איהם אַביסעל חולשות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים“ פיהלט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פיהלט? ווי אַזוי קאָן דאָס געמאָלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין אַ טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פערמאַכט ער דעם ספר, געהט אַהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואַשט ער זיך, עסט אַ כזית, פון ברכה וועגען, און בענשט... נעהמט ער זיך אָנשרייבען אַ תשובה; פיהלט ער, אַז דער מה איז איהם נישט קלאָר, אַז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט איהם די רבי׳צין עפּיס אַ היימישע רפואה; לייענט ער אָב „קריאת־שמע“ און לעגט זיך אין בעט אַריין. קוים ער שלאָפט איין, אַזוי קעגען האַלבער נאַכט, חלומ׳ט זיך איהם אַ שרעקליכער חלום.

עמיץ וועקט איהם, עפענט ער די אויגען אויף, שטעהט פאַר איהם דער פאָטער, עליו השלום, און זאָגט איהם:

— דיין קהלה ברענט און דו פערלעשסט נים דאָס פייער!

און ווערט נעלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט אַרויס און לויפט צו צום פענ־סטער, זעהט ער, אַז פון דער־ווייטענס, פון דער חורבה אונטער דער שטאָדט, וואו עס וואָהנט, לויט דער שמש האָט איהם געזאָגט, דער פרוש, רייסט זיך אַרויס אַ פייער, אַ רויט־פלאַמענדיג פייער, און ציהט זיך אין שטאָדט אַריין. קוקט ער ווייטער, זעהט ער, ווי איין פייערדיגע צונג לעקט דעם דאַך פון שוהל און די צווייטע פון גרויסען בית־המדרש, און אַרום איבער די דעכער פון די בעלי־בתים פליהען פונקען און עס דויערט אַזוי אַ ווילע און ווערט פערשוואונדען.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פערציטערט.

פערשטעהט ער, אַז דאָס איז איין התראה. אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּיס צו טהון; ווייסט ער אָבער ניט וואָס. דערמאָהנט ער זיך, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער האָט איהם געזאָגט, אַז ווען ער וועט איהם דאַרפען, וועט ער איהם קומען צו הילף. האָפט ער, דער „אורח־חיים", שטילערהייט, די רבי׳צין זאָל ניט הערען, אויף זיך די בגדים און געהט אויף די גענעל אין דער ערשטער שטוב אַריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיגט, און וועקט איהם, און פרעגט איהם, צי ער ווייסט ניט, וואו יוחנן וואַסער־טרעגער וואָהנט? מוז ער איהם דריי מאָל איבער׳חזר׳ן, איידער דער בית־דין־שמש געטרויט זיינע אייגענע אויערן און אויגען... ער גלויבט ניט, דער „אורח־חיים" זאָל האַלבער נאַכט דאַרפען יוחנן וואַסער־טרעגער, און שטעהט און רייבט זיך אַלץ די אויגען. קוים מיט צרות איז ער צו׳ם גלויבען געקומען, און ער ווייסט, וואו ער וואָהנט — געהען זיי ביידע אַרויס אָהן אַ לאַמטערן, און אין גאַס איז חשך, אַז איינער זעהט ניט דעם צווייטען, און קוים קוים זיי טרעפען, נאָך מיה און מאַטערניש, צו יוחנן וואַסער־טרעגער׳ס דירה. קומען זיי צו צו׳ם פענסטער און ווילען אָנקלאַפּען, עפענט זיך דערווייל די טהיר פון אינעווייניג און יוחנן קומט אַרויס...

איך האָב, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פערלעשען דאָס פייער.

זעהט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפּאַלט זיך דער וואָלקען אין הימעל און עס בע־וויזט זיך אַ שטראַהל־ליכט, דערזעהט דער אורח־חיים, אַז יוחנן געהט מיט אַ האַק. פרעגט ער, וואָס בעטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אַז די וועט צו־ניץ קומען.

געהען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פּרוש וואָהנט... קומען זיי צו גאָהענט, דערפילען אַלע דריי אַ ריח פון ברענענדיגער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה אַרויס. און וואָס נעהנטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פערהאַפּט דעם אָטהעם... קומען זיי צו נאָך נעהנטער, רייסען זיך אַרויס פון דער חורבה משונה׳דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּיעלען, און אַ טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אַז מען קומט נאָך נעהנטער צו — זעהט מען ווי פעדים פון ליכט שפּאַרען זיך אַרויס פון די שפּאַלטען...

הויבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב פאַר שרעק. וויל איהם דער אורה־חיים מאַכען אַ לב. זאָגט ער איהם, האַלט זיך אָן בײַ מײַן גאַרטעל, ציטערן אָבער אונטער'ן שמש די קניה; פאַלט ער אַנידער אין מיטען גאַס.

זאָגט יוחנן צום „אורח־חיים": רבי, לאָזט איהם ליעגען און קומט אין חורבה אַריין, מיר זאָלען, חס ושלום, נישט פערשפּעטיגען...

פרעגט דער „אורח־חיים", צי ער ווייסט, וואו די טהיר איז?

ענטפערט יוחנן: מײַן הויש הרית וועט מיך פיהרען.

געהען זיי.

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדערער זאָל טהון זײַנס. איהר, רבי, וועט מלחמה האַלטען מיט אײַערע כוונות אין מח, איך — מיט דער האַק! האַלט איהר גאָר די חברה פון דער־ווייטענס מיט השבעות; די רעשט פערלאָזט איך אויף מיר...

און באותו הרגע עפענט ער די טהיר אויף.

און זיי דערזעהען אַ חתונה.

די חורבה איז בעלייכט.

אין דער הייך, און אַרום אויף אַלע ווענד, הענגען שאַרבענס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגען ברענען פלעמליך פון רויט פייער... אָן אַ זייט שטעהען שוואַרצע כלי־זמר און שפּיעלען אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליהען אַרויס די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאַמען... און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטען מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיגע גאַרטלען אויף די לענדען, טאַנצען אַרום און אַרום אַראַד, און פון אונטער די באָרוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פאַדקאָוועס — שפּריצען פייערדיגע פונקען... און אַ מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגען, און פון די פייערדיגע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיט'ן געזאַנג...

אַ בדחן שטעהט אויף און רופט: שבת! שבת! אַז עס הילכט...

און אין מיטען ראָד געדט אַ כלה־טאַנץ...

אויף אַ ווייס טיכעל טאַנצט דער פּרוש מיט לילית דער כלה —

ער זינגט: באַי כלה, באַי כלה, און ציהט אײַן צו זיך דאָס טיכעל.

לילית לאַכט און זיי טאַנצען שוין האַנד אין האַנד — —

— שבת! שבת! רייסט זיך דער בדחן. שטאַרקער הילכען די כלים,

ווילדער דרעהט זיך דאָס ראָד, שרעקליכער לויפען און וויקלען זיך די פלאַמען, און לילית וויל שוין פאַלען דעם פרוש אויפ'ן האַרץ אַרויף, באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפירט די געסט, די נישט-געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פערציטערט געוואָרען.

עס ווערט אַלאַרם, אַגעשריי, אַגערויש, אַגעקריצעריי מיט די ציינער, דאָס ראָד צולאָזט זיך, אַלע מאַכען פויסטען און ווילען צולויפען צו די נישט-געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח-חיים מיט זיינע כוונות האַלט זיי פון וויטען, מיט אויסגעהויבענע איינציגע פיס אין דער לופטען שטעהען זיי אויף דער גרעניץ פון זייגע ד' אמות, און איבערטרעטען זיי קאָנען זיי נישט— זיי ווערען אַזוי ווי פערשטאַרט, ווי פערשטיינערט, נאָר אויסגעצויגען זענען די הענד, די ציינער קריצען און אין די אויגען פלאַמט די שנאה——

—צו הילף, צו הילף!— שרייט לילית אַרויס פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך אַרעש, אַגעטומעל פון דרויסען... אַשטורם-ווינד האָט זיך פון ערגיץ אויסגעריסען און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצורייסען אין איהר, און קאָן נישט... די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורם-ווינד הערען זיך טויזענדער געשרייען,— אַריינרייסען קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח-חיים" האַלט אָב מיט זייגע כוונות, מיט זיינע השבעות... און פול ווערט די חורבה מיט כוונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקען זיך אַרויס... און זיי טרעטען אָב, און רוקען זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערען איינגעשרומפען.

און באותו הרגע האַפט יוחנן די האַק און ציעלט מיט איהר, און וואַרפט און טרעפט לילית'ן אין מיטען קאָפ אַריין, און די האַק שפאַלט זי איבער פון קאָפ ביז אַראָב צו די פיס——

און באותו הרגע פאַלט דער פרוש מיט'ן פנים צו דער ערד... די ווינטען הערען אויף, די געשטאַלטען פערשווינדען, די כלים פלאַצען, די לעמפליך לעשען זיך אויס, די שאַרבענס פאַלען אַראָב פון וואַנד און באַלקען און צופאַלען אויף שטויב—שטיל... און אַשוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגעל האַפט דעם ליגענדיגען פרוש פון דער ערד, רייסט, פליהענדיג מיט איהם, אויף אַפענסטער, און ווערט מיט איהם געלם... דורך דעם פענסטער רייסט זיך אַריין אַפרישער פאַרטאָג...

— אזוי, אזוי, רבותי! זיפצט אב דער „אורח־חיים".

נעלם איז געוואָרען דער פאַלשער פרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאָדט האָט מען געמיינט: ער איז געגאַנגען אָבריכטען גלות...

דעם בית־דין־שמש האָבען מיר, יוחנן און איך, קוים דערמינטערט און אהיים געפיהרט — עס האָט קיין בן אדם נישט געזעהן...

די רביצין האָט פון גאָר נישט געוואוסט. זי האָט נישט געזעהן, ווי איך בין אַרוים און ווי איך בין געקומען... אין דער־פריה פרעגט זי מיך, וואָס בין איך אַזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערענדיג...

אַז יוחנן וויל, עס זאָל בלייבען בסוד...

אַצונד ווייסט איהר שוין, וואָס אַזאַ יוחנן קאָן בעטייטען?

אַזאַ פּראָסטער יוד האָט אַ חוש הריח און פיהלט, וואָס איין „אורח־חיים" פיהלט נישט...!

און ווען איין „אורח־חיים" האָט מחשבות, כונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער יוד אַ יד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און וואַרפט וואו מען דאַרף, און טרעפט...

און דאָס אַלץ מיט'ן כח פון אַ קאַפּיטעל תהלים...

איהר פערשטעהט?

און אַז יוחנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער, מיינט איהר, קומט איהם אַנטקעגען? דוד המלך מיט'ן פידעלע!

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזען...

אַזוי האָט דער אורח־חיים פערצעהלט. —

ב) „שמע ישראל“.

אעדר

דער באס.

אין טאָמאַשאָוו — אַ קליין פּויליש שטעדטיל, וואָס ליעגט אויף דער גאַליציישער גרעניץ, — האָט זיך אַמאָל, אין אַ שעֶנעם העלען טאָג, בעוויזען אַ בחור, אַיין אָרימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, וואו ער טאָגט און וואו ער נעכטיגט, און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט בעווייזען און בעטען עסען.

מילא „כל הפּושט יד“ — ווער עס שטעלט אוים אַ האַנד, דעם גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעהמט נישט, נישט קיין פרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקעל טרוקען ברויט, איז דאָך אַודאי „אֵין בודקין למזונות“ — פרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסען קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. בעמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משונה'דיגער בחור. אויגען האָט ער, וואָס קוקען, דאַכט זיך, וויט־וויט, און וואָס אין די ד' אמות טהוט זיך, זעהען זיי נישט; און מיט די לעפּלעך פון די אויערן ריהרט ער שטענדיג, ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגען, גלייך ער וואָלט שטענדיג געהאַפּט קולות פון דער לופט; האָטש עס איז שטיל, ווי פאַר שופר־בלאָזען. און דעריבער, ווייל ער זעהט, מכלומר'שט, אַזוי וויט און הערט אַזוי וויט, איז ער שטענדיג פער'חוש'ט. אַז מען גיט צו איהם אַ רייד, ווערט ער פערציטערט, גלייך מען וואָלט איהם געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ“ צי „ניין“.

אַ ניט — פערפּלאָנטעט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט איהם דער שוויס אויפ׳ן שטערן אַרוֹיס, און קאָן זיך נישט אַרוֹיס־אַרבייטען...

און פלעגט אַמאָל אַ בעל־הבית, צי אַ בעל הבית׳טע, וועלען זיך בענוצען מיט׳ן בחור און שיקען איהם אַ גאַנג, פלעגט דער בחור פער־לוירען ווערען אויף עטליכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובה קאַפּויער, נישט געפלויגען, נישט געשטויגען. און נישט הלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פער׳הוּש׳טקייט.

— האָסט געטראָפען דעם און דעם? (צו וועלכען מען האָט איהם געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפ׳ן וועג געטראָפען אַ מייזעל, האָט דאָס מייזעל געפּישטשעט, עס האָט אַ ודאי נישט געקאָנט טרעפען אַהיים... דערנאָך האָט מען איהם צוגערופען פון דער הייך, עפּיס אַ פויגעל, — איז ער נאָכגעלאָפען, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דאַרף; און מען האָט איהם געזאָגט — און דאָס וואָס מען האָט איהם געזאָגט, אָדער ער האָט פערגעסען, אָדער באַלד נישט פערשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרוים קאַפּויער, און ער שמייכעלט בתמימות, און שטרעקט אויס די דאַרע האַנד נאָך אַ שטיקעל ברויט — ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין איין אָרים שטעדטיל אָהן עסקים, זומער־צייט, גרויסע ליידיגע טעג, זיצען בעלי־בתים ביי די פענסטער און געניצען, און קוקען אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּיס בעווייזען, עס זאָל זיין אָן וואָס זיך אָנצוהאַפּען. שטעהט אַזוי אַ בעל־הבית ביי׳ן אַ פענסטער, דערזעהט ער דעם פרעמדען אָרים־בחור, רופט ער איהם צו. ער האָט נישט, וואָס צו טהון, שוין אַלע פליגען אויסגעהאַפּט, וועט ער איהם חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַריין.

שאָקעלט דער אָרים־בחור מיט׳ן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאַר וואָס?

— אַזוי! זאָגט ער.

לאַכט דער בעל־הבית און פוילט זיך נישט, און געהט אַרויס צו׳ם

בחור פאַר דער טהיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אָן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — הזר'ט דער בחור איבער, — אברהם! דאַכט זיך מ'ה אברהם; יאָ — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פיעל.

קייכט דער בעל-הבית.

— און אויפ'ן צונאָמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָר נישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף אַ צונאָמען.

זאָגט דער בעל-הבית:

— אַודאי, עס קאָן זיין אַסך אברהם'ס, קאָנען זיי זיך אויסמישען...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביסט דו, בחור?

— דעם טאַטענ'ס.

— און ווי הייסט דיין טאַטע?

— טאַטע הייסט ער.

— און וואו וואָהנט דיין טאַטע?

— דאָ, וואו דיין טאַטע וואָהנט! און דער בחור הויבט-אויף אַ פינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימעל.

— אַ שענע פרי! — שמייכעלט דער בעל הבית, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אַנדערן טאַטען האָסטו נישט?

— ניין!

— און אַ מאַמען?

— מען דאַרף דען?

קייקעלט זיך דער בעל-הבית פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין געהן?

— באַלד, באַלד! ענטפערט דער בעל-הבית, וואָס שמעלצט זיך פאַר נחת, — און פון וואַנען קומסט דו, חכם איינער?

— פון דאָרף!

ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליעגט עס?

דאָס ווייס ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען....
און דער בחור חזר'ט אַזוי פיעל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען", ביז די ליפען ווערען איהם מיעד און ענדיגט: און נאָך געגאַנגען!

— וויפעל טעג און וויפיעל נעכט?

ער האָט נישט געצעהלט.

פאַלט איין דעם בעל־הבית צו פרעגען:

— און דאַווענען קאָנסטו?

דאַווענען? מוז איהם דער בעל־הבית פערטייטשען, וואָס מען מיינט „דאַווענען", און נאָך ניין מאָס פון בעלי־בת'ישע ריד, שטויסט זיך דער בחור, אַז ער מיינט: שמועסען מיט'ן טאַטען.

— יאָ, יאָ! זאָגט דער בעל־הבית, און עס דאַכט זיך איהם, אַז די געדערים דרעהען זיך איהם אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל".

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערצעהלט דער בחור, אַז געהענדיג, פון דאָרף דורכ'ן וואַלד, אין שטאָדט אַריין, האָט איהם געטראָפען זעהר איין אַלטער מאַן. האָט איהם דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט איהם אויסגעלערנט ריידען מיט'ן טאַטען, זאָגען „שמע ישראל". און האָטש ער פערשטעהט נישט, וואָס ער רעדט צו'ם טאַטען, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פערשטעהט און האָט הנאה דערפון!

— און ווען רעדסטו מיט'ן טאַטען?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפיעלט ער.

— דו שפיעלסט? אויף וואָס?

אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפיעלען אויף גרעזלעך, אויף שאַוער; דער־נאָך האָט מען איהם אויסגעלערנט מאַכען אַ הילצערן פייפעריל, האָט ער געשפיעלט אויפ'ן הילצערנעם פייפעריל... אין שטאָדט האָט מען איהם געשענקט אַ ליימען פייפעריל, שפיעלט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבען אַ פידעל?

פלאַמען אויף דעם בחור'ס אויגען: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פידעל, ווי די שטאָדטיגע כלי־זמר האָבען. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אַי, וואָלט ער געשפיעלט — — —

— נאָר, טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער בעל־הבת'ישער חוקר ודורש: אפשר וועט מען דיר קויפען אַזאַ כלי, ווייז נאָר פריהער, וואָס דו קאָנסט!

געהמט דער בחור אַרוים פון בוזעם אַ ליימען פייפעריל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט אַ געדרודער אונטער'ן הימעל, עס קומען זיך צולויפען מחנות פייגעל און פליהען אַרום אין דער הייך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכעלט און בעהאַלט צוריק דאָס פייפעריל.

דער בעל־הבית האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען און דאָס אַליץ נישט געזעהן. צום קול פון פייפעריל איז אַרוים פון שטוב די בעל־הבית'טע. הינטער איהר — די דיענסט, צום פענסטער זענען צוגע־קומען צוויי פאָר־פאָלק און קוקען אַרוים. וויל דער בעל־הבית וויזען זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסט דו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אַ, ער איז האָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריהער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט איהם געגעבען!

— ווער האָט דיר געגעבען?

אַ פויער, אַ פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעצמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבען?

און דער בעל־הבית האַלט אַיין דעם אָטהעם; דאָ דאַרף אַרוים די נאָל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט איהם געגעבען, אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסען האָט ער נאָר ברויט, — אַנדער עסענוואַרג האָט ער גענומען און געוואָרפען די פייגעל.

— און פאַר וואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליעב נאָר ברויט; אַנדערע מאכלים האָט ער פיינד.

וואָס ער עסט האָט איהם געפרעגט דער אַלטער אין וואַלד אויך. און אַז ער האָט איהם פערצעהלט, אַז ער עסט נישט מעהר ווי ברויט, האָט דער אַלטער געזאָגט, אַז ער האָט איהם ליעב דערפאַר; און האָט איהם דערפאַר אויסגעלערנט ריידען מיט'ן טאַטען. — און דעם אַלטען האָט ער אַזוי ליעב, אַזוי ליעב... און זאָגען זאָגט ער אַזוי ערנסט „שמע ישראל”, וויל דער אַלטער האָט איהם געהייסען...

לאָזט איהם נאָך דער בעל־הבית נישט אָב און פרעגט:

— און ווען דער אַלטער זאָל דיך הייסען גנב'ענען?

וואָלט ער גע'גנב'עט.

— און גזל'ען?

וואָלט ער גע'גזל'ט...

נאָר ער וועט נישט הייסען, ער איז אַ גוטער, דער אַלטער.

— אָבער פאָרט, ווען ער קומט און הייסט דיר, הרג'ענען אַ מענשען?

וואָלט ער גע'הרג'עט.

— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַר'ן טאַטען?

פאַר וואָס זאָל ער מורא האָבען?

— פאַר זיין שטראָף.

דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחור'ס פנים צושמייכעלט:

— איהר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראָפט נישט!

דערווייל האָט מען געקלאַפט אין שוהל אַריין צו מנחה, איז דער בעל־הבית געלאָפען אין בית המדרש אַריין, דערצעהלען צווישען מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פערשטעהט זיך, געווען פאַר'ן שטעדטיל אַיין עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט אַיין אַנדער מעשה.

די קהלה האָט געהאַט אַ קאַפּעליע: צוויי פידעל, אַ פלייט, אַ קלאַר־נעט, אַ „באַמציקצאַק" אָדער אַ „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס אין אַנדערע מקומות. און צו'ם רומעל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. אַיין אָרימע קאַפּעליע, שפּיעלט אויף יודישע פאַרשפּיעלען און התונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשען פּורים און חנוכּה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעליעס זענען פערנומען, נעהמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף אַ באַל. קיין דריכות אין שפּיעלען האָט די קאַפּעליע נישט פּעוויזען.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער צייט, די קאַפּעליע געהט פאַרטאָג צו־ריק פון אַ קליין פּריצ'ישען באַל. אַ קאַפּ האָט מען גענומען, עסען ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פערבּיסען מיט אַ בראָקען ברויט, — געהט דער עולם צעוואָרפען, האַלב־זינגענדיג, ברומענ־דיג, שילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כּלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטען. קוים, קוים וואָס ער ציהט אויס־און־אַיין די פיס פון שניי, — אַיין אַלטער מאַן געווען און אַ שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט עגטלויפען פון איהם, הערט כּ'ען איהם

„ווי דעם רב"; דער עולם געהט צעוואָרפען. אין מיטען הייבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטען, עס קומט זיי גאָר אויס אין מיטען וועג אַ סכסוך אין השבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דערווייל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ יאָג אָן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם פיס; ווערט מען אַביסעל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָדט אַריין, האַפט זיך יעדערער צו זיין הייזעל. פאַלט יעדער איינער, ווי אַ הרוג, אויף זיין בעט — שלאָפען שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס ווייב זיינ'ס לויפט אַרום צו די כלי־זמר מיט אַ געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטען אַרויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פער'שכור'טע פון בראַנפען און פון שלאָף קומען צו זיך און פערשטעהען, וואָס מען רעדט צו זיי, האַפט זיי אָן אַ שוידער. האַפט מען און מען לויפט אַרויס זוכען דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג — ווייסע, גלאַטע תכריכים — פריש אָנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, געה ווייס וואו דער באַס ליעגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָר נישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָבגעהאַפט זיך אין אַ דערפעל אַריין.

עס געהט אַוועק אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, דער פראָסט האָט שוין געלאָזט, דער שניי איז האַלב צוגאַנגען; עס איז פרייטאָג, דער עולם געהט, לכבוד שבת אין באָד אַריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפ'ן באַס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פלוצים קומט אָן צופאָהרען און שטעלט זיך אָפ אין מיטען מאַרק אַ פויערשע פוהר מיט'ן פערפרוירענעם, מיט'ן באַס...

מען האָט געהאַפט דעם בר מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכטבענשען.... מען האָט מורא געהאַט פאַר פאַלמעסען... מען איז שיער נישט אַריינגעפאָהרען אין שבת אַריין. צו מאָרגענס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעהמען, — 5 קליינע ווערם האָט ער איבערגעלאָזט דער באַס. מוצאי־שבת איז אַיין אַסיפה, מען רופט די כלי זמר. קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי זמר זאָלען זיך בעגעהן אָהן אַ באַס און צאָהלען דער אלמנה; די כלי זמר טענה'ן: לא כי! אַ קאַפעלע אָהן אַ באַס איז קיין קאַפעלע נישט, — אויף יודישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהל'ס הרשאה, אפשר בעגאַנגען, נאָר אַ פריץ וועט אָהן אַ באַס נישט אויסשטעלען קיין פוס צו'ם טאַנצען... טענה'ט דער רב, אז מקיים צו זיין

א נפש מישראל איז מעהר ווערטה ווי א קאפעלע מיט א פריצ׳ישען טאנץ; טענה׳ן די כלי־זמר, אז דער רב, זאל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאכען קיין בר הכי נישט. ווערט א געשריי: שקצים! —

גיט דערוויל אונזער הוקר ודורש, דער בעל־הבית, וואס האט אזוי קלוג אויסגעפרעגט דעם בחור, א קלאפ אין טיש אריין:

— שאט, רבותים!

ער האט איין עצה, ער האט א בחור, וואס גלוסט צו א באס און קאן אוודאי שפיעלען... זאל מען דעם בחור החתונה מאכען מיט דער אלמנה, וועט זיין אי דער וואלף זאט, אי די ציג גאנץ, און קהל וועט א דרייער נישט קאסטען...

ער האט אפשר געמיינט אויף קאטאוועס, נאר קהל און רב פון איין זייט און די כלי־זמר פון דער צווייטער זייט האבען זיך אנגעהאפט אן דער עצה, ווי א טרינקענדיגער אן א ברעט; די אלמנה האט אויך בעשטאנען, אברהמ׳ל בחור אויך, און מען האט גאך דעם זעלבען חודש געשטעלט א חופה...

און אומגעריכט האט אברהמ׳ל בחור בעקומען א ווייב מיט פינף קינדערלעך מיט אמאל, און א באס מיט א סמיטשיק.

מיט׳ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אריין; געכטיגט פאר דער טהיר; דרעהט זיך גאנצע טעג ערגיץ ארום, אויסער, אז עס מאכט זיך א שמחה אין שטעדטיל אדער א באל ביי א פריץ און ער שפיעלט. ווערט ער הונגעריג, קלאפט ער אן צו׳ם ווייב אין פענסטער, דערלאנגט זי איהם ארויס א שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט געלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגען די באסיכע וועגען שלום־בית, לאכט זי: עס איז איהר וואויל ווי די וועלט! וואס דארף אנ׳אלטע יודענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאגט איהר נישט א שלעכט ווארט; השבונות מיט דער קאפעלע האט זי, דעם הלק פערדיענסט גיט מען איהר אין האנד אריין... וואס פעהלט איהר?

און אברהמ׳לען, זעהט אויס, האט אויך נישט געפעהלט. אין דער התחלה האט ער געהאט צרות פון די כלי־זמר, ווייל ער פלעגט קיינמאל נישט אריינטרעפען אין נגון אריין; דער באס שפיעלט פאר זיך... זיי הערען שוין אויף צו שפיעלען, און אברהמ׳ל טהוט זיך ווייטער זיינ׳ס בשלמות, גלייך ער וואלט אונטערגעהאלפען גאר איין אנדער קאפעלע, וואס שפיעלט ערגיץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאר ער אליין.

גאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו איהם צוגעוועהנט... ביי אַ פּריץ האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טהון. אַז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיגען, האָט איהם איינער פון די כּלי־זמרים אָנגעהאַפּט ביי׳ם סמיק און צוגעהאַלטען, — און אויף יודישע התונות האָט מען איהם אומישנע גע־לאָזט וויטער שפּיעלען און דער עולם פלעגט פּלאַצען פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בּפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צו׳ם טיש!

און קהל איז אַוודאי צופריעדען געווען פון אברהמ׳לען. שטיל און ציכ־טיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו אַ וואַנד און מיט די פּלייצעס צו׳ם עולם, ער זאָל קיין נקבות גישט זעהן... נעהמען אין מויל אַריין אויף אַ התונה פלעגט ער בּשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקעל ברויט. מען זעהט אפילו נישט, ווען ער עסט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר קאָן מען יוצא זיין מיט איהם פאַר אַ שוהל־קלאַפּער;

וואָרום אַ מנהג האָט ער געהאַט, דער אברה׳מל, אַז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגען „שמע ישראל" אויפ׳ן באַס. אין דער־פריה, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַר־נאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און צו חצות... אין דער־פריה און פאַר־נאַכט פלעגט ער עס טהון ביים וואַסער אויף דער לאָנקע אונטער דער שטאָדט, און צו חצות — אין מיטען מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגען זיך צושווימען אין דער שטילער מיטער־נאַכט און אַריינרייסען זיך דורך טהיר־טויער און לאָדען אין די שטובען, אין די הערצער אַריין.. און אין די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כּונה׳דיג תמימות. אַז ווען דער שוהל־האַמער האָט נישט גע־וועקט, דער האָט זיך אויפגעהאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה...און יודען פלעגען זיך, נישט ווילענדיג, אַרויסרייסען פון די בעטען לעבודת הבורא, אָנצינדען ליכט און לויפען צו חצות.

אַ פּריץ פלעגט אַמאָל אָבלאָזען אַ פּריצה אין מיטען טאַנץ און צו־לויפען צו אברהמ׳לען און אויסרייסען איהם אַ פאה פאַר אַ שלעכטען אַריינ־זפאָדרען אין נגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמ׳לען געלאַכט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר, אויפהאַפּענדיג זיך פון זיין באַס צו חצות, — אָבזיפצען:

— נעביך, אַ תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּיס, עס מוז עפּיס שטעקען.

אַנדערע האָבען געזאָגט:

— נעביך, אַ שטומע נשמה, וויל ריידען מיט'ן בורא און האָט קיין אַנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע חתונה, אַזאַ חתונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיט'ן קראַקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אין מיטען וועג!

וויל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראַקאָווער רב מיט אַ חתונה — ער זאָל וויסען, מיט וועמען ער האָט געטהון.

הייסט ער אַרויסקייקלען פון קעלער אַ פעסעל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָב סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אָנגרייטען כיד המלך — ווי עס פּאַסט פאַר אַ לובלינער גביר, אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טהון מיט'ן קראַקאָווער רב!

קומען די לובלינער סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו און זוכען קודם כל אויס אַיין אָרט פאַר דער חתונה: עס וועלען זיין לובלינער, קראַקאָווער און אַהיימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלען קומען גבירים, בעלי־בתים, מיוחסים, לומדי תורה, רבנים און דיינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלען שפּיעלען. די לובלינער, די קראַקאָווער און די טאָמאַשאָווער קאַפּעלע וויל אויך נישט אָבטרעטען.

שטענדיג שטעהט, כמעט שוין אונטער דער שטאָדט, אַ שאָפּע אַ גרויסע, וואו עס האָט זיך איבער'ן ווינטער געטריקענט סוחר'יש־האָלץ, וואָס איז שוין היינט ביי דער ווייקסעל, צו שווימען קיין דאַנציג, דינגען די סאַרווערס אָב אויפ'ן גביר'ס חשבון די שאָפּע — אַ תיבה אַ גאַנצע, און לאָזען זי אויסמאָלען פון אויסענווענינג מיט אַלערליי בילדער, און הענגען זי איבעווענינג אויס, ווי אַ סוכה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאָרהאַנגען, און מען שטעלט טישען פון עק תיבה צו'ם עק תיבה, פאַר מענער בעזונדער און פאַר ווייבער בעזונדער, און די ווענד בעהענגט מען מיט העסעם און פּאַפּיערענע לאַמטערנעס — אַ רחבות פאַר פערציג מנינים. און אַיין אַריינגאַנג, בעזונדער פאַר ווייבער, בעזונדער פאַר סאַרווערס, עקסטראַ פאַר די כלי־זמר, און אַ גרויסער טויער אין דער מיט, מיט אַיין אויסגעמאָלטען כתר־תורה, אין דער הייך פאַר'ן קראַקאָווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער חתונה איז געקומען, געסט קומען נאָך

אַלץ און קומען, מען צושטעלט זיי בײַ בעלי־בתּים אין די הײַזער, יעדערער האַלט זיך עס פֿאַר'ן גרעסטען כּבֿוד און טרעט אָפּ די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרויסער וועטשערע בײַ די טישען, און אַז עס צוברענען זיך די ליכט אויף די טישען אין שבּת'ניקעס און אויף די ווענד אין העסעס און פּאַפּירענע לאַמטערנעס, און עס צופֿינקלען זיך בײַ די ווײַבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז די שאַפֿע פֿול געוואָרען מיט ליכט פֿון דער תּורה — קראַקאָווער און לובלינער לומדים; טאַמאַשאָווער אין דערמיט... אויבען־אָן דער קראַקאָווער רבֿ.

געהען אַ שורה סאַרווערס מיט גרויסע טעלער פֿיש, הייבען אָן קלינגען זילבערנע גאָפּעל־מעסער, מישט זיך אוים מיט'ן פֿרעהליכען זומען פֿון די ווײַבער בײַ זייער טיש, — שווימט איבער אַלעם אַ שמועס פֿון תּורה בײַ'ם קראַקאָווער רבֿ'ס טיש — פֿאַלט אָבער אין מיטען אַרײַן די מוזיק מיט אַ פֿרעהליכעס... דרײַ קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פֿאַר פֿרייד די פֿלעמליך אויפ'ן טיש, אַרום אויף די ווענד, שפּאַרט זיך אָן דער קראַקאָווער רבֿ אויפ'ן אָנלעהן און שעפּט נחת, אַ גרויסער מבֿין געווען אויף מוזיק...

און פֿון „פֿרעהליכס" געהען די קאַפּעליעס איבער אויף אַ „וואָלאַך", פּשוט איבערגעשוואומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט געפֿיהלט — עס שווימט, עס פֿליסט אַ „וואָלאַך" — אַ קראַקאָווער פֿידעל שפּיעלט, רעדט דבֿורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אַרײַן... און דרײַ קאַפּעליעס האַלטען שטיל און ציכטיג אונטער... און עס דאַכט זיך, אַ וואַסער פֿליסט, אַ ווײַקסעל האָט זיך אויסגעגאָסען גלענצענדיג, און וויעגט זיך שמייל, און ברומט, און ציטערט לכּבֿוד דעם חתן מיט דער כּלה און לכּבֿוד דעם קראַקאָווער רבֿ מיט די טייערע געסט, און איבער'ן וואַסער פֿליהט אַרוב, הפֿלא ופֿלא, אַ פֿויגעל און שפּיעלט, און שפּיעלט אַזוי זיס־הנ'ודיג־ווייגענדיג — אַ שטילע „יעלה" נאָך אַ „יעלה" און אין מיטען אויסגעשרייען, לוסטיגע, פֿרעהליכע, געהויבענע — און ווייטער אַראָפּ צו אַ „יעלה" — עס איז טאַקע אַ שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פֿערגעסען אָן גלות השכינה — און ווייטער אַ אויסגעשריי פֿון שמחה: פּאָרט אַזאַ התונה, אַקבוץ פֿון לומדים, און דער קראַקאָווער רבֿ בראש (אַ לובלינער הזן האָט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפּעליע ווערט פֿלוצלונג ווי מיטגעריסען, אַלע כּלים שפּיעלען, הויך, הויך, אַרויף, אַרויף, גלייך מען

קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אָבגעריסען מיט אַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כּלים וואָלטען געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בּו, בּו, בּוהה... איין אברהמ'ל שפּיעלט ווייטער, אַלע אויגען ווענדען זיך צו זייגע פּלייצעס, — שטיל, קיינער ריהרט מיט קיין בּרעם ניט, נאָר אברהמ'לס האַנד ריהרט זיך, ציהט זיך אויס, ציהט זיך איין מיט'ן סמיטשיק:

— בּו, בּו, בּוה, בּוהה...

דאָס האָבען די כלי־זמר אומישנע געטהון, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהמ'לס חשבון...

עס איז זיי אָבער ניט געראָטען...

די כּלי־זמר קוקען און וואַרטען, דער עולם זאָל אַרויספּלאַצען מיט אַ געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמ'לען און פיהרט איבּער די אויגען צו'ם קראָקאָווער רב; מען וועט אין זיין געגענוואַרט ניט לאַכען; די פּנימ'ער רונצלען זיך, די ליפּען קרימען זיך אויס, פון די אויגען שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ'ן קראָקאָווער רב און מען וואַרט, און דער קראָקאָווער רב זיצט אָנגעשפּאַרט מיט'ן שטריימעל אויף דעם אָנלעהן פון שטוהל און די בּרעמען זענען אַראָבּגעלאָזט איבּער די אויגען — צי האָט ער ניט איינגעדרעמעלט, דער קראָקאָווער רב?

און דער בּאַס שפּיעלט נאָך אַלץ:

— בּו, בּו, בּוהה, בּוהה...

אונהיימליך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדען אַלע די אויגען אָב פון קראָקאָווער רב צו דער מיטעלסטער טהיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טהיר אַ גערויש, טריט הערען זיך, סאַרווערס לויפען צו, עפענען און רופען דערשראָקען אַרויס:

— ניין, ניין; עס וועט זיין פאַר אייך איין אָרימע וועטשערע...

פערשטעהט מען, אָרימע לייט ווילען אַריינקומען, דער קראָקאָווער רב עפענט די אויגען אויף און וויל עפּיס זאָגען, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזען, ווי דען?

נאָר באותו הרגע בעוויזט זיך אין טהיר איין אַלטער מאַן אין אַ צורימענעם ספּאָדעק, מיט צושויבערטע, גראָע בּאָרד און פּאות, אַ בּעט־לער, ווי אַלע בּעטלער, נאָר מיט אויגען, וואָס קוקען מיט דער גדולה

פון אַ מלכות, מיט אַ תנועה פון דער האַנד פון אַ מלכות — פאַרוועהרט דער־שרעקען זיך און רוקען זיך אָב פאַר זיין בליק, נישט ווילענדיג, מיט גרויס דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנד — און זיי מאַכען איהם, נישט ווילענדיג, אַ וואַרע, — דער אַלטער, אָנגעטהון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגען און תנועות פון אַ מלך, קומט אַריין, הינטער איהם געהט אַ חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אין מיטען שאַפע אַריין, און שטעלט זיך אָב, הינטער איהם שטעלט זיך אָב די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקען פערבליפט און שוויגען, דער קראַקאָווער רב אויך, נאָר אַברהמ'ל טהוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פליצע, זעהט מען, ציטערט, די האַנד פיהרט אויף און אָב דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוההה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפענט נאָך אַ ווייל'ע דאָס מויל — די געסט בויגען זיך איבערן טיש פון פאָרענט, פון אַנדערע טי־שען שפּרינגט מען פלוצלונג, נאָר אָהן אַ שום גערויש, אויף די נעגעל — מען ווערט צוגעצויגען צום אַלטענ'ס מויל, ווי אַ מאַגנעט, אַלע אויגען בלייבען הענגען אויף זיינע ליפּען —

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראַקאָווער רב, מאַכט ער ווייטער, אַברהמ'ל שפּיעלט צו חצות... איהר גלויבט נישט, קראַקאָווער רב, וועט איהר הערען... איהר זאָלט זוכה זיין צו הערען, ווי אַברהמ'ל שפּיעלט צו חצות, איז אַייך בעשערט געווען צו טהון מיט'ן לובלינער פרנס, טאָמאַשאָוו זאָל זיין אין מיטען וועג.... און אַייך צוליעב וועלען אַלע הערען, נאָר נישט אַלע אַזוי ווי איהר! איהר זענט אַ מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּיעלט זיך אַברהמ'ל זיינס — און דער עולם שוויַגט פערגאַפט, ווי פער'כשופ'ט, און דער אַלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האַנד און גיט אַ צייכען צום בעליק, נעהמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לעגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגעל פון אַ סוכה.

און עס בעוויַזט זיך דער הימעל, איין אויסגעשטערענטער, אויסגעפינקעלטער הימעל. איבער דער עפענונג פון דער שאַפע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אַריבערגעשוואומען. און אַזוי ווי זי איז

אריבערגעשוואומען, גיט דער אַלטער בעטלער נאָך אַמאָל אַ מאַך אַרויף מיט דער האַנד, שפּאַלט זיך דער הימעל — שווימט אין דער הייך אַ רהבות פון סאַמעראָדנע ציטערדיגע ליכטיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואָס ציטערט און וויעגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּיעלען, די פמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאַפּעליעס־מלאכים שפּיעלען, און אַלע שפּיעלען איין נגון און אברהמ׳ל באַס פּאַסט צו צום נגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואָס וויעגט זיך און הייבט און ציטערט אין דער הייך — —

און פערציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך אַ ווינק אַרויף גיט דער אַלטער, און דער הימעל שליסט זיך, אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערנדליך שווימען און פינקלען, ציטערנדיג, ווי פון שטילען, טרויעריגען נחת — —

און נאָך אַ ווינק טהוט דער אַלטער און ביידע העלפטען פון דאַך איבער דער שאָפע פאַלען צוריק צו און פערשליסען און בעהעפטען זיך — פערשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען עטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמ׳לס באַס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פלוצלונג פאַלט דער סמיטשיק מיט׳ן באַס פון אברהמ׳לס האַנד אַרויס, ער שטעלט זיך אַוועק, דרעהט זיך איבער צום עולם און הויבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דערזועלבער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּיעלט אין הימעל.... און ער האָט געענדיגט און איז גע־פאַלען חלשות —

דער אַלטער האָט איהם אין דער לופטען געהאַפּט...

— טראָגט איהם אין הקדש אַריין! — האָט ער געגעבען די יאַרוועס אַ בעפעהל...

און זיי האָבען איהם גענומען און אַרויסגעטראָגען...

— קראָקאָווער רב, רופט זיך אָן דער אַלטער, אַז מען האָט שוין אברהמ׳לען אַרויסגעטראָגען — נישט אויף אַ חתונה זענט איהר געקומען, נאָר אויף אַ לויה. אברהמ׳ל איז נתבקש געוואָרען צו דער פמליא של מעלה, עס האָט דאָרט אַ באַס געפעהלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרען מיט אַלע קבצנים...

וכך הוה.

אברהמ'ל באַם איז דעם צווייטען טאָג אין בית-המדרש נפטר גע־וואָרען און דער קראַקאָווער רב מיט אַלע געסט וענען געווען אויף זיין לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געווען ר' לייב שרה'ס...

אַ סברא איז עס...

דער אוצר.

צו שלאָפען תמוז-צייט אין אַ שטיבעל פון ד׳ על ד׳, צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, האָטש פרייטאָג צו-נאַכטס. האַפט זיך טאַקי שמעריל האָלץ-העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט איין אָפּגעקאָכטער און אָהן אָטהעם, גיסט זיך געשווינד אָב די נעגעל, האַפט אויף זיך דאָס האַלאַטעל און לויפט אַ באָרוויסער פון טרוקענעם גיהנם אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדען פערמאַכט, און איבער׳ן שלאָפעדיגען שטעדטעל שטעהט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנ־טער הימעל. דאַכט זיך איהם, אַז אַצונד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקענדיג צום הימעל: „נו, רבונו של עולם, אַצונד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערען און בענשען מיט איין אוצר פון דיינע אוצרות“. ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעהט ער, אַז פאַר איהם לויפט עפּעס אַ פלעמעל פון שטעדטעל אַרויס. פערשטעהט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפען, דערמאַנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפען טאָר מען נישט, — געהט ער נאָך. און אַזוי ווי פאַמעליך ער געהט, אַזוי פאַמעליך הייבט אויך דאָס פלעמעל אָן צו געהן, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. געהט ער. טיילמאָל רופט זיך איהם עפּעס אָן אין האַרץ: שמעריל, זיי קיין נאַר נישט, נעהם אַראָב דאָס האַלאַטעל, טהו אַ שפרונג-אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמעל! פערשטעהט ער אָבער, אַז דאָס

רעדט אין איהם דער יצר-הרע. דאָס האַלאַטעל נעהמט ער פון זיך אַראָב, גרייט צו וואַרפען איז ער, נאַר, להכעיס דעם יצר-הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפרעהט זיך, זעהענדיג, אַז זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמעל אויך פאַמעליכער. געהט ער אַזוי פאַמעליך דעם פלעמעל נאָך און געהט, קומט ער פאַמעליך אַרויס פון שטעדטעל. דער וועג שלענגעלט און דרעהט זיך איבער פעלדער און לאָנקעס, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט אַלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאָל וואַרפען דאָס האַלאַטעל, וואָלט ער צום פלעמעל נישט דערגרייכט. דערווייל צורודערן זיך איהם אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל האַפּען דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האָלץ-העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כח צו דער אַרבייט, וואָס אַמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָדט אין דער ווייבערשער שוהל, זי זאָל נישט האָבען קיין פערשטערטע שבתים און ימים טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצען, ראש-השנה און יום-כפור פאַלט זי נעביך גאָר פון די פיס — די קינדער האָבען איהר די כחות צוגענומען! און ער וואָלט איהר אַ ניי קלייד געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָבגעגעבען, פאַר דעם עלטסטען מיידעל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגען אַ שדוך... אַזוי, נעביך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פערקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגען, ווי אַ סאַרנע...

— עס וואָלט אַ מצוה געווען צו האַפּען דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר-הרע! — טראַכט ער — אַז עס איז נישט בעשערט, איז נישט! אין דער וואָכען וואָלט ער שוין געוואוסט, וואָס ער האָט צו טהון... וואָלט דאָ זיין יענקיל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשוויגען... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טהוען אַלע שבת... דער יונגערער איז אויך נישט בעסער. אויס'ן מלמד מאַכט ער חוזק... וויל ער אַ קלאַפּ טהון, רייסט מען איהם אויס די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אַכטונג צו געבען? — אַ גאַנצען טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָב און געהט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט איין אויג אין הימעל אַריין: „רבונו של עולם, וועמען ווילסט דו דאָ אויספּרובען? שמעריל האָלץ-העקער? ווילסט געבען,

גיב!" דאַכט זיך איהם, אַז דער אוצר הייבט זיך אָן צו רוקען אַביסעל פּאַמעליכער. נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ הונד בילט, דערקענט ער דאָס בילען: דאָס איז פון „וויסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף אונטער דער שטאָדט, און ער דערזעהט שוין, ווי עס וויעגען זיך אין דער פריִשער פאַרטאָג-לופט ווייסע פלעקען, דאָס זענען די וויסאָקער פויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאַנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום-שבת, שטעלט ער זיך אָב.

— יאָ, עס איז אַ תחום-שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — ווערסט מיך נישט אַראָבפיהרען פון וועג! עס איז נישט קיין גאָט-זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין הוזק פון מענשען — מעשה לין איז עס! און ער ווערט אַביסעל בייזליך אויפ'ן בעל-דבר, און דרעהט זיך צוריק אויס צום שטעדטעל, און געהט האַסטיג צוריק. טראַכטען טראַכט ער: אין דערהיים אויסזאָגען וועל איך נישט; ערשטענס, וועט מען מיר נישט גלויבען... און אַז יאָ, וועט מען לאַכען פון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך ריהמען?... דער בורא-עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אַודאי — נאַקעט און באָרוועס, נעביך! צו וואָס זאָלען זיי עובר זיין אויף „כבוד אָב"...

ניין, ער וועט עס פאַר'ן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דעריִנען קיינמאָל נישט דערמאַנען. האָט ער דערמיט עפּעס גוטס געטהון, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפיהלט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכטיגע רוּהיגקייט, אין אַלע אֵברים צעגיסט זיך איהם אַ שטילער נחת. „געלד איז פּאָרט נישט מעהר ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָבפיהרען פון רעכטען וועג". און עס ווילט זיך איהם דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט איהם נישט געברענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך איהם האָטש אַ ליעד זינגען. „אָבינו מלך" דערמאַנט ער זיך פון די יונגע יאָהרען, נאָר ער פערשעמט זיך פאַר זיך אַליין און האַקט אָב. ער וויל זיך דערמאַנען אַ הוניִשע זאַך, אַ סיני'דיגעס, — פּלוצלונג אָבער דערזעהט ער, אַז דאָס אייגענע פלעמעל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז איהם צוריק אַרויסגעקומען פון פאָרענט, און עס רוקט זיך פאַר איהם גאַנץ פּאַמעליך צום שטעדטעל... און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פלעמעל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַביסעל, לכבוד שבת.

פרעהט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימעל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבען זיך אָן לעשען, דער מזרח רויטעלט זיך אַביסעל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטליך טייכעל אין דער לענג — און דאָס פלעמעל רוקט זיך אַלץ אין שטעדטעל אַריין, געהט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב, די טהיר פון זיין שטוב, זעהט ער, שטעהט אָפען, ער האָט זי, אַ פנים, פערגעסען צו פערמאַכען... און אָט: דאָס פלע־מעל געהט אַריין, צו איהם אין שטוב אַריין געהט עס! געהט ער נאָך, זעהט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פלעמעל, אונטער'ן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפען, — געהט ער שטיל צו, בייגט זיך אַיין, זעהט ער, דאָס פלעמעל דרעהט זיך אונטער'ן בעט, ווי אַ דרעהדעל, אויפ'ן אָרט. זעהט ער און וואַרפט אַרונטער אונטער'ן בעט דאָס האַלאַטעל און דעקט דאָס פלעמעל צו, — קיינער הערט נישט, אַז דאָ גנב'עט זיך שוין אין שטוב אַריין אַ גאָלדענער מאָרגען־שטראַהל דורך דעם שפּאַלט פון לאָד...

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טהוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגען, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען, הלילה, צו הלול שבת... זי וועט זיך נישט איינהאַלטען, ויי, די בנים, אַודאי נישט, זיי וועלען בצ״ד וועלען איבערצעהלען, באַלד וויסען וויפיעל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שוהל, אין בית־המדרש און אין אַלע גאַסען וועט ווערען אַ גערייַדעריי וועגען זיין עשירות... וועגען מזל... און קיינער וועט נישט דאַוונען, נישט וואַשען זיך, נישט בענשען, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פערזינדיגען זיין דויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָדט. ניין — קיין פּיפּיץ נישט... און ער ציהט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפען...

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָפּגעבויגען אונטער'ן בעט און אויפגעהויבען דאָס האַלאַטעל, איז אונטען טאַקי גע־לעגען אַ זאַק מיט אלף אַלפי אלפים דינרין, כמעט אָהן אַ שיעור — אַ גוזם בעט געווען! — און איז טאַקי געוואָרען אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָבגעלעבט אין נחת די יאָהרען.

נאָר דאָס ווייב פלעגט איהם אַלע מאָל אין נחת פאָרוואַרפען: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצען זומער־טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגען, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט...

און איך האָב — דערמאַנט זי זיך — דעמאָלט בײַ „גאָט פֿון אַברהם״ זיך אַזוי אָנגעווײנט, אַזוי אָנגעווײנט... עס איז קײן דרײַער אין שטוב נישט געווען...

און ער טרײסט זי מיט אַ שמײכעל:

— ווער ווײסט, אפשר האָט זיך עס טאַקי אין זכות פֿון דײַן „גאָט פֿון אַברהם״ אַזוי גוט אויסגעפּידערט.

נחת פון קינדער.

וועגען נחת פון קינדער רעדט איהר?
אַמאָל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באָבע, למשל, פלעגט המשה־עשר פאַקען עטליכע פערציג פעקליך באָקסער און ראָזינקעס מיט מאַנדלען פאַר אייניקלעך און אור־אייניקלעך; אַ בשמים־קרעמיל האָט זי געהאַט, די באָבע. און געגאַנגען — אָהן אַ שטעקען, געקוקט — אָהן אַ בריל. נאָר די האַנד האָט איהר אַביסעל געציטערט, האָב איך איהר געפיהרט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איהר געפעלען — איך פלעג איהר אויסמאָהלען געכתוב'יט די ראשי־תיבות; דערפאַר האָב איך צוויי פעקלעך בעקומען. איך פלעג איהר לייענען די רשימה, און זי, עליה השלום, פלעגט נאָכצעהלען אויף די פינגער. ביז עטליכע און דרייסיג האָט איהר דאָס קול געציטערט פאַר פחד, צי וועט איהר נישט חס ושלום פערפעהלען, פון פערציג אָן האָט זי ממש נאָכגעזונגען . . . קומט צוויי און דריי און פערציג, טאַנצען איהר שוין די שפיזלעך פון זאָק צווישען די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין דעמאָלט אויך געווען אַיין אויסטערלישע זאַך: אַ ברכה — האָט מען געוואוסט — פון ערשטען אַפּטער צדיק זכרונו לברכה. אָבער אייניקליך? — וועלכער יוד האָט עס נישט געהאַט און נישט גע־טאַנצט אויף התונות פון אייניקלעך? אַז עס האָט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי אַלויה, אַז דער בר מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאַט צו פיהרען האָטש איין אייניקעל צו דער חופּה, פלעגט טאַקי אָנהאַפּען אַ גרויל; האָר און נעגעל האָבען זיך געשטעלט קאַפּויר. און אַ ילדה האָט

זיך צוגאָסען ווי צו „ונתנה תוקף".

אַנדערע צייטען! געבענשטע!

עס איז דאָך נאַריש צו זאָגען: קיין דאגות האָבען נישט געפעהלט. הכּלל? האָט מען געדאגה'ט!... אָהן דאגות וואָלט אַ בר־נש גאָר פערגעסען, אַז עס איז פאַרהאַן אַ בורא עולם אויף דער וועלט! און גלאַט, פּרוּב, עס אַ גאַנצען טאָג ריין שמאַלץ! אָבער דערפאַר זענען געווען שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדיל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָבגעריסען, יענע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו" ווי אַ וואַסער, און דער הויבּט אָן חומש, יענער קנאַקט אַ דרשה צו בּר־מצוה... און התונות, שלום־זכר'ס, בּרית'ן, פּדיון־הבּנ'ס, וואָס איהר ווילט; אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר „לעקעך און בּראַנפען"... אַיין אייניקעל געהט אַוועק און פיער קומען אָן; דריי נייע התונות פאַר איין גט; אַז עס קומט יום־טוב און מען הויבּט אָן צו רימפּלען, פאַלט מען טאַקע פון די פיס!

און אַז מען קומט צו צום בּרעג, און מען ווערט געררופען אויף יענער וועלט, האָט מען אַיין אייגענע לויה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה", און וויל זרע של קימא זאָל נישט געהן, אַבי יענע זאָלען קיין שליטה נישט האָבען צו געהן נאָך דער מטה, איז עפּיס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז אַ יוד מאַכט התונה, מאַכט ער התונה בּמוֹד סודות — עס איז אַ בּושה געוואָרען! אַלט־מאָדיש!.. אַ קינד ווערט געבּוירען — על אַפּו ועל המתו דעם טאַטען, נאָך אַ מויל צום עסען! דער מאַמען — אַ ודאי, זי וועט שוין נישט קאָנען אָבלייקענען, אַז זי איז שוין קיין בּתולה נישט... און אַ לויה איז: אַ פּאָר פערד מיט אַ שמייסער — אויבּ מען האָט שוין קינדער, זענען זיי צושפּרייט און צווייט...

נחת פון קינדער — האַ, האַ, האַ!

ווען איך זאָל האָבּען נחת פון קינדער, וואָלט איך קיין וואַרשא נישט געקומען, קיין שוהלעכיל נישט געהאַלטען — אַיין אַ פּטער בּין איך! עס איז אָבער נישט בּעשערט געווען.

זיעבּען קינדער האָבּ איך געהאַט: דריי יונגלעך און פיער מיידלעך. זענען מיר, נישט פאַר אַיך געדאַכט, צוויי יונגלעך און איין מיידעל אַוועקגעקומען... בּיידע וואוילע יונגליך געווען — עליים! איין מאָל איז איי־

נער אהיים געקומען פון הדר מיט קאָפּ־ווייטאָג און איז אָפּגעלעגען אַכט טאָג אין היץ און איז שוין צו זיך נישט געקומען; דאָס צווייטע מאָל, אפשר דריי חדשים שפּעטער — דער צווייטער. דאַכט זיך, געהיט ווי אַ אין אויג אין קאָפּ, נישט אַרויסגעלאָזט אָהן אַ שאַלעכיל אויפ׳ן האַלז, נישט אַרומגעלאָפן, נישט שפּאַצירט, זומער נישט געבאָדען, ווינטער נישט געגליטשט — גאָר נישט. גאָה, ווייס זיינע דרכים. דאָס מיידעל האָט לא עליכם, געקריגען פּאָקען... געבליבען זענען פיער נפשות, דריי מיידלעך און אַ בן־יחיד, און נאָר איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופה געפיהרט.

צוויי טעכטער וואַקסען מיר אויף דער וועלט אין די גראָהע צעפּ אַריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידען דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרען... צוויי יאָהר האָב איך אפילו זיין אַדרעס נישט געהאַט.

און ווייסט איהר, ווען ער איז אַוועק? ביי דער מוטער׳ס לויה... ביי׳ם פרישען קבר, קוים קדיש אָפּגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה נישט געזעסען; גלייך פון בית החיים אין דער וועלט אַריין! וואָלט עס אין אַמאָליגע צייטען אַ קינד איינגעפאַלען? און ווי אַלט איז ער דעמאָלט געווען — אַ יאָהר זיעבצעהן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישען פּערקויפט על חשבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט איהר, האָב איך דעמאָלט גערעכענט? איך זיץ ביי׳ם איי מיט׳ן בייגעל און קלער: ער האָט זיך אַ מעשה געטהון! וואָרום געוואוסט האָב איך, אַז נפשו קשורה בנפשה! איך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די האַרציגע מאַמע. און פאַר וואָס? ווייל איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אי צו גאָט אי צו לייט. און זי עליה השלום, אַ נקבה, האָט זיי אַלץ נאָכגעגעבען. מיט בייזען, פלעגט זי זאָגען, טאָר מען נישט! נישט די צייטען! בנימין אַנטלויפט פון חדר — „זאָל ער נישט לערנען, קיין רב וועט ער סיי־ווי־סיי נישט זיין". פאַר וואָס נישט זיין? שווייגט זי. בנימין געהט אַרום פּוסטע־פּאַס אונטער דער שטאָדט, ליעגט אָב גאַנצע טעג ביי׳ם טייכעל, אין וועלדעל, דריי וויאָרסט מיט אַ שמייץ אונטער דער שטאָדט, — זי בעשטעהט. בעט איך מיך האָטש: יונגאַץ איינער, ליגסט ביי׳ם טייך, נעהם האָטש אַ ווענדקע און האָפּ אַמאָל אַ פישעל לכבוד שבת; בלאָנקיסט דיך אַרום אין וואַלד, קלויב אָן אַביסעל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָפּ־עפּעלעך — נישט קיין גוטע צייטען.

אַליין קיין סוחר בין איך ניט, מעקלעריי ביי תבואה פֿאַלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מיינט איהר? ער האָט ליעב צו קוקען אויפ'ן וואַסער און אויף די בוימער, אָבער די האַנד אין קאַלט וואַסער צו טהון — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, בעשמירט די טישען מיט קרייד, די ווענד — מיט קויהלען און מאָלט קיסר־מענשען אָדער, וואָס עס קומט איהם אין קאָפּ אַריין, איז אויך רעכט! וויל איך עפּיס זאָגען — לאָזט זי נישט. און וואָס זאָל איך טהון? אַזוי ווי איך עפען דאָס מויל, ווערט אַ געקוקעריי אויף איהר, בעט מען זיך ביי איהר מיט די אויגען: ראַטעווע פון גזלנ'ס הענד! און זי דאַרף נישט מעהר. באַלד קומט איהר וואַסער אין די אויגען אַריין, דאָס פּנים ווערט איהר בלאַס און ווייס ווי אַ קרייד, און די הענד הויבען איהר באַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געווען, און טהו עפּיס! איך האָב אפילו נישט געקאָנט ביי איהם פּועל'ן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבען ווי אַ מענש. פון געכּתיב'עט רעד איך שוין נישט; נאָר יונגאַץ, האָסט אַ געבענשטע האַנד, מאָהל מיר נאָך אַ למ"ד, אַ פערדרעהטע פ"א — ד אָם נישט! דאָס קומט דאָך צו נוץ! נאָר קיסר־מענשען, בלעטער, צווייגען און שדים ווייסען וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָהלט אַ וואַסער־מענש! „האָסט געזעהן — פרעג איך — אַ וואַסער־מענש?" — אַ ודאי! זאָגט ער און לאַכט.

מיינט איהר אפשר, אַז זי האָט באמת מיט זיי געהאַלטען, נייז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בנימין זאָל ווערען אַ פאָרטרעטען מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלען פאַר אַ דיענסט, צי בילא־גיטל זאָל ווערען אַ נייטאָרין? אסור־הזיר! איהרע זיפצען האָב איך געהערט. גאַנצע נעכט פלעגט זי איבערקרעכצען; פערשטופּען דאָס פּנים אין קישען אַריין, דאָס געוויין צו פערשטיקען... און וואָס זי פלעגט אויס'הלש'ן און אויסוויינען ימים נוראים? גאַנצע שטיקער תחינות און מחזור פלעג איך איהר מוזען געכּתיב'ט איבערשרייבען; אויסגעווייקט האָט זי עס, שטיקער זענען געפלויגען, און קיין נייעם סדור האָט זי נישט געוואָלט... בעסער אַ מויד אַ בענדיל צו קויפען... אַליץ אין זיי אַריין!

און וואָס איז געווען דער עיקר געוויין? זיי האָבען געזאָגט, אַז אויף מיר וויינט זי! באשר בכן, איך האָב איהר אַמאָל, ווי ביי שלעכטע צייטען און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ האַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איהר איינציג געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדער'ס האַרץ איבערקעהרען צו גוטען...

פערשטערט זיך, אביסעל וועגען פרנסה אויך; עס האָט געפעהלט. עס!

יאָ, בײַ וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפען...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעטהון, אָדער אַזוי פּאָר מרה־שחורה ערגיץ פערקראָכען און פערבלאָנדזשעט... קומען אָבער אַרײַן חברים און דערצעהלען, אַז ער איז אַוועק; און חברים האָט ער געהאַט; אַ בעקער־יונג, אַ טויבען־האַפּער און גאָר אַ גוי'שען שייגעץ. און פון אַזוינע מיילער ווער איך געוואָהר, אַז מיין בנימין איז אַוועק; איבער דער גרעניץ איז ער; פּאַרטרעטען מאַכען וויל ער זיך לערנען. אַ שׂענע פרנסה? מען זאָגט האָטש שטיבער מאָלען!

און פאַר וואָס, מיינט איהר, האָט ער מיר צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד נישט געשריבען, וואו ער איז? ערשטענס האָט ער טאַקע געליטען צרות צרורות: וואו געטאָגט נישט גענעכטיגט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט אַ זיך געשעמט, אַ אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטענס— זאָל דער טאַטע נישט וויסען און קיין מוסר נישט שרייבען. וואָרום „פּן ישמע"... טאָמער שרייבט ער, און עס געדט אין האַרץ אַרײַן! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו בעוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איהר, זענען בעסער?

די עלטערע, שרה־לאה, וויל כּלומר'שט נישט ליגען מיר אויפ'ן קאָפּ.

„עס פעהלט איך אַליין" זאָגט זי. מיין פלונית'טע, עליה השלום, בעשטעהט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איהר אַ אלמן מיט קינדער געדערדט, האָט איהר די ערד געברענט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פערדיענען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב גע'פועל'ט, זי זאָל מיר האָטש נישט פערשוואַרצען דאָס פנים אין אַפּט... איז זי אַוועק קיין צווימער. אַבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגענדיג, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידעל ווי אַ גאָלד, געבליהט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטען אויס'ן אויג... און געה ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פון פינף קינדער, און קיין שמאַלץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין־תבואה־סוחר'ל, קוים ער האָט זיך געשפּייזט, נאָר אַלץ בעסער ווי אין גראָהען צאָפּ אַרײַן צו דיענען! און עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזען, ווער עס איז גערעכט געווען!

זי קומט פון צווימער קיין אַפּט אויף דער מאַמע'ס לויה. ביילע־גיטל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואָלטען זיי געקומען! די עלטערע—

נישט: גראָד אין קינפּעט געלעגען. זיצט שבעה, און דערווייל באַנקראָ־טירט דאָרט זיין צווזמער אידר בעל הבית, מאַכט פּליטה, פּאָהרט אַוועק צו אַל'די שוואַרצע יאָהר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך פריהער אַוועק צו'ם שווער... עס בלייבּט קיין לעבּעדיג נפש... און די בעלי־חובות טרעטען צו צו דער שטוב, פערשרייבּען און ליציטירען אַלע זאַכען, און מיין טאָכטער'ס קעסטיל מיט'ן גאַנצען האָב אין דער מיט! אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב! און זי האָט זיך, נעביך, געהאַט אָנגעקליבּען אַ גאַנצען אויסשטייער — און מיט אַ מאָל — גאָר נישט! שריי איך צו איהר: נאַ, זעה! עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל ניט אַזוי... און פּונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַ שדוך מיט אַ גרוש, אויך מיט קינדער און דוקא נישט קיין אָרימאַן, — הערט זי מיך? הויבּט זי זיך אויף און אַנט־לויפט, ווי זי שטעהט און געהט, קיין לובלין... און דיענט דאָרט ביז'ן היינטיגען טאָג... זי רעכענט נאָך צו קומען קיין וואַרשוי. איך בין איהר מוחל!

אַ פאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָר נישט דאָס קינד! גאָר נישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... משונה'ע אויגען עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגען: ממש פערשאַרטע, היינטיגע צייטען... אַ חתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו התונה האָבּען? פרעג איך אין יעדען בריעף. אויף אַלעס ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָר נישט געגען דעם, וואָס די יונגערע האָט מיר געטהון! דאָס קאָן קיין פאָלק זעלנער נישט טהון...

אַ מיידעל איז אַ נייטאָרין, זיי אַ נייטאָרין! ווילסט אויך נישט התונה האָבּען, איז נישט! טהו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז אַ שטראָף פון זיין ליעבּען נאָמען! ווילסט דו, זוך דיר אַליין אַ חתן... די מאַמע, עליה השלום, לעבּט נישט, בין איך דער גוטער, בעשטעה איך! זאָגט זי אָבּער, אַז מען צאָהלט איהר אין אַפּט ווייניג, האָפּט זי זיך אַריבּער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אַ פּנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז האָטש מודיע!), אַז זי פאָהרט אַריבּער קיין ראַדאָם... און פאָהרען פאָהרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָטה מען איהר, זי זאָל בעסער אַריבּער קיין וואַרשוי. וואָס איז ביי איהר וואַרשוי? פאָהרט זי קיין וואַרשוי און שרייבּט מיר

פון דאָרט נחת! פערדיענט שוין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, מעהר פאַר שרה־לאה'ן... אויב איך דאַרף וועט זי מיר שיקען... מן הסתם דאַרף איך נישט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פערקויפט, נאָר — כּוהל! דערנאָך ווערט שטיל. עס געהט אַוועק אַ חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פערקויף איך דאָס לעצטע העמד און האַפּ מיך אַראָב קיין וואַרשוי — זי זיצט! דאָס סמאַרקאַטע מיידעל ווערט אַ מורד במלכות! אַז מען צאָהלט איהר נישט, וויפיעל זי וויל, וויל זי די וועלט איבערקעהרען, לויפט זי אַרום מיט אַ רויטער פאָהן... בעט איך מיך, מען זאָל זי אָבשמייסען און אַיין עק; זאָגט מען מיר (און קוים איך האָב פערשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסען טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענד אַריין, אַ טאַטע מעג! הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פערשיקט זי אין טיעף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָהר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צופאָהרען, שלאָגט מען מיר אָן אַ שוהלעכיל צו דינגען, דינג איך אַ שוהלעכיל, גיב די לעצטע פאָר רובל האַנד־געלד; עס געהט צו ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטיגט עמיץ אין שוהלעכיל אָהן אַ פּאַס. פון וואַנען זאָל איך וויסען, אַז אין אַ שוהלעכיל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגען און אָהן אַ פּאַס איז סכּנת־נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות־אבות פון טעכטעריל — פערמאַכט מען מיר דאָס שוהלעכיל... בעט איך זיך, הייסט מען מיר שרייבען פּראָשעניעס, נו, שרייב איך פּראָשעניעס... הענגט עס אַזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאָהנט מען ביי מיר 300 ר' פאַר בנימינ'ען. און ער שרייבט, אַז פאָרטרעטען מאַכען קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פערדיענען פערדיענט ער נאָך נישט. דערווייל פאָהרט ער אַריבער אויף אַ בעסער אָרט און וועט מיר שרייבען פון דאָרט!

זעהט איהר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. אַ צדקת, שוין 5 קינדערליך, ברוך השם... נאָר אַז עס געהט, געהט! מאַכט זיך אַ מעשה, אַ סבה, רחמנא ליצלן! געטהון האָב איך מיט אַ סוחר פון בראַטקאָוו, מיט אַיין אָנגעשטאָפּטען עושר. נו, געהט נאָך אַ פּאָר יאָהר דער יונגערמאַן אַראָב פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף, — זיץ און לערן נאָך אַ פּאָר יאָהר! מילא, איך בין שוין געוועהנט, אַז מיך הערט מען

נישט. מאַכט זיך אָבער צווישען טאַטען מיט'ן זוהן מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפען, נעהמט ער און פערקויפט, און פערקעהרט. היינטיגע צייטען: די אייער זענען שטענדיג קליגער פאַר די היהנער... איז ער דאָך אָבער מיין אײדעם, און בטבע אַ כשר'ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציהט ער זיך אוים קיין ראַהאָוו. דאַכט זיך, גלייך? ביי דער וויקסעל! פאַלט ער אַריין נישט, הלילה, מיט'ן מסחר. גאָר פערקעהרט, דאָס געשעפט געהט קיין מעשה נישט. נאָר גאָר אַ דייטיגע זאַך! מאַכט זיך אין ראַהאָוו אַ שרפה. יאָגט די פאָליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטעהט אַ טויבער יוד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון איהם. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אַז דער יוד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דערלאַנגט ער איהם אין קאַרג. איז דאָך מיין אײדעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עולות נישט ליידען, נעהמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַביסעל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגען. אַ וואָרט צו אַ וואָרט — ער לייזט אַ קלאַפּ! מילא, אַז מען קריגט אַ קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער אַרוים, אַז דער בעל־הבית פון הויז איז געווען פריש אַסעקורירט, שיקט די אַסעקוראַציע אַראָב איהרען אַ מענש; איז ער חוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלעגט. טענה'ט דער בעל־הבית, אַז ער איז דעם טאָג גאָר אין דער־היים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף אַ יריד ערגיץ אין דער סביבה. זאָגט דער חוקר ודורש: אפכא מסתברא! ווי קומט אַ בעל־הבית, וואָס פיהרט קיין מסחר נישט, אויף אַ יריד? האָסט דו געהייסען אונטערלעגען! זוכט מען די שותפים צו דער עברה, פאַלט דער חשד אויפ'ן טויבען יוד מיט מיין אײדעם; באשר בכן, זיי האָבען נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען זיי דערוויל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפען און וויל שיטען מיט געלד, מאַכט מען, ערשטענס, אַ פּראָטאָקאָל אויף חורש... צווייטענס, איז עס אַ סימן, אַז דער חשד איז אַ חשד! וואָס זאָל איך אייך לאַנג ברייען? ער איז אָבגעזעסען זעקס חדשים און איז בדיל הדל געוואָרען! דאָס האָלץ אויף דער וויקסעל האָט זיך צושלאָגען, די חובות זענען געוואַקסען... ער האָט נאָך דעם פאָטער מיטגעשלעפט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט אַ פּאָר גילדען!

באַ, מען זאָל מיר עפּענען דאָס שוהלעכיל, אפשר יאָ!

איר האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז עס דרעהט זיך צווישען אייך, אַרום אַ יוד מיט אַזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערצעהלען? איין מענש דעם אַנדערן העלפט נישט. העלפען קאָן נאָר השם יתברך... נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסען...

אַפּאָר מייל פון אַפּט, — דער קאָפּ איז מיר אַזוי פאַרדרעהט, אַז איך האָב פערגעסען, ווי דאָס דאָרף הייסט—זיצט איין אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אַלע יודען געזאָגט! אפילו אַ שפל, קוים עברי, און ווייס איך, אַ משפחה! נאָר אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזים, ווערט ער פון גאָר נישט אַ פּאַקטאָר ביים יונגען פּריץ... אַז דעם פּריץ האָט זיך פערגלוסט אויסלענדיש עולם־הזה, פאָרט ער זיך אַוועק, און לאָזט אים איבער דאָס מילכיגס—עטליכע און זעכציג קיה, שאַרט ער! דער פּריץ דאַרף וואָס אַמאָל מער געלט — ווערט פון יוסלן — יוסף הייסט ער—איין אַרענדאַר; צוויי דערפער! אַז גאָט וויל! האָט ער אַ טאָכטער, דער יוסף, אַ מיידעל אַפילו נישט זעהר קיין שענס, — געגען מיינע — כקוף בפני אדם... נאָר געטוישט וואָלט איך מיך. אַ שטילס, אַ פרומס, איין אמת־בעל־בתי'ש קינד. איך ווייס נישט, ווי עס קומט נאָר אין דאָרף אַריין צו אַזאַ עם האַרץ! אַ ווייב האָט ער—עט, איך וויל נישט בעריידן, נאָר אין אַ יודיש הויז אַריין קאָן מען זי נישט לאָזען. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפּט, חאָבען די ווייבער אין שול דאָס גיהנום—איין אויפגעקומען (אַמאָל אַ שפחה געוועזן) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע—אַז גאָט וויל, געראָטען קינדער אויך. איהר האָט געזאָלט זעהען איר דאַוונען אַלע אין דער פרי; איר הכנסת־אורחים, אַז עמיץ קומט אין דאָרף אַריין; איר דרך ארץ פאַר אַ יוד אַ למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגען? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יוסל, דאַכט זיך ראש הש״ה צי סכות, צו מיר צו אויף דער מזרח־וואַנט אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר' חיים, איך גיב אלף קאַרבען! — בנימין, הייסט עס, איז אים אין די אויגן אַריינגעפאַלן... מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין אים שטעקט, און אַ שען יונגעל איז ער געוועזן און מיט אַ רחמנות־פנימ'ל... מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווערט מיר הייס אין אַלע איברים. יאָ, טאַקע ראש השנה איז עס געוואָרען. פאַר'ן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפן בעל־תקיעה... זאָג איך אים: „נישט

אַצינד איז די צייט"! איך וויל דאָך נישט צופאַלען, ווי צו אַ הייסע בולקע, „נאָך יום־טוב — זאָג איך — שיק אַ שדכן!" איך זאָג איהם „דו", איך קען דאָך איהם, זינט ער איז נאָך וויס־איך־וואָס געווען — ביי'ם בעקער גע־נעכטיגט, געוואָלט זיך פאַר אַ בעהעלפער שטעלען, און האָט זיך קיין עברי נישט געקאָנט אויסלערנען.... שיקט ער נאָך יום־טוב אַ שדכן, מיין בנימין, פערשטעהט זיך, שטעלט זיך קאַפּויר; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שוואַך געווען, האַלט זי מיט בנימינ'ען. אַהער, אַהין, איך ווער דערהוויל גע־וואָהר, אַז דער אייגענער שדכן האָט איבערגעדרעהט דאָס עסק אויף אַ שדוך פון וואַרשוי, מיט אַ פלייש־הענדלער, אפשר קענט איהר איהם, רעגענבויגען הייסט ער. נו, פערפאַלען, נישט קיין זווג אַ פנים. ווער איך יענע וואָך געוואָהר, אַז דער אייגענער רעגענבויגען שטעלט צו פלייש אין תפיסה אַריין און איז אַ קרוב למלכות — אויסגעקאָכט מיט אַלע קנעפּ. דאַרף איך דאָך וועגען דער שוהל אַ פראָטעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עס האָט מיך געקאָסט גענוג געזונד און טירחא, — וואו דאָס פאָר־פאָלק וואָהנט, און לאָז מיך אַהין. זי קען דאָך מיך, וועט זי בעטען דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר וועט עס פועל־יוצא זיין. זאָל האָטש זיין אַיין עק; אָדער עפענען, אָדער אָבזאָגען! לאָמיך נישט הענגען אין די לופטען. וועט מען מיר אָבזאָגען — לאָז איך מיך צו פוס קיין אַפּט. דאָרט, ווי עס איז, וועט מען מיך נישט לאָזען אויסגעהן אין דחקות. וואַרשוי איז דאָך אַ תהום! קום איך אַהין — לאָזט זיך וועגען פּראָטעקציע אוים אַ בוידעם, עס איז גאָר נישט דאָס פאַך. מיין עסק איז אין ראָטהויז, און ער שטעלט צו צו'ם פאַוויאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, אַ שפּאַס — וואַרשוי!

דערווייל האָט מען מיך פערבעטען אויף שבת. ער אפילו נישט. אַ וואַרשעווער פראַנט, און איך — איהר זעהט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי אַ האָהן אין בני אדם — ער וואָהנט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס! נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער איך בין! הלשט זי, איך זאָל קומען. זאָלט איהר זעהען אַ בעל־בתי'שקייט! דריי שטובען מיט אַ קיך, געבעט מע־בעל, און דער פאָטער איהרער שיקט פון דאָרף פון אַלעם גוטען: מעהל, הינגער, אינדיקעס — — — און זי איז אַ כשר'ע צנועה, אַזאַ מין גוטסקייט, אַזאַ יודישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור מוז זיך, איהר צוליעב, וואַשען צו'ם עסען, מוז בענשען, זי לאָזט איהם נישט אָב... אָה!

טראַכט איך מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטען? נישט בעשערט

געוועזן! נאָר ביטער אויפ׳ן האַרץ איז מיר געוואָרען. ווים איך, צי מיין
בנימין וועט אַמאָל התונה האָבען, און ווער זיין זווג וועט זיין?
מעהר אַהין גיה איך נישט!

א גאנץ יאהר שכור — פורים ניכטער.

עס איז אַ יודיש ווערטעל, און מען דאַרף וויסען, פון וואַנען עס קומט.

אין ר׳ חיים וויטאַל׳ס צייטען איז אין צפת געווען אַ יונגער מאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָהר נאָך דער חתונה, אַיין אַלמן געוואָרען. גאָט׳ס וועגען זענען נישט צום פערשטעהן, און אַזוינע זאַכען טרעפען זיך, דעם יונגען מאַן האָט זיך אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז איהם אונטערגעגאַנגען, אַז איין זון איז פאַרהאַן אין הימעל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. געהט ער און פערקויפט די סחורה פון קלייטעל מיט׳ן גאַנצען כלי־בית פון שטוב און גיט אַוועק דאָס גאַנצע געלד דעם צפת׳ער ראש ישיבה, מיט אַ תנאי, מען זאָל איהם צורעכענען צו דער ישיבה אַריין און שפּייזען איהם גלייך מיט אַלע און אָבגעבען איהם אַ בעזונדער חדר, וואו ער זאָל זיצען און לערנען ביחידות.

דער ראש ישיבה האָט צוגענומען די „אפּותיקי״ אויף די ישיבה, און דעם יונגען מאַן האָט מען מיט עטליכע ברעטער אָבגעצוימט אַ בעזונדער חדר׳ל אין אַ ווינקעל פון בית־המדרש־בוידעם, מען האָט איהם אַריינגעטראָגען אַ זאַק מיט שטרוי, כלים צום וואַשען, און דער יונגער מאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פערבעטען ווערען צו בעלי־בתים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיגע בריאה

נישט געזעהן; עסען אַ גאַנצע וואָך און אַ העמד לכבוד שבת ויום־טוב, פלעגט מען איהם אַרויסטראָגען פון שמש. און אַז ער האָט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרעהען צו דער וואַנד, און אַזוי שטעהן מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, ביז מען איז נישט אַרויסגעגאַנגען און פערמאַכט הינטער זיך די טהיר.

מיט איין וואָרט: ער איז געוואָרען אַ פּרוש.

אין אָנהויב האָט מען געטראַכט, ער וועט נישט לאַנג אויסהאַלטען, ווייל פריהער איז ער בטבע אַ לעבעדיג מענשעל געווען; עס איז אָבער אַריבערגעגאַנגען אַ וואָך נאָך אַ וואָך, דער פּרוש זיצט און לערנט, האַלבע נאַכט הערט מען זיין וויינענדיג־לערנען־קול איבער די גאַס, אָדער מען זעהט איהם שטעהן ביים בוידעם־פענסטערל און אַרויסקוקען מיט'ן בליי־כען פּנים אין הימעל אַריין, — האָט מען אָנגעהויבען צו האַלטען דער־פון, און צו האָפען, אַז פון פּרוש וועט אַמאָל אַרויסוואַקסען אַ גדול בישראל און אפשר אַ מקובל, אַ בעל מופת. מען האָט עס דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. האָט ער אויסגעהערט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און גע־זאָגט: הלואי עס זאָל אויסהאַלטען....

דערווייל איז געשעהן אַ קליין מופת'ל: דעם שמש'ס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט איהם, דעם פּרוש, אַרויסטראָגען עסען, איז איין מאָל איינ־געפאַלען, אַז זי מוז דעם פּרוש האָטש איינמאָל זעהן בעשיינפערליך. וואָס טהוט זי? טהוט זי אויס שיך און זאָקען און טראָגט איהם אַרויף די גריץ באָרוויס, און אַזוי שטיל, אַז זי הערט איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען. האָט זי זיך אָבער פאַר איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען דערשראָ־קען, איז אַראָבגעפאַלען פון די האַלבע טרעפּ און איז אָבגעלעגען אַ פּאָר חדשים. אין דער היים האָט זי די גאַנצע מעשה דערצעהלט, האָט דער עולם אָנגעהויבען נאָך שטאַרקער צו גלייבען אינ'ם פּרוש, און נאָך אונגעדולדיגער צו וואַרטען, ער זאָל נתגלה ווערען.

מען האָט עס ווייטער דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און דערצו נאָך אָבגעקרעכצט און געזאָגט: הלואי ער זאָל גובר זיין! און אַז מען האָט איהם מפציר געווען, ער זאָל פער־טייטשען די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אַז ווייל די ערשטע כוונה פון איהם איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבען גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר׳ חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער־הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פערטראַכט איבער אַ ספר, דערהערט ער פלוצים, ווי עפּיס פּיקט אין דער טהיר, פאַלט אויף איהם אָן אַיין אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך אויף, פערגעסט דערוויל צו פערמאַכען דעם ספר און געהט עפענען די טהיר, עפענט ער די טהיר, קומט אַריין אַיין אינדיג. לאָזט ער אַריין דעם אינדיג. קומט איהם אויף דער מחשבה, אַז עס איז גלייך צו האָבען אַ לעבעדיג בעשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטען זינגענדיגע פייגעלעך אין שטוב... געהט דער אינדיג פאַר איהם פאַרביי און זעצט זיך שטילער־הייד טיעף אין אַ ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן בעדייטען, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אַזוי זיצענדיג, פאַלט איהם איין: עס איז נישט ווייט פון פורים, האָט מען איהם אין זכות פון זיין תורה אַיין אינדיג געשיקט. וואָס וועט ער טהון מיט׳ן אינדיג? עס וועט איהם — טראַכט ער — עמיץ פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אַיין אָרימאַן, וועט ער ערב־פורים אַהין שיקען דעם אינדיג, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר געוואָרען, האָט ער נאָך קיין בשר־עוף נישט פערזוכט. אַזוי קלערענדיג, הויבט ער אָן מיט׳ן מויל צו „סמאָקיוועןֿ״, און ער בעקומט אַ פול מויל מיט וואַסער, וואַרפט ער אַ בליק אויפ׳ן אינדיג, זעהט ער, אַז דער אינדיג קוקט אויף איהם פריינדליך, גלייך ער וואָלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אַז ער וועט דעם זכות האָבען געגעסען צו ווערען פון פרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע ווילע אָב די אויגען פון ספר, און קוקט צו׳ם אינדיג, און עס הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דער אינדיג שמייכעלט צו איהם. אַביסעל דערשרעקט ער זיך דערפאַר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכעלט צו איהם אַ לעבעדיג בעשעפעניש...

דאָס אייגענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אין מיטען שמונה־עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגען און קוקט צו׳ם אינדיג, און דער שמייכעלט אַלץ און שמייכעלט. פלוצים הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דעם שמייכעל קען ער שוין פון לאַנג... אַז דאָס האָט דער רבונו של עולם, וואָס האָט איהם צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט איהם איהר ליעבליכען שמייכעל, ער זאָל איהם טרייסטען אין זיין איינזאַמקייט, און ער הייבט־אָן ליעב צו

קריגען דעם אינדיג, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, עס זאָל איהם פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה אַיין עושר, כדי דער אינדיג זאָל לעבען...

און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס אין אַ גוטער רגע, ווי מיר וועלען ווייטער זעהן, דערווייל אָבער ברענגט מען איהם, ווי דער שטייגער איז, אַ שיסעלע גריץ מיט אַ שטיקעל ברויט, וואַשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צו'ם עסען.

נאָר אַזוי ווי ער נעהמט דאָס ברויט אין האַנד אַריין און וויל אָפּבייסען פון איהם—רוקט זיך דער אינדיג אַרויס פון ווינקעל און הויבט זיך אָן צו פיקען פיק פיק, בלשון בקשה, ווי דאָס וואָלט הייסען: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאַר איהם ביי'ם טישעל. טראַכט זיך דער פרוש: זאָל ער בעסער עסען, וועל איך אָן איהם קיין היזק נישט האָבען... נעהמט ער דאָס שיסעלע גריץ מיט'ן שטיקעל ברויט און שטעלט אַראָב אויף די פּאָדלאָגע, און דער אינדיג זופּט און עסט.

אויף מאָרגען געהט דער פרוש אַריבער צו'ם ראש ישיבה, און זאָגט איהם, באשר בכן ער האָט בעקומען אַ מיט-עסער; ער פלעגט שטענדיג איבערלאָזען פון דער גריץ, און היינט—גלייך ער וואָלט פון איהר נישט טועם געווען... זעהט דער ראש ישיבה פאַר זיך אַ הונגעריג פנים, זאָגט ער, אַז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאַל, ער זאָל מתפלל זיין, דער שד זאָל זיך פון איהם אָבטהון. און דערווייל וועט ער אָנזאָגען, מען זאָל איהם שיקען צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאָל זיין פאַר ביידען גענוג. ר' חיים וויטאַל אָבער, וועלכען מען האָט דערצעהלט אין ראש ישיבה'ס נאָמען וועגען דעם מיט-עסער, האָט נאָר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אָבגעקרעכצט, אַז עס הייבט זיך ערשט אָן!

דערווייל בעקומט דער פרוש טאָפּעלטע פּאָרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיג איז זאַט. דער אינדיג ווערט אפילו פעט. און אין אַ משך פון אַ פּאָר וואָכען ווערט ער, דער פרוש, אַזוי צוגעבונדען צו'ם אינדיג, אַז יעדען טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פורים פערבעטען ווערען צו אַיין עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַך צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בעלי-בתים האָט איהם פערבעטען אויף פורים. און עס איז געווען, נישט נאָר אינדיג-פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זענען פיינע פורים-שפּיעלער געקומען

משמה צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זענען צו איהם געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פרוש האָט זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסען און געטרונקען, אפשר מעהר געטרונקען ווי געגעסען, ווייל דער וויין איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פון איהם איז זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים.

פלוצלינג אָבער איז אין איהם אַליץ פערענדערט געוואָרען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס אחשורש־ואסתר־שפיעל... ושתי וויל נישט טהון דעם מלכ'ס רצון און אַריינקומען ווי גאָט האָט זי בעשאַפען... אסתר האָט באַלד דערנאָך נושא חן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און 6 הדשים בשמן המור, און אַנדערע 6 הדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונזער פרוש איז פלוצלינג הייס געוואָרען אין אַלע גליעדער, און פינסטער פאַר די אויגען, און ענג אין האַרץ, און אין דער פינסטערניש זענען פאַר איהם געפלויגען רויטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז איהם בעפאַלען אַ וואונדערליך שרעקליך בענקעניש אַהיים און אַהיים. צו'ם בוידעם אויפ'ן בית־המדרש, צו זיין הדר, צו'ם שטילען ווינקעלע... צו'ם אינדיג... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און איז פאַר'ן בענשען אויפגעשפרונגען און אַהיים געלאָפען.

ער קומט אַריין, קוקט אויפ'ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטעהט, און ווערט נבהל ומשתומם: דער אינדיג איז מגולגל געוואָרען אין איין אשה, אין איין אשה אַ יפת תאר, וואָס די וועלט זעהט עס נישט, און ער הויבט אָן צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב, און די אשה געהט צו איהם צו, און נעהמט איהם אַרום מיט ווייסע, וואַרימע און נאַקיטע הענד דעם האַלז, און דער פרוש ציטערט נאָך מעהר, און הויבט זיך אָן בעטען: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגען. רוימט זי איהם אַריין אין אויער, אַז זי איז די מלכה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט וויט פון בית המדרש, בייַם טייכעל, צווישען די הויכע סטראָמטינעס, איהר קריסטאָלענעם פאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איהר נאָך געשענקט... און זי ציהט איהם. ער זאָל מיט איהר געהן, אַהין צו'ם קריסטאָלענעם פאַלאַץ...

און ער וואַקעלט זיך און געהט, און געהט...

אויף מאָרגען—דער פרוש איז נישט דאָ! מען געהט צו ר' היים

וויטאַל, הייסט ער איהם זוכען ביים ברעג פון טייך. געפינט מען איהם אין אַ זומפּ צווישען די סטראָסטינעס, גישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט איהם דערטראַגען, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען טרינקען...

און ר׳ חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט פון גרויס בענקעניש צו דער מלכּה שבא, אַז ער טרינקט, זעהט ער זי, און מען זאָל איהם לאָזען טרינקען, אַ גאַנץ יאָהר, נאָר נישט פּורים, ווייל פּורים וועט זי האָבען אויף איהם אַ גרויסע שליטה.

און פון דעם טאַקי וואַקסט דאָס ווערטיל: „אַ גאַנץ יאָהר שכּור, פּורים ניכטער”...

מסירת נפש.

מיט דורות צוריק האָט געשמ'ט אין צפת אַ יוד — אַ גביר און אַ גרויסער בעל־מזל, וואָס האָט געהאַנדעלט מיט ציהרונג און אַלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער יוד אַיין עושר אַיין אמת'ער, נישט קיין אויפגעבלאָזענער, ווי היינטיגע צייטען.

און געהאַט האָט ער זיין אייגענס אַ פּאַלאַץ, וואָס האָט אַרויסגעקוקט מיט ליכטיגע פענסטער־אויגען איפ'ן ים־כנרת; און אַרומגערינגעלט האָט דעם פּאַלאַץ אַ גאָרטען אַ גרויסער, מיט אַלערליי גלזסטיגע ביימער, מיט כל המינים פּרות און זינגענדיגע פייגעל, און מיט אַלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אַנדערע געוויקסען, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאַט האָט דער גאָרטען וועגען ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאָלדענעם זאַמד, און די ביימער איבער די וועגען האָבען זיך אין דער הייך צוזאַמענגעטראָפען מיט די קרוינען, און צוזאַמענגעפלאָכטען און פערשאָטענט די וועגען.

און סוכות זענען צוזייט און צושפּרייט געווען אויף אַלע עקען פון גאָרטען צו'ם אָפּרוהען, און וואַסערלעך, איבער וועלכע די טייערסטע ווייסע גענז — בר־אַווזות — זענען אַרומגעשוואומען, האָבען געגלאַנצט ווי די שפּיגלען, — ממש אַ גן־עדן התחתון.

און געהאַט האָט דער יוד זיינע אייגענע אייזלען און קעמלען, צו

פאָהרען איבער דער מדבר; און איין אייגענע שיף, מיט אייגענע שיפס־לייט און אַ שיפס־קאַפּיטאַן — צו פאָהרען איפ׳ן ים...

מיט איין וואָרט: אויף כל ישראל געזאָגט...

און דער יוה האָט נישט געקאַרגט די מטבע, און האָט זיך משדך געווען מיט רבנים, ראשי־ישיבות און אַזוי גאונים פון בבל און ארץ־ישראל, און האָט אַוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואָס אַ זוהן ער האָט אַוועקגעשיקט, האָט ער איהם באַלד אָפּגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר. און מיט דער צייט איז ביי איהם געבליבען נאָר די יונגסטע טאָכטער מיט׳ן נאָמען שרה, דאָס גע־ליעבטע מוזיניקעל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּעל פון אויג.

די שרה איז געווען אַ גרויסע יפה־פיה, און אַ לב טוב, און אַ מזג טוב — אין לשער.

און פאַר די בת יהידה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אַראָבגעבראַכט, פון נשיא פון בבל׳ס ישיבה, אַ טייערע כלי, מיט׳ן נאָמען חייא.

און געשריבען האָט דער ראש ישיבה אויפ׳ן בחור צו׳ם צפת׳ער רב נישט מעהר און נישט וועניגער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פון ראש ישיבה׳ס קאָפּ, און די קרוין פון דער גאַנצער ישיבה. און דאַצו נאָך — ו„שלשלת היוחסין", ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פון שטייסעל — יחוס שביחוס.

און אַ קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט אַרויס „מזרע המלוכה"; נייערט בשעת הירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייא׳ן גע׳הרג׳עט פאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול געוואָרען, ממש על פי נס, — איז דער יחוס־בריעף פערלוירען געוואָרען... האָט אָבער ר׳ חייא, דער גרויסער עניו, דערפון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענשען, וואָס האָבען דעם בחור חייא אין גאַס געזעהען, האָבען זיך אָפּגעשטעלט, קוקען אויף איהם, ווי אין אַ שיינדיל אַריין, און נישט איינער האָט אַ ברכה געמאַכט איבער זיין שענקייט. וואָרום אַ פּנים האָט דער חייא געהאַט פון איין אמת׳ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף איהם גערוהט...

בעזעצט זיך דער חייא ביים שווער אין צפת — על התורה ועל העבודה...

נישט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער, דער אַלמן, איז אַ צייט נאָך חייא'ס חתונה נפטר געוואָרען. דער יונגער מאַן האָט געמוזט איבערנעהמען די גרויסע עסקים און מאַכען נסיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרען אַ גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער אידם, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט.

דאָס קעמעל, אויף וועלכען ער איז געריטען איבער דער מדבר, האָט עמיץ פון דער קאַראַוואַנע ביים ציימעל געפיהרט, און ר׳ חייא האָט נישט אַרויס־געלאָזט דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען, פון האַנד, און נישט אַראָפּ־גענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האָט ער געהאַט אַ חדר מיוחד (קאַיוטע בלע״ז), וואו ער איז געזעסען ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האָט נאָך אפילו געפונען צייט, צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אַלטע שייכען, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ׳ן וועג, ווי חכמת הרפואה, ושיחת חיות ועופות און אפילו אַביסעל אצטגנינות, וכדומה...

און אַ בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר׳ חייא האָט זיך ערגיץ אָבגעשטעלט אין קהלה, — פזר, נתן לאביונים — האָט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ׳ן וועג, אַחוץ פדיון שבוים לפי הצורך.

און אַזוי פלעגט ער אויך טהון גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

וואָרום דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האָט איהם מקרב געווען צו׳ם מלכות מיט אידרע שרים. און מיט׳ן שענקיט און ערליכקייט, און אפשר מעהר נאָך מיט זיין חכמה, האָט ער שטאַרק נושא־חן געווען אין זייערע אויגען, און זיי פלעגען אין איהם אמונה האָבען, גלויבען לכל היוצא מפיו, און אַלץ צוליעב טהון...

פלעגט ער זיין אַ שתדלן און אַ מליץ יושר על כל צרה שלא תבא... און ברוח פיו האָט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: אַרויסגענומען פון תפיסות, בעפרייט פון מלקות און קייטען; און נישט איינמאָל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלי׳ס הענד; אַחוץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואָס ער האָט צוּרויסגענומען פון מעטשעטען, וואָס מען האָט זיי געוואָלט אָב׳שמד׳ען איבערגעוואַלט...

און איבער דער צייט, וואָס ר׳ חייא איז געווען אַ מהלך בדרך,

פלעגט שׂרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים אין צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פאַסט פאַר אַיין אמת'ער אשת-חיל. ובטח בה לב בעלה, — האָט זיך ר' חייא אויף איהר פערלאָזט און איז זיכער געווען, אַז דער הונגעריגער, וואָס וועט אַריינקומען אין זיין הויז, וועט אַרויסגעהן אַ זאַטער; און דער דאָרשטיגער — אַיין אָנגעטרונקענער. ווי אויך, אַז זי וועט זייער בת יהודה, מרים, מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר'ן וועג.

וכך הוה: דער פּאַלאַץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים און אָרימע לייט. און תלמידי חכמים, רבנים און ראשי ישיבה, וואָס פלעגען אַרויסגעהן לחוץ לארץ וועגען צרכי הצבור און צוריקפאָהרען, האָבען זיך, אַהין-צו-וועגס, ווי צוריק-צו-וועגס, אָבגעשטעלט — אַזוי פלעגט מען שוין זאָגען — ביי ר' חייא'ס ווייב, און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפּייזען מיט אַל-דאָס גוטס, און פלעגט נאָר פערלאַנגען, זיי זאָלען אַרויפלעגען זייערע הענד אויף דער בת יהודה'ס קעפּעלע און בענשען זי מיט מזל...

און די ברכות האָבען אָנגעהויבען מקוים צו ווערען: די איינציגע טאָכטער מרים איז געווען אַיין אויסטערליש געראָטען קינד, אַ ברכה פון זיין ליעבען נאָמען. און גאַנץ צפת פלעגט זיך בענשען מיט איהר, מען זאָגט: „חייא'ס טאָכטער לייכט ווי די זון", „איז קלאָר ווי דער טאָג"; „עס ליעגט אויף איהר אסתר המלכה'ס חן וחסד"; און זי איז ווירקליך געווען אַ יפה-פיה — די מוטער אויס'ן אויג.

זענען דאָך אָבער גאָט'ס דרכים נישט צום פערשטעהן; און צוריק געשמועסט, האָט דאָך שוין שלמה המלך, עליו השלום, געזאָגט: „אֶת אשר יאהב... יוכיח" — וועמען זיין ליעבער נאָמען ליעבט, דעם שטראָפט ער; טיילמאָל ברענגט דער רבונו של עולם גאָר אויפ'ן צדיק אַ נסיון; ער פּרובט מיט יסורים דעם צדיק, צו זעהן, ווי ווייט, ווי טיעף, און ווי שטאַרק דעם צדיק'ס בטחון איז, — סיי ווי סיי, שׂרה די צדקת פאַלט פלוצלונג אַוועק. ר' חייא בעקומט די בשורה-רעה אויף אַ ווייטען וועג. און לב יודע מרת נפשו — פיהלט ער, אַז עס איז שלעכט, וואַרפט ער אַוועק אַלע עסקים און לויפט אַהיים. איבער טהאָל און איבער בערג, מדבריות און ימים. בעגעגענען איהם אַלערליי מניעות. פאַלען אונטער איהם אין מדבר איזלען און קעמלען פאַר דאָרשט; שטורם-ווינטען ווילען איהם צושלאָגען דאָס שיף אויפ'ן ים, — איז איהם אָבער דער זכות התורה והעבודה ביי געשטאַנען. האָט ער גובר

געווען אַלע מניעות און איז אַהיים געקומען בשלום... האָט ער אָבער שוין געטראָפען די צדקת שרה כמעט ביי יציאת נשמה... נאָר ווי די צדקת האָט איהם דערזעהן, האָט זי זיך געשטאַרקט און אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, און נאָך אָבגעגעבען אַ שבח והודיה צום בורא עולם, וואָס האָט אויסגעהערט איהרע תפלות, זי זאָל זעהן איהר כשרץ צדיק פאַר דער פטירה; און דרעדט זיך איבער צו ר' חייא'ן, און טרייסט איהם און איז איהם מבטיח, אַז זי איז מקבל די יסורי-מות באהבה... און רעדט מיט איהם נאָך אַ וואָרט וועגען דער בת יהודה מרים, וואָס מען האָט אַרויסגעפיהרט אַ פער'הלש'טע... און ר' חייא זאָגט איהר צו, אַז ער וועט זיין פאַר איהר אי אַ טאַטע, אי אַ מאַמע; אַז קיין פרעמדע הענד וועלען דאָס יונגע בייטעלע נישט ביינען, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכען... וכנגד זה, זאָגט זי איהם צו, אַז זי וועט אויפ'ן עולם-האמת קיין רגע אָן דיי נישט פערגעסען. אַז זי וועט זיך שטענדיג מיהען פאַר דער בת יהודה וועגען אַ זווג, עס זאָל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאַכען, חס ושלום, אַ סכסוך, אַ ספק, צי אַ מניעה, וועט זי אַלץ אָנווענדען און בעקומען רשות, צו בעווייזען זיך ר' חייא'ן אין חלום, און זאָגען וואָס מען דאַרף... אַזוי האָט זי זיך מיט ר' חייא'ן געזעגענט, געזאָגט נאָך אַמאָל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאָך ודוי) און נאָך אַמאָל געעפענט די אויגען און אַ קוק געטהון אויף ר' חייא'ן באהבה רבה און מיט חן וחסד, און געהייסען גריסען די טאָכטער, און געבעטען איהם, ער זאָל מקבל זיין דעם גזר-דין פון זיין ליעבען נאָמען באהבה, און האָט זיך אַראָבגערוקט פון קישען. איינגעצויגען די פיס און איבערגעדרעהט זיך צו דער וואַנד — ויצאה נשמתה בטהרה...

און באַלד נאָך שלשים האָט ר' חייא, אָהן אַ רגע ישוב הדעת, מיט אַמאָל אָבגעשניטען פון אַלע מסחרים, פערקויפט די פעריל און בריליאַנטען און אַלערליי אַנדער צירונג כמעט בחצי חנם, און האָט זיך בעזעצט במנוחה על התורה והעבודה אין צפת... און אין פאַלאַץ זיינעם האָט ער זיך געעפענט אַ ישיבה, און האָט אויסגעזוכט און פערזאַמעלט אין איהר פון צפת און פון דער סביבה אַלע בחורים — וואויל-לערנער, און האָט געזאָגט פאַר זיי, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, דעם שעור. און זיי האָבען דאָרשטיג געטרונקען זיינע רייד, און די אָרימע בחורים פון צווישען זיי האָט ער גאָר אינגאַנצען אויף זיך גענומען. און זיי אויפגעהאַלטען ביי זיך אין פאַלאַץ, צו צוויי און צו דריי בחורים אין אַ חדר מפואר. און האָט זיי מפרנס געווען בעין יפה.

און האָט זיי מלביש ומנעיל געווען כבני הגבירים. וכל מחסורם עליו — פֿערזאָרגט אפילו מיט קליינגעלד. אַ בחור זאָל זיך קענען אמאָל אָנטוען אַ נחת און נישט פֿערשעמט ווערען פֿאַר זיינע בעלי־הבתי׳שע חברים...

וכשהגיע התור, אַז איין זרים־בחור איז געקומען צו שמונה־עשר־לחופה, פֿלעגט ר׳ הייא שיקען נאָך שדכנים און אויסקלויבען איהם אַ שדוך מיט קעסט און אָנהאַלטעניש, לפי כבודו ומעלתו, און פֿלעגט געבען נדן, הלבשה ומתנות און געהמען אויף זיך האַטש האַלב הוצאות החתונה מיט רה״ש, און פֿלעגט אַליין פֿיהרען צו דער חופה, נאָך דער חופה משמח זיין החתן־כלה כדת וכדין. און וואָס אָנבעלאַנגט זיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאָפֿט, אַז עס וועט זיך איהם טרעפֿען גאָר אַ כלי יקר — טאַקי, ווי מען זאָגט, פֿאַר גאָט און פֿאַר לייט.

וועגען דעם ענין האָט ער אמאָל געשריבען בדרך משל צו זיין מחותן דעם נשיא פֿון בבל, מיט וועלכען ער פֿלעגט זיך דורכשרייבען, הן אין דברי תורה, הן אין עניני משפחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, האַטש אין עברי־טייטש פֿערליערט עס אַ סך פֿון מתיקות.

און אַזוי שרייבט ער:

„מיטין הילף פֿון זיין ליעבען נאָמען האָב איך מיר געפֿלאַנצט זעהר אַ שענעם גאָרטען (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כל המינים בוימער, וואָס טראָגען כל המינים פירות (דאָס מיינט ער — די תלמידים) און אַז אַ פּרי ווערט צייטיג און זאַפטיג, (דאָס מיינט מען: ראוי לחופה) זוך איך איהם אויס איין אָדם הגון (אַ שענעם מחותן) און היים איהם אַ ברכה מאַכען (ברכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפֿען, — שרייבט ער — און עס וועט זיך בעווייזען איין אתרוג׳ל אַ הדר, גאָר אָהן אַ פגימה, וועט שוין אין דעם הדר׳ל זוכה זיין בתי היחידה מרת מרים, תחי׳״.

און אַז דער נשיא פֿון בבל האָט איהם צוריק געשריבען מיט זיין לשון בקצור נמרץ:

– היכא דמי, עס זאָלען אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים?

גיט איהם ר׳ הייא אָנצוהערען, אַז „לא המדרש עיקר״.

— אין תורה — שרייבט ער איהם בדרך המליצה — אלא מים; תורה איז געגליכען צו וואַסער. אָבער נישט אַלע וואַסערן פֿליסען אַרויס פֿון גן־עדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערנט לשם שמים)... איינער לערנט לשם תאוות הנצחון: ער זויל איבעריאָגען און מנצח זיין זיינע

הכּרים; אַ צווייטער מיינט נאָר צו בענוצען זיך מיט'ן כּבוד פון דער תורה... נישט ער זאָל מכבּד זיין די תורה, נאָר די תורה זאָל איהם מכבּד זיין; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר איין אַנדער מין יצר הרע — ער האָט ליעב שכל'דיגס! ער פרעהט זיך נישט מיט גאָט'ס תורה, נאָר מיט זיין אייגענער! מיט זיינע חדושי־תורה, מיט זיינע המצאה'לעך; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויפטהועכצער, פון זיינע קונצען, וואָס ער בעווייזט אין דער תורה! און, צוליעב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פּנים צו זיין בּתורה שלא כּהלכה. טייל זענען מעהר מגושם, מאַכען זיי זיך פון דער תורה אַ האַק, צו גראָבען אין מיסט, און צו געפינען אַ שווער — איין אָנהאַלטעניש, קעסט — דיין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, — אַ ירושה!... און ווען אַפילו מתוך שלא לשמה, קומט אַמאָל לשמה, — בּלייבט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, איין אָבזאַץ, אַ טעם לפגם! הכּלל אֶתרוגים כּשר'ע זענען פאַרהאַן פיעל, וויל אָבער ר' חייא אַ הדר: עס זאָל זיין תוכו כּברו, און דעם תוך פון אַ מענש — איז נישט אַזוי לייכט צו דערקענען... כּבדהו וחשדהו; און ער וויל גלאַט כּשר!

איז איהם דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט איהם, כּדרכו, בּתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תאמין".

ווי אַזוי אָבער זוכט מען?

הוא היה אומר, אַ מענש — פלעגט ר' חייא זאָגען — וואָלט לייכט געווען צו דערקענען אין די אויגען... די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תפיסה; האָט דער בּורא עולם, מיט זיין גרויס רחמנות, געעפענט דער נשמה אין דער תפיסה צוויי פענסטערלעך, דאָס זענען די אויגען פון אַ מענש, די זאָל דורך זיי אַרויסקוקען, זעהן די וועלט, און לאָזען זיך דער־קענען דער וועלט! וואָלט מען אין די אויגען יעדען דערקענט, האָט אָבער אַ מענש פאַרהענגלעך צו די פענסטערלעך — בּרעמען, מיט וועלכע ער קאָן זיי פערשטעלען... און, אַ מענש, וואָס האָט אַ נשמה מיט אַ פּגם, בּע־האַלט ער זי, ווי מען בּעהאַלט קודם אַ חופּה אַ כּלה מיט אַ מום, און ווען די נשמה וויל זיך בּעווייזען, לאָזט ער די פאָרהענגלעך אַראָב; מכּלומר'שט פאַר ענוות....

לייכטער — זאָגט ר' חייא — וואָלט שוין געווען צו דערקענען אַ מענש

אינ'ם קול. אין דעם האָט ער געהאַט זיין אייגענע שטה:

„כּשול — פלעגט ער זאָגן — כּחרס הנשבר" — אַ פראָסטער מענש איז נישט מעהר ווי איין ערדערנער שאַרבען. און דער גאַנצער מענש, דער אדם השלם — צו איין ערדענער כּלי, וואָס קאָן אין זיך מקבּל זיין די תּורה און פערלירט נישט קיין טראָפּען. הני מילי? ווען דער טאָפּ איז גאַנץ... ווי אַזוי דערקענט מען אָבער, צי דער טאָפּ האָט נישט קיין שפּעלטיל, האָטש עס איז נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן? מוז מען אָנקלאַפּען אָן דעם טאָפּ און הערען זיין קלאַנג — האָט דער טאָפּ אַ ריינעם, פולען קלאַנג, מה טוב! אַניט, איז טאַקי משול כּחרס הנשבר... און אַזוי אויך דער מענש.

אַ מענש, וואָס איז נישט גאַנץ, קאָן האָבען איין אויבער-קול, איין אונטער-קול, אַ ביי-קול, אַ צושפּאַלטען קול, אַ ציטערדיג קול, אָבער נישט קיין ריינעם, קלאָרען קלאַנג; קיין ריכט קול האָט ער נישט! איז אָבער אַ מענש קיין טאָפּ נישט; אַז מען קלאַפּט אָן, און ער האָט נישט זיין אייגען קול, מאַכט ער נאָך אַ פרעמד קול... טהוט ער ווי אַ פּאַפּאָגיי! דו הערסט אַמאָל פון וויטענס אַ קול, מיינסט, דער אין דער פויגעל, און אַז דו קומסט צו — אַ נאָכגעמאַכט קול, אַ פּאַפּאָגיי...

וכה יעשה כל הימים — לויט דער שיטה פלעגט ר' חייא זיך נוהג זיין אַזוי:

דעם שיעור פלעגט ער זאָגן פאַר וואַרימעס; און אַ פּאָר שעה פאַר מנחה פלעגט ער אַרויסלאָזען די תּלמידים אין גאָרטען אַריין: זאָלען זיי מטייל זיין אין שאָטען פון דיביימער, טועם זיין פון זייערע פּירות און אַ ברכה מאַכען, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אַלערליי קרייטעכצער, און שפּאַצירענדיג, איבער'חזר'ען דעם שיעור בּעל-פּה, אָדער גלאַט רעדען פון תּורה; אפילו שיחת רעים איז אויך קיין סכנה נישט... און ער פלעגט זיך דעמאָלט מתבודד זיין אין זיין חדר, און לערנען סתרי תּורה... און זיין חדר האָט געהאַט אַ פענסטער אין גאָרטען אַריין, מיט אַ שווער זיידענע פאָרהאַנג פאַר דער זון. און פון צייט צו צייט פלעגט ר' חייא אַראָבנעהמען די ברילען, לעגען אויפ'ן ספר און נאָך צודעקען מיט'ן פולאַרענעם טיכעל און אַרויפלעגען דאָס טאַבאַק-שקעטעלע, — און צוגעהן צום פענסטער, און שטעלען זיך אַ ווײלע אונטער דער פאָרהאַנג, און אַיינהערען זיך צו די קולות פון זיינע תּלמידים, וואָס געהען אַרום אויף די שפּאַציר-וועגען, פאָרען-אָדער קופּקעלעך-ווייז, און

רעדען צווישען זיך ווי חברים, און האָבען קיין סבה נישט צו היטען זיך און בייטען די קולות...

וואָס זיי האָבען געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערען: אַרויף ביז צו זיין הדר איז צוגעקומען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אַליין, אָהן אַ חתוך הדבור... און אַז עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און ר' הייא האָט קיין אמת ריכט קול נישט געהערט, איז ער אַריינגעפאַלען אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאַר זיין ליעבען נאָמען:

— רבונו של עולם! — זיפצט ער — די פייגעלעך אין גאָרטען, וואָס האָבען נאָר אַ נפש חיה, זינגען דיין שבח, און די תלמידים מיינע, וואָס האָבען אַ נשמה און אַ יחידה, לערנען דיין תורה... פאַרוואָס איז דאָס קול פון דיינע פייגעלעך אַזוי גאַנץ, אַזוי ריין, אַז עס גיסען זיך אין זיי אויס גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נישט: מקטרג זיין אויף זיינע תלמידים האָט ער נישט געוואָלט... דאָס עצבות אָבער טרעט נישט אָב!

פון צייט צו צייט קומען אָן נייע תלמידים, נייע קולות, אָבער אַלץ קיין קמח-סלת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָב די טאָכטער מרים, קוקט אויף איהר אַ ווייל מיט גרויס ליעבשאַפט און רחמנות, און גיט זי אַ פרעג:

— געדענקסט אַמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע'ס קבר?

— יאָ, טאַטע'שי! — ענטפערט זי איהם און קושט איהם דערביי מיט גרויס ליעבשאַפט די האַנד.

קושט ער זי אויפ'ן שטערן, און גלעט זי האַרציג איבער'ן קאָפּ, און בענשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסט דו ביי איהר, טאָכטער?

הייבט זי צו איהם אויף איהרע געטרייע אויגען און זאָגט:

— פאַר דיין געזונד, טאַטעשי, בעט איך! ביזט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעביך, ווייס נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע, עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איהר, זי זאָל עס מיר אַריינגעבען אין האַרץ אַריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איהר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטען ביי דער מאַמע'ן!

— וואָס, טאַטעשי?

— אַז דו וועסט געהן, טאַכטערשי, אויף דער מאַמע'ס קבר, בעט זי, זי זאָל זיך מיהען, שטאַרק מיהען און זעהן, עס זאָל מקוים ווע־רען דאָס, וואָס איך טראַכט וועגען דיר.

ענטפערט זי איהם בתמימות:

— גוט, טאַטעשי!

ויהי היום — איינמאָל, זיצענדיג פאַר מנחה אין ערשטען חדר, דערהערט ר' חייא פון פאָדערהויז אַ וכוח, עס הערען זיך צוויי קולות: איין קול אַ בייזערדיגס, דעם ריש־דוכנאַ'ס קול, און אַ צווייט קול, אַ יונגס, אַ פרעמדס — מן הסתם, פון אַ פרעמדען בחור. און דאָס קול פון פרעמדען בחור מאַכט אויף ר' חייא'ן אַ גרויסען רושם. אויף אַזאַ קול האָט ער געהאָפט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פערמאַכט ר' חייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר זיך, און וויל זיך לענגער איינהערען, האַקט זיך אָבער דאָס צווייטע, בעטענדיגע קול אי־בער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש־דוכנאַ'ס קול, וואָס מוסר'ט און בייזערט זיך. גיט ר' חייא אַ קלאַפּ אין טיש, פאַר אַ סימן, אַז ער רופט. עפענט זיך די טהיר, און עס בעווייזט זיך פאַר איהם דער ריש־דוכנא, אַ צורודערטער, אַ דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר' חייא'ן כעבדא קמיה מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגען שפריצען נאָך מיט פייער, און די נאָז־פליגעל טאַנצען — אַזאַ כעסן איז ער געווען.

וואָהרענט איהם ר' חייא: כל הכועס!...

— ניין, רבי! — בלאָזט זיך אָב דער ריש־דוכנא — עס איז משיח'ס צייטען — אַזאַ חוצפה! אַזאַ חוצפה פון אַ בחור!

— נו, נו, — וואָס וויל ער, דער בחור?

— ער וויל אַ קלייניגקייט: אַריין צו אייך אין ישיבה!

— נו?

— פרעג איך איהם: קענסט „ש"ס ופוסקים"? זאָגט ער: ניין! — האָטש „משניות"? — פרעג איך ווייטער — ניין! — מאַך איך מיר אַ שפּאַס: און „עין יעקב"? — אויך נישט! — שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַוונען? צעווייגט ער זיך! — וואָס איז? דאַוונען אין סדור קאָן ער, נאָר פירוש המלות האָט ער פערגעסען! שוטה, וואָס זשע ווילסטו? — צו ר' חייא'ן וויל ער! — נאָך וואָס? זאָגט ער, אַז ער וויל אייך בע־

טען, איהר זאָלט איהם לאָזען זיצען אין ישיבה און צוהערען זיך צום שיעור, אפשר וועט איהם גאָט העלפען, ער וועט זיך דערמאַנען!

— געקאָנט, הייסט עס, און פערגעסען, — זיפצט ר׳ חייא אָב, — אַ חלה, נעבּיך; און וואָס איז דער כעס?

— וואָס דער כעס איז? אדרבא — זאָג איך איהם, איך וועל דיך אַריינ־לאָזען צו ר׳ חייא׳ן. טראָגט אָבער דער בחור אַ ליינוואַנטען מלבוש, אַרומ־געבּונדען איז ער מיט אַ האַנפענער שטריק איבער די לענדען און האַלט נאָך אין דער האַנד אַ וואַלד־שטעקען, ווי אַ גזלן, — אַיין אָפּגעשיילטע צווייג פון אַ מאַנדעל בוים. זאָג איך איהם: גוט, בחור, איך וועל דיך אַריינלאָזען צו ר׳ חייא׳ן, נאָר טהו דיך איבּער. האָסט אַנדערע מלבושים? — נישט! ער האָט, נישט ער וויל זיך איבּערטהון... ער טאָר נישט, זאָגט ער. — לעג האָטש אַוועק דעם שטעקען! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקען נישט אַרויסלאָזען פון האַנד, נישט ביי־טאָג, נישט ביי־נאַכט; ער שלאָפט מיט׳ן שטעקען!

פערשטעהט ר׳ חייא, אַז עס איז אַ בעל־תשובה, זאָגט ער:

— יבא, זאָל אַריינקומען דער בחור.

קומט ער אַריין אַ בלאַסער, אַ מאָגערער; אָנגעטהון, ווי דער ריש דוכנאָ האָט איהם אויסגעמאָלט, און שטעלט זיך ביי דער טהיר.

רופט איהם ר׳ חייא צו צו זיך נעהנטער, דערלאַנגט איהם „שלום״, לאָזט זיך נישט פאַלען צו די פיס, נישט קושען די האַנד, און אַז ער זעהט, אַז דער בחור הויבּט אויף איהם זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינ׳ס, וואָס לאָזט דו די אויגען אַראָב פאַר מיר? בּעהאַלסט דו פאַר מיר דיין נשמה?

— יאָ, רבי — ענטפערט דער בחור — מיין נשמה איז אַ זינדיגע... איך האָב מיך מיט איהר וואָס צו שעמען.

זאָגט ר׳ חייא: אין אָדם משים עצמו רשע... איך הייס דיך אויפהייבּען די אויגען.

פאָלגט דער בחור.

און ר׳ חייא, קוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין, ווערט פערציטערט, אַ פערשאָלטענע נשמה האָט ער דערזעהן.

— קינד מיינס — פרעגט ר׳ חייא — עס שטעקט אַ קללה אין דיינע אויגען. ווער האָט דיך פערשאָלטען?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר׳ חייא ווייסט, אַז דער ראש־ישיבה פון ירושלים איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרען, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: שוין צוויי חדשים.

„ריכטיג! — טראַכט ר׳ חייא — דעמאָלט האָט ער נאָך געלעבט"... און דיך פרעגט ער:

— פאַר וואָס?

— אויף דעם האָט מען מיך געהייסען, איך זאָל פאַר אייך זיך מתודה זיין.

— גוט... און ווי הייסט דו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא, — מאַכט ר׳ חייא און שטעלט זיך אויף — אַצונד קום דאַוונען מנחה ומעריב, דערנאָך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזען איין אָרט ביי׳ם טיש... נאָכ׳ן עסען, וועסט דו אַראָפּגעהן אין גאָרטען אַריין, איך וועל דיך אויפזוכען און אויסהערען דיינע רייד.

און ער נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און פיהרט איהם מיט זיך צום בית־המדרש׳ל ביי דער ישיבה.

און געהענדיג, טראַכט ר׳ חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגען אַ קללה... וואונדערליך זענען דעם בורא׳ס דרכים.

שפּעט ביינאַכט געהט ר׳ חייא מיט׳ן בחור חנניא אַרום אין גאָרטען. פון צייט צו צייט גיט ר׳ חייא אַ קוק צום הימעל אַרויף און זוכט עפּיס אַ צייכען על פי האיצטגנינות, עפּיס אַ סימן; איז אָבער דער הימעל פערשטעלט מיט אַ שטומען גראָהען נעפּעל; אַ נאַכט אָהן לבנה, אָהן שטערען.. עס שטראַהלען נאָר די שויבען פון די פענסטער אין פּאַלאַץ, און מיט זייער ליכט פיהרט ר׳ חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצען זיך. „ופתח פיו בחכמה", און ר׳ חייא הויבט אָן:

— אין „פּסוק" שטעהט — זאָגט ער צו חנניא׳ן — „דאגה בלב איש — ישיחנה".

— רבי, וואָס איז דער טייטש? בעט זיך דער בחור.

טייטשט איהם ר׳ חייא אוים וואָרט ביי וואָרט:

— דאָס איז טייטש: „דאגה" — אַ זאָרג (חנניא הזר׳ט איבער), „בלב" — אין האַרץ, „איש" — פון אַ מענש, „ישיחנה" דאָס איז טייטש: ער זאָל

אויסזאָגען איין אַנדערן, — ער זאָל זיך אויסגיסען דאָס האַרץ. און האָטש דער בחור איז תּופש נאָר טייטש־ווערטער, הויבט זיך איהם אָן דאָס בלאַסע פּנים צו רייטלען, ווי ביי אַ פּער׳הל׳ש׳טען, ווען מען ראַטעוועט איהם און די נשמה קומט פּאַמעליך צוריק אין גוף אַריין.

קריגט אויף איהם ר׳ חייא גרויס רחמנות און זאָגט איהם:

— פּתח פּיך, בני, — עפען דיין מויל, חנניא, ויאירו דבריך — און זאָלען לייכטען דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...

האָט איהם חנניא דערצעהלט אַ מ ע ש ה נ ו ר א.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז אַ רייכע אלמנה, וואָס האַנדעלט מיט בשמים...

און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, איין עלטערע שוועסטער מיט׳ן נאָמען אסתר, און איהם, חנניא.

האָט זי, פערשטעהט זיך, ליעבער געהאַט חנניא׳ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בפרט, אַז חנניא האָט זיך בעוויזען אַ יונגעל איין עלוי...

און האָטש אסתר איז שוין אַלט געוואָרען אַ יאָהר זעכצעהן, האָט די מוטער זיך נישט געזאָרגט און נישט געטראַכט וועגען אַ שדוך פאַר איהר. און אַז שכנות דערמאַהנען זי, האָט זי אַ גרייטען ענטפער: עס וואַקסען איהר נאָך, ברוך השם, קיין גראָהע צעפּ נישט! און אָבגעגעבען איהר גאַנץ האַרץ האָט זי חנניא׳ן. זי האָט איהם געדונגען גוטע מלמדים, און וויל זי איז דעם ראש־ישיבה׳ס אַ וויטע קרובה געווען, און האָט געהאַט אַ דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטליכע שבתים פיהרען חנניא׳ן צו דער רבי׳צין, און די רבי׳צין פלעגט איהם אַריינפיהרען צו׳ם ראש־ישיבה צום פערהערען.

האָט דער בחור ביי׳ם ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען. שטעהט די מוטער הינטער דער טהיר און הערט, ווי מען לויבט איהם; און קוקט אַריין דורך אַ שפּאַרע און זעהט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט איהם אין בעקעל אַריין מיט גרויס ליעבשאַפט, און איז איהם מכבד מיט׳ן שענסטען עפּעל פון שבת־אויבס — קוועלט זי!

נאָך מעהר וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ, אַז די רבי׳צין זאָגט איהר, אַז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אַריינגעהמען צו זיך אין ישיבה אַריין, אויבוואָהל זי איז דעריף נישט בעשטאַנען, ווייל זי וויל זיך מיט איהם נישט צושיי׳דען. איהר שיינדיל, וויל זי האָבען ביי זיך אין דער־היים; זי זאָל

קאָנען וואָס אַמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלביל אַ שכנה, און אַריינלויפען אויסקושען איהר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי איהם צו נאָך אַ גרעסערען תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דער־היים.

און אינ'ם גרויסען תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרען...

עס איז געווען איינער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבען נאָר אין זין זיך צו הייכען און צו קריינען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפיהרט חנניא'ן אויף דעם איי־גענעם דרך. ער האָט מיט איהם געלערנט נאָר פלפול און קונצען, ווי אַזוי אַלץ אָבצוּווענדען. און האָט געפלאַנצט אין חנניא'ס האַרץ די בי־טערע קרייטעכצער פון גאוה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערנט די חכמה; וואָרום באמת איז עס נאָר אַ חכמה, אָבער קיין תורה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ'ן באַרג סיני געמיינט. — נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם אַרום נישט פערשטאַנען, האָט מען חנניא'ן נאָך מעהר געלויבט, און די מוטער — וואָס ווייסט אַ נאַרישע ידענע? — האָט דערפון נאָך מעהר נחת געהאַט...

און אין אַ צייט אַרום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אַז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבען, האָט די נאַרישע ידענע געמיינט, אַז עס עפענען זיך פאַר איהר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ'ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבען וואָס אַמאָל מעהר וכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע גובר זיין און מבייש זיין, און מאַכען פאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען צו'ם ראש ישיבה, האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט: מעשה ילדות! דער־פון וואַקסט אַ תלמיד חכם אויס! און האָט נאָר געהייסען געהן אין זיין נאָמען און זאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם דערלאַנגען אַ פעטשיל דערפאַר!

— אַ מאַמע — זאָגט ער — מעג!

געהט, מן הסתם, די מוטער און גיט איהם אַ קוש פאַר'ן פעטשיל, און קויפט איהם נאָך אַ שענע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעהט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מעהר מחוצף. לויפט ער אַרום אין שוהלען און בתי־מדרשים, און מאַכט זיינע קונצען,

וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערנט, שטעלט ער איהם אָב און דער אי-
גענער סוגיא, וואָס יענער לערנט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים.
און ווענדט אָב... אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז יענער ווערט פערטומעלט,
און חנניא וויזט פאַר'ן גאַנצען עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום
השגה נישט....

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בחור זאָגט אַ חלוק, אָדער עס דרשנ'ט
אַ תלמיד חכם, — און נאָך איידער יענער זאָגט „ובא לציון", שפרינגט ער
שוין אַרויף אויפ'ן בעלעמער, און מאַכט פון חלוק אשפה, און צושניידט
מיט'ן מויל, ווי מיט אַ שער, דעם דרש אויף פיצליך, און צערייסט איהם
ווי אַ שפינוועבס, און מאַכט אַלע פאַר עם-הארצים.

לויפט מען ווייטער צו'ם ראש ישיבה, גיט ער אַרויס אַ האַרבערען
פסק: געדט, זאָגט ער, צו דער מוטער און זאָגט איהר, אַז איך האָב
געהייסען איהם אָבשמייסען...

קריגט חנניא פון דער מוטער נאָך שענערע מתנות און נאָך מעהר
מתוקים; טהוט ער נאָך מעהר מעשים רעים. דערצעהלט מען ווייטער
דעם ראש ישיבה, זיפצט ער אָב און זאָגט, אַז ער האָט איהם מורא
מעניש צו זיין, אַזאַ למדן איז ער, אַז נאָר אַ מאַמע מעג. דערצעהלט
מען איהם, וואָס די מוטער טהוט, הייסט ער, מען זאָל אַרויפשיקען
חנניא'ן אַליין. קומט חנניא אַריין מיט עזות. און אַז דער ראש ישיבה
הויבט אָן אַ שמועס וועגען תורה, האַקט ער איהם איבער מיט חוצפה און
פרעגט שפיציגע קשיות, און קשיות אויף קשיות, און וויזט זיין גבורה,
און מישט צונויף ש"ס ופוסקים... איז אָבער דער ראש ישיבה אַ גרויסער
ענו געווען, בייזערט ער זיך נישט, און זאָגט איהם געלאַסען:

— הער, חנניא! דיין גאַנצע חכמה איז נאָר אויף אָבווענדען, אַלע
קשיות און תירוצים — אויף נישט אַזוי, אַלץ „ניין" און „ניין"... הייסט
עס, אַז דו האָסט קיין גאַנצע תורה נישט... וויל די תורה האָט דאָך
עשה'ן און לא תעשה'ן, האַלב הן און האַלב לאו, און דו האָסט נאָר:
לאו און לאו... מעהר ווי העלפט ועסטו קיינמאָל נישט האָבען. אַ והא ראיה:
זאָג עפּיס דיינס, דיין אייגענס אויף יאָ...

שווייגט חנניא; אין דעם איז זיין כח נישט געווען. זיין כח איז
געווען „סתירה, נישט „בנין"...

פערענטפערט ער זיך:

— דאָס האָט מיך דער מלמד נישט געלערנט!

זאָגט איהם דער ראש ישיבה: דיין מלמד, חנניא, איז נפטר־געוואָרען, און עס ברענט איהם דאָס פייער אין גהינום און דער זכות פון דער תורה קאָן איהם נישט מציל זיין, — און ער וועט אַזוי ברענען, כל זמן דו, חנניא, וועסט נישט תשובה טהון און אויסרייסען פון האַרץ דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט אין דיר פערזייהט...

— דאַרפסטו — זאָגט דער ראש־ישיבה ווייטער: רחמנות האָבען אי אויף דיר, אי אויף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טהון און לערנען תורה לשמה....

לויפט חנניא אויפ'ן בית עלמין אַרויס און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געוואָרען? און ווען? ווייל ער האָט דערפון נישט געהערט. זאָגט מען איהם: יאָ, און די קבורה איז געווען ערשט נעכטען, און מען ווייזט איהם דעם וועג צו'ם קבר. זעהט ער, חנניא, ווי דאָס קבר איז איבער נאַכט פערוואָקסען געוואָרען מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פערשטעהט ער, וואָס דאָס בעדייט, און בעשליעסט זיך תשובה צו טהון...

מאַכט זיך אָבער, מעשה שטן, אַזאַ מעשה:

אין יענער צייט האָט געלעבט אין ירושלים אַ געוועזענער קצב, וואָס דאָס בית־דין־צדק האָט איהם אַריינגעזעצט אַ תלמיד חכם פאַר אַ נאמן, ווייל ער, דער קצב, איז געווען אַ חשוד על הטרפות; און אַז דער נאמן וויל ממלא זיין משלחתו באמונה און באמת משגיח זיין אויף דער יאַטקע, האַפט דער קצב די האַק און וואַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפ אַריין, און נעהמט איהם אָן אַ פּערוואונדעטען, און וואַרפט איהם אַרויס אין גאַס אַריין. נסים מן השמים, וואָס מען האָט איהם אָבגעראַטעוועט. ווערט אַ רעש. געהט דער בית־דין־צדק און הייסט אויסרופען, אַז דעם קצב'ס פלייש איז פגול, טרפה ונבלה, ערגער ווי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שוין אַ גביר געוואָרען, פערמאַכט ער גאָר אין גאַנצען די יאַטקע, און ווערט אַ מלוה ברבית, און מסר'ט דאָס בית־דין־צדק למלכות. האַפט מען די דינים און מען וואַרפט זיי אין תפיסה אַריין, און מען איז זיי מחייב מלקות און גלות... און וואָס זאָל מען טהון, אַז ער האָט שוין קיין כשר'ע יאַטקע נישט? — דאַנקט מען און מען לויבט גאָט, אַז דער רשע האָט זיך דאָס האַרץ געקיהלט, און עס וועט שטיל ווערען

איז נאָך דער עושר אַ רע לב און האָט אויף זיין אייגענער פּרוטה קיין שליטה נישט געהאַט, און פלעגט נישט עסען, נישט טרינקען, און

אַרומגעהן קרועה בלואה. און אַז אַ מלבוש איז איהם אַראָפּגעפאַלען פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אַוועקגעשענקט קיין אָרעמאַן, נאָר פערקויפט בפרוטה אויף לאַטעס... און מגדל געווען האָט ער כּלבים, עס זאָלען קיין אָרעמע לייט נישט מאַכען זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט, נאָר איין איינציגע טאָכטער חנה. ווייל אַ ווייב האָט ער געהאַט אַיין אשה צנועה און אַ צדקת, און נאָך דעם, ווי חנה איז געבוירען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי געבעטען גאָט, ער זאָל איהר טראַכט פערשליעסען, זי זאָל האָבען קיין בנים זכרים נישט האָבען, ווייל בּרא כרעיה דאַבוהו, און וועלען בודאי אַרויסגעהן לתרבות רעה. האָט זי מעהר ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דעם מאַן מחזיר למוטב זיין האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריהער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כּשל כּח הסבל — ווייל ער פלעגט זי פייניגען און רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטען דעם טויט... און פאַר דער פטירה האָט זי בעשוואָרען די קרובים, זיי זאָלען זיך אַליין מתעסק זיין אין איהר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון איהר קבר נישט וויסען.

און דער רשע איז שוין אַיין אַלמן געבליבען. קיינער וויל איהם נישט געבען קיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. וואָהנט ער אַליין מיט דער בת יחידה חנה. און הפלא ופלא — זי, די בּת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליעב געהאַט, און געהאַלטען, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, און האָט געוואָלט, זי מהנה זיין מכּל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר איהר מבזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלד, האָטש דאָס געלד איז איהם טייערער געווען פאַר דער נשמה.

וויל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטער'ס הויז נישט עסען... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, ווייל זי קומט נישט אַרויס מפּתח ביתה, זי זאָל נישט הערען, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז איהם מבזה אין אַלע גאַסען.

און וואָס ווייניגער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מעהר חשק און תאוה האָט דער עושר איהר טובות צו טהון.

און אַז עס העלפט קיין איבעררעדען נישט, טראַכט ער: איין

טובה וועט זי וועלען; איך וועל איהר געבען אמאן א תלמיד חכם.

וכשהגיעה לפרקה, וויל ער פאַר איהר אויסזוכען א חתן, דאָס אויבערשטע פון שטויסעל — א למדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין ליופט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פּוסק א הון רב פאַר א גוטען בחור. און אַליץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — וואָרום פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אז עס איז צו איהם געקומען אמאָל א שדכן און געזאָגט איהם, ער זאָל אָװעקלעגען די גאוה און טהון, וואָס עס לאָזט זיך, און דערצעהלט איהם, אז בשכנות וואָהנט א בעל מלאכה — א נהנה מיגיע כפו, איין עהרליכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אפילו קיין גראָשען געלה נישט, ווערט ער גאָר אונטערגעצונדען!

וואָס דען טהוט ער?

פאַלט ער אויף איין עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלד אויף הוצאות הדרך אויף צוויי יאָהר, אחוץ פרנסה, איבערצולאָזען פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגעהן אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך נישט דערגרייכט, און ברענגען איהם איין איידעם א תלמיד חכם, א מופלג.

יודען — אביונים, בעשטעהען זיי, — און נעהמען צידה לדרך, און לאָזען זיך אין וועג אַריין; און מעסטען אוים אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל — און אַליץ בחנם.

און — א פשוט׳ע זאַך: די תלמידי חכמים האָבען אַליץ גערעדט וועגען נדן, קעסט און מתנות, און פון מהותן נישט גערעדט א וואָרט. און אז מען האָט זיי געפרעגט וועגען מהותן, האָבען זיי זיך געמאַכט נישט הערענדיג, וואָרום קיין ליגען זאָגען האָבען זיי נישט געוואָלט; פערשטעהט מען, אז עס איז מיט א גרויסע סירכא, וויל מען נישט....

געהט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבען, געהען די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלען זיך אָב ביי די טויערן פון ירושלים מיט גרוים פחד; וועו נישט וואָס זיי וואָלטען איבערגעלאָזט קינדער — לעבעדיגע יתומים און ווייבער עגונות, וואָלטען זיי בעסער אויף דער מדינה אַרוים, און אַהיים נישט געקומען, וואָרום זיי

וויסען, אַז דער עושר וועט זיי נישט גלויבען, און מיינען, אַז זיי האָבען זייער'ס נ'שט געטהון בשלמות. און וועט זיי רודפ'ן עד הרמה און תם ושלום נאָך איבערגעבען אין גוישע הענד... זיצען זיי אַזוי און טרויערן.

און ווי זיי זיצען אַזוי פאַר'ן טויער פון שטאָדט ירושלים און טרויערן, גענעהנט זיך צו זיי איין אָרים-בחור, אָנגעטהון אין ווייסע ליינ-וואַנד מיט אַ האַנפענעם שטריק אַרום די לענדען, און אַ פראָסטען וואַלד-שטעקען פון אַ מאַנדעל-בוים אין דער האַנד; און ער געהט צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילען נישט טרינקען, ווען וואָס זיי ציצען אַזוי פערשמאַכט; און זאָגט זיי, אַז ער וואָהנט דאָ אין דער מדבר און ער ווייסט פון אַ באר מים חיים, און עס איז נישט זעהר וייט פון דאַנען, און אויב זיי ווילען, וועט ער זיי פיהרען צום קוואַל... וייל ער האָט קיין כלי נישט אַהער צו ברענגען וואַסער. זאָגען זיי איהם, אַז דורשטיג זענען זיי נישט, נאָר זיי האָבען אַזוי עגמת נפש, און עס מאַכט זיך אַ שמועס, פרעגען זיי ביי איהם, ווער ער איז; זאָגט ער זיי, אַז ער איז אַ נע ונד, וייל ער איז אַ יתום אָהן טאַטע-מאַמע, לעבט ער הויז לישוב און שפייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גאָר נישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אַז ער לערנט תורה; אַז אַלע נאַכט, ווען עס ווערט פינסטער אין מדבר, קומט צו איהם איין אַלטער מאַן, און ל'ערנט מיט איהם בעל פה... און ער דערזעהט דעם אַלטען מאַן נאָר פון וויטענס, וייל עס לייכטען איהם די אויגען אין דער פינסטער ווי די שטערן, און די ווייסע באָרד זיינע איז בלאַנק ווי שניי, און דער אַלטער מאַן קומט צו איהם נאַכט אויף נאַכט און זעצט זיך נעבען איהם און לערנט מיט איהם ש"ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילען זיי איהם פערהערען, צו זעהן אויב ער זאָגט אמת. ווייזט ער זיך אַ גאון עולם... פערל שיטען זיך איהם פון מויל... פרעגען זיי איהם, פאַר וואָס ער האָט פערלאָזט די מדבר, און וואָס ער טהוט אונטער די טויערן פון ירושלים? דערצעהלט ער זיי בתמימות, אַז נעכטען האָט זיך מיט איהם דער אַלטער מאַן געזעגענט און געזאָגט, אַז ער וועט שוין מעהר צו איהם נישט קומען, און ער האָט איהם געוויזען דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסען איהם געהן אין דער הייליגער שטאָדט אַריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און וועט זיצען על התורה ועל העבודה. און איך — זאָגט ער — מוז דעם אַלטען פאָלגען... ווערען

זיי, די תלמידי־חכמים, דערפרעהט, און זאָגען איהם: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבען פאַר דיר אַ וואוילען שדוך. געהט ער מיט זיי...

פיהרען זיי איהם גלייך אַריין צום גביר, און זאָגען איהם: „אַל תבט אֶל מראהו" — עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אַליין האָט מיט איהם תורה געלערנט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרעהט זיך, און מאַכט באַלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן החתונה אינגאַנצען אויף צוויי וואָכען. ער האָט מורא פאַר אַיין עין הרע און אַ בייז וואָרט... און קודם כל נעהמט ער פון חתן אַראָפּ די קליידער און נעהמט צו דעם שטעקען, און איז איהם מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אַלטע קליידער בעהאַלט ער צום פערקויפען, תיכף ומיד נאָך דער החתונה, דעם ערשטען בעסטען אויף לאַטעס פאַר אַ פרוטה... און די זאַך בעקומט אין שטאָדט אַ שם. טייל זאָגען: דער ערגסטער הונד האַפּט דעם בעסטען ביין... אַנדערע הענגען עס אָן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאָס האָט די צנועה אויסגעבעטען. נאָך אַנדערע— אַז בכלל זענען גאָט'ס דרכים נישט צו פערשטעהן...

די צוויי וואָכען געהען בשלום פאַרביי, און עס קומט דער טאָג פון דער החתונה. און צוליעב דער טאָכטער האָט דער כלי אַוועקגענומען די האַנד פון האַרץ, און געמאַכט אַ הילולא, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און לכבוד דעם חתן, זענען אַלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער חתונה, און צו'ם חתן'מאָל — אַלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאַר'ן בעדעקענס— דערצעהלט חנניא ווייטער— איז געקומען, דער חתן זאָגט פאַר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דינים און דעם ראש ישיבה — אַ שאַרפען חלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צום בעדעקענס... די כלי־זמר שפּיעלען שוין מוסר, און די אונטערפיהרערס פון חתן'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האַלטען שוין הבדלות אין די הענד און דעם חתן'ס תורה גיסט זיך נאָך אַלץ ווי בוימ'ל, און צוגעהט זיך, ווי אַריח פון בשמים, און די אויגען זיינע לויכטען ווי די שטערן... אַלע גאַפען און הערען, חנניא אויך. ער האַלט וואָרט. עס פאַלט איהם גאָר נישט איין איהם אָבצוּווענדען. אדרבא, ער האָט נחת פון פרעמדען חלוק: ער פרעהט זיך, אַז פון אַצונד אָן וועט ער האָבען אַ חבר, מיט וועלכען עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדען וועגען לערנען. און עס האָט זיך שוין אין איהם דערוועקט אפילו אַ ליעבשאַפט צום חתן, אַ הייסע ליעבשאַפט. עס פער־

גלוסט זיך איהם דוקא אויפצושטעהן און צוגעהן און קושען דעם התן... און ער טהוט עס. אָבער אין גאַנג האָט ער זיך אויסגעגליטשט! פאַרביי־געהענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאָגט צום צווייטען: דער התן קאָן בעסער לערנען פאַר הנניא'ן. און יענער ענטפערט: הנניא איז אַ גולם נעגען איהם... און דאָס איז שוין פאַר הנניא'ן אַ צו גרויסער נסיון געווען... עס האָט איהם אָנגעהאַפּט ביי'ן האַרץ, עס האָט אויפגעפלאַקערט אין איהם אַ וואונד, גלייך אַ שלאַנג וואָלט איהם אַ ביס געטהון — הוא הנחש — הוא היצר־הרע! און ער בלייבט שטעהן, שטעלט זיך אויף די נעגעל, הייבט פלוצלונג אָן רעדען, אָבצוווענדען, און פון מויל שיט זיך איהם פעך און סמאָלע... פלוצלונג דערפיהלט ער, אַז ער פערזינ־דיגט זיין נשמה, אַז ער גערט קעגען אליהו הנביא'ס תורה, קעגען תורת אֱמת... אַז ער שטעכט דער תורה אין האַרץ אַריין שפּיזען און שווער־דען, אַז ער טייט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערען רעדען, און קאָן נישט... עס רעדט זיך שוין אָהן זיין רצון, קעגען זיין ווילען, עס רעדט פון איהם אַ ניט־גוטער אַרויס! און ער זעהט, ווי דער התן ווערט בלאַס פאַר שרעק, ווי ער וואַקעלט זיך און פאַלט פאַר חולשת הדעַת אויף אַ שטוהל...

און באותו הרגע ווערט אַ גיהנום אין שטוב. דער סקנער ווערט מלא חימה און ברילט ווי אַ לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט אַרום ווי משוגע, און ער זוכט און האַפּט די אָרימע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאָגט זיי און רייסט זיי אויס די בערד, און לויפט קעגענאיבער צו די כלי־זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענד אַרויס, און וואַרפט און צושמעטערט זיי. און לויפט־צו צו דער כלה אין מיטען שטוב און רייסט זי אַוועק פון בעדעקענס. און לויפט ערגיץ אין אַ קאַמער אַרויס און ברענגט אַריין דעם התן'ס אַלטע מלבושים: דאָס ליינוואַנטענע מלבוש מיט'ן האַנפענעם שטריק און וייסען וואַלד־שטעקען. און רייסט אַראָב פון פער'הלש'טען התן די נייע מלבושים, און שטופּט איהם אַרויס אַ נאַקעטען פון טהיר, און וואַרפט איהם נאָך די אַלטע מלבושים... און די אנשים השובים פון ירושלים און אַלע התונה געסט ענטלויפען פאַר שרעק... איין הנניא בלייבט. ער שטעהט נאָך אַלץ פערשטאַרט אויפ'ן אָרט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: אַ שאָד די סעודה! ברענגט מיר אַריין דעם סטאָליאַר — שרייט ער — האַלט גרייט די חופה!... רייסט ער קוים די פיס אָב פון פאָדלאָגע און ענטלויפט פון שטוב אַרויס. און באַלד אין

גאָט איז איהם אַקעגען געקומען דער ראש־ישיבה; ער שטעלט איהם אָב און זאָגט איהם: הנניא, דו קענסט הרוב מאַכען אַ וועלט, פערגעס בעסער דאָס לערנען!...

— און באותו הרגע— דערצעהלט הנניא, האָט מיר עפּעס אַ קנאַק געטהון אין מח, עפּיס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבען ווי אַ לערע שטייג אָהן טויבען, אָהן אַ וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש ישיבה צו די פיס, און בעט אַ תשובה, זיפצט ער:— ווער ווייסט, צי עס וועט העלפען.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, ווייזט ער מיר, אַז נישט ווייט, אונטער אַ ווינקעל פון אַ הויז, שטעהט דער חתן, וואָס ווייסט נישט, וואו אויס און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָדט.

— צו אַלעם ערשטען— זאָגט ער— געה צו איהם צו און בעט ביי איהם מחילה...

האָב איך מורא צו געהן, שטופּט ער מיך אונטער:

— געה און פּועל ביי איהם, ער זאָל מיט דיר אַהיים געהן צו דיין מאַמען... איך וועל אויך אונטערקומען.

געה איך צום מבויש'ן חתן; דערזעהט ער מיך, און לויפט מיר אַ קעגען. און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געווען!

געוואָלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורס'ן; און ער לעגט מיר די האַנד אויף מיין אַקסעל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר אַ חבר קאָן זיין אַיין עם הארץ מיט אַ תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצעהל איהם פון דער קללה, מיט וועלכער דער ראש ישיבה האָט מיך פערשאָלטען. ענטפערט ער מיר:

— אַז עס וועט זיך מיר בעווייזען מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט עס), וועל איך איהם בעטען פאַר דיר!

פיהר איך איהם צו מיין מאַמען, און לייד אויפ'ן וועג תבוט הקבר! ער רעדט צו מיר תורה, און איך פערשטעה נישט אַ וואָרט.... און עס וויינט מיר דאָס האַרץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינסטער און ליידיג, ווי ביי־נאַכט אין אַ חורבה... קומען מיר אַריין צו דער מאַמען, פאַל איך איהר אויפ'ן האַלז מיט אַ געוויין:

— מאַמישי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... אַצונד האָסטו אַ זוהן אַיין עם האָרץ!

ווערט איהר נעביך נישט גוט און עס ציטערט איהר קול:
— ווי הייסט... ווי אזוי? ווער האט עס דיר איין עין-הרע געטהון?
דערצעהל איך איהר די גאנצע מעשה, און ווייז איהר, אז דאס איז דער חתן, וואס איך האב איהם פערשעמט, פערברעכט די מאמע איהרע הענד און ווײנט מיט א פערביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין א ווינקעלע מיט'ן פנים צו דער וואנד, און גיסט טרעהרען... באותו הרגע קומט אריין דער ראש-ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר'ן:
— הער, כלה, געה אין קיך אריין, און מאך עפּיס צו עסען פאר דעם תלמיד חכם...— ווייזט ער אן מיט דער האנד אויף דעם פרעמדען בחור — און אז דיין מזל וועט שיינען,— לעגט ער צו — וועט ער זיין דיין זווג.

פערצאגט קוקט זיך אסתר אום אויף דעם חתן און זיין הולך, נאר דעם ראש-ישיבה פאלגט זי און געהט ארוים...

און דער ראש-ישיבה ווענדט זיך צו דער מאמען:
—אצונד— זאגט ער— איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האסט דיך אויך פערזינדיגט דערמיט, וואס דו האסט פאר אסתר'ן נישט געזארגט אז חנניא'ן נישט געשטראפט... נישט גוט! נישט גוט!
הויבט די מאמע אן נאך שטארקער צו וויינען.
— נישט וויינען—, זאגט נאך אמאל דער ראש-ישיבה — טהון דארף מען.
— וואס? וואס?— קלאגט די מאמע.
— און דו וועסט מיך פאלגען?— פרעגט דער ראש-ישיבה.
— פאלגען, פאלגען! איילט זיך די מאמע צו זאגען.
זאגט דער ראש-ישיבה אזוי:
— קודם מאך התונה אסתר'ן... אט איז איהר זווג!
רייסט זיך ארויס פון דער מאמעס הארץ א געוויין:
— דער בחור אין ליינוואנד, מיט'ן שטעקען?
— דאס איז דער בחור, וואס אליהו הנביא האט מיט איהם תורה געלערנט. אזוי פאלגסטו, קרובה?
— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאלג שוין, איך פאלג...
— און דיין זוהן,— זאגט ער ווייטער — מוז געהן גלות אבריכטען, ביז דעם רחמנ'ס רחמנות וועט זיך אויף איהם דערוועקען, און דו וועסט פון איהם אויך נחת האבען, נאר שפעטער... עלטער איז אסתר!...

— און דו, — ווענדט ער זיך צו מיר — דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפען פאַר דיין גרויסע זינד... האָסטו אָבער אַ נס, וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ טובה, אי פאַר'ן חתן, אי פאַר דער כלה!

— דער כלה אויך?...— וואונדערט זיך די מאַמע.

ענטפערט דער ראש ישיבה:

— זיי וויסען, אַז לאה, דעם רשע'ס טאָכטער, איז אַ בעהאַלטענע צנועה, און איהר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איהר געמיהט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטען פאַר איהם אַ למדן=וואָ'ניק... און דאָס איז עהַ טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט איהם געשלעפט צו דער חופה, די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערען. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבען בסוד סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערען!...

— גאָט'ס נסים! זאָגט די מאַמע, שוין אַביסעל געטרייסט.

— און אַצונד— זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן — אַצונד, מיינע ליעבע קינדער, טוישט אייך מיט די מלבושים!...

— און דו,— זאָגט ער צו מיר— געה תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקען נעהם און היט איהם, ווי אַיין אויג אין קאָפּ. ביינאַכט האַלט איהם צו קאָפּענס, וואו דו וועסט שלאָפען. און איך וועל מתפלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקען זאָל אויפבליהען, און דעמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויפבליהען און דו וועסט דיך אַלץ דער־מאַנען. נאָר געדענק, ערשט דעמאָלט וועסטו מעגען אָנטהון אַנדערע מלבושים, און אַצונד געה און געזעגען דיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האָב איך מיך איבערגעטהון אין דעם חתן'ס קליידער; און באותו רגע קומט אַריין מיין שוועסטער מיט אַ פאַנקוכען אויף אַ טעלער אין דער האַנד, און ווי זי דערזעהט אונז אין די פערטוישטע מלבושים, האָט זי פאַר שרעק אַראָבגעלאָזט דעם טעלער מיט'ן פאַנ־קוכען, און דער טעלער האָט געפלאַצט מיט אַ הויכען קלאַנג, און דער ראש ישיבה האָט אויסגערופען:— „מזל טוב, מזל טוב!"

מעהר האָב איך שוין נישט געהערט, איך בין באַלד אַרויס פון שטוב.

און אַזוי ווי ער איז אַרויס פון ירושלים— דערצעהלט חנניא— האָט ער תיכף ומיד פערבלאָנדזעט אין אַ מדבר, אָהן ברויט און אָהן וואַסער.

נאר נישט צו ברויט און וואסער האט ער געגלוסט, פאר'ן גוף האט חנניא יוצא געווען מיט גרעזלעך, וואס געפינען זיך אמאל אין מדבר... און געווען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישען אלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאר זיי האבען אידם גאר נישט געטהון... פלעגען עפיס ברומען צווישען זיך און אראבגעהן פון וועג. האט ער, חנניא, פערשטאנען, אז זיי האבען אויף אידם קיין שליטה נישט, ווייל זיין פסק איז גאר „נע ונד". און איינמאל האט ער אפילו געהערט בחוש, ווי א קול רופט אוים— „זה שייך"... — נאר צו וועמען, האט ער נישט דערהערט...

און אזוי האט ער ארומגעבלאנדזעט טאג און נאכט, און געטראכט און געטרויערט האט ער אויף זיינע יונגע יאהרען, וואס געהען אוועק אהן תורה, אהן ליכט, אהן א שטראהל פאר זיין פינסטערן מח... וואלט ער האטש א ווארט תורה געהערט! האטש א סדור ער זאל האבען... בעל פה קען ער אפילו נישט דאווענען, גאר נים.

איינמאל, דערצעהלט ער, האט ער זיך געשאטען זאמד אויפ'ן קאפ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פוס, און אלץ אינאיינעם געשריען אין הימעל אריין „תורה!" „תורה!", נישט מעהר ווי דאס איינע ווארט... און געשריען האט ער מיט מסירת נפש... לאנג, לאנג, ביז די זון איז אונטערגעגאנגען, און ער איז געפאלען אויף דער ערד און איז איינגעשלאפען פערשמאכט, און געפיהלט, אז ער וויינט אין שלאף אויך און שרייט: תורה! תורה!... בעוויזט זיך אידם דער ראש־ישיבה, אנגעטהון אין תכריכים און א גאלדענע קרוין אויפ'ן קאפ, און האט אידם אזוי געזאגט:

— שטעה אויף, חנניא, דיין רפואה הויבט זיך אן... גאט האט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האט זיך פאר דיר געמיהט, שטעה אויף און געה פאר דיר, וואו די אויגען וועלען דיך טראגען. וועסט קומען קיין צפת, און זאלסט אריינגעהן צום לב־טוב, ר' הייא'ן, און וועסט זיך פאר אידם מתודה זיין, און בעטען, ער זאל דיך אריינגעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אבזאגען, און אז דו וועסט אלט ווערען אכצעהן יאהר, וועט ער דיר געפינען דיין זווג, און ער וועט מתפלל זיין פאר דיר, און זיין תפלה מאכט שטענדיג א רושם פאר'ן כסא הכבוד. א חוץ דעם— איז חופה מכפר, און שבע ברכות אויך... וועסט געהאלפען ווערען... און צום אכטען טאג נאך דער חופה וועסט זיך אויפהאפען אין דערפריה, וועט דער שטעקען ביי דיר צו־קאפענס שוין האבען אויס־געבליהט און שפראצען מאנדלען, און בליהען און שפראצען וועט אויך

אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אַלץ דערמאַהנען, אויסער דעם שלעכטען, און וועסט זאָגען פאַר ר׳ חייא׳ן אַ חילוק, אַ בנין, נישט קיין סתירה; און ר׳ חייא וועט פון דיר נחת האָבען... נאָר צי וועסטו לאַנג לעבען,—זאָגט ער—ווייס איך נישט...

און ער איז נעלם געוואָרען, און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט פאַר־טאָג און געגאַנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אזוי דערצעהלט חנניא. און ר׳ חייא קוקט אויף אים מיט גרויס צער און פרעגט:

— און ווי אַלט ביסטו, חנניא?

— זיעבצעהן יאָר און צעהן חדשים.

פערטראַכט זיך ר׳ חייא... „נעבּיך—טראַכט ער—אָהן אריכת ימים!״ דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגען אויף ר׳ חייאן און זאָגט מיט אַ הארציג געבעט, שטיל און פערציטערט:

— רבי, וועט איר מיך אַריינגעמעהן אין דער ישיבה?

„אַ לעערע נשמה — טראַכט ר׳ חייא—אָהן אַ וואָרט תורה, און פון האַלז שפּיעלט אַרויס דוד המלך׳ס פיעדעלע״—און הויך זאָגט ער:

— געה, מיין קינד, שלאָפען... זאָג דעם ריש דוכנא, ער זאָל דיר ווייזען וואו, און קום מאָרגען פריה צו מיר נאָך תשובה. אַצונד געה, מיין קינד...

חנניא געהט אַרויס, און ר׳ חייא בלייבט נאָך אַ ווייל אין סוכּה, ער קוקט דורכן פענסטעריל אין הימעל אַריין און פרעגט.

— זאָל עס זיין ד ע ר?...

נאָר דער הימעל איז פערוואָלקענט און שווייגט.

און פאַר וואָס ר׳ חייא׳ן איז שווער געווען צו געבען חנניא׳ן תשובה באַלד אויפ׳ן אָרט, וועט מען זעהן אין שמועס מיט חנניא׳ן צו מאָרגנס אין דערפריה.

— חנניא בני,—זאָגט ער איהם אין אַ באַזונדער חדר,—זיי וויסען, מיין קינד, אַז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאָל דיך אַריינגעהמען אין מיין ישיבה אַריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט, נאָר...

הויבט חנניא אָן אויפ׳ן גאַנצען לייב צו ציטערן.

— רבי,—זאָגט ער—לאָזט מיך זיצען, ווי אַם ווייטסטען פון אייך ערגיץ אין אַיין עק באַנק, אין אַ פינסטער ווינקעלע, איך וויל נאָר הערען

וואָס אידר וועט זאָגען פאַר זיי, פאַר די תלמידים... נאָר הערען וויל איך...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך וויל.— טרייסט איהם ר׳ חייא — נאָר, זאָגט ער, איך האָב פחד, עס זענען דאָך פאָרט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי וועלען אויס דיר, חס־ושלום, חוזק מאַכען...... און דערצו, לאָמיר זיך נישט נאַרען, חנניא, תלמידי חכמים זענען זיי דאָך, און דו דערוויל... און די שנאה פון אַ תלמיד חכם צו אַיין עם הארץ איז גרויס... וועסטו ליידען יסורים פון זיי, דאָס האָב איך מורא...

שרייט אויס חנניא מיט פרייד:

— אדרבא, רבי, איך דאַרף ליידען און אָבקומען, וואָס מעהר בּושׁ, וואָס מעהר יסורים; וועט געשווינדער אַראָב די קללה:

— זאָל זיין אַזוי,— איז ר׳ חייא מרוצה— האָב איך אָבער מורא, עס זאָל זיי, חס ושלום, נישט שאַטען, המלבּין פני חבירו בּרבּים...

בּעווייזען זיך דערוויל פּיערלעך אין חנניא׳ס אויגען:

— וואָס איז טייטש, רבּי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פערשעמט זיין חבר, בּרבּים— צווישען מענשען— פערליערט ער זיין חלק עולם הבּא!

ווערט חנניא נאָך מעהר דערפרעהט.

— הייסט עס — זאָגט ער — רבּי, אויב איך וועל אָבּקומען, און די קללה וועט אַראָב פון מיין נשמה, וועל איך אַליין קיין חלק לעולם הבּא ניט האָבּען און לערנען וועל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפענדיג אויף שכר...

הלואי, רבּי, הלואי!

ר׳ חייא׳ס האַרץ זאַפּט אַיין זיינע ווערטער ווי אַיין שמעקענדיגען בּוים־אייל.

— אָבּער זיי,— טענה׳ט ער— די תלמידים? ווי קען איך זיי לאָזען שטרויכלען און פערליערען עולם הבּא.

בּלייבּט חנניא אַ ווײַלע שטיל און דערנאָך פרעגט ער:

— און ווי איז, רבּי, אַז איך בּין זיי מוחל, פאָראויס מוחל...

— „למפרע“, הייסט עס!— טייטשט זיך אויס ר׳ חייא, און נעהמט חנניא׳ן אָן בּיי דער האַנד און פיהרט איהם מיט זיך אין ישיבה אַריין, און זעצט איהם לויט זיין פערלאַנג בּעזונדער, גאָר אָן אַ זייט פון די תלמידים.

און ר׳ חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער איין אויג אויף חנניא׳ן. זעהט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פערמאַכטע אויגען, נאָר אָפענע אויערן, און הערט זיך איין צום שעור, און זיין פנים רויטעלט זיך, ווען ער האַפט אַ וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אז עס ווערט איהם עפּיס פערלאָרען. און טיילמאָל פאַלט אויף איהם אַ מרה שחורה, ווען ער קען אפילו דאָס טייטש-וואָרט נישט האַפּען. דערמאַנט עס ר׳ חייא׳ן אָן אַ פערשמאַכטען קעמעל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דאָרשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון וויטענס אַ קלאָר ריזלען פון אַ קוואַל...

און אַמאָל הערט ער, ווי די תּלמידים מורמלען צווישען זיך, וועגען חנניא׳ן, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, און זיין אויער האַפט בלבולים ווי בור, עם-הארץ... האָט ר׳ חייא גרויס צער דערפון, און דאָך שרייט ער אויף זיי נישט אָן, ווייל ער זעהט, ווי חנניא הויבט דעמאָלט אויף די אויגען, און קוקט אויף די תּלמידים, וואָס ווילען איהם פייניגען דערמיט, מיט פרייד, מיט ליעבשאַפט, גלייך זיי וואָלטען איהם די גרעסטע טובה געטהון... זאָגט ער ווייטער דעם שעור...

און ר׳ חייא זאָגט, און די תּלמידים פרעגען קשיות, און ר׳ חייא ענטפערט, און מען אמפערט זיך, נאָר איין חנניא שווייגט, ער זאָל קיין פאַרע פון מויל נישט אַרויסלאָזען, און פיהרט מיט קיינעם קיין חברותא נישט. און דאָס מסירת נפש, מיט וועלכען ער לאָקערט אויף יעדעם וואָרט, איז צוגאָסען אויף זיין פנים... און אז דער שעור ענדיגט זיך, געהט ער אַרוים דער לעצטער, און די פאָר שעה פאַר מנחה, געהט ער אַ ביסעל אַרום אייגער אַליין און אויף אָבגעלעגענע און פערוואַקסענע וועגען, ביז ער קומט צו צו אַ פערגעסענע סוכה צווישען אָלעאַנדער בוימער, און זעצט זיך דאָרט אין התבודדות און קומט ערשט אַרוים צו מנחה-צייט.

איין מאָל קומט דער ריש דוכנא צו ר׳ חייא׳ן, זיך איין עצה האַלטען, צי ער איז נישט מחויב, געבען איבערבעטען דעם בחור חנניא.

— וואָס איז פאַר אַ נייעס? — פרעגט ר׳ חייא — האָסט זיך ווייטער געבייזערט?

— חס ושלום! — זאָגט דער ריש-דוכנא — און דערצעהלט איהם, אז ווען עס קומט איהם אוים פאַרבייצוגעהן ביי דער סוכה צווישען די אָלעאַנדער ביימער, הערט ער פון סוכה אַרוים חנניא׳ס קול — אָדער ער

הערט זיך איבער די ווערטער פון שיעור מיט עברי-טייטש, אָדער ער איז מתפלל צום הימעל מיט גרויס געבעט און דבקות, און רופט אַלץ אינאיינעם: תורה — תורה — תורה! ווי אַ הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זעה איך, — זאָגט דער ריש-דוכנא, — אַז עס איז אַ גרויסער בעל-תשובה, האָב איך מורא, צי האָב איך איהם דעמאָלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האָבען קיין עונש דערפאַר.

האַלט איהם ר' חייא דערפון אָב, ווייל ער ווייסט, אַז חנניא דאַרף נאָך אַלץ אָבקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הייבט אָן אויפ'ן בחור חנניא אַ מבין צו זיין; בפרט, אַז ער האָט בעמערקט, אַז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגען פאַר איהם, נישט ווילענדיג, דרך-אֶרץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס גייזט מרימ'ם בעשערטער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאָרט אַיין עם-האָרץ.

איינמאָל געהט ר' חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָב צו חנניא'ן אין סוכה, אויסצופאָרשען, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביזט שוין עפעס תופס? — פרעגט ער.

— דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט געהאַט, נאָר הערען הער איך, וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל שאַרפער און בעהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מעהר טייטש-ווערטער.

שווייגט ר' חייא און זיפצט.

און חנניא בעט זיך רחמים:

— רבי, אידר האָט דאָך געזאָגט „ישיהנה" — דאָס וואָרט איז מיר געבליבען אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינסטערער נשמה, ווי אויסגעזעצט מיט בריליאַנטען... לאָזט מיך רעדען פאַר אַייך!

— אַדרבא! — איז ר' חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעהט עפעס וואונדערליכעס! אין אָנהייב, באַלד דעם ערשטען טאָג, אַז איך בין געזעסען פאַר אַייך מיט פערמאַכטע אויגען און האָב געלאָקערט מיט אָפענע אויערן, זיי זאָלען, חלילה, קיין וואָרט נישט פערלירען, — אַזוי ווי איך האָב די אויגען פערמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז איך געה נאָך אַלץ אַרום און בלאָנדזשע אין מדבר, און בין פערשמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפט צום גומען פאַר דאָרשט... נאָר פון ווייטענס הער איך, ווי עס ריזעלט אַ קלאָר, קלאָר וואַסער, מיט אַ זיס, הימיש קול, וואָס קלינגט ווי אַ בשורה טובה,

א פריש נחת פאר דער נשמה... און איך האב געפיהלט, אז גאט'ס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פיהרט מיך אויפ'ן גלייכען וועג צו'ם קוואל, און איך גענעהן מיך צו איהם, צו'ם לעבעדיגען וואסער, און דער קוואל גענעהנט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אקעגען! און איך ווייס דאך, ווער דער קוואל מיט זיין לעבעדיג וואסער איז, איך האב דאך אמאל פון איהם געטרונקען, נאר א שלעכטער מענש האט מיך איבערגעדייבערט און אוועקגעפיהרט פון קוואל צו שלעכט וואסער, צו פער'סמ'ט וואסער, און איך האב געמיינט, אז דאס איז טהוי פון הימעל... און אצונד האט מיר גאט געהאלפען. איך געה צוריק, און דער קוואל קומט מיר אקעגען, ער אליין העלפט מיר, און דער בטחון שטארקט זיך אין מיר, איך געה מיט אלע כחות... און האטש איך קלעטער איבער שטיינער, ביינער און דערנער, פרעה איך מיך און געה... און געה... און אזוי ווי איך געה צו'ם קוואל, אזוי גענעהנט זיך דער קוואל צו מיר.

— אמן, זאל דיר גאט העלפען! — ווינשט איהם ר' חייא.

— און זיצענדיג אליין אין סוכה, פערטראכט איך מיך אמאל, און עס דאכט זיך מיר, אז איך בין געווען ווי א שטייג, פול מיט זינגענדיגע פייגעל, און די פייגעל האבען גאט'ס לויב געזונגען, זיין שבח געשפיעלט... דערנאך איז געקומען א כשוף־מאכער, און האט די פייגעל א כשוף אפגעטהון, און זיי האבען אנגעהויבען אנדערע נגונים צו זינגען... חוצפה'דיגע, אויסגעלאסענע... דער פראסטער עולם האט זיך נישט פערשטאנען דערויף, און געליבט די שטייג און די פייגעל אין שטייג, ביז עס איז אמאל דורכגעגאנגען א צדיק א גרויסער, און איז צוגעגאנגען זעהן, וואס מען זינגט פון שטייג ארויס פאר'ן עולם. האט ער געהערט, און זיין אויער האט באלד געהאפט דעם אמת'ען תוך פון די נגונים. ער האט דערהערט אין זיי אלערליי קולות פון תאוה, פון נבול־פה, און ער איז צוגעגאנגען נעהנטער צו דער שטייג און געזאגט: איידער אזוי צו זינגען, פערשטומט בעסער, פייגעל! און ער האט א בייזען בלאז געטהון אין דער שטייג אריין מיט א בייזען, קאלטען אטהעם, און תוך כדי דבור זענען די פייגעל ווי פער'כשופט און פערשאלטען געווארען, און זענען פערשטומט און פערפרוירען אראבגעפאלען אויף די פאדלאגע פון שטייג, און זיי ליגען דארט צונויפגעקנוילט, מיט פערוויקעלטע פליגעל, מיט פערשלאסענע שנאבלען און פערמאכטע אויגען, ווי די טויטע...

און אז איך הער מיך איין צו אייער שיעור, און האפ א ווארט נאך

אַ וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף איין אַנדער פייגעלע, עפענט עס זיינע אייגעלעך און זיין מיילעכעל און הייבט־אָן זינגען מיט אַ שוואַך קול, מיט אַ שטילס, נאָר גוטע ניגונים; פרומע, עהרליכע ניגונים... און רידערט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליהען.

— זעהסט, חנניא, גאָט האָט רחמנות — טרייסט איהם ר' חייא.

לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטען.

— דאָס אַליין, — קלאָגט ער זיך, איז אָבער נאָר בייטאָג... און אַזוי ווי די זון לאָזט זיך אַראָב, לעגען זיך די שאָטען פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטיינ ווערט צוריק פערשטומט, פערפרוי־רען, און וואָס עס האָט מיט אַ פליגעל געריהרט, ווערט געלעמט און פאַלט צוריק אַראָב ווי טויט, מיט אַ פערשלאָסען מיילעכעל, מיט פערמאַכטע אויגען...

האָט ר' חייא דערפון גרויס צער, זאָגט ער איהם: געה, מיין קינד, דאַווענען מנחה... איך וויל דאָ בלייבען און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף איהם חנניא מיט גרויס ליעבשאַפט און דאַנק, און געהט אַרויס פון סוכה.

ר' חייא בלייבט אַליין, ער דאַווענט אָב מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגעהן אין גאָרטען אַריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא׳ן אונטער׳ן הימעל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעהט ער, אַז אַ פּאָר טריט אינגאַנצען פאַר דער סוכה האָבען זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגעלט אַרום צוויי נאָהנטע אָלעאַנדער ביימער, און זיי האָבען איינע געגען דער אַנדערער אויסגעבויגען די פיסקלעך אַזוי, אַז די גיפט־צעפּעלעך האָבען זיך כמעט אָנגעריהרט.

קאָן ר' חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטען: הן די, וואָס פליהען הויך אונטער׳ן הימעל; הן די, וואָס ליעגען אויף די ביימער צווישען די צווייגען; הן די, וואָס קריכען אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצען און אויף די בייטען פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פּרוכפּערן זיך נידעריג אין גראָז. דערקענט באַלד ר' חייא, אַז איין שלאַנג איז אַ היימישע שלאַנג, די צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי", איז אַ פרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזעהן. וויל ער וויסען, נאָך וואָס די איז אַהער געקומען. ציהט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטען פון דער סוכה, הערט ער, ווי דאָס זעלבע פרעגט די היימישע שלאַנג.

און ווי די פרעמדע ענטפערט איהר:

— איך בין געקומען דאָ עמיצען בייסען.

שמייכעלט די היימישע שלאַנג:

— אומזיסט איז דיין טרחא: איך בין דאָ שוין לאַנג אַ היימישע, און געקומען בין איך אַ ברענעדיגע שלאַנג, אַ מרשעת, און פלעג בייסען די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האָב איך אָבער אויפגעהערט צו בייסען. און ווייסטו פאַרוואָס? וויל ר׳ חייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אַמאָל אַ סוחר געווען, און געמאַכט אַמאָל וויטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אַלטע שייכען, וואָס האָבען שבע חכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ׳ן וועג, האָט ער זיך אויסגעלערנט צווישען אַנדערע חכמות אויך חכמת הרפואה.... און זיי האָבען איהם אָנגעוויזען, און ער האָט זיך געבראַכט פון וויטע אינזלען גראָז אויף רפואות קעגען אונזער בייסען... איך בייס, און ער היילט... זעה איך, אַז איך אַרבייט אומזיסט, האָב איך אינגאַנצען אויפגעהערט צו בייסען...

— נאַריש! ענטפערט די פרעמדע שלאַנג. — גראָזען — זאָגט זי — העלפען גאָר דעמאָלט, ווען אַ שלאַנג בייסט מדעת עצמה, פאַר שנאה, וואָס קומט נאָך אַרויס פון דעם „ואיבה אָשית“ — פון דער גאָט׳ס קללה אויף מענשען און שלאַנגען, פאַר׳ן חטא אין גן־עדן... האָט ער אָבער, דער רבונו של עולם, אַ טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאָך איידער ער האָט בעשאַפען דעם גיפט פון שלאַנגען, האָט ער געהייסען, אַז די ערד אויף די אינזלען, וואו אַלע שלאַנגען זענען זיך פרה ורבה, זאָל אַרויס־שפּראָצען אַלערליי גראָזען אויף רפואה... דערפאַר אָבער האָב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילען, נישט אויס רשעות וועל איך בייסען; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואָס האָט מיך געשיקט מקיים צו זיין אַ פסק אויף אַ חייב־מיתה.

— וואו האָסטו דאָ אַ חייב־מיתה? סאַמע תלמידי חכמים, צדיקים!... — וואונדערט זיך די היימישע שלאַנג.

— אָט דער בחור חנניא, וואָס האָט יעדען טאָג דאָ התבודדות אין סוכה, איז חייב מיתה.

— ווי איז מעגליך?

— זעהסט דאָך! ער האָט מבייש געווען אַ תלמיד־חכם, אליהו הנביא׳ס אַ תלמיד... און — ברבים... אין טאָג פון תלמיד חכם׳ס חופה! און אַ שטיקעל פסק האָט ער באַלד בעקומען: דער ראש־ישיבה פון ירושלים,

וואָס איז דערביי געווען, האָט אידם פערשאַלטען, ער זאָל פערגעסען דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבען אַ תשובה, ער זאָל ווערען אַ נע ונד, טראָגען ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ פראָסטען האַנפענעם גאַרטעל אויף די לענדען. און האָט אידם געגעבען אין דער האַנד אַריין אַיין אָבגעשיילטען צווייג פון אַ מאַנדעל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאַנען דאָס לערנען ביז דער שטעקען וועט נישט אויפבליהען!

— הייסט עס — לעולם ועד! מאַכט די היימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסען! — ענטפערט די פרעמדע, — נאָר אין הימעל איז מען אויף דעם פסק נישט בעשטאַנען! דאָס איז ווייניג, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף אידם צונעהמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַקעגען געשטעלט, ניין און ניין! איז געבליבען, אַז מען זאָל אידם געבען אַ כפרת עון... זאָל דער בחור התונה האָבען מיט אַ בת טובים, לפי מעלתו, און צו׳ם אַכטען טאָג נאָך דער חופה זאָל ער שטאַרבען... האַלב וועט מכפר זיין די חופה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט — די מיתה... און וויל אַ בת־ישראל וועט ווערען, אָהן אידר חטא און שולד, אַ פריהע אלמנה, על כן זאָל זי דערפאַר געבענשט ווערען מיט אַ בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען אַ גאון עולם, אַ מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיעד געוואָרען רעדענדיג, זי האָט נאָך אפשר קיינמאָל נישט מיט אַמאָל אַזוי פיעל גערעדט, בעט זי זיך ביי דער חבר׳טאָרין, די זאָל זי פירען צו׳ם וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָב און געהען אַוועק... און אויף ר׳ חייא׳ן פאַלט אַ גרויסע שרעק...

וואָרום ר׳ חייא איז צו אַ גרויסען נסיון געקומען: וועט ער הנניא׳ן נישט התונה מאַכען, וועט ער געהן קעגען דער השגחה פרטית, און חנניא וועט זיך קיינמאָל נישט דערמאַנען דאָס לערנען... יאָ התונה מאַכען? טייט ער אידם מיט די אייגענע הענד! און ווי קאָן ער נעהמען אַ בת־ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכען אַכט טאָג נאָך דער התונה פאַר אַיין אלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימעל אַריין; דער הימעל שווייגט. נאָר דאָס האַרץ אין ר׳ חייא׳ן הייבט אָן שטאַרק צו קלאַפען און צו צאַפלען; און ער הערט בחוש אַ קול פון האַרץ אַרויס:

— חייא, זיי מקריב דיין טאָכטער, דיין בת יחידה מרים... אברהם אבינו וואָלט דיך נישט מישב געווען...

נישט אַזוי לייכט איז אָבער מקריב צו זיין איין איינציגע טאָכטער. דערמאָנט ער זיך, אַז שרה די צדקת האָט איהם צוגעזאָגט צו קומען צו חלום, אַרויסצופיהרען פון ספקות. הויבט ער אויף צום הימעל די אויגען און איז מתפלל וועגען דעם...

און אַזוי ווי ער איז מתפלל, וויקעלט זיך אָב דער וואָלקען פון הימעל, און עס בעוויזען זיך מיליאָנען שטערנדלעך מיט אַמאָל, און זיי ווינקען צו איהם מיט חסד, מיט בטחון, מיט אַ גוטען צוזאָג!

ר' חייא'ס תפלה איז אויסגעהערט געוואָרען. איין מאָל פאַרנאַכט, נאָך אַ תענית, זיצט אַזוי ר' חייא אויף דער שטוהל, קומט אויף איהם אַ חולשות הלב, פערמאַכען זיך איהם די אויגען, און ער דרימעלט איין, און באותו הרגע בעוויזט זיך איהם שרה די צדקת. זעהען זעהט זי אוים פונקט ווי בשעת פטירה, און קוקט אויף איהם מיט די זעלבע חן־וחסד־שטראַה־לענדיגע אויגען, און זי לעגט איהם מיט גרוים ליעבשאַפט די רעכטע האַנד אויפ'ן אַקסעל, און זאָגט איהם:

— זאָרג נישט, חייא, אונזער טאָכטער'ס מזל שיינט ווי די זון, פערלאָז דיך אויף איהר...

וויל ער זי איבערפרעגען, ווערט די צדקת פערשוואונדען. און עמיץ, פיהלט ער, וועקט איהם... עפענט ער די אויגען אויף, דערזעהט ער, אַז מרים'ל, זיין איינציגע טאָכטער, שטעהט פאַר איהם, און לעגט איהר רעכטע האַנד אויף דעם אייגענעם אַקסעל, וואו איהר מוטער די צדקת האָט איהר האַנד געהאַלטען, און זי זאָגט איהם:

— טאַטעשי, זיי מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאַנג אונטערגעגאַנגען, די לבנה איז שוין אַרויפגעשוואומען אויפ'ן הימעל און די שטערנדלעך האָבען זיך צופלאַקערט, — שוין צייט, זאָלסט עפעס טועם זיין, טאַטעשי...

זעהט ר' חייא, אַז עס איז אַ המשך פון חלום; נעמט ער זי אָן מיט ליעבשאַפט ביי דער האַנד, און דריקט זי צו צום האַרץ, און זאָגט איהר:

— טאָכטערשי, איך וועל נישט טועם זיין, ביז איך וועל דיך נישט פרעגען, און דו וועסט מיר נישט ענטפערען דעם אמת.

זעהט ר' חייא, ווי זי רייטעלט זיך, זאָגט ער ווייטער:

— טאָכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות, ענטפלעקט אַ בתולה איהר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביזטו דאָך אָבער,

טאָכטערשי, אַ יתומה, בין איך דיר,—ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט,—אי אַ פאָטער אי אַ מוטער, מוזט דו מיר דעם גאַנצען אמת זאָגען. גאָר נישט איבערלאָזען אין הארץ...

בעהאַלט מרימ'ל איהר פנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטילערהייד:

— פרעג, טאַטעשי.

זאָגט ער איהר: זעה, טאָכטער מיינע! יאָהרען ציהען, איך בין שוין נישט יונג... די באָרד מיינע איז ווייס ווי דער שניי אויפ'ן באַרג חרמון— און וואָס וועט זיין, טאָכטער, אַז מען וועט מיך רופען צום בית־דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער,—אויף וועמעס בעראָט וועל איך דיך איבערלאָזען?

— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וויל שטענדיק טהון דיין רצון...

פרעגט ער זי:

— מרימ'ל, ווילסט זיין מעהר צדקת, ווי רבקה?

שמייכעלט מרימ'ל: געיין.

— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען רעדן רבקה'ן אַ שדוך מיט יצחק'ן, שטעהט: „ושאלו את פי הנערה", האָט מען רבקה'ן געפרעגט, צי זי וויל געהן מיט דעם מענש מיט אליעזר'ן, הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן,—איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אַז דו ווייסט, וועל איך דיר ענטפערן.

פרעגט ער זי כהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרימ'ל. וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטען געפעלען פאַר אַ מאַן?

— חנניא!—ענטפערט מרימ'ל שטיל, אַזוי שטיל, אַז גאָר אַ פאָטער'ס אויער האָט געקאָנט אויפחאַפּן דעם נאָמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומים און פרעגט:

— און מיט וואָס געפעלט ער עס דיר, טאָכטער? האָסט גערעדט מיט איהם?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואָלט מיר דען געענטפערט?

שמייכעלט ר' חייא און פרעגט:

— וואָס דען, קינד? אדרבא, דערצעהל.

און אַז ער זעהט, אַז עס איז איהר נישט לייכט צו רעדען, זאָגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בככוד אָב!

דערצעהלט זי איהם, אַז באַלד אין דער ערשטער רגע איז ער איהר געפעלען. ערשטענס — דאָס קול; עס גיסט זיך אין איהר האַרץ אַריין, ווי כשר'ער בוים־אייל! צווייטענס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' הייא?

— אַ ודאי איז אַ גבורה, אַז אַ בחור גערהט אַרום אין ליינוואַנטענע קליידער צווישען ליטישע חברים און שעמט זיך נישט, און האָט קיין מורא נישט....

— און שוין? וואונדערט זיך ר' הייא.

— און פאַר זיין גוט האַרץ, וואָס קוקט איהם, ווען ער הייבט די ברעמען אויף, פון די אויגען אַרויס. און זיין טרויער.... עס האַפט אָן ביים האַרץ...

— קינד, ער קומט אָב... אַ זינד ליגט איהם אויף דער נשמה!

— גאָט מוז איהם מוחל זיין! — רייסט זיך איהר אַרויס פון מויל מיט בטחון — איך געה אַמאָל פאַרביי דער סוכה, וואו ער זיצט פאַר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאַטעשי, איז אַ מעגליכע זאַך, מען זאָל אַזעלכע האַרציגע תפלות נישט הערען?

גאָט איז אַ בעל רחמים, טאָכטער!

— איך ווייס נישט זיין זינד... נאָר זיין תשובה איז גרויס! עס ליעגט אויף זיין פנים אַזוי פיעל חרטה, אַזוי פיעל האַרץ־וועהטאָג... טיילמאָל — אַזאַ מרה־שחורה! מען מוז אויף איהם רחמנות האָבען!...

— האָסטו נאָר רחמנות, טאָכטער?

— דאָס איז געווען דער אָנהויב, טאַטעשי... איך זאָל זיין — האָב איך אַמאָל געטראַכט — אויף דיין אָרט, טאַטעשי, וואָלט איך פאַר איהם שטענדיג מתפלל געווען... דערנאָך האָב איך אַזאַ געדאַנק געהאַט: איך זאָל זיין אַ ברודער זיינער, וואָלט איך מיך פאַר איהם מוסר נפש געווען... און פלוצלונג, טאַטעשי, — דו הייסט דאָך מיך זאָגען דעם אמת — האָט מיר אַ שטראָם הייס בלוט צוגעשלאָגען צום האַרץ... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז באמת מוסר נפש זיין קאָן זיך נאָר אַ ווייב! אַז דו ביזט אויף מיר גוזר, דערצעהל איך דיר!....

— און איינמאָל, טאַטעשי, האָב איך וועגען דעם אַ חלום געהאַט.

עס איז געווען ל"ג בעומר. דו ביזט מיט דיינע תלמידים שפּאַצירען געפאָהרען אויף דער שיף איבער'ן ים... חנניא אויך; דו האָסט איהם געהייסען... און געזעהן האָב איך דורכ'ן פענסטער, ווי טרויעריג ער איז עפּעס

אויף דער שיף...

און איך בין איינע אַליין געבליבען... עס איז מיר אומעטיג געוואָרען איינע אַליין אין הויז און אַזוי טרויעריג... בין איך אַראָבגעגאַנגען אין גאָרטען אַריין. אין גאָרטען איז אויך געווען שטיל — קיין פויגעל האָט נישט געזונגען... עס האָט קיין וואָרם אין קיין בוים נישט געקלאַפּט.... און איך בין וואונדערליך טרויעריג און מיעד געוואָרען... געה איך צו די בלומען... שטעהען זיי אַלע פערהלש'ט און געבויגען; עס איז אַ הייסער טאָג געווען... לעג איך מיך אויף אַ בייט ביי די ווייסע ליליען, מיט די הענד אונטער'ן קאָפּ, און קוק אַזוי אין הימעל אַריין... און ווער אַזוי איינגעדרימעלט, חלומ'ט זיך מיר אַ חלום:

עס פליהט אונטער'ן הימעל אַ טויב... אַ ווייסע, שטילע, טרויעריגע טויב. און אונטער איהר, — די טויב זעהט עס נישט, — פליהט נאָך אַ שוואַרצער פויגעל, מיט איין אויסגעשטרעקטען שאַרפען שנאָבעל און וויל שטעכען די טויב.... קריג איך אויף דער טויב אַ ווילד רחמנות און הייב אָן רופען, שרייען. די טויב הערט מיך נישט, שווימט ווייטער אין דער לופט, נאָר דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך און ווערט פעשוואונדען אויף אַ ווילע... ער קומט אָבער צוריק, פליהט האַסטיגער, הויבט אָן הער־יאָגען די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך אַ שטאַרקער, נאָך אַ ברע־נענדיגע רחמנות; שריי איך נאָך העכער. דער שוואַרצער פויגעל דער־שרעקט זיך נאָך אַמאָל, רוקט זיך אַ ביסעל אונטערווייל'עכטס צוריק... און פליהט נאָך אַמאָל צו.... שריי איך נאָך האַרצרייסענדיגער.... און אַזוי עטליכע מאָל, ביז די טויב האָט מיך אויך דערהערט, און לאָזט זיך אַראָב צו מיר און מאַכט צו מיר טרויעריג:

— וואָס שרייסט דו, קינד!

ענטפער איך:

— איך יאָג אָב פון דיר דעם שוואַרצען פויגעל, וואָס דו זעהסט נישט, און וואָס וויל דיך טייטען!

ענטפערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— נישט ער וויל, ער מוז מיך טייטען... איך בין אַ הייב מיתה... און ער וועט מיך טייטען, אויב עמיץ וועט זיך נישט פאַר מיר מוסר נפש זיין! דאָס אָבער — זאָגט זי טרויעריג — וועט קיינער נישט טהון!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב. — איך וועל עס טהון!

— און וועסט קיין חרטה נישט האָבען?

— ניין! — און איך שווער איהר צו, אַז ניין...

ניקט זיך צו מיר, די טויב, מיט ליעבשאַפט, שטעהט אַ ווײַלע און פליעט אַוועק. און אַז איך האָב מיך אויפגעהאַפּט, האָב איך פאַר־שטאַנען, וואָס עס באַטײַט...

— די טויב איז ער — חנניא... און מוסר־נפש זיין, טאַטעשי, קאָן זיך נאָר אַ ווײַב... און געשוואָרען האָב איך!

ווערט ר' חייא זעהר טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אַז דעם חנניא איז קיין אורך ימים נישם באַ־שערט? עס דאַרף נאָר פון זײַנע לענדען אַרויסקומען אַ גאון, אָבער ער מוז אַוועקגעהן יונגערהייד פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיעל עס איז איהם יאָהרען בעשערט, אַזוי פיל גוטע זאָל ער האָבן...

טרויעריג לײַכטען אויף ר' חייא'ס אויגען, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז איהם נאָר בעשערט אַרויסצוגעבען פון זיך אַ גאון־עולם... אַ גרויסען, גאָר אַ גרויסען—זיין לעבען אָבער איז אין הימעל געדעכענט נישט אויף יאָהרען, נאָר פון דער חופה אָן,—אויף טעג—

— זאָל זיין טעג! אָבער גוטע טעג זאָל ער האָבן!

— און דו ווילסט אַ יונגע אלמנה בלײַבען?

— אָבער אַ געבענשטע פון גאָט!

בלײַבט ר' חייא זיצען, נישט פערשטעהענדיג די גבורה פון יונגען קינד.

„אַ הימעל־זאַך", טראַכט ער.

און זי לעגט איהם נאָך אַמאָל די האַנד אויפן אַקסל און מיט אויפגעהויבענע אויגען, און מיט אַ קול פון אַ נביאה זאָגט זי:

— איך האָף אָבער, אַז דער גזר דין, וואָס העגנט איבער איהם, וועט בטל ווערען! — איך וועל פאַר איהם מײַן לעבען אַוועקגעבען.

— ווי אַזוי, טאָכטערשי?...

— איך אַליין ווייס נישט, ווײַל איך ווייס דאָך נאָך נישט, פאַר וואָס פאַר אַ זינד ער דאַרף אָבקומען. שפּעטער, וועט ער מיר שוין זאָגען.

אין ר' חייא'ס שווערען האַרץ בלײַבט שוין קיין ספק נישט, אַז עס איז אַ זיווג פון גאָט... „און גאָט — טראַכט ער — פּרובט מיך, נאָר איך וועל דעם נסיון בײַשטעהן", און הויך זאָגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלען מיר מאָרגען שרייבען תנאים.

מרים בייגט זיך איבער'ן פאָטער'ס האַנד, און אַז זי האָט זיך צוריק אויפגעהויבען, האָט זי ר' חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיט אַמאָל אַזוי גליקליך געוואָרען... שטראַהלענדיג איז זי מיט אַמאָל געוואָרען.

— האָסט גאָר קיין פחד נישט, מרים!

— ניין איך פערלאָז מיך אינגאַנצען אויף גאָט!

און איהר קול האָט געקלונגען אַזוי קלאָר און אַזוי ריין, ווי קריסטאָל...

ר' חייא'ס האַרץ איז אָבער דאָך נישט אַזוי רוהיג... און אַז די טאָכטער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער געשריבען בריעף צו'ם ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאַר זיי אויס זיין פערביטערט האַרץ:

„מאָרגען — שרייבט ער — וועלען זיין ביי מיין טאָכטער, מרים שתחיי, תנאים... טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה איהר אַרויף אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ, און טיילמאָל— אַז איך פיהר מיין איינציג ווייס שעפעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה....

„געגען גאָט וויל איך אָבער נישט געהן — שרייבט ער; — מגביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף אַ חדש....״

„איבער דער צייט וואַרט איך פון אייך אַיין עצה, אַ ראָטה — און זייט פאַר מיר מתפלל, און פאַר מיין טאָכטער, און פאַר'ן בעל תשובה חנניא...״

אַיין עומר בדבורו איז ר' חייא געווען.

דעם צווייטען טאָג האָט מען תנאים געשריבען. דער עולם האָט געגאַפט. די בחורים פון דער ישיבה זענען אויסער זיך: דעם עם הארץ זאָל אַזוינס קומען! פאַר דרך ארץ אָבער שווייגט מען.

און דער חודש געהט פאָרביי... קיין תשובה פון ראש ישיבה פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האָט ר' חייא נישט בעקומען; נעמט ער עס אָן פאַר אַ שלעכטען סימן, רופט ער איין טאָג פון דער חופה אַריין די טאָכטער, און זאָגט איהר:

— זיי וויסען, מרים, אַז אויף חיין חתן חנניא איז נגזר געוואָרען אַוועקצוגעהן פון דער וועלט דעם אַכטען טאָג נאָך דער חופה....

און ער דערצעהלט איהר, וואָס ער האָט געהערט פון דער שלאַנג, און אַז ער האָט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאָגט איהר,

אַז אויב זי איז נישט פעסט אין דער דעה, קען זי נאָך הרטה קריגען.
ענטפערט איהם מרימ'ל:

— איך בין פעסט, און מיין האַרץ איז פעסט, און אַז איך ווייס דעם הר דין, ווייס איך שוין, ווי אַזוי איך וועל איהם מבטל זיין!

— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? קען זיך ניט אויס־וואונדערן ר' חייא...

און מרימ'ל זאָגט:

— אין כח פון מיין אמונה... און זיין זכות, דיר, טאַטעשי, צו לאַנגע יאָהר, פון מיין מאַמען דער צדקת, עליה השלום! און אין דיין זכות, טאַטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצות און מעשים־טובים— —

בלייבט צו שטעלען אַ חופה...

און עס איז אַ חתן־מאָל, זיצט דער חתן אין זיינע מלבושים, און רעדט נישט אַ וואָרט...

ר' חייא האַלט פאַר איהם אַ דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאַמען...

פיהרט מען דעם חתן צו קבלת־פנים, זיצט די כלה אין ליינוואַנטענע קליידער, אַפנים, שלא לבייש את החתן, און מיט אַ פּראָסטען טוך איבער'ן קאָפּ...

און אַז מען הייבט אויף דאָס טוך, שיינט אויף אַ פנים, ווי אַ זון, אויגען קלאָרע, גלויבענדיגע, שטיל, נאָר טיעף גליקליכע!

לויפט זיך גאַנץ צפת צוזאַמען צו דער חופה — שטעהט דער חתן אונטער דער חופה אין ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ האַנפענעם שטריק אויף די לענדען, און מיט אַ וואַלד־שטעקען אין דער האַנד...

און מען פיהרט אַרום איהם די כלה אין וואָכעדיגע קליידער, שלא לבייש את החתן... און ר' חייא שטעהט און שעפּט נחת און וויינט.

און אַז ער וויל פאָרזאָגען דעם חתן „הרי את" — פרעגט ער:

— וואָס טייטש?

און ר' חייא געהט צו און פערטייטשט איהם וואָרט ביי וואָרט...

און אַזוי, פערטייטשט ער איהם די ברכות און די כתובה...

גאַסט מען.

נאָר אַז ר' חייא טהוט אַזוי, מן הסתם ווייסט ער, וואָס ער טהוט...

נאָך מעהר געגאַפט האָט מען איבער דעם, וואָס דער חתן האָט קיין וואָרט תורה נישט געזאָגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האָט דעריבער

נישט אויסגערופען קיין דרשה-געשאַנק, אפילו נישט פון כלה'ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער-צייט — זענען אין גאָרטען געווען... אויף דער מיטעלער ברייטער אַלעע זענען געשטאַנען טישען פאַר זכרים בעזונדער, און פאַר ווייבער בעזונדער, און די כלה איז געזעסען, ווי אַיין אָרימע כלה צווישען רייכע געסט; און דער חתן איז געזעסען ווי אַ שטומער צווישען אַלע למדנים און רבנים, וואָס האָבען גע'דרש'ענט און גערעדט תורה, און איבער אַלע — ר' חייא...

און ר' חייא, צי ער אַליין האָט געזאָגט, צי אַנדערע, איז אַלץ געזעסען אומרוהיג, און האָט עפּעס געזוכט אַרום און אַרום מיט די אויגען אויף דער ערד. צי האָט ער נישט חרטה אויפ'ן שידוך? חס ושלום! ער זוכט נאָר מיט די אויגען די פרעמדע שלאַנג, און זעהט, ווי דער „עכנאי" דרעהט זיך אַרום שטילערהייד צווישען די געסט, פון קיינעם נישט געזעהן, און לאָזט קיין אויג נישט אַראָב פון זיין קרבן — פון חתן חנניא...

און אין אָבענד, נאָך די לעצטע שבע ברכות, האָט ר' חייא צוגערופען די טאָכטער און האָט איהר געזאָגט מיט אַ משונה'דיג קול:

— טאָכטער, מאָרגען איז דער יום הדין. שטאַרק זיך!

— איך בין שטאַרק! — ענטפערט דאָס יונגע ווייבעל, — איך בין געבענשט פון גאָט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל איהם אויסלייזען פון טויט...

— זאָל דיר גאָט העלפען! ווינשט איהר ר' חייא מיט הייסע טרעהרען.

— נאָר געדענק, — זאָגט זי, — טאַטעשי, אַז מאָרגען דאַרף פריהער זיין דער נס! — דער שטעקען דאַרף בליהען, זיין נשמה אויך! ער דאַרף זאָגען פאַר דיר אַ חלוק! קום צו אונז, טאַטעשי, גאַנץ פריה. פערשלאָף נישט!

טראַכט ער: צי וועל איך דען שלאָפען? און הויך זאָגט ער איהר צו.

און צו מאָרגענס, אַז ר' חייא איז געקומען צום פאָר-פאָלק, איז שוין מרים געווען אָנגעטהון. נאָר חנניא איז נאָך געלעגען אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער, — זאָגט ער, — איך פיהל מיך נישט בקו הבריאה... — און ער פערמאַכט צוריק די אויגען.

קוקט ר' חייא אויפ'ן ווייסען שטעקען, וואָס שטעהט חנניא'ן צוקאָפּענס, גלויבט ער זיינע אויגען נישט — דער שטעקען בעדעקט זיך מיט אַ גרינער הויט, די הויט — ווערט אָנגעדראָלען מיט אָדערלעך, בעדעקט זיך מיט קנאָספען און הייבט אָן בליהען... וויל ער זיך אויפהייבען און

נעהנטער זיך צוקוקען צום נס. דערזעהט ער אָבער, ווי חנניא׳ס פּנים פערענדערט זיך, רייטעלט זיך, און ער עפענט אויף אַ פּאָר שטילע, קלאָרע, געבענשטע אויגען, אָהן אַ צייכען פון אַ קללה.— קוקט ער און גאַפט, זוכט ער מיט די אויגען די טאָכטער, צי זי זעהט, איז אָבער מרימ׳ל שוין נעלם געוואָרען. און דערווייל עפענט חנניא די לעפּצען און הייבט אָן דרש׳ענען, און ר׳ חייא הערט און פערגעסט אָן אַלעם: אָן נס פון שטעקען, אָן דער טאָכטער, אָן „עכנאי״— דעם שליח פון מלאך המות; פּערל שיטען זיך חנניא׳ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפענט פאַר ר׳ חייא׳ן די טויערן פון אַ נייעם עולם התורה — אַ וואונדערליכער גאָרטען — אַ גן־עדן מיט׳ן עץ הדעת, מיט׳ן עץ החיים, און אַלערליי אַנדערע פּירות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים בעשיינט אַלץ און בעשיט מיט ריין גינגאָלד, און אַלע ביימער בליהען, און מחנות פייגעל זינגען צווישען די בלעטער און פּירות אויף די צווייגען— און עס בליהט, און שפּראָצט, און זינגט, און שפּילט... חנניא רעדט, און ר׳ חייא׳ן דאַכט זיך, אַז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי חלומ׳ט ער נישט? ווייט און ברייט עפענט ער די אויגען — די אויערן זאַפּען־אַיין וואונדערליכע קולות. און מיט׳ן אָפענעם מויל שלינגט חנניא די ווערטער פון די ליפּען אַראָב, און אַ היילינער, שטילער נחת צעגעהט זיך איהם אין אַלע גלייעדער.

נאָר דעם תענוג פון ר׳ חייא׳ן קענען מיר נישט בעשרייבען, בפרט נאָך— אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס חנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין חנניא׳ס ספר, וואָס ר׳ חייא האָט אַרויסגעגעבען מיט׳ן גאָלדענעם שניט. ווילען מיר דעריבער פערלאָזען די גאונים, און זעהן, וואָס די צדקת מרימ׳ל טהוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזעהן, ווי דער שטעקען הייבט אָן בליהען, און דער פאָטער, ר׳ חייא, איז פערקוקט אויפ׳ן שטעקען, האָט זי געהאַפּט דעם מאַנ׳ס ליינוואַנטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט געהט זי אַרויס פון הדר, דער דיו[...]ן זאַפּט אין זיך אַיין איהרע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע הדרים ביז צום לעצטען הדר, פאַר דער פאָדער־שטוב... קיין שום בן־אדם טרעפט זי נישט איבער׳ן וועג. זי האָט נאָך נעכטען אָנגעזאָגט, עס זאָל זיך דאָ קיינער נישט בעווייזען, ביז זי וועט רופען. און אַז זי קוקט זיך אום און זעהט, אַז זי איז אַליין, וואַרפט זי פון זיך אַראָב איהרע קליידער, „גאָט!— שעפּטשען איהרע ליפען— עס איז פקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת־גבר״...— און האַפּט אויף זיך

דעם מאַנ׳ס לײנװאַנטענע מלבושים, און לױפט צו און עפענט די טהיר, און זעצט זיך אויף דער שװעל פון פאַדער־שטוב אין גאָרטען אַרײן. אַזױ זיצט זי אַ װײלע שטיל און קוקט אויף די אַלעע, װאָס ציהט זיך פון דער הױז־טהיר, װײט, װײט און װערט פערלױרען צװישען די אַלעאַנדער־בײמער...

און איהרע ליפען שעפּטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאָל אָננעהמען איהר קרבן; און אַז זי דערזעהט, װי דער „עכנאי״ װיקעלט זיך אָב פון אַלעאַנדער־בױם און לאָזט זיך איבער׳ן װעג, נעהמט זי געשװינד און פערשטעלט זיך דאָס פּנים מיט די הענד, זעהט זי אױס כּהויה װי דער מאַן חנניא. און לאָזען לאָזט זי נאָר איבער אַ דין שפּעלטעל צװישען די פינגער, און קוקט, װי די שלאַנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי״ רוקט זיך פּאַמעליך, בנעימות, נאָר זיכער. ער װײסט, אַז דער קרבן װעט איהם נישט ענטרינען!— און אַז ער דערזעהט חנניא׳ן (אַזױ מײנט ער), װי ער זעצט זיך רוהיג אויף דער שװעל, דאָס פּנים פערשטעלט, טראַכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאָס האַר׳ץ זאָגט איהם שלעכטע נביאות. און ער איז מתפּלל, אָדער ער זאָגט ודױ... שטעקט ער דאָס גיפט־גע־פּעלע פון מױל אַרױס און האַלט עס גרײט, דאָס כּלי זין! און מרים׳ל זעהט עס. און זעהט, װי דער „עכנאי״ הײבט זיך אָן שטאַרקער צו רוקען; די תּאוה פון אַ שלאַנג צו בײסען, האָט זיך אין איהם דערװעקט; און זי הערט שױן דאָס רײבען מיט׳ן בױך איבער׳ן זאַמד, און זײן סאַפּען... און אַז ער קומט נאָהענט, און זײנע הױט־פלעקען זעהן זיך שױן קלאָר, פערמאַכט מרים׳ל דאָס דינע שפּעלטעל פון צװישען די פינגער, און בעט אין שטילען האַר׳ץ אָהן אָטהעם:— „רבונו של עולם, נעהם אָן מײן קרבן״... און הײבט אָן ודױ זאָגען... שטיל, אָהן אָטהעם, אָהן אַ ציטער מיט די ליפּען... נאָר אײדער זי ענדיגט ודױ, דערפיהלט זי דעם ביס... און פאַלט אַרונטער אויף דער שװעל און רופט:

— רבונו של עולם, זײ מיר מוחל פאַר׳ן גאון, װאָס דו האָסט מיך געװאָלט געבען!... זאָל לעבען חנניא אויף זײן אָרט! און הײבט אָן גוסס׳ען, און די נשמה שײדט זיך אָב מיט גרױס יסורים פון יונגען גוף.

איז אָבער גאָט— דער גאָט פון משפּט!

און אַז די נשמה מרים׳ל׳ס איז אַרױף אױפ׳ן הימעל, האָט מען געװאַרט אויף איהר, דאָס הײסט: אויף חנניא׳ס נשמה... צדיקים זענען פון גן־עדן אַרױס!

און אַז מען פירט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פרעג, — אַבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסען ווייסט מען דאָך:

— עסקת באמונה?

ענטפערט מרימ׳ל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדעלט — —

— האָסטו געלערנט תורה?

צושמייכעלט, זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסען, יודישע טעכטער זאָלען לערנען דיין תורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביסטו? ווער ביסטו?

זאָגט זי: מרים בת שרה וחייא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגעהט מען, אַז זי האָט זיך עם פאַר איהר מאַן מוסר נפש געווען! אַז „עכנאי" האָט זיך געלאָזט נאַרען, שרייט מען צו דער נשמה:

— געה, לויף געשווינד צוריק אַראָב, געה צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען ריהרט איהם פון אָרט!

וויל זי נישט, מרימ׳ל! צוויי מאָל ליידען יסורי מות — זאָגט זי — איז קיינער נישט מחויב... נייערט, — שטעלט זי אַ תנאי — אַז מען וועט אָנגעהמען איהר טויט פאַר חנניא׳ס טויט! ער זאָל לעבען!

ווערט אַ געשריי אין פמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים! — מען האָט מורא צו פערשפעטיגען!... און מרימ׳ל׳ס נשמה קומט תוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הייבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פון וואונד, כלא היה, און זי לויפט אַריין מיט פרייד צו די צדיקים מיט גרוים שמחה און דערצעהלט זיי, וואָס מיט איהר האָט זיך געטראָפען. און באותו הרגע זענען אָנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריעף, איינער פון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פון נשיא פון בבל, און איןביידע בריעף איז מעהר נישט געשטאַנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

וועגען דעם גאון וואָס איז אַרויסגעקומען פון דעם זיווג, און וועגען נחת, וואָס ר׳ חייא האָט נאָך פון איהם דערלעבט, וועלען מיר, אם ירצה

השם, דערצעהלען איין אנדערס מאָל.

מיר וועלען נאָר צוגעבען, אז „עכנאי׳ן״, וואָס האָט זיך געלאָזט גאַרען, האָט מען פון דעמאָלט אָן אָבגעשאַפט, און מען זעהט איהם ניִשט...

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך

ערשטער טייל

ערשטעס קאפיטעל.

דער פאלאץ. — דער מלך מיט דער בת־מלכה. — דעם ילד'ס עגמת נפש.

וויט, ווייט, אונטער די הרי חשך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פארהאן א מדינה מיט'ן נאמען „וואונדער־לאנד", וואו די רויטע יודען וואהנען. און אין דער מדינה „וואונדער־לאנד", אין דער שטאדט, וואו דער מלך וואהנט, אין „גלויבשטיין", דער רעזידענץ, איז געשטאנען אמאל א הויכער, ווייסער, מארמארנער פאלאץ. און שען איז געוועזן דער ווייסער, מארמארנער פאלאץ, וואס ער איז געוועזן אין א רייכען גרינעם גארטען, ווי אין א גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאלדענע זיילען און טויזענדער בריליאנטענע שויבען.

און צופיסענס פון דעם ווייסען, מארמארנעם פאלאץ האט שטיל גערוישט, און ווי פער'חלומט געלאסען א קלאר קריסטאלען טייכעל; און פון ביידע זייטען איז דאס טייכעל געוועזן ארומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צווייגען, די איידעלסטע געוויקסען. און אין דעם קריסטאלענעם, קלארען טייכעל האבען ארומגעבליצט, ארומגעטאנצט טויזענ־

דער גאָלדענע פישלעך, און פון אויבען, איבער דעם בלאָהען וואַסער־שפּיגעל, האָבען זיך געטריבען און מיט טויזענד חן זענען אַרומגעשוואומען שוואַנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאַנגע, ווייסע העלזער און לאַנגע, פּעשפּיצטע, געלע שנאָבלען...

עס האָט פערנומען די אויגען!

אַם שענסטען האָט עס אויסגעזעהן ביינאַכט, ווען די לבנה האָט געשיינט... דער מאַרמאָרנער פּאַלאַץ האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין טייך צוזאַמען מיט דער לבנה און די שטערען... די בליצענדיגע גאָלדענע פישלעך האָבען לוסטיג געהיפּט און געטאַנצט און זענען אַריבערגעשפּרונגען פון איין גאָלדענער זייל צו דער צווייטער, פון איין ברילליאַנטענער שויב צו דער צווייטער, און די שניי־ווייסע שוואַנען זענען ערנסט און לאַנגזאַם אַריבערגעשוואומען פון איין זילבערנעם שטיק נעפּעל צו'ם צווייטען, פון איין גאָלדען שטערנדל צום צווייטען... און פערציטערט, ווי פון גרויס ליעבשאַפט, האָבען זיך אַרום דעם אַלעם געפלאָכטען די פיינסטע, וואונדערליכסטע שאָטען פון די בלומען און געוויקסען, וואָס האָבען געבליהט אויף ביידע זייטען פון טייכעל... און אַז עס האָט זיך נאָך דערביי געלאָזט הערען דער שפּיעל־פויגעל פון צווישען די צווייגען, וואָס האָבען זיך געבויגען אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע פירות, האָט מען ווירקליך געמיינט, אַז עס איז קיין גאָרטען נישטאָ, קיין פּאַלאַץ נישט דאָ,— אַז עס איז איינגאַנצען אַ חלום, אַ פערכּשופ'טער חלום...

און דאָך איז עס קיין חלום נישט געוועזען.

— — — — — — — — — —

געקעניגט האָט דעמאָלט ביי די רויטע יודלעך, אין דער מדינה „וואונדערלאַנד", שלמה דער זיבען־און־צוואַנציגסטער, אונזער שלמה המלך'ס אור־אור־איינקעל; און ער האָט עס געוואָהנט אין דעם פּאַלאַץ, ער מיט זיין איינציגער טאָכטער,— די בת־מלכּה— שולמית.

שוין פינפצעהן יאָהר איז דער מלך איין אלמן געווען, ער האָט אָבער נישט התונה געהאַט, ווייל ער האָט זיין „אויג אין קאָפּ", זיין צווייטער נשמה— דער בת־מלכּה קיין שטיעפמוטער נישט געוואָלט געבען.

און די בת־מלכּה איז די גרויסע ליעבשאַפט ווערט געוועזען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פון איהר פאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געלייטזעליגט מיט אַ שענקייט, וואָס האָט אַלע אויגען פערבלענדט.

און ווייל די בת-מלכּה איז נישט עהנליך געוועזען נישט צום פֿאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכּה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער, האָט זיך, זייענדיג אויף דער צייט, אין אַ מלאך פון הימעל פערקוקט...

אין גאַנץ „וואונדער-לאַנד״ האָט איהר שענקייט געשמ׳ט, נאָר ליעב האָט מען זי געהאַט פאַר איהר גוטסקייט, פאַר איהר גוט האַרץ, פאַר איהר גוט אויג און האַרציגע פרומקייט.

טאָג-טעגליך פלעגען זיך פאַר׳ן וויסען פּאַלאַץ פערזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבען געברויכט הילף, און די בת-מלכּה פלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איהר חבר׳טאָרין דבורה׳לע, יואָב׳ס, דעם משנה למלך׳ס טאָכטער, די האָבען אַלע אויזגעהערט, בעשענקט און בעגאַבט, געהאָלפען און געהיילט...

כּדי די בת-מלכּה זאָל נישט דאַרפען יעדעס מאָל געלד בעטען, האָט איהר דער פאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכען,— און האָט איהר איבער-געגעבען— אַ צווייטען גאָלדענעם שליסעל צו זיינע אוצרות; און ביי׳ם אוצר האָט ער נאָך געשטעלט איין אויסגעלערנטען פּאַפּוגיי, וואָס פלעגט, דער-זעהענדיג די בת-מלכּה, אויסרופען:

—„נעם, מלאכ׳ל, נעם! נעם מיט פולע הענד, און גיב פון פולען האַרץ!״

און דעם מלך׳ס אוצרות זענען דערפון נישט קלענער געוואָרען; פערקעהרט, עס איז אין זיי די ברכה אַריין. וואָס מעהר דער מלך מיט דער בת-מלכּה האָבען פערטיילט, אַלץ פולער זענען געוואָרען די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבען אָנגעשלאָגען מיט זייער צדקה!

און ביי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיעבען-און-צוואָנציגסטער, נישט גליקליך געוועזען.

אונטער דער זיידענער חופּה, אויפ׳ן גאָלדענעם בעט, פלעגט דער מלך איבערוואַכען גאַנצע נעכט, נישט צושליסען קיין אויג, און הערען די טריט פון די סאָלדאַטען, וואָס זענען געגאַנגען אויף און אָב פאַר׳ן פּאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וואונדער-לאַנד איז נאָך דאָס געוויסען פון אַ מענש ביי דער גאַנ-צער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפען; ביי שלמה דעם זיעבען-און-צוואָנציגסטען איז אָבער דער פאַל נישט געוועזען... און די סבה, פאַרוואָס ער שלאָפט נישט, וועלען מיר געוואָהר ווערען אין צווייטען קאַפּיטעל.

צווייטעס קאַפּיטעל.

דער קוקו. — די כּשוף־מאַכערין און דער בת־מלכּה׳ס שבועה.

איינמאל, ל״ג בעומר, איז די בת־מלכּה מיט איהר חבר׳טאָרין דבורה, געגאַנגען אין נאָהנטען וואַלד אַריין שפּאַצירען...

אַז די פייגעלעך אין וואַלד האָבען זיי דערזעהן, האָבען זיי אָנגע־הויבען פרייער און פרעהליכער צו זינגען. די פייגעלעך האָבען נישט גע־וואוסט, אַז איינע פון די קינדער איז אַ בת־מלכּה און די צווייטע איז דעם משנה למלך׳ס טאָכטער, זיי האָבען נאָר געוואוסט, אַז דאָס זענען די האַרציגע קינדער, די גאָלדענע קינדער, וואָס שיטען זיי עסענוואַרג, ווען די בעווייזען זיך נאָר פאַר׳ן פּאַלאַץ.

און דאָס זענען די קינדער, וואָס שפּייזען זיי אַ גאַנץ יאָהר מיט קעניגליך וויסברויט, שבת־ חלה מיט זאַפרען און שבת־שירה— מיט׳ן פיינסטען האָניג־לעקעך...

און לכּבוד די האַרציגע מיידעלעך איז געוואָרען אַ זעלטענער קאָנ־צערט.

— קנאַק, כּרידער, קנאַק!— האָט גערופען פון איין צווייג צו דער צווייטער,— לכּבוד די גאָלדענע מיידעלעך, לכּבוד די האַרציגע מיידעלעך!

די בלומען, וואָס בעהאַלטען זיך תּמיד צווישען הויכען גראָז, אין שאָטען, אונטער די ביימער, וואָס ציטערען שטאַרק פאַר יעדע לעדיגע האַנד און פאַר יעדען שווערען טריט, די בלימלעך האָבען עס דערהערט און האָבען אַזוי געטראַכט:

„אַז פייגעלעך לויבען, איז אַוודאי אמת! פייגעלעך ווייסען פון קיין חניפה נישט! דאַרף מען פאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבען!‟

און די בלימלעך האָבען אַרויסגעשטעקט די פיינע קעפּלעך פונ׳ם טיעפען גרינעם גראָז; און זיי האָבען פריי און לוסטיג געאָטהעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט די פיינסטע בשמים!

און די הירשען און די סאַרנעס, וואָס בעהאַלטען זיך שוין צווישען די פערפלאָכטענע צווייגען, ווען זיי דערהערען נאָר אַ שאָרך, האָבען זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַרציגע אויגען, ווי נאָר סאַרנעס און הירשען קאָנען קוקען!

און דעמאָלט האָט זיך דער פרעהליכער בת־מלכה אויך פערגלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איהר געוואָרען אין יונגען האַרצען; קוים אָבער האָט זי נאָר געעפענט דאָס קרעלענע מײלעכעל, זענען מיט אַמאָל אַלע פײגעלעך שטיל געבליבען: זיי ווילען אויך הערען, ווי אַזאַ גאָלד'ען מײדעלע זינגט...

איין קוקו האָט זיך צו שפעט אײנגעהאַלטען, און דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט איהם צום ערשטען דערזעהן.

און דעם משנה למלך'ס טאָכטער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם, האַלב גלויביג, האַלב שפּאָטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצונד מיין בעשערטער?

דער פויגעל הייבט אָן רופען: קוקו! קוקו! אָהן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכענדיג אָבגעצעהלט 518 יאָהר.

און ווי אַ זילבערן גלעקעל האָט איהר קול געקלונגען.

די בת־מלכה האָט איהם דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם געפרעגט:

— און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבען, הכם מיינער אויפ'ן בוים?

און דער פויגעל האָט ווידער גערופען: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפיעל ער וואָלט אָבגעצעהלט, ווען דער בת־מלכה זאָל נישט געוועזען איבערדריסיג ווערען צו צעהלען.

זי האָט איהם איבערגעהאַקט און געפרעגט:

— און וויפיעל יאָהר האָט נאָך גאָט מיין גוטען פאָטער בעשערט?

עס האָט זיך איהר, דער גוטער בת־מלכה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצונד אויך רופען און רופען און נישט אויפהערען צו רופען, ווי פריהער.

די בת־מלכה אָבער, איז געבליבען ווי פערשטיינערט, פון קוקו האָט מען שוין מעהר נישט געקאָנט אַרויסקריגען אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבען זיך מישב געוועזען, אויפצוזוכען די כשוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופרעגען, צי האָט זיך נאָר דער קוקו בעליידיגט, צי עס האָט טאַקי איין אונגליק צו בעטייטען.

און קוים האָבען זיי דערפון געטראַכט, האָט זיך בעוויזען אַ מאַסע קליינע, וואונדערליכע, לוסטיגע, און פערשיעדענפאַרביגע היה'לעך, וואָס האָבען אָנגעהויבען אַרומצוטאַנצען, אַרומצושפּרינגען און פאָראויס צו לויפען, און זיי האָבען אַזויערנאָך געוויזען דעם וועג צו דער כשוף־מאַכערין.

די כשוף־מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגעלט מיט קעניגלעך און וועווערקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געווען איז זי אַלט און איינגעשרומפּען, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוטהאַרציגע אויגען, אַז די קינדער האָבען זיך פאַר איהר נישט דערשראָקען, און זענען צוגעקומען נעהנטער. פאַר האַרץ־וועהטאָג האָט די בת־מלכה נישט געקאָנט רעדען. האָט דעם משנה־למלך׳ס טאָכטער פאַר איהר גערעדט.

— אַלטע, — האָט זי געפרעגט, — ווי לאַנג וועט איהר פאָטער לעבען?

אויסזאָגען, אַז דאָס איז אַ בת־מלכה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבען צו זאָגען דעם אמת.

הע? — האָט די מכשפה איבערגעפרעגט.

און דבורה האָט נאָך אַמאָל איבערגע׳חזר׳ט די שאלה, און האָט געטייט דערביי אויף דער בת־מלכה מיט׳ן פינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעהט אויס, גוט טויב געווען, און דבורה׳ס טייטען מיט׳ן פינגער האָט זי גאָר אַנדערש פערשטאַנען; זי איז געוואָהנט געווען צו מיידעלעך, וואָס פרעגען, ווען מען וועט זיי אַ חופּה שטעלען.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— וועמען? דעם פיינעם טאָכטער׳ל? איי! אַזאַ שענע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איהר צוזאַמענקומען! אין קורצען וועט אַ חופּה זיין! אין קורצען!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלען אויף די שפּיץ פינגער און אַריינשרייען דער כשוף־מאַכערין אין אויער איהר פערלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כשוף־מאַכערין דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איהר פאָטער וועט דערלעבען — דעם טאָג פון איהר חופּה!

די בת־מלכה האָט אַ שרעקליכען געשריי געטהון, און אין דער־העלבער מינוט זענען פערשוואונדען די מכשפה מיט איהרע היה׳לעך. —

די מאַרנעס, די הירשען האָבען זיך בעהאַלטען. די פייגעלעך מיט די בלומען זענען פערשוואונדען געוואָרען...

אין שטילען וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ־ווערם פּיקען אין די ביימערס הערצער, און דער בת־מלכה׳ס שבועה: אַז זי וועט קיינ־מאָל נישט חתונה האָבען; דער פאָטער איהרער זאָל לעבען, ער זאָל זי איבערלעבען!

דערנאָך האָט זי נאָך דבורה'ן בעשוואָרען, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבען בסוד...

מיר װעלען זעהען, װי זיי האָבען שטיל געהאַלטען װאָרט.

דריטעס קאַפּיטעל.

א צוזאַמענפאָהר פון התנים.— אַ שמועס צווישען מלך מיט דער בת־מלכה.— די װייסע טויב און איהר עצה.

עס איז װייטער געװען אַ צוזאַמענפאָהר פון שררות און פּרינצען...

מען האָט אַלע פערבעטען אין פּאַלאַץ אַריין... פריהער איז מען אַרוים אין װאַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פערשטעהט זיך, אַז אויף אַ יאַגד ביי אַ יודישען מלך שיסט מען נאָר אין חיות רעות און גיפטיגע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגליך מאָל־צייט.

עסען, האָטש כשר, איז געװעזען לרוב, אַלטע װיינען, האָטש נישט קיין נסך, נאָר כיד המלך... װי מען האָט געעפענט אַ פלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסען זאַל פערשפּרייט אַ ריח, װי פון די טייערסטע בשמים... די פּרינצען האָבען געגעסען, געטרונקען, געשמועסט, און געפיהרט ויכוחים װעגען אַלערליי חכמות, און איבער װייטע לענדער און מדינות... אַלע אויגען האָבען געהאָנגען אויף דער בת־מלכה׳ס שען־חנ׳עװדיג פּנים.

אַלע האָפען צו דערזעהן דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת־מלכה איז אָבער געװען פאַר אַלע גלייך גוט פריינדליך, און האָט דאָך אַלע אָבגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסען אַלע אָבטרעטען פון זאַל, און האָט צו דער בת־מלכה אַזוי געזאָגט:

— שולמית, גאָט איז מיט דיר! עס זענען דאָך היינט געװעזען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער װעלט! פּרינצען פון די גרעסטע מדינות זענען אַראָבגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו װילסט זיי נישט!

און עס זאָגט װייטער דער מלך:

— אין פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! געברענגט אַהער האָט זיי דיין שם, געקומען זענען זיי פון דיין שענקייט פערבלענדט...

און טרעהרען הערען זיך אין דעם מלך'ס ווערטער:

— און וואס פעהלט זיי? ביזט דו נישט זיכער אין זייער קלוג־שאפט, גיב זיי איין רעטעניש. דו קאנסט אזוי פיעל, איך האב דיך דאך אזוי פיעל געלערנט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך? — זאגט ווייטער דער קעניג, — טייל האבען דאך גרעסערע און רייכערע לענדער פאר מיר, גרעסערע אוצרות פאר מיר!

— און אלע שווערען, אז זיי האבען דיך ליעב!...

און אבגעזיפצט האט דער מלך און ווייטער געזאגט:

— טאכטער דו מיין, געטרייע טאכטער! זעה, מיין אלטער קאפ איז שוין בעדעקט מיט שניי! זעה מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אז גאט וועט מיך רופען צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאָזען, טאכטער דו מיין?! און וואס פערלאנגסט דו? זיי האבען דיך אזוי ליעב, זיי שווערען אזוי!

עס וויינט דער בת־מלכה'ס הארץ פון פאטער'ס עגמת־נפש, דעם אמת זאגען קאן זי דאך נישט...

זאגט זי, אז זי גלייבט נישט זייערע שבועות...

און זי האט אזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאטעשי, און דיין איינציגע טאכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט! צי וויל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואנציג יאהר — דיין מלוכה, טאטעשי!

און זי האט נאך געהאט א ראיה צו איהרע רייד!

— און זעה, — האט זי צום פאטער, צום מלך, געזאגט, — איז דען נישט מיין חבר'טארין דבורה שענער פאר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאר מיר? און פארוואס פאהרט מען זיך נישט צוזאמען איהר בשר'ע האנד צו פערלאנגען? פארוואס האט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איהר נישט פערליעבט? — ווייל איך בין דיין טאכטער! ווייל בת־מלכה בין איך!

דער מלך וויל איהר נישט זאגען, אז ער גלייבט נישט, אז עס איז עמיץ שענער, בעסער און קלוגער פאר זיין טאכטער, ענטפערט ער איהר:

— ווייס איך? דיינע בליצענדיגע, הייטע האר, מיט די טיעפע, בלאהע אייגען געפעלען, און איהרע זיידענע, פלאקסענע האר, מיט די עהרליכע, טיעפע אייגען — נישט... יעדער מענש האט שוין זיין מזל...

און אין האַרץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער-עלטער-זיידען קהלת?... אַזאַ פריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמעל"...

און אין דער רגע האָט זיך בעוויזען אין אָפּענעם פענסטער אַ מילך-ווייסע טויב.

די בת-מלכה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון איהרע טויבען, און זי האָט זיך אויסגעדרעהט צו איהר, זי זאָל זיך איהר שטעלען אויפ'ן אַקסעל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטהון.

די מילך-ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט פאַר'ן מלך אויפ'ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַר'ן מלך, און אָנגעהויבען צו וואָרקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רויטע יודלעך, מוזט איהר וויסען, האַלט זיך נאָך דער אַלטער יודישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קאָנען אַלע זיעבציג לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קאָנען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברומט:

— מלך, גרויסער מלך! האָב קיין עגמת-נפש נישט, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטען; דו וועסט אין דער בת-מלכה נאָך נחת דערלעבען...

— נייט זי אָבער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פון די פּרינצען, וואָס בעטען איהר האַנד. נישט איינער פון זיי איז איהר בעשערטער, און נישט אין גלויבשטיין וואָהנט דער, וואָס איהר איז בעשערט.

און דער מלך האָט איהר אויף טויבען-לשון אַזוי געענטפערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, וואו איהר בעשערטער וואָהנט, דיים איך באַלד שפּאַנען די טייערסטע פערד און ברענג איהם אַהער; זאָל ער זיין אַ פּרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער ביי דער שווערסטער אַרבייט שטעהן, גיב איך איהם, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיעבען-און-צוואַנציגסטער, — מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונד זאָלסט דו זיין און לאַנג לעבען

זאָלסט דו, מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר בעפוילען דיר צו זאָגען... דיין בת־מלכה וויל זיין זיכער, אַז דער, וואָס שווערט, אַז ער האָט זי ליעב, מיינט נאָר זי אַליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה... דאָס גוטע פרומע האַרץ האָט מורא, מוז מען עס בערוהיגען..

— ווי אַזוי, ווייסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונד און שטאַרק זאָלסט דו זיין, און אייניקלעך דערלעבען זאָלסט דו, מלך! הייס איהר אויסקלויבען די אָרימסטע קליידער, וואָס איהר האַרץ וועט גלוסטען, פאַר איהר און פאַר דיר, מלך, און וואַנדערט אַרוים פון די ערטער, וואו מען קאָן אייך לייכט דערקענען. און אַז איהר בעשערטער וועט זי וועלען אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט דער בת־מלכה'ס גאָלדען האַרץ נישט ציטערן, נישט שרעקען זיך.

— איך בין גרייט אַליץ צו טהון, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אַהין און צוריק געהיפּט און געבוקט זיך, ווי ביי'ם אויסגעהן שמונה־עשרה, און איז צוריק אַרויס־געפלויגען פון פענסטער.

די בת־מלכה האָט קיין אימרייד נישט געהאַט, אויף דער טויב'ס עצה נישט צו בעשטעהן. האָט זי אויסגעקליבען צום וואַנדערן קליידער פון שמאַטעס־קלייבער.

די בת־מלכה האָט זיך אַזוי געטראַכט: אין אַזעלכע שמוציגע קליידער וועל איך קיינעם אין די אויגען נישט פאַלען...

נאָר אַ מענש דענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת־מלכה האָבען גערעדט וועגען די וועגס־קליידער, איז יואָב, דער משנה־למלך, געשטאַנען הינטער אַ זיידענעם פאָר־האַנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבען יעדער אַ טביעת עין, איך מיין: איין אויג, וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דער־קענען נישט. מיט'ן ערשטען בליק זעהען זיי, ווער ס'איז גוט, ערליך און פרום באמת, און ווער ס'טראָגט נאָר אַ מאַסקע אויפ'ן פנים — און האָט דאָס גיהנום אין האַרץ.

דאָס פאָלק האָט אויף איהם געמורמעלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואָב'ן פערנאַרט.

אַזוינס טהוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענש, און דאָס איז ער געוועזען...

נישט ער האָט געדאַרפט זיין משנה־למלך אין וואונדער־לאַנד!...

אין פאַלאַץ אַריין איז ער געקומען הורך אַ צופאַל:

די מלכה, עליה השלום, אין ליכטיגען גן־עדן זאָל זי זיין, איז נפטר געוואָרען אין קינפעט, און מען האָט געדאַרפט פאַר דער בת־מלכה איין אַם, איז דער גורל געפאַלען אויף יואָב׳ס ווייב. דורך איהר האָט ער בעקומען אַ צוטריט צום פאַלאַץ...

איינמאָל האָט איהם דער מלך שלמה בעמערקט און געפרעגט, ווער ער איז און וואָס ער וויל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת־מלכה׳ס אַמ׳ס אַ מאַן, און פערלאַנגען פערלאַנגט ער נישט מעהר, נאָר די ערלויבניש אָנצוזעטען זיינע אייגען מיט׳ן גלאַנץ, וואָס שלאָגט פון מלך׳ס פנים...

וואָס איין אַנגעל איז פאַר פיש, איז חניפה פאַר מלכים...

יואָב איז שוין געבליבען אין פאַלאַץ. ער איז געוואַקסען פון טאָג צו טאָג, און מיט דער צייט איז ער געוואָרען משנה־למלך.

קלוג איז ער געוועזען, ווי אחיתופל בשעתו, און ער האָט זיין פרומע, עהרליכע ראָלע אַזוי פיין געשפּיעלט, אַז די וועלט, וואָס האָט געמורמעלט, האָט נישט געהאַט אויף איהם צו ווייזען עפּעס איין עולה.

די בת־מלכה האָט יואָב׳ן, דעם משנה־למלך, נישט געקאָנט ליידען. אַז ער האָט אויף איהר געקוקט, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אַ פייכטער, קאַלטער וואָרם גליטשט זיך איהר איבער׳ן פנים... זי האָט עס אָבער קיינמאָל נישט געבראַכט אויף די ליפּען, נאָר צוליעב איהר אַם, יואָב׳ס געשטאָרבען ווייב, צוליעב דעם פאָטער, און אפשר מעהר צוליעב דבורה׳לען, אין וועלכער זי האָט אַ געטרייע, געליעבטע שוועסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כח אָנגעטהון, און פון צייט צו צייט מיט איהם אַ גוט וואָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענש האָט זיך אָבער דאָס גוטע וואָרט אַנדערש אויסגעטייטשט... האָט זיך געוואָלט בעניצען דערמיט און ווערען דעם מלך׳ס איידעם!...

קיין יונגער מאַן איז יואָב שוין נישט געוועזען, נאָר געהאַלטען האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פיין, ווי נאַטירליך, געפאַרבט די באָרד און די האָר פון קאָפּ

און אַלע האָבען אָן זיינע יאָהרען פערגעסען...

די פריילינען פֿון הויף האָבען צו איהם געוואונקען, האָט ער געמיינט, אַז שולמית איך... אַוינס טהוט נאָך אַ פֿאַלשער, שלעכטער מענש...

ליתר תוקף וועז האָט ער אויפגעקויפט ביי אַלערליי כשוף-מאַכערס ליעבעס-טראָפען, וואָס ער האָט בגנבה אַריינגעטהון אין דעם אַלעם, וואָס די בת-מלכה האָט געגעסען און געטרונקען.—

דער קלוגער יואָב האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז די אַלע טראָפענס העלפען נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס בעניצט זיך מיט די טראָפענס, האָט אמת און עהרליך ליעב, בשעת ווען יואָב האָט נאָר אין זין געהאַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת-מלכה האָט אָבגעזאָגט אַלע פרינצען, האָט ער אויך געהאַלטען ביי זיך פֿאַר אַ גוטען סימן. און כדי ער זאָל זיכערער זיין אין זיינע פּלאַנען, האָט ער נישט אויפגעהערט נאָכצוקוקען דעם מלך מיט דער בת-מלכה און אונטערצוהערען, וואָס זיי רעדען.

און אַז ער האָט, שטעהענדיג הינטער דעם זיידענעם פאָרהאַנג, דערהערט, אַז זיי רעכענען אין גאָר אָרימע קליידער אַרויסצוואַנדערן, האָט ער נאָך זיין האָפנונג נישט פערלאָרען.

פערקעהרט, עס האָט איהם נאָך מעהר פערנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת-מלכה, וואָס האָט אַזוי פיעל ליעבעס-טראָפען אויסגעטרונקען, האָט אַליין פאָרגעשלאָגען דעם פֿאָטער דעם שידוך, און כדי געוואָהר צו ווערען, צי ער איז ווערט צו זיין אַמאָל אַ מלך, פֿאָהרען זיי אַרויס פערשטעלט איף דער מדינה, געוואָהר צו ווערען, וואָס מען זאָגט אויף איהם.

און וויל ער האָט פֿאָרט מורא געהאַט, מען זאָל אויף איהם אין דער מדינה פֿאַר'ן מלך, און דער עיקר — פֿאַר דער בת-מלכה, נישט רעדען קיין ביז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלען זיי נאָכגעהן טריט ביי טריט, און טאָקי טעגליך איהם שרייבען אויף תשר"ק-כתב, וואו זיי זענען, און וואָס זיי טהוען.

אין דער התחלה האָבען איהם די בריעף, וואָס ער האָט בעקומען פֿון די שפּיאָנען, גאָר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער בת-מלכה געהען און געהען, און שטעלען זיך אין ערגיץ נישט אָב. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט איהם מודיע געווען, אַז זיי זענען אַרויס אויס דער גרע-

ניין, האָט זיך דער משנה-למלך זעהר דערפרעהט: ער איז געפאַלען אויף איין אַנדערן, גאָר אַ לייכטען פּלאַן, ווי אַזוי צוצוקומען צו דער מלוכה!

ער וועט דעם מלך מיט דער בת-מלכה אומברענגען! און אין דער פרעמט וועט ער דאָס טהון גאָר אָהן פחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה-למלך, און היינט במקום מלך, וויס גאַנץ גוט, אַז איהר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אין מיטען מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידען און צעשיקען שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעדט פון דער מדינה. נאָר אין אייך ווענדט זיך, אַז איהר זאָלט ניצל ווערען פון דער תליה, און נאָך גרויס ווערען...

— אַז איהר וועט טהון, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבען בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכען פאַר'ן ערשטען מיניסטער, און דעם צווייטען — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלען דעם משנה-למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסען שווערען אויף די קניע, אַז זיי וועלען טהון זיין פערלאַנג!

און די גזלנים האָבען געשוואָרען: איינער — ביי אַלע וויסטע וועלדער און פּוסטע חורבות, וואו שדים און רוחות וואָהנען, און ביי אַלע גוט-בעגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטען, זאָלען זיך אין מיר אַלע שדים פון וועלדער און חורבות, און אַלע רוחות רעות פון די פערוואַלגערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשוואָרען, און האָט נאָך צוגעגעבען, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימנים — ביי זיין פאָטער'ס מויל, וואָס ער האַלט אין עסיג אין אַ פאַהיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יואָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדען האָט איהר, בלאַנקע שפּיזען גיב איך אייך... און פער, וועל איך אייך געבען די בעסטע פון מלך'ס שטאַל, וואָס פליהען ווי די אָדלער, וואָס יאָגען-איבער דעם ווינד...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איהר וועט טרעפען צוויי שמאַטעס-קלייבער: אַ גרייז-גראָהען אַלטען, ווי אַ טויב, און אַ יונג מיידעל, וואָס איהר פנים וועט אַרויסשיינען פון איהרע שמוציגע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ וויי-

טערדיגען בלייערנעם וואָלקען,— פערהאַלט זיי!

— און דעם אַלטען זאָלט איהר טייטען באַלד אויפ'ן אָרט!

— און מיט דער טאָכטער זאָלט איהר אַזוי טהון:

— איהר וועט זי פרעגען, צי זי וויל האַלטען אַלץ בסוד און אַהעה קומען זיין מיין ווייב.

— אויב זי וועט בעשטעהען, און זי וועט אַייך צושווערען דערויף ביי דער נשמה פון איהר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבען און ברענגט זי אַהער.

— אַ ניט — טייט זי!

— בעגראָבט זיי ביידע אויפ'ן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איהר האָט אַלץ געטהון בשלמות, זאָלט איהר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!

די גזלנים זענען בעשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבען געלד אויף הוצאת־הדרך, בעוואָפענט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויפגעזעצט אויף פערד און אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין...

און דער שלעכטער מענש איז זיכער, אַז עס וועט איהם געראָטען...

מלך וועט ער זיין!

און קוים וועט ער ווערען מלך, וועט ער וויסען, וואָס צו טהון...

די מלוכה וועט ער שוין בעפעסטיגען!

ווי אחשורוש וועט ער טהון!

אַ קעניגליכע סעודה וועט ער מאַכען— פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד אַ סעודה...

אין גרויסען גאָרטען וועט ער גאָלדענע טישען שטעלען. און זיי וועלען זיך בייגען אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווייגען וועלען זיך גיסען ווי וואַסער...

און אַלע שפּילער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען און שפּילען, און זינגען, און טאַנצען —

עס וועט זיין אַ יום־טוב, אַ פרייד פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד!

און זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט מען טרינקען, זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט זיין אַ לעבען...

און די שענסטע מיידלעך פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען...

און ער וועט אַרומגעהען ביי די טישען און קוקען, און קלויבען.

און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכּה זיין...

י. ל. פרץ.

פיערטעס קאפיטעל.

דבורה מוז ענטלויפען. — זי געזעגענט זיך. — בײַ דער
מכשפה אין דער הייל.

דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט שטאַרק געליטען, זייט די בת מלכּה איז אַוועק.

זי איז געבּליבּען איינע אַליין.

דער פאָטער האָט זי קיינמאָל נישט ליעב געהאַט. מיט איהר געבּוירען ווערען האָט ער זיך נישט שטאַרק געפרעהט; דעמאָלט איז ער אָרים געוועזען, און איין איבּריג מויל אין שטוב איז נישט געוועזען פון די גוטע זאַכען. אַז דאָס קינד איז אַלט געוואָרען עטליכע וואָכען, האָט ער עס פלוצלינג פיינד געקריגען; ער האָט זיך בּעקלאָגט, אַז עס איז נישט זיין קינד, אַז מען האָט איהם דאָס קינד אין וויעג פערטוישט. שפּעטער, אַז ער איז געקומען צום מלך אין פּאַלאַץ אַריין, האָט ער דאָך בּעהאַלטען די שנאה בּיי זיך אין האַרץ און האָט געגען זיין אייגענער טאָכטער געשפּיעלט די זעלבּע פאַלשע ראָלע, ווי געגען אַלע.

קוים אָבּער איז דער מלך מיט דער בּת-מלכּה אַרויסגעפאָהרען, האָט ער די מאַסקע פון פּנים אַראָבּגעוואָרפען.

דאָס ערשטע איז געוועזען, וואָס ער האָט פערטריבּען פון פּאַלאַץ אַלע אָרימע און קראַנקע, און האָט צוגענומען בּיי זיין דבורה'ן דעם שליסעל צום מלך'ס אוצרות.

נאָך מעהר געליטען האָט זי דאָך דערפון, וואָס זי האָט געזעהן, ווי דער פאָטער איהרער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האָט פלוצלונג אָבּגעשאַפט אַלע אַלטע עהרליכע גענעראַלען, אַלע פערדיענטע בּעאַמטע פון שטעדט און דערפער, ווי אויך אַלע עהרליכע שופטים ושוטרים, פון נידריגסטען בּיז'ן העכסטען סענאַטאָר, וואָס איז געזעסען אין סנהדרין. די אַלע שטעלען האָט ער בּעזעצט מיט פאַלשע, שלעכטע מענשען, מיט זיינע שמייכלער און טעלערלעקער, וואָס זענען גרייט געוועזען צו העלפען איהם אין אַלע בּייזע פּלענער.

דבורה האָט זיך געפרובּט איהם מוסר זאָגען, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָר ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל בּעשלאָסען, דער טאָכטערס פּטור צו ווערען. ער וואָלט זי געטייט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פאַר דער מדינה, ווייל דבורה איז בּיי אַלע געווען בּעליעבּט, גלייך

מיט דער בת־מלכּה. האָט ער זי געוואָלט חתונה מאַכן פאַר וועמען עס איז פון דער פרעמד, און האָט געזוכט פאַר איהר אַ מאַן צווישען די רייכע סוחרים פון אַנדערע מדינות, וואָס פלעגען קומען קיין גלויבשטיין וועגן געשעפט.

איינער אַזאַ סוחר איז איהם שטאַרק געפעלען. עס איז געווען אַ דיקער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפע פינסטערליכע בליקען. דער, האָט געטראַכט דער משנה למלך, וועט זי שוין פון דער האַנד נישט אַרויסלאָזען, און ער האָט איהם פון מאַרק, וואו ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפיהרט אין פּאַלאַץ אַריין און פאָרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פערבראָכען די הענד, אַ קוואַל טרעהרען האָט איהר אַרויסגעשפּריצט פון די אויגען. די פיס האָבען זיך איהר אונטערגעבראָכען. און זי איז דעם פאָטער געפאַלען צו די קניע און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פיס. נאָר ער האָט זי מיט'ן פוס אַוועקגעשטופּט.

— מאָרגען שטעלט מען דיר אַ חופּה! — האָט ער אַרויסגעזאָגט שאַרף און איז אַוועק פון איהר.

דיזעלבע נאַכט איז דבורה אַנטלאָפען פון פּאַלאַץ.

די סאָלדאַטען פון דער וואַכט האָבען זי פאַר רחמנות נישט פערהאַלטען, און אַ רחמנות'דיגע בלאַסע לבנה האָט איהר בעלויכטען דעם וועג דורכ'ן גאָרטען אין די אָבגעלעגענע אַליען.

אַנטלויפענדיג, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטען און האָט זיך אַלע ווײַלע אָבגעהאַלטען ביי אַנדערער בלום, און האָט זיך מיט איהר געזעגענט און געקושט. און נישט אויף איין רויזען־אָדער־ליליען־בלעטעל איז געבליבען הענגען איהר'ס אַ טרעהר, ווי אַ טראָפּען פרישער טהוי.

— ווער ווייס, אויב איך וועל אייך נאָך אַמאָל זעהן! — האָט זי גערופען צו די בלומען, צו די ביימער און צו די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געוועקט מיט איהרע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פייגעל, וואָס האָבען זיך געוויגט צווישען די שטילע צווייגען.

און אַ שטילער, זעהר אַ שטילער שאָרך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטען, ווי עס וואָלט געזאָגט: שווייגט! ש—ש—ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע אַנטלויפט, זי אַנטלויפט פון איהר פיינעם פּאַלאַץ, פאַר איהר שלעכטען טאַטען, פאַר איהר פאַלשען טאַטען... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון גאָרטען איז זי אַריין אין אַ וואַלד.

בײם ערשטען בוים אין וואַלד האָבען אויף איהר געוואַרט דרײ משוגה׳דיגע היה׳לעך, װײסע װי מילך, מיט גאָלדענע שטרײפען און הערנדלעך, וואָס צװײ האָבען געהאַט פון שילדקרעט, און אײנס— פון עלפענבײן.

דבורה האָט זיך פאַר זײ אָבגעשטעלט און אַזוי געבעטען:

— אָ, גוטע היה׳לעך מיט די װײסע פעלעכלעך, גאָלדענע שטרײפעלעך, שילדקרעטענע און עלפענבײנענע הערנדלעך! האָט רחמנות אויף מיר, און װײזט מיר דעם װעג צו דער הײל, וואו די גוטע כשוף-מאַכערין וואָהנט.

און זי זאָגט זײ, אַז זי איז נאָך בײנאַכט אין װאַלד נישט געװעזען, אַז בײ דער שײן פון דער לבנה זעהט אַלץ אַנדערש אויס, און זי קאָן נאָך פערבלאָנדזען, און שלעכטע מענשען װעלען זי געפינען און צוריק פיהרען אַהײן, וואו זי דאַרף נישט און טאָר נישט זײן...

די היה׳לעך האָבען, אַ פנים, פערשטאַנען יעדעס וואָרט, זײ האָבען געשאָקעלט מיט די קעפּעלעך אויף יאָ און געבוקט זיך אַ פּאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געװעזען אַ סימן, אַז זײ האַלטען עס פאַר רעכט און װילען איהר װײזען דעם װעג.

און דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענבײנענעם הערנדעל איז אַרויסגעטרעטען פון דער שורה, און האָט זיך איהר געשטעלט פון פאָרענט; די צװײ מיט די שילדקרעטענע הערנדלעך— רעכטס און לינקס אויף בײדע זײטען.

און זײ האָבען אָנגעהויבען צו געהן.

און זײ זענען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָב, בערגלעך אַרויף, צװישען פערפלאָכטענע צװײגען, ביז דבורה׳לע האָט דערזעהן אַ פײן גאָלדענעם שטראַהל, וואָס האָט אַרויסגעשלאָגען פון דער ערד.

דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענבײנערנעם הערנדעל האָט שטיל דערמיט אָנגעקלאַפּט.

— װער איז דאָרט?— האָט מען געפרעגט פון אונטער דער ערד.

דבורה׳לע האָט דערקענט דער כשוף-מאַכערינס קול און האָט זיך געװאונדערט, װי אַזוי די טויבע האָט דערהערט דאָס שטילע קלאַפּען פון קלײנעם הערנדעל.

— איך, איך, איך,— קלאַפּט װײטער דאָס היה׳לע, וואָס האָט קײן לשון נישט. נאָר אין דער אײגענער רגע האָט אַ רויש געטהון צװישען די צװײגען פון אַ נאָהנטען בוים, אַ װײסע טויב האָט זיך בעװיזען און אויסגערופען מיט אַ קול פון אַ מענשען:

— מוהמעשי, עפען! דבורה'לע איז געקומען! דבורה'לע מיט די גרויסע, שווארצע אויגען, און האר ווי פלאקס... עפען, מוהמעשי, ס'איז די העכסטע צייט...

די הייל האט זיך געעפענט, און דבורה'לע איז אריינגעקומען און גע־טראפען די אלטע, זיצענדיג ביי פעדערן, וואס זי האט געפליקט אין א גרוי־סען טאפ אריין.

— גוט'ן אבענד, — זאגט דבורה'לע שטיל; א'ן קיקענדיג פערוואונדערט אויף דעם אלעם, וואס אין הייל טהוט זיך, האט זי פערגעסען צו בעטען, מען זאל זי אויפנעמען.

פאר דער אלטער, זעהט זי, שטעהט גאר א קליין לעמפעלע, און עס בעלייכט ראך די גאנצע הייל. אין מיט'ן דער הייל שטעהט א פיין געבעט בעטעל, און זי דערקענט עס: עס איז איהר אייגען בעטעל, מיט איהר בעט־געוואנד, מיט איהר זיידענער, גאלדגעשטריקטער קאלדרע...

— גוט יאהר, — ענטפערט דערווייל די בשוף־מאכערין. — איך האב געוואוסט, דו וועסט קומען, און איך האב ארויסגעשיקט מיינע קראהען, זיי זאלען ארויסגנב'ענען פון פאלאצ'ן דיין געלעגער... אויף א פרעמד בעט שלאפט זיך נישט גוט...

דבורה'לע שווייגט, נאך מעהר פערוואונדערט.

און די אלטע מאכט:

— ביזט מיעד, דבורה'לע, טהו דיך אויס, לעג דיך שלאפען. מארגען וועסט דו אלץ וויסען.

דבורה'לע האט געפאלגט, און או זי איז איינגעשלאפען, האט זיך די אלטע אויפגעהויבען שטיל, און האט גענומען א שניי־ווייסען פליגעל פון א שוואן און געמאכט אין דער לופט אין אלע פיער זייטען, און צוגעברומט שטילערהייד:

גוטע חלומות, קומט
פון אלע זייטען, קומט
צו דעם גוטען מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם הארציגען מיידעלע...
צו ר' שלמה'ס טעכטערל...

און פון אלע זייטען זענען אנגעפלויגען ווייסע טויבען, מיט שניי־ווייסע דריזאנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זענען שטיל און פיין געפלויגען איבער דבורה'לעס בעט.

פינפטעס קאַפּיטעל.

אַ פריה־מאָרגען אין הייל.— וואָס טהוט זיך אין דער ווייטער העלפט פון דער הייל?— אַ מעשה פון אַ גרויסע נשמה.— ווי אַזוי זי איז געבוירען געוואָרען און איז איינגעשלאָפען.

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגען, אַז דבורה׳לע האָט זיך אויפגעהאַפּט, האָט זי בעמערקט, אַז די הייל איז אָבגעטיילט מיט אַ פאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלעך, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָבּרייסען די אויגען.

— וואָס, ווילסט ווּיסען,— פרעגט זי די אַלטע מיט אַ שמייכעל,— וואָס אין יענער העלפט הייל טהוט זיך?...

— ניין, מוהמעשי, אַז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט...

— אַז דו בּיסט יאָ אַזוי גוט,— ענטפערט די אַלטע,— וועל איך דיר דערצעהלען. דערווייל וועט זיך אָבקאָכען די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פריהשטיק.

און די אַלטע האָט איהר דערצעהלט אַזאַ מעשה.

„אַמאָל האָט גאָט אַראָבּגעקוקט אויף אונזער אָרימער וועלט, און געזעהען, אַז עס פיהרט זיך נישט גוט, אַז עס זענען סאַמע קליינע, גאָר קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערען, און אויב זיי קלערען שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספיהרען, האָט ער געהייסען אַראָבּשיקען איין נשמה האָטש אַ רעכטע — אַ גרויסע, אַ הויכע נשמה.

און עס איז ערגיץ געבּאָרען געוואָרען אַ קינד מיט אַזאַ נשמה. עס איז געווען אַ יונגעל, און אַז ער האָט געעפענט זיינע גרויסע אויגען אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרען מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער אויך גאָר נישט אויסגעקלערט, ווייל ער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו קלערען...

אַרום און אַרום איז אַזוי פיעל אומגליק געווען, אַזוי פיעל אונבּעהאָלפענקייט, אַזוי פיעל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפען, עצות צו געבען, טובות צו טהון... עמיצער פאַלט, הייבּט ער איהם אויף; עמיצער ווייס נישט, ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער איהם אַ צווייג; עמיצער קאָן אַ לאַסט

נישט דערטראָגן, העלפט ער זיהם צו; ווער עס דאַרף אַיין עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און וואו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפען, האָט ער זיין האַרפע אַרויסגענומען און געזונגען און געשפּיעלט.

און די האַרפע האָט געהאַט אַ זיסען קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפע, און זיסער פון ביידע איז געווען דאָס ליעד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקליכערע צייטען... ווען אַלע וועלען ווערען געהאָלפען, ווען אַלע טרעהרען וועלען אויסטרוקענען, אַלע קרענק פערשווינדען, אַלע עוולות פערגעהן, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, וועלען גליקליך זיין...

— צי איז דאָס אמת?— פרעגט דבורה...

— אַיי, ווי דיינע אויגען האָבען זיך אונטערגעצונדען!— ענטפערט די אַלטע...— נאָר צי עס איז אמת? זיך ווייס נישט; ער האָט געזונגען, און מענשען האָבען געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרען דאָס לעבען...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה בעקומען, און וואָס מעהר שם ער האָט געהאַט, מעהר אָרימע, מעהר אונבעהאָלפענע, מעהר אונגליקליכע האָבען בעדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען איינער, איינער אַליין...

— גאָט,— האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימעל— פאַרוואָס האָסט דו מיך נאָר איינעם בעשאַפען? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפען?

און אַ בת קול ענטפערט איהם פון הימעל:

— איך האָב איין אָדם הראשון בעשאַפען, און פון איהם איז די וועלט אַרויס. זוך דיר דיין חוה'ן...

און ער האָט אַלץ פערלאָזט און אָנגעהויבען זוכען...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטען איין אמת'ע חוה... נישט געקינצעלט, נישט געפּעלשט, נישט קינדיש=נאַריש=נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט ווייטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט!— זאָגט ער.

און פון הימעל האָט מען איהם געענטפערט:

„אז דו קאָנסט ניט זוכען, וואַרט ביז מען וועט דיך זוכען און געפינען..."

און מען האָט איהם איינגעשלעפט דאָ אין דער הייל; און ער שלאָפט

שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי איהם פֿאַר אַ וועכטערין געשטעג'ט, עס זאָל איהם אין שלאָף קיין בייז נישט געשעהען...

— ווי לאַנג שלאָפֿט ער שוין, מוהמעשי?

— מעהר ווי הונדערט יאָהר... מעהר... ווילסט איהם זעהן, דבורה'לע?

דבורה ציטערט אויפ'ן גאַנצען לייב און קאָן פֿון מויל קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען.

די אַלטע ציהט ביי אַ שנירעל, דער פֿאָרהאַנג צושפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלכט הייל בעווייזט זיך אַ שלאָפֿענדיגער יונגער מאַן, שעֶן ווי אַ חלום פֿון איין אונשולדיג יונג מיידעל...

דבורה איז פּלוצלינג אַרויסגעלאָפֿען פֿון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איהר נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכעל און באַלד דערנאָך אַרויסגעבייגען דאָס אַלטע קעפּעל פֿון דער הייל און אַ פֿייף געטהון. די דריי הירה'לעך האָבען זיך אויף איהר פֿייף, אין דער זעלבער סעקונדע, אויף דער ראַנד פֿון דער הייל בעוויזען.

— וואָס איז דיין פֿערלאַנג, נשמה פֿון וואַלד? — האָבען זיי געפֿרעגט.

אין מיט'ן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזען אויף דבורה'ן, וואָס האָט נאָך צווישען די ביימער געמינעט, און ווייטער געלאָפֿען.

— וואָס איז מיט איהר געשעהן?

— אַ חלום, — שמייכעלט לייטזעליג די אַלטע, — איז איהר, אינ'ם מיידעל־האַרץ געבוירען געוואָרען, און ווי איך פֿליגעל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברענגט זי אָבענד־צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די הירה'לעך זענען פֿערשוואונדען.

זעקסטעס קאַפּיטעל.

די צווייטע נאַכט אין דער הייל.— דבורה וועקט זיך
אינרוהיג אויף.— וואָס זי זעהט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אונרוהיג געשלאָפֿען. דער חלום האָט איהר מיידעל־האַרץ געוואָקסען, די פֿליגעל צושפּרייט. אָבער נישט דאָס אַליין האָט זי פֿון שלאָף אויפגעוועקט. מעהר, פֿיעלייכט, די זאָרג ווע־

גען שולמית דער בת־מלכה אין איהר פאטער — שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאך מיט געשלאָסענע אויגען טראַכט זי:

וואו זענען זיי?

וואו וואַנדערן זיי אצונד?

וואס האָבען זיי איבערגעלאָזען די מלוכה און שלעכטע הענד, אומגליקליכע און אָרימע — אָהן הילף...?

וואַכענדיג וועט זי איבערן כּוּיל אויפ'ן פאטער קיין בייז וואָרט נישט ברענגען. אין האַרץ וויים זי דאָך, ווי שלעכט איהר פאָטער איז. אומזיסט פּלאָגט זי זיך און וואַרפט זיך פאַר, פאַרוואָס זי האָט איהר פאָטער נישט ליעב! זי קאָן איהם נישט ליעב האָבען — שלעכט איז ער, זעהר שלעכט! אַז שלמה, וויים זי, דער ריכטיגער מלך, וועט נישט צוריקקומען, וועט ער פון וואונדערלאַנד אַ חורבה מאַכען, פון גלויבשטיין וועט אַ גיהנום ווערען... פון תפיסה וועלען אַרוים געגעראַלען און ריכטער, און עהרליכע לייט וועט מען שמידען און אין פינסטערע גריבער אַריינוואַרפען.

און פון שולמית וואָס וועט זיין?

און איהר האַרץ בענגט און ציטערט.

און זי עפענט די אויגען און זעהט:

פון עטליכע ברענענדיגע קוילען, וואָס זענען אויפ'ן קוימען געבליבען, פליעסט איבער דער גאַנצער היול אַ העלע, רויטליכע שיין. די וועגד אַרום זענען בעדעקט מיט גרינע צווייגען און פערשיעדענפאַרביגע בלומען, און דאָס אַלץ, דאַכט זיך, וואַקסט און בליהט אין דעם רויטליכען גלאַנץ. און רוהיג און שטיל פלאַטערט דער פּאָרהאַנג, וואָס טיילט אָב די נישע, וואו יענע שלאָפט, פון דעם רעשט היול, און אינ'ם רויטען גלאַנץ דאַכט זיך, אַז די היבשע פייגעלעך און קליינע פליגעלעך, מיט וועלכע דער פאָרהאַנג איז אויסגעשטריקט, לעבען, ציטערן און ריהרען מיט די פליגעלעך... זיי ציטערן און צאַפּלען, גלייך ווי זיי וואָלטען געוואָלט זיך אָבּרייסען פון דעם פאָרהאַנג און אַוועקפליהען אין דער ווייטער וועלט אַריין!

זי וואָלט זיך פון דעם פאָרהאַנג נישט אָבגעריסען!

אַה, ווי וואָלט זי געוואָלט, דער פאָרהאַנג זאָל זיך שטאַרקער אַביסעל בעוועגען, עטוואָס עפענען, עס זאָל זיך די קלענסטע שפּאַרע מאַכען, זי זאָל איהם נאָך אַמאָל, נאָך אַמאָל זעהן! האָטש איין שטראַהל זאָל צו איהר פון זיין ליכטיג פנים אַראָב!

נאָר וואָס העלפט עס! נישט פאַר איהר האָט איהם דער הימעל

אײַנגעשלעפט... וואָלט שולמית דאָ געוועזען!

נאָר זעהן וויל זי איהם, זעהן מעג זי איהם! נאָר זעהן!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איהר אייגענעם געדאַנק, גלייך ער וואָלט זינדיג געוועזען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף אַ דרייפיסיג בענקעלע זיצט זי אין אַ ווינקעל פון דער הייל. אַ וואונדערליך־ווייסער שימער הייבט זיך, ווי אַ לופטיגע קרוין, איבער איהרע ווייסע זילבערנע האָר. מיט אַ געבויגענעם קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דעם שויס.... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיעף!

זי זעהט — ביי דער אַלטער צופיסענס ליעגען מאַסען קנוילען פון פערשיעדענפאַרביגען פאָדעם, און די קנוילען ריהרען זיך, ווי פון זיך אַליין, און די פערשיעדענפאַרביגע פעדעם הייבען זיך פאַמעליך, גאַנץ פאַמעליך אַרויף צו דער אַלטער׳ס שויס, און וועבען זיך דאָרט אַריין אין אַ רעם, אין אַ גאָלדענער, בליצענדער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעהט זי אַ חלום?

— מוהמעשי, דו שלאָפסט נישט? — פרעגט זי אַביסעל דערשראָקען.

— ניין, טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָך די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און אַ היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפען... דער וואַלד וואָלט גאָר אינגאַנצען אײַנגעשלאָפען. און דו וואָלסט מאָרגען אָבגעשיילטע ביימער געפונען, פערוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע היה׳לעך... מיסט און פגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרען, ווען איך שלאָף אײַן!... און ער, דער — אונטער דער פאָרהאַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפגעהאַפּט...

דבורה׳לען ווערט באַנג.

— וואָס דען טהוסט דו, מוהמעשי?

— איך, טאָכטער? איך טהו גאָר נישט, דערווייל גאָר נישט! איך קוק נאָר! איך קוק נאָר און זעה, וואָס עס טהוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טהון, מיינס טהון, געוויס... מיין פאָדעם וועט זיך אויך אַריינוועבען!...

— אין וואָס, מוהמעשי?

— אין דעם, וואָס עס טהוט זיך...

— וואָס טהוט זיך, מוהמעשי?
— ווילסט זעהן, טאָכטער?
— איך מעג?...
— אַביסעל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילען ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָב פון דעם בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס ווערט זיך אויף דער אַלטערס שוים...

— איך זעה גאָר נישט, מוהמעשי! — רופט זי אויס געטרישט.
— קוק בעסער, וויש דיר דריי מאָל די אויגען אויס.
דבורה טהוט עס און שרייט אויס מיט פרייד:
— איך זעה, איך זעה, מוהמעשי!
— נאָר, שטיל! דעם וואַלה וועקען טאָר מען נישט! וואָס זעהסט דו, קינד?...
— אַ פלאַץ זעה איך, אַ שטילען מאַרק, — דאַכט זיך... אין אַ רעם פון קליינע, שטילע הייזלעך.
— אַ מאַרק איז עס.
— אַ שטילער מאַרק....
— לעער?
— וואַרט, מוהמעשי... איך זעה שוין, — צוויי געשטאַלטען זעה איך... אָרימע לייט, פערכעצטע, צעריסענע קליידער...
— שמאַטע־קלויבער?
— דאַכט זיך... איין אַלטער מאַן מיט אַ יונג מיידעל...
— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!
— גאָט מיין איינציגער! — איז דבורה אויפגעשפּרונגען, — שולמית! דער קעניג!
— נאָר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פאַר־האַנג, צו וועקען...
— וואָס טהוען זיי, מוהמעשי?
— זיי וואַנדערן... זיי וועלען באַלד אַריבער די גרעניץ פון וואונדער־לאַנד... אַזוי ווי די טויב האָט געראָטהען...
— זיי שטעהען דאָך....
— דער מלך שלמה איז אַביסעל פערוואָרגט.

— פֿאַרוואָס? עס איז איהם שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?

— ניין, קינד. ער האָט בעמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...

— שלעכטע מענשען, מוּהמעשי?

— גזלנים!

— זיי ווילען זיי שלעכטס טהון?

— זיי ווילען... נאָר זייערע פֿערדעס וועבען זיך אַרוים פֿון דער רעם... שאַדט נישט!

— און שולמית, זי האָט אויך מוֹרא?

— זי ווייס נישט דערפֿון....

— עפּעס שטעהט זי פֿערטראַכט —

— זי קוקט.

— אויף וואָס, מוּהמעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה קוקט איהר פֿון די אויגען אַרוים....

— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעהסט דו, קינד?

— אַ פֿענסטער'ל זעה איך... אַ פֿענסטער'ל פֿון אַ קליין הייזעל, ווי אַ גרין־בעדעקטע סוּכּה...

— און אין פֿענסטער'ל?

— .... זיצט איינער, אַ יונגער מאַן... ער שטריקט.. אויף געשוירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פֿעדעס שטריקט ער... איין אָדלער שטריקט ער.... ביי די פֿליגעל אַרבייט ער... ווי די פֿליגעל, די גאָלדענע פֿליגעל וואַקסען אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלאַבאַסטער־ווייסע הענד... גאָלדענע פֿליגעל.... נאָר גאָלדענער איז דער גלאַנץ פֿון זיינע בלאָהע, ריינע און טיעפֿע אויגען... אַ טייך איז אויך אַזוי אַמאָל... בלאָה, קלאָר ווי דער הימעל, און טיעף, זעהר טיעף... ווי די אויגען שטראַהלען!....

— מיט נחת.

— וואָס פֿאַר אַ נחת?....

— מיט דעם נחת, מיט דער פֿרייד, מיט וועלכע גאָט האָט די וועלט בעשאַפֿען... ווער עס בעשאַפֿט, דער שטראַהלט אַזוי... און די ליכט פֿון די אויגען גיעסט זיך אַריין אין דעם, וואָס מען בעשאַפֿט.... און דער גלאַנץ בלייבט אויף אייביג אין דער אַרבייט, אויף דעם בעשאַפֿענעם, און ווער עס זעהט עס, צו דעם, אין דער נשמה אַריין, שטראַהלט אַריין דאָס נחת, די פֿרייד...

— פֿערשטעהסט מיך, קינד?

— איך פיהל עס, מוהמעשי, נאָר וואָס ציטערן אַזוי דיינע ליפּען?

— דאָס זינגט ער אַזוי, טאָכטערשי. ווער עס אַרבייט און בעשאַפט אין דער אַרבייט, דער זינגט! דאָס געזאַנג ווערט אויך אין דער אַרבייט אריין פערכּשופ׳ט!

— אַז משיח וועט קומען, וועלען אַלע אַזוי אַרבייטען!

— עס געפעלט דיר, טאָכטערשי?

— יאָ... זעהר... נאָר יענער געפעלט מיר מעהר!

— יענער, הינטער דער פאָרהאַנג?

— יאָ...

— איי, ווי דיין אָטהעם פיהלט זיך היים, ער שמעקט און איז הייס! אַזוי צופלאַטערט אַמאָל אַ רויז, אַ זיסע רויז... יאָ, קינד... וואָס זעהסט דו ווייטער?

— ווי שולמית קוקט אויף איהם!... עס איז אפשר איהר בעשערטער, מוהמעשי?

— אפשר!

— נאָר דבורה דערמאַנט זיך עפּעס און רופט אוים דערשראָקען!

— זאָל זי אַוועקגעהן, מוהמעשי! זאָל זי ענטלויפען! זי טאָר נישט, געשוואָרען האָט זי!

— און דו רעדסט צופיעל! — האָט זיך די אַלטע אָנגערופען מיט אַ געלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האָבען זיך די קוילען פערלאָשען, דאָס געוועבעכטס איז פערשוואונדען, און די הייל איז געבליבען בעלויכטען פון פריה־מאָרגען, וואָס האָט זיך אַריינגעריסען דורך דער שפּאַרע אין דער הייך.

— ווער עס וויל זעהן, מוז שווייגען. — מוסר׳ט זי די אַלטע מיט גוטען. —

דריי הופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך.

צווייטער טייל.

זיעבענטעס קאפיטעל.

ווי עס וואנדערט זיך אין וואונדערלאנד אין — נאך דער גרעניץ פון וואונדערלאנד.— די ארבייט דא און — דארט.— ווי מען קוקט אויף פרעמדע אין דער פרעמד.— „העלף דיר אליין" און נאך גוטע זאכען.— א שווערער ווינטער, און „בעטלען איז שטרענג פערבאטען".— דער בת־מלכה'ס ווידוי.

בערוהיגט, האט דבורה צוריק די אויגען פערמאכט און איז איינגעשלאפען, אדער וואכענדיגערהייט איהר זיסען חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה געשפינט. און מיר וועלען זיך בענוצען מיט דער צייט און זעהן, וואס עס טהוט זיך מיט'ן מלך און מיט דער בת־מלכה.

דאס שווערסטע ביי אונז, דאס, וואס א בעל־תשובה נעמט ביי אונז אויף זיך, אבצוקומען פאר די שווערסטע זינד — דאס וואנדערן, „גלות ליידען" איז אין וואונדער־לאנד זעהר א לייכטע זאך, און פערשאפט נאך פיעל פערגניגען.

דאָ, וואו מענשען זענען גוט, איז אַלץ גוט; פיהלט מען זיך אוּמעטום היימיש.

אויף וואָס דו וואַרפסט איין אויג, דאָס בעגעגענט דיך מיט נחת מיט שלום; דאָס שמייכעלט דיר אַקעגען; פון קלענסטען גרעזעל אין וואַלד ביז דער העכסטער, צום הימעל געוואַקסענער סאָסנע, ביז'ן שטאַרקסטען, צעלעגטען דאָמב — לאַכט דיר אַלץ אַקעגען! טויזענדערליי פאַרביגע שוואָמען ניקען דיר צו מיט די פיינע קאַפעלושען; די בלימעלעך רוקען אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופען צו דיר: „גוט מאָרגען"; הויך־געקריינטע ביימער פערבעטען דיך אין זייער שאָטען צום זיסען אָפּרוהען...

טרעפסט דו אַ האָלצ־העקער אין וואַלד, לעגט ער, אַז ער דערזעהט דיך נאָר, די האַק פון האַנד אַרויס און גיהט מיט דיר, וועזט דיר, וואו, פון וועלכען בוים עס רינט אַ דערפרישענדיגער זאַפט; וואו, פון וואַנען עס שפּריצט אַרויס אַהעל־לעבעדיגער קוואַל; וואו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטען זיך ביהנען מיט האָניג... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פערגלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויך דאָס פעלד, וואו דער פויער אַרבייט מיט געזאַנג; הערצליך בעגריסט ער דיך און וועזט דיר זיין „קאָביאַלקע" מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון בעהאַלטען. — „עס", בעט ער זיך; און איבער זיין קאָפּ פליהען אַרום זינגענדיגע שוואַרען פון פייגעל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדעל נישט, גאָטס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליהען אַרום איהם און זינגען איהם צו צו דער אַרבייט... און די פייגעל דערקענען באַלד, אַז דו ביסט אַ פרעמדער, און בעגריסען דיך, און זינגען דיר אַ זמר — אַ גרוס פון דער היים... „געוועזן דאָרט" — הייסט עס — „געוועזען! אַלע, ברוך השם, געזונד!"

און וואו דו לעגסט דיין קאָפּ נישט אַניעדער, אויף גינגאָלדענעם, וויכען מאָך, אויף געלער ערד, אויף אַ האַרטען, דאַכט זיך, שטיין, — שלאָפסט דו אַלץ רוהיג און געזונד איין... שמעקענדיגע לופטלעך שוועבען דיר אַרום פנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אַריין, און ווינשען דיר: „שלאָף, גוטער מענש, שלאָף — דאָ וועט דיר קיין בייז נישט געשעהן".

אין שטאָדט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זענען אָפען, ווי די מענשליכע הערצער! דו געהסט דורך דער גאַס, און די, וואָס אַרבייטען אין טהירען און פענסטער, בעגלייטען

דיך מיט גוטע אויגען, מיט האַרציגע ווערטער: „געה״, אָדער „קום געזונד״, הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיט׳ן לעצטען ביסען, מיט׳ן לעצטען טראָפּען....

נאָר וואונדערלאַנד האָט אויך איין עק, און שלמה דער זיעבענאון-צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכּה, זענען, פערקליידט אין שמאַטע־קלויבער, שוין אַריבער די גרעניץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסען... וויט, וויט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן ווייטער, און וואָס ווייטער פון־דער גרעניץ, ווערט אַלץ די רייזע שווערער און לעסטיגער. אַנדערע שטעדט, אַנדערע פעלדער און וועלדער, עס האָט זיך אַלץ איבערגעביטען; קלוגע און שלעכטע מענשען וואָהנען אין די שטעדט, און זיי האָבען זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תּפיסות פערשלאָסען, אויף שלעסער און ריגעל פערמאַכט!

יעדער טויער איז בעוואַכט; ביי יעדען טויער קוקט מען דיך אָן מיט חשד, אויגען און מיילער פרעגען דיך: ווער ביזט דו? וועמען האָסט דו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלויבער קוקט מען ביז! יעדער רוקט זיך אָב, ער זאָל זיך נישט אָבווישען אין שמוץ:

„ווייטער, ווייטער, מיסט איז אונטער דער שטאָדט, דאָרט קלויבען אַלטע ווייבער די אַלטע שמאַטעס! אַהין; אַהין;״ — טרייבט מען זיי פון די שטעדט.

און די אַלטע ווייבער אונטער דער שטאָדט טרייבען זיי אויך אַוועק:

„אונזער מיסט, — נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונזער חזקה! דיישע האָבען אויך קיין גענוג!״

און דער מלך מיט דער מלכּה וואַנדערן אַלץ ווייטער און ווייטער....

און דער האָלץ־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע אויגען, און דער פויער אויפ׳ן פעלד ענטפערט אויף „גאָט־העלף״ מיט אַ מיאוס׳ער קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי, — פרעגט שולמית, — זענען זיי אַזוי בייז?

— ווייל זיי אַרבייטען שווער און אָהן חשק. ביי דער אַרבייט אָהן נשמה קאָן נישט געראָטען; וואַקסען דערנער צווישען די זאַנגען, און כל׳עס בייז קומט אין די געדאַנקען אַריין! פערשאָלטענע מענשען זענען זיי. פערשאָלטען איז זייער אַרבייט, פערשאָלטען דער וואַלד און דאָס

פעלד.... מיט חיות רעות איז פול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס האַרץ; זיי זענען אויך דערנער, ברענעדיגע דערנער!

און קיין פרייען פויגעל אין דער לופט זעהט מען נישט; מען שיעסט צו זיי, צוליעב דעם קלענסטען נוצען, און אויך גלאַט אַזוי פאַר שלעכטקייט, דאָס האַרץ אָפצוקיהלען, אָדער אַ קונץ צו בעווייזען — ענטלויפען זיי, די פייגעל... פליהען זיי שטיל דורך אין פערוואָלקענטע, שטומע נעכט, און קיין מענשליך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעהט מען נישט... אויסגעריסען ווערען די בלומען; אויף זייער אָרט, ווערט עפּעס ניצליכעס פערזייעט... און אַלע היימישע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפגעגעסען...

און אַ מענש אָהן בלומען, פייגעל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר זיך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפען און הייבט-אָן פאַלען, פאַלט ער, און עס וועט איהם קיינער קיין האַנד נישט אויסשטרעקען אונטערצוהאַלטען, קיין ביסען דערלאַנגען, דאָס האַרץ צו דערקוויקען, קיין טראָפּען וואַסער, די ליפען זאָלען נישט פערברענען!

און ווער עס פאַלט אַרוים פון דער קאָלעע, פאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הייבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טייטען...

און פול זענען די טראַקטען מיט רוצחים און גזלנים, און פול מיט מיליטער און פאָליציי, וואָס יאָגען זיי נאָך טריט ביי טריט....

און די לופט איז פול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי....

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת-מלכה אין שמאַטעס-קלויבער פערשטעלט; דאָס געלד, וואָס זיי האָבען געהאַט, איז זיי אויסגעגאַנגען, צום אומגליק האָבען זיי נאָך פערבלאָנדזעט, פרעגען זיי פון וואונדער-לאַנד, לאַכט מען זיי אוים: עס איז אין קיין געאָגראַפיע קיין „וואונדער-לאַנד" נישט בעצייכענט! אַלטע ווייבער פלעגען אַמאָל פלוידערן פון וואונדער-לאַנד, אַלטערטהומס-פאָרשער האָבען אַמאָל אַזוינע אַלטע קינדער-ליעדער געפונען, וואָס האָבען פון אויסגעטראַכטען וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פערוועהרט... דעם קלענסטען קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערצעהלען; אמת גילט, ריינער, נאַקעטער אמת....

— משוגעים! — שאָקעלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטען זיי הַיימישע געוועזען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פערמאַכט: פרעמדע היילען און שפּייזען וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און פון אָנשטעל איז אַיין אמת געוואָרען!

דער מלך מיט דער בת־מלכּה זענען אמת׳ע שמאַטע־קלויבער גע־וואָרען....

כל זמן עס איז זומער געוועזען, האָבען זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט בעקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהייסען. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזען צום גוטען", — טראַכט דער מלך שלמה, און שולמית טרייסט זיך מיט איהר איינציגען געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבען, לעבען! געלויבט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקען!"

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים געבענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכעלט אוים איהר מיט גוטען, דעם קונסט־שטיקער ביי דער גרעניץ נישט פערגעסען? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט....

אַנדערש איז אָבער געוואָרען ווינטער־צייט.

אַ שווערער ווינטער, וואָס מען זעהט גאָר נישט אין וואונדער־לאַנד, האָט פערקאָוועט די ערד. פּלוצלונג איז ער אָנגעקומען, ווי אַ ווילדער רוצח בעפאַלען, און נאָך זיין ערשטען הויך איז געפאַלען אַ רעגען פון דערפרוירענע פייגעל...

און אַלץ איז שטאַר און געפרוירען...

און אויף שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען איז אַ שווערערע שטראָף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידען...

אין צעריסענע קליידער וואַנדערט ער מיט שולמית זיין טאָכטער, פערהונגערט, דערפרוירען... אפשר וואָלט ער אויך שוין געשריען: „אני שלמה", נאָר ער ווייסט, אַז דאָ גלויבט מען נישט, נישט נאָר אין שלמה׳ן, נאָר אפילו אין זיין מלוכה — אין וואונדער־לאַנד...

און „בעטלען" איז שטרענג פערבאָטען. אויף אַלע טהירען און טוי־ערען הענגען פערגילדעטע טעוועלעך: „בעטלען איז שטרענג פערבאָטען"... איינמאָל האָט דער אַלטער אויסגעשטרעקט די הענד, און אַ באַרמהערציגע דאַמע האָט איהם נישט איבערגעגעבען דער פּאָליציי, און מיט רחמנות דערלאַנגט — אַ בראָשורע, זעהר אַ קלוגע; געהייסען האָט זי, די בראָ־שורע: „העלף דיר אַליין!"

און ער העלפט זיך ווי ער קאָן. ער בייגט זיך איבער'ן מיסט אונטער דער שטאָדט, און גראַבעלט מיט די פערשאַטאַרטע הענד. די אַלטע ביינער קנאַקען... אַ פרייע וועלט, נאָר אַז מען איז מיסט־קלויבער, גלויבט מען עס!

און אַקעגען שטעהט די בת־מלכה... שוואַך זענען אידרע הענד, פון פראָסט פלאַצט איהר די דינע הויט, דאָס גראָב־אַייזען לעכערט איהר דאָס פלייש....

די גראָבט, און טראָפּען בלוט רינען פון דער פערוואונדעטער האַנד און ווערען צוגעפרוירען צו'ם גראָב־אַייזען...

דאָס האָט דער אַלטער מלך קאַלט־בלוטיג צוזעהן נישט געקאָנט.

ער האָט זיך צעוויינט.

— האָסט געזינדיגט, טאָכטער! — האָט ער אויסגערופען מיט ביטערקייט, — און דאָס איז אונזער שטראָף...

— געזינדיגט? — שטאַמעלט שולמית.

— יאָ, טאָכטער... שטאָלץ ביזט דו געוועזען אין האַרץ, זעהר שטאָלץ! האָסט געוואָלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער האַנד האַלטען.... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטען אין שטייג! ער וויל, אַ מענש זאָל האָפען און גלויבען! מיט האַלב־פערמאַכטע אויגען זאָל יעדערער נאָכגעהן זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָט'ס שטראָף... מיר וועלען שוין דאָ בלייבען... מיר וועלען שוין גלויבשטיין און וואונדער־לאַנד צוריק נישט זעהן!

שולמית רעכענט אויך, אַז דאָ איז דער סוף פון אַלעם.

„אַצונד — טראַכט זי — מעג איך איהם אויסזאָגען אַלץ, אַלץ... זאָלען מיר האָטש געהן פון דער וועלט אָהן סודות איינער פאַר'ן צווייטען, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט בעשולדיגען!"

און זי פאַלט צו צו'ם פאָטער און נעמט איהם אַרום און, קושענדיג, און האַלזענדיג, דערציילט זי איהם אַלץ...

נישט שטאָלץ איז זי געוועזען, נאָר פאַר זיין לעבען האָט זי געפאָרכט..

דער קוקו האָט געזאָגט, די כשוף־מאַכערין... ער וואָלט נאָר ביז צו איהר חופה דערלעבט...

מיט קאַלטע, געפלאַצטע ליפען קושט זי דער אַלטער שלמה:

— שרעק נישט, אויב אַזוי, — רופט ער אויס מיט פרייד, — וועט אונז גאָט העלפען! וועט ער אונז נישט פערלאָזען...

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפיג געקלאַנג פון דער ערד און פון ווייטענס האָבען זיך צוויי רייטער בעוויזען... אויף ווילדע פערד, וואָס זענען ווי אָדלער געפלויגען, מיט בלאַנקע שווערדען אין די הענד.

— דאָס זענען זיי, דאָס! — האָט איינער געשריען צום צווייטען, — און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים! — האָט שלמה אויסגעשריגען מיט שרעק, און האָט אומזיסט געזוכט מיט די אויגען איין אָרט, וואו צו ענטרינען, וואו זיך צו בעהאַלטען — אַ פריי פעלד, אָהן אַ הייל און אָהן אַ בוים...

— זאָל אונז בעסער די ערד איינשלינגען! — האָט ער אויסגערופען, — איידער זיי אין די הענד אַריינצופאַלען!

אַכטעס קאַפּיטעל.

אין אַ גוטער שעה. — אַ געהאָנגענעמ'ס מויל. — וואָס די ערד וואַרפט אַרויס

ווען שלמה דער זיעבען-און-צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת-מלכה שולמית, זאָלען געווען, חס ושלום, אומקומען פון גזלנ'ישע הענד, וואָלט קיין מעשה נישט געוועזען, אָדער עס וואָלט געווען אַ שלעכטע מעשה, און שלעכטע מעשיות דערצעהלען נאָר שלעכטע, פערביטערטע מענשען.

דעם וואונש, „די ערד זאָל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנ'ישע הענד", האָט שלמה אויסגערופען אין דער רעכטער מינוט.

אין אַ גוטער שעה האָט זיך די ערד אונטער איהם געשפאָלטען, און ער מיט דער טאָכטער זענען אַריינגעפאַלען; אַ רויטער, פלאַמענדיגער גלאַנץ האָט זיך אַרויסגעריסען, ווי אַ רויטער בליץ, ער איז פערשוואונדען, און די ערד האָט זיך צוריק צוגעשלאָסען.

ביידע גזלנים זענען שטעהן געבליבען פערבליפט.

אַז זיי זענען אַביסעל צו זיך געקומען, האָבען זיי פערשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט.

— וואָס קאָן עס זיין? — פרעגט איין גזלן דעם צווייטען.

— איך וועל באַלד וויסען, — ענטפערט דער צווייטער. — איך טראָג שטענדיג מיט מיר מיין געהאָנגענעם טאַטענ'ס מויל, — געהאָנגען האָט מען איהם פאַר 14 גנבות אין איין וואָך, — און וואָס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אַזוי רעדענדיג, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מויל און האָט עס אנגעהויבען פרעגען.

— מויל, מויל! — מיין טאַטענ'ס, עליו השלום, דעם געהאנגענעמ'ס מויל! — וואָס איז דאָ אַזוינס?

און דאָס מויל האָט געענטפערט מיט אַ דעמפיג קול. ווי פון ערגיץ אונטער דער ערד:

— אַ הייל פון אַ רייכען קאַרליק.

— און וואָס איז די פלאַם געוועזען?

— דער אָבגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמעלט אין דער הייל.... אוצרות גאָלד האָט ער.

ביי ביידע גזלנים האָבען אויפגעפלאַמט די אויגען פון תאוה צו'ם גאָלד.

— זאָלען מיר אַיינרייסען די הייל? — פרעגט איינער דעם צווייטען.

— דאָס נישט! — ענטפערט דער צווייטער. — ערשטענס איז די ערד צו געפרוירען, מען זאָל זי קאָנען שפּאַלטען, צווייטענס האָב איך פאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זענען כשוף־מאַכער, און דריטענס — ווער עס וויל אַרבייטען, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טהוט מען?

עס בלייבט, זיי זאָלען דאָ וואַרטען, ביז די ערד וועט זיך נאָך אַמאָל שפּאַלטען; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפען, קאָן נאָך אַמאָל געשעהן.

און די גזלנים שמועסען זיך אָב, צו האַלטען וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס בעוויזען.

דערווייל איז צוגעפאַלען דער אָבענד, און כדי נישט אַיינצושלאָפען און געפרוירען צו ווערען, בעשליסען זיי זיך, דורכצורעדען די גאַנצע נאַכט.

נאַטירליך, רעדען גזלנים נישט פון מצות און מעשים טובים.

פריהער האָבען זיי זיך איינער דעם צווייטען דערצעהלט פון זיך,

אַליין; געלויבט וייערע גבורות בּיי רציחות, און הכמות בּיי גנבה׳שע זאַכען. דערנאָך, אַז עס האָט זיי אייגענע גנבות און גזלות פערפעהלט, האָבּען זיי אָנגעהויבּען רעדען פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבּער אויך נישט געניגט אויף אַ לאַנגע ווינטער־נאַכט, און ענדליך האָט איינער אַ הויכען, געניץ געטהון און געפרעגט:

— טאָמער ווייסט דו, בּרודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאַמלען גאָלד?

איך וויס, — האָט דער צווייטער געענטפערט, — איך האָב שוין אַמאָל דעריבּער מיין געהאנגענעם טאַטענ׳ס מויל געפרעגט, און עס האָט מיך דערצעהלט.

— אַז...

— האַרט, עס איז אַ לאַנגע מעשה.

זיי האָבּען זיך אָנגעצונדען קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פונקטען האָבּען זיך בּעוויזען אין דער שטילע, וויס־בּליצענדיגער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנ׳ס קול:

— אַמאָל, — האָט מיר מיין געהאנגענעם טאַטענ׳ס מויל דערצעהלט — זענען אויף דער וועלט צווייערליי מענשען געוועזען. צווייערליי מינים מענשען.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וואָהל־לערנער, די בּטלנ׳ישע מלמדים! — בּעמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בּזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פערקעהרט — קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונדע גופים...

— פון זיי קומען מיר אַרוים! — מאַכט יענער מיט פערגניגען.

— האַק נישט איבּער, עס איז אַ לאַנגע, לאַנגע מעשה...

— איך טהו עס אַמישנע, איך זאָל נישט איינשלאָפען.

— ווערסט נישט איינשלאָפען — הער!

די צוויי מינים האָבּען צווישען זיך נישט געלעבּט בּשלום...

— אַ פּשוט׳ע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיט׳ן צווייטען קיינמאָל נישט משדך געוועזען; זיי האָבּען בּיי איין טיש נישט געגעסען, נישט געטרונקען, און אפילו צווישען זיך נישט געהאַנדעלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געוועזען! האַנדלען מעג מען מיט׳ן גרעסטען שונא..

—... זיי האָבען שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפיהרט: אָהן רחמנות, אָהן פּאַרדאָן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיעל בלוט פערגאָסען געוואָרען, אז אַלע טייכען און אַלע ימים זענען בלוטיג־רויט געוועזען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונענס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזוי פיעל בלוט נישט געקאָנט איינזאַפּען, און פון חיות רעות, און פון ווילדע עופות אָבגעפליישטעביינער זענען אין בלוט אַרומגעשוואומען...

עס איז אפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטען אַ גרויסער מאַן, אַ מלך אפשר!

און דעמאָלט ערשט, אַז מען האָט שוין געקריגען פחד פאַר אַ מבול פון בלוט, האָבען זיךביידע צדדים מישב געוועזען, — זיי וועלען האָבען אַ דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגען, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פּסק'ענען? פון הימעל קומט קיינער נישט אַראָב, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדען און פּסק'ענען נאָר מענשען, און די מענשען זענען אַלע אין מחלוקת....

האָט מען זיך מישב געוועזען, מען וועט אויסזוכען אַ מיטעל־מענש. דאָס הייסט אַ מענש, וואָס איז מיטעל אי מיט'ן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף אַ צייט, און מען האָט אויסגעזוכט אַ מיטעל־מענש: מען האָט איהם אַרויסגעפיהרט אויף אַ הויכען באַרג, געזעצט אונטער'ן שאָטען פון איין אַלטען, הייליגען בוים און געזאָגט איהם: זיי אונזער שופט!...

און מען האָט איהם אויסגעשפּרייט אַ ווייס־זיידענע חופּה איבער'ן קאָפּ, געלעגט אונטער די פיס אַ סאַמיט־געשווירענעם דיוואַן, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גרויסען שופט, און געגעבען איהם דריי טעג, אויסצוהערען די טענות און אַ ישוב צו האָבען!

און ביידע צדדים האָבען געשוואָר'ען דעם פּסק עהרליך צו האַלטען...

נאָר דאָס מיטעל־מענשעלע, וואָס איז טאַקי נישט געווען אינטערעסירט, איז געוואָרען אינטערעסירט — עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפען!

— פון וועמען?

— פון אונזערע זיידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט איינגעפאַלען!

פֿאַר אַ פֿעטע קוה מיט צוויי קעלבלעך האָט דאָס מיטעל־מענשעלע אַרויסגעגעבען אַ פֿיינעם פּסק:

— ביידיי מינים מענשען, זאָגט ער, מוזען זיך צוטיילען מיט דער ערד... העלפֿט אויף העלפֿט! נאָר —

די גרויסע גופֿים מיט די קליינע נשמות זאָלען וואָהנען אויף דער ערד; און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופֿים — אונטער דער ערד!

— אַהאַ! אַ פֿיינער פּסק! און דאָס זענען די קאַרליקעס!...

— אַ ודאי!

— און וואָס טויג זיי גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבען גענומען צו ביסלעך בראָנפֿען, און דער, וואָס האָט אַליין געוואוסט פֿון געהאנגענעם פּאָטערס מויל, הײַט ווײַטער אַזוי דערצעהלט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבען די גרויסע גופֿים מיט די קליינע נשמות אויפֿגעהערט זיך צו בעגנוגען מיט'ן שטח פֿון איבער דער ערד. זיי האָבען זיך אָנגעהויבען אין איהר אַיינצוגראָבען, וואָס אַמאָל טיעפֿער, טיעפֿער. אַייזען זוכט מען, קופּער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס — זאָגט מיין געהאנגענער טאַטע — זענען עס געוואָהר געוואָרען, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטען אַזוי:

ועט זיין מלחמה — פֿערפֿאַלען; וועט מען זעהן, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כּח, צי די נשמה מיט אידרע המצאות, און וועט קומען צו'ן אַ דין־תּורה, וועלען זיי שווין דעם שופֿט אָבגילטען!

— עס גלויבט זיך נישט, ענטפֿערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פֿאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין, ענטפֿערט דער ערשטער. מיין טאַטען איז, ברוך השם, ביי'ם לעבען כּמעט קיין וואָהר וואָרט פֿון מויל נישט אַרויס....

— נאָר עס קאָן זיין פּשוט, — רופֿט זיך אָן דער צווייטער — זיי זאַמלען אפֿשר אַליין וואָס גלאַנצט — גאָלד, בריליאַנטען, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פֿינסטער אין די הײלען! זיי בענקען צו דער זון, צו'ם ליכט, וואָס זיי האָבען דורך דעם איבערגעקויפֿטען מיטעל־מענש פֿערשפּילט, און זאַמלען ליכטיגערע מעטאַלען.... ווייס איך?!

אין דער זעלבער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפּאָלטען, אַרויסגעוואָרפֿען פֿון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער בת־מלכּה

האָבען געטראָגען און האָט זיך צוריק פערמאַכט....

— האָטש דאָס! האָבען די גזלנים אויסגעשריגען מיט פרייד; און, מיט'ן טאָג צו גלייך, געזאָטעלט די פערד צוריק צו רייטען קיין גלויבשטיין.

זיי וועלען זאָגען, אַז זיי האָבען זייערס געטהון, ביידע גע'הרג'עט. אַ וואָרט־צייכען האָבען זיי: די מלבושים!...

און בלאָנזען וועלען זיי נישט! וואו די וועגען שיידען זיך שטעלט מען זיך אָב, און מען פרעגט דעם געהאַנגענעם טאַטען'ס מויל!

ניינטעס קאַפּיטעל.

אין דער הייל. — די ווייסע טויב. — דער שוואַרצער אָדלער. — צוריק בגדי מלכות. — דער קאַרליק אַליין פאַרגעשטעלט. — דער קאַרליק גרייט צום טיש און דערצעהלט, ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פערשלאָסען איבער שלמה המלך און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זענען זיי ביידע געבליבען פערבליפט און פער־בלענדט, נישט וועניגער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינ'ם היטען, גאָלדענעם ליכט, וואָס פלאַמט פון אַלע וואַנד פון דער הייל און אַלע איהרע נישען, צוקען און שלענגלען זיך ווייסע, בלי־צענדיגע שטראַהלען — דאָס קומט פון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליעגט אַרום די וואַנד, איז דורכגעזייעט.

און שלמה און שולמית שטעהען פערבליפט, און בעמערקען אפילו נישט זייער אַלטע בעקאַנטע — די ווייסע טויב, וואָס איז אָנגעפלויגען און פליהט איבער זיי, מיט אַ פרעהליך וואָרקען, איבער די קעפּ.

נידריגער לאָזט זיך אַראָב די טויב, פליהט זיי פאַר די אויגען און זאָגט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איהר האָט — זאָגט זי — מיין עצה גע־פאָלגט, און עס וועט אייך אויסגעהן צום גוטען.

— דערווייל — זאָגט זי ווייטער, זעהענדיג, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פאַר פערוואונדערונג נישט ענטפערן, — דערווייל זענט איהר אין דער הייל ביים קאַרליק געשיצט; אין קורצען וועט איהר אויסגע־לייזט ווערען און גליקליך זיין.

שלמה שאָקעלט טרויעריג מיט'ן קאָפּ, און די בת־מלכה האַפּט זיך אַרום מיט אַ זיפץ:

— ניין, גוטע, ווייסע טויב! פאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פאַראַן!

— האָף און גלויב! — ענטפערט די טויב. — אין אַ קליין פענס־טער'ל ביי דער גרעניץ פון וואונדערלאַנד שפּינט און וועבט זיך דיין גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אויסגעשריגען.

— האָף און גלויב! — זאָגט ווייטער די טויב. — דורך דיין גליק וועט אויך שלמה דעם זיבעצן־און־צוואַנציגסטען'ס גראָהען קאָפּ קיין איינ־ציגע האָר נישט געקרומט ווערען!

— צי איז מעגליך?... דער קוקו... די כשוף־מאַכערין... אַלע האָבען געזאָגט... — שטאַמעלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כשוף־מאַ־כערין, און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדענדיג, איז פון דער טויב געוואָרען אַ קוקו, פון קו־קו — צוריק אַ טויב, פון דער טויב — די כשוף־מאַכערין, וועלכע מיר קענען פון וואַלד אונטער גלויבשטיין, און פון דער כשוף־מאַכערין איז נאָך אַמאָל צוריק אַ ווייסע טויב געוואָרען.

— גאָט'ס וואונדער! — שרייט־אויס שולמית דערפרעהט...

— צי איז עס כשוף, אָדער גאָט'ס האַנד? — פרעגט שלמה.

— כשוף איז אויך אַ גאָט־זאַך! — ענטפערט מיט אַ שמייכעל די טויב. — נאָר אַצונד האָבען מיר קיין צייט נישט דערפון צו רעדען, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק, און איהר מוזט אייך פריהער אי־בערטהון.

שלמה און שולמית בלייבען ווייטער פערוואונדערט: וואו וועלען זיי נעמען זיך איבערצוטהון? זיי קוקען זיך אום און זעהען אין ערגעץ קיין צייכען נישט פון קיין קליידער. נאָר אין דערזעלבער סעקונדע איז געקומען אָנצופליהען אין דער הייל אַריין אַ שוואַרצער, ברייט־און גרויס־פליגעל־דיגער אָדלער, און האָט זיי געוואָרפען צו די פיס אַ גרויס, היבש בינ־טעל. אַראָבפאַלענדיג האָט זיך דאָס בינטעל אַליין געעפענט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מעהר פערגאַפט געבליבען: זיי האָבען דערקענט די קליידער, די בגדי מלכות, וואָס זיי האָבען, פאַר'ן פערשטעלען זיך אין שמאַטע־קליידער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ!

— אײלט! — װאָדרעגט זײ די טויב, — װײל איך הער שױן דעם קאַרליק'ס טריט. זאָל ער אײַך שױן אין אײַערע אײגענע קלײדער געפינען... איך פליה נאָך עפּיס פאַר אײַך.

די װײסע טויב איז אַרױסגעפלױגען פון היל, און אין'ם אַרײנגאַנג צו אַ נישע האָט זיך בעװיזען דער קאַרליק.

קלײן, שרעקליך קלײן איז ער געװעזען, נאָר גרױס איז געװעזען זײן לאַנגע, זילבערנע באָרד; אידרע שפּיצען האָט ער געמוזט האַלטען פאַר זיך אין דער האַנד, זײ זאָלען איהם נישט פאַלען אונטער די טריט.

גרױס זענען אויך געװעזען זײנע צװײ בלאָהע, טיפע אױגען, מיט װעלכע ער האָט אויף שלמה און שולמית געקוקט.

— ברוך הבא! — בעגריסט ער זײ מיט אַ זיסער שטימע, — ברוך הבא, שלמה דער זיבען־און־צװאָנציגסטער, דער מלך פון װאונדערלאַנד, אין װעלכען משיח שלאָפט און װעט אין קורצען אויפװאַכען און אויסלײזען די װעלט... ברוך הבאה, שולמית! איבער איהר קאָפּ, זעה איך, צינדט זיך אָן אַ גאָלדענער שטערן — עס הײבט אָן לײכטען איהר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קלײנע הענד, נישט אַרױסלאָזענדיג פון זײ די שפּיצען פון דער באָרד, און פון דער לופט לאָזען זיך אַראָב דרײ גאָלדענע שטוהלען.

ער בעט זײ זיצען, און אַלע דרײ זעצען זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענד, און עס בעװײזען זיך פיער לײבען; זײ געהען לאַנגזאַם און טראָגען אויף די קעפּ אַײן אָניקסינעם בלאַט פון אַ טיש מיט פערציהרונג מון פערל־מוטער בעשלאָגען, מיט קריסטאַלען געשיר בעשטעלט. די לײבען שטעלען זיך אין מיטען דער היל, צװישען די דרײ גאָלדענע שטוהלען.

— שלאָפט אַײן! — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לײבען, — און זײ זעצען זיך אויף די אונטערשטע פיס, ציהען אַײן די צונגען, פערמאַכען די אויגען און בלײבען פערשטאַרט, װי לײבען אויס קופּער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק װענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרײט געדעקט, נאָר דאָס עסען מוז מען ברענגען פון דער הײך, פון אױבען, מיר האָבען דאָ קײן שוהטים נישט. און אײדער דאָס עסען װעט קומען, װעל איך אַײך בעקענען. — כדי איהר זאָלט קאָנען אויסגעלײזט װערען, און אַנדערע מיט אַײך, מוזט

איהר צו מיר האָבען צוטרויען, מוזט איהר מיר גלויבען...

— איך גלויב! — האָט זיך אַרויסגעריסען פון שולמית'ס האַרץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקליכער שטערן, דו האָסט שוין זיינע שטראַהלען אין האַרץ, נאָר קענען מוזט איהר מיך נעהנטער... מיר האָבען אַ סך בשותפות צו טהון!

— דערצעהל, — זאָגט שלמה. — איך ווייס דיך אפילו נישט ווי אַזוי צו רופען.

— ווי איהר זעהט, — הייבט אָן דער קאַרליק צו דערצעהלען, — לעב איך אין אַ הייל, ווי אַלע קאַרליקעס, קלויב גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, גלייך מיט זיי, מיט'ן אויסזעהען בין איך געווים אַ קאַרליק, און דאָך בין איך פון קיין קאַרליק נישט געבוירען... איך בין אַמאָל אַ'ן איינפאַכער מענש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאַט... וויפיעל? — געדענק איך נישט...

— שוין אַזוי לאַנג? — פרעגט שלמה פערוואונדערט.

— אַ יאָהר זעקסהונדערט! — ענטפערט דער קאַרליק.

— געוועזען — דערצעהלט ער ווייטער — איז עס אין באַגדאַד... און אַ קליין מענשעל בין איך געווען: אַ שמש, אַיין אָרימער שמש, אי'ן אַ'ן אָרימער שוהל. אין אַיין אָרימער אונטער־גאַס.

אין אין דער אייגענער שטאָדט באַגדאַד האָט געלעבט אַ יוד אַ גביר, אַ תקיף, אַ קרוב למלכות און אַ כהן, וואָס האָט אַיין אויג געוואָרפען אויף אַ גרושה, און געוואָלט, אַז דוקא דער רב הכולל, וואָס איז דעמאָלט געווען, זאָל איהם געבען חופה וקדושין, און אַז דער רב האָט נישט געוואָלט, האָט ער איהם פאַלש גע'מסר'ט, און דאָס מלכות האָט איהם אַרויסגעטריבען פון שטאָדט, פון לאַנד, און דער גביר האָט געלאָזט אויסרופען, אַז וועלכער למדן עס וועט זיך געפינען אַ היתר און געבען איהם חופה וקדושין, דעם וועט ער מאַכען מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד! די בעלי־בתים האָבען געשוויגען; אַלע האָבען מורא געהאַט פאַר'ן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאַנצען לאַנד האָט נישט געוואָלט נעמען אויף זיך אַזאַ חטא; קיין איינציגער דיין האָט זיך נישט אונטערגעשטעלט עס צו טהון. ער האָט זיך געווענדעט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער איז נישט בעשטאַנען. ער איז אַראָבגעפאַלען צו שמשים פון שוהלען און בתי־מדרשים, נאָר קיין איינציגער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נאָר

פרנסה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פערקויפען, — ביז ער איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפען.

איך בין זעהר אָרים געווען; אַ קראַנק ווייב און קרענקליכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָבגעפיהרט, און אַ פאַלשען היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געווען... און איך האָב געגעבען חופה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגען אַ כתב־רבנות פאַר מיר... אַ כתב־רבנות גע'חתמ'עט פון אַלע בעלי־בתים, וואָס זענען אָבהענגיג געווען פון גביר...

עס איז אַ גאָלד־געשטיקטע חופה געווען, און אַרום האָבען הונדערטער הבדלות געלייכט, שטאָרקאַצען געפלאַמט... און געבליצט האָבען אַרום און אַרום די רייכע גביר'ישע קליידער, מיט גאָלד בענייטע, מיט טייערע שטיינער בעהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

אונטען איז ליכטיג געווען, זעהר ליכטיג; אָבער אויבען — אויפ'ן הימעל איז געווען פינסטער... אַ פינסטערער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן... און פון פינסטערן הימעל איז פלוצלינג אַראָב גאָט'ס פייערדיגער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבען שטורמען, עס איז מיטאַמאָל אַ ווילדער שלאַגס־רעגען געפאַלען, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטען, ווי ברענעדיגע שלאַנגען זענען בליצען געפלויגען — הימעל און ערד האָבען געציטערט!

און פלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפיהרער'ס הענד די חופה אויסגעריסען און האָט זיך אויפגעהויבען ווי אַ שירם אויפ'ן ווינד... מיט שרעקליכע געשרייען זענען זיך די געכט צעלאָפען, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפאַטשט פון דעם גאָס־רעגען!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפען...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פסק אַרויסגעגעבען:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, — זאָל איך ווערען קלענער ווי קליין, מגולגל ווערען אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבען, גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערען, גאָלד און זילבער האָבען, זאָל איך הונדערטער יאָהרען זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע

שטיינער, נישט פאַר זיך, נאָך פאַר דעם אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפען אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט בעמערקט.

— שרעקליך! — האָט זי אויסגערופען פול מיט רחמנות.

— גאָט'ס גענאָד איז דאָך גרויס! — ענטפערט דער קאַרליק, — איך וועל אויסגעלייזט ווערען גלייך מיט אַייך... און דאָס וועט אַזוי זיין.

נאָר עס האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישען האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט, — זאָגט דער קאַרליק. — די רעשט וועלען מיר איבערשמועסען נאָכ'ן עסען.

צעהנטעס קאַפּיטעל.

דאָס קאַרגע פריהשטיק.— ווער איז די טויב?— ווי מלכים הערען קרעכצען.— עס בלאָזט אויף טאָג.— קיין גלייבשטיין!

עס איז טאַקי די טויב געוועזען, און אַ קאַרג פריהשטיק האָט זי געבראַכט: אינגאַנצען אַ טעפעל רייז!

— פון פאַלאַץ? — וואונדערט זיך דער קאַרליק, — פון פאַלאַץ אַזאַ קאַרג פריהשטיק?

— פאַר מיר איז גענוג, — פאַלט שלמה אין די רייד אַריין, — איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמית'ן — מאַכט די טויב — וועט דאָס פריהשטיק זיכער שמעקען, אַז זי וועט הערען, פון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פון קריסטאָל'ענע טעלער, זי־צענדיג אויף גאָלדענע שטוהלען, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסען.

און די טויב דערצעהלט, וואו זי האָט דאָס פריהשטיק גענומען:

— איך בין — זאָגט זי — אין פאַלאַץ נישט געוועזען! זייט יואָב פיהרט דאָס רעדעל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גלויבשטיין נישט געוועזען... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין. שלעכטע מנהגים פערשפרייטען זיך פון אויבען! ביי דעה גרעני־

פון וואונדערלאַנד האָב איך די רייז באַקומען...

ביי דער גרעניץ איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל אַ רוהיגס, אַ קליינס, און דאָרט, אין אַ קליין פענסטערל, זיצט אַ קינסטלער — אַ שטיקער!

— איך האָב׳ן בעמערקט, — מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט און רייטעלט זיך.

— ווי שען ער אַרבייט, דער יונגערמאַן!... ווי שען איז דאָס בילד, וואָס ער ענדיגט! און מיט וואָס פאַר איין אויגען קוקט ער אויף דעם בילד, וואָס ער ענדיגט אויפ׳ן סאַמעט! דו קענסט איהם, שולמית! טיעף האָסט דו איהם געמוזט אַריינקוקען אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד אויס׳ן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָב די אויגען.

— גאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברענענדיגע אויגען זענען פערשלײערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק? — רופט שולמית אויס דערשראָקען.

— אַזוי זעהט ער אויס! איין אַלטע פרוי איז ביי איהם געשטאַנען, געגלעט איהם די האָר, געבעטען, ער זאָל עסען — אָט, פון דעם טעפעל רייז, וואָס זי האָט פאַר איהם געשטעלט — און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי זאָגט איהם, אַז אָהן עסען קאָן מען נישט לעבען, און ער ענטפערט איהר, אַז ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבען... אַז די, פאַר וועלכע ער וואָלט געקאָנט לעבען, האָט זיך איהם איינמאָל באַוויזען און איז פאַרשוואונדען געוואָרען, ווי אַ חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער, אין טהאָלען און אויף בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעדט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פערגעניגען, ווי שולמית ענדערט די פאַרב פון פנים, ווי איהר יונגע ברוסט וואַלט אויף און אָב; מיט אַמאָל ענדיגט זי:

— און דעמאָלט, אַז ער האָט זיך אַזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַלטער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגען, און האָב ביי איהם דאָס טעפעל רייז געקויפט!

— געקויפט? — שפּרינגט אויף שולמית מיט בליצענדיגע אויגען.

— געוויס! — ענטפערט לאַכענדיג די טויב. — און איך האָב איהם טייער בעצאָהלט פאַר די רייז: איך האָב איהם געזאָגט, וואו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אַהער וועט ער קומען? — פרעגט שולמית.

— אָה, ניין! איך האָב איהם אַזוי געזאָגט:

אין עטליכע טעג אַרום — האָב איך איהם געזאָגט — וועט ער הערען, אַז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגע׳גזל׳ט די מלוכה, וויל חתונה האָבען...

אַ סעודה וועט ער, דער יואָב, מאַכען, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָהן אַ צאָהל עופות וועט מען שעכטען, וועלדער־חיות וועט מען קוילען, אָקסען וועט מען אויסשפּאַנען פון די פלוגעס און פיהרען צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפעלע און צובערייטען צו דער סעודה... און ויין און אַלערליי משקות וועלען זיך גיסען ווי וואַסער..

און פון מזרח און מערב וועלען זיך צוזאַמענקומען שפּיעלער, זינגער און טענצער, קונצענמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פערבעטען ווערען מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלען, די (אַזוי מיינט ער) וועט זיין זיין ווייב, די מלכה פון גאַנץ וואונדערלאַנד!

און, אַז ער וועט דאָס הערען, — אַזוי האָב איך איהם געזאָגט — זאָל ער צושמיעהדען צו אַ חברה זינגער אָדער שפּיעלער, — זינגען און שפּיעלען קאָן ער, דאָס זעהט מען אין די אויגען, אין יעדער תנועה זעהט מען עס איהם אָן, — און זאָל קומען אויף דער התונה...

— קום, שולמית! — ענדיגט די טויב, — די רעשט וועל איך דיר אויפ׳ן אויער דערצעהלען.

שולמית מיט דער טויב זענען אַרויס אין אַ זייטיגע הייל אַריין.

— מעג איך — פרעגט שלמה ביים קאַרליק — פרעגען, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגען:

זי איז אויך אַמאָל אַ מענש געוועזען, און אַ שעֶן מיידעל געוועזען, דערנאָך אַ יונג ווייבעל...

בלינד איז די ליעבע, און זי האָט איהר יונגען מאַנ׳ס פעהלער נישט געזעהן, — עס איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז איהם געטריי און ווער עס הנפ׳עט איהם...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרען געוואָרען, האָט ער שוין אַליך, וואָס זיי האָבען געהאַט, פערשוואונדט, עס איז נישט געוועזען קיין וואַרים וואַסער פאַר דער קינפּעטאָרין, קיין שטיקעל ליינוואַנד, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקען... דעמאָלט האָט זיי פּלוצלינג אויפגעשיינט דאָס

גליק: מען האָט פּאַר אַ בת־מלכּה איין אַם געזוכט, און זי האָט מען אַלס די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט הארץ־וועהטאָג האָט זי איבערגעלאָזט איהר אייגען קינד אָהן אַ וויעג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזייגען דעם לאַנד אַ בת־מלכה...

דאָס געהאַלט און אַלע מתנות האָט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאַך, אַז זי איז, נאָך עטליכע וואָכען, געקומען זעהן איהר קינד, האָט זי עס געפונען אָבגעשוואַכט און כּמעט פערהונגערט...

און דעמאָלט איז איהר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישען די קינדער! נישט אויף לאַנג, — זי וועט דערנאָך צוריקטוישען, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטוישען האָט זי שוין נישט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבען ביידע קינדער הערליך בעקומען...

איהר אייגען קינד אין דער קעניגליכער וויעג האָט בעקומען גאָלדענע, בליצענדיגע האָר, די אמת'ע בת־מלכּה — ווייסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געוועזען, וואו? — פרעגט שלמה דערשראָקען.

— אין וואונדערלאַנד, — ענטפערט דער קאַרליק — אין גלויבשטיין איז עס געשעהען, און שולמית און דבורה זענען די פערטוישטע קינדער.

שלמה האָט אַראָבגעלאָזט דעם גראָהען קאָפּ אונטער שווערע געדאַנקען...

— און זי האָט מורא געהאַט אויסצוזאָגען? — פרעגט ער. — צי האָט זי נישט געוואוסט, אַז פאַר'ן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האָט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואב גרויס געוואָרען... אין אין ווייב'ס זכות האָט מען איהם אַריינגעלאָזט אין פּאַלאַץ, מען האָט איהם רייך בעשענקט, און ער האָט דעם קעניג געדאַנקט! מעהר האָט ער נישט געדאַרפט... ער האָט איהם אַרומגעשטריקט מיט הנופה, אַריינגע'גנב'עט זיך צו איהם אין הארץ און איז מיט יעדען טאָג גרעסער געוואָרען...

אַז דאָס ווייב האָט געענדיגט איהר דיענסט, האָט ער זי אין אַ קעלער פערשלאָסען... דאָרט איז זי געשטאָרבען. זי האָט געשריגען, גערופען, נאָר אונטער די דיקע מויערן איז איהר קול פערשטיקט געוואָרען!

— איך בין ווערט געוועזען דאָס גלות! — רופט זיך אָן שלמה, — איך האָב שווער געזינדיגט! — נישט איינמאָל, שפּאַצירענדיג ביינאַכט אַרום פּאַלאַץ, האָב איך קרעכצען געהערט, האָב איך מיר שטאָלץ געטראַכט:

אין מיין פּאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצען, עס מוז זיין דער ווינד, וואָס רייסט זיך פון די קעלער אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זענען די מלכים-אויערן פאַר יעדער הנופה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצען... אַלץ איז דער ווינד!

— נאָר— טרייסט איהם דער קאַרליק —, דיין גלות ענדיגט זיך, דו וועסט אויסגעלייזט ווערען... נאָר דאָס מוז בלייבען בסוד — שולמית בלייבט בת-מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה??!

— וועט גליקליכער זיין — אַלע אוצרות פון דער היל וועלען איהר געהערען!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט היסען, ווי אַזוי די אוצרות צו בענוצען...

אין דערזעלבער רגע האָט זיך געהערט בלאָזען ווי פון אַ טראָמפּייט.

דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הייבט זיך אָן!— זאָגט ער — אונזער אויסלייזונג הייבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מוהמע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכען, אַז עס ווערט טאָג, אונזער רייגער, העלער טאָג!

אין דערזעלבער רגע זענען צוריק אַריין שולמית און די טויב.

און צום קאַרליק זאָגט פרעהליך די טויב:

— שולמית גלויבט! איך האָב איהר נאָך אַמאָל אין מיין נאָמען און אין דיין נאָמען געשוואָרען, אַז זי וועט גליקליך זיין, און שלמה דעם זיעבען-און-צוואַנציגסטען וועט קיין איינציגע האָר אויפ'ן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איהר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט!— האָט אויסגערופען דער קאַרליק.— דער אָדלער וואַרט פאַר דער היל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פערביטען! די טויב אין געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער היל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט אויף שלמה'ס אַקסעל...

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבען מיט דער האַנד, און די היל האָט זיך געעפענט, און שלמה זעהט, ווי איין אונגעהייער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליהט זי, מיר וועלען

געבקומען, אונזערע אָדלער וואַרטען אויך...
און די הייל האָט זיך צוריק פערשלאָסען.

עלפטעס קאַפּיטעל.

דער שטראַהל. — דער כשוף־מאַכערינ׳ס ברכה. — דבורה׳ס חלום.

אַ בלאַסער, סוף־ווינטערדיגער פריהמאָרגען האָט זיך אַריינגעלאָזט דורך אַ שפּאַרע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואַלד, און האָט, גלע־טענדיג די איבער׳ן פּנים, די כשוף־מאַכערין געוועקט.

דער שטראַהל, וואָס דער פריהמאָרגען האָט געלאָזט אין דער הייל, איז דער אַלטער עפּעס אויסטערליש געפעלען, גלייך ער האָט איהר פון הימעל אַ גוטע בשורה געבראַכט.

זי האָט אַ פרעהליכען וואָרף געטהון מיט׳ן אַלטען קאָפּ, אַ פּאַליע זילבערנע האָר האָט זיך צוטיילט אויף ביידע אַקסעל און עס האָט זיך בע־וויזען אַ שמייכעלדיג פּנים מיט גלאַנצענדיגע אויגען.

עס ציטערען איהר די ליפּען, דאָס זאָגט זי „מודה־אני". דערנאָך גיסט זי זיך אָב די נעגעל, און הייבט די אויגען אין דער הייך, און זאָגט מיט אַ ציטעריג שטיל קול:

— איך דאַנק דיר און לויב דיך, שעפער פון דער וועלט, פאַר׳ן היינטי־גען פריהמאָרגען, פאַר דעם גאָלדענעם שטראַהל, פאַר די בשורה טובה, וואָס ער האָט מיר געבראַכט, פאַר דעם אויסלייזעניש, וואָס הייבט זיך אָן פאַר מיר און מיינעס גלייכען...

איך בין שוין מיעד געוואָרען, רבונו של עולם, איך האָב שוין אָנ־געהויבען בענקען אין מיין רוה אַריין... אַ קראָ; וויל אַזוי לאַנג נישט לעבען.

דערנאָך האָט זי געוואָרפען אַ שטאַרקען בליק אויף די פאַרהענג־לעך, אונטער וועלכע עס איז געשלאָפען דער פער׳כשופ׳טער יונגערמאַן.

— געלויבט איז גאָט, געהייכט זאָל זיין זיין ליעבער נאָמען! לייכט איז שוין זיין שלאָף, שטאַרקער דער אָטהעם, — די פאַרהענגלעך רידרען זיך! מען קאָן איהם שוין וועקען.

אַצונד האָט זי זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער און איז אי־

בערגעגאַנגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורה'ס בעט. זי לעגט איהר די האַנד אויפ'ן שטערען, וועקט זי מיט אַ קוש.

— אַ פרישער, גוטער מאָרגען אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקען און קוקט זיך אַרום פערוואונדערט.

— פון וואַנען קומסט דו, טאָכטער? וואו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפיהרט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטער'ס האַלז און זאָגט:

— אַ שרעקליכער, אַ וואונדערליכער חלום!

— קאָנסט דו איהם דערצעהלען...

— געוויס, מוהמעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך געזעצט אויפ'ן ראַנד פון דבורה'ס בעט, און דבורה דערצעהלט:

— איך בין געזעסען — דערצעהלט זי — ערגיץ אין דער פרעמד, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָדט, אין איין אָבגעלעגענער ענגער גאַס, צווישען צוויי שורות קליינע, פינסטער־פערשלאָפענע, אָבגעשיילטע הייזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסען... איינע אַליין, און האָב געציטערט פאַר שרעק.

און איבער'ן קאָפּ האָט זיך מיר נידריג אַראָבגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרניג־פינסטערער הימעל,— ווי מיט אַ וואָלקען בעדעקט... שווער און צאָרניג איז געלעגען דער הימעל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס.

און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טהו איך דאָ? ווער האָט מיך דאָ פערלאָרען?

און מיר דוכט זיך, אַז איך דאַרף ערגיץ געהן און ערגיץ עפּעס טהון, עס זאָל פּלוצלינג צעריסען ווערען דער וואָלקען, עס זאָל אויפגלאַנצען אַ זומערדיג־לאַכענדיגער הימעל, עס זאָל אויפלעבען די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלען אָנהייבען וואַקסען און וואַקסען אין הימעל, ווי די העכסטע פּאַלאַצען און הייליגקייטען, און פון די פּאַלאַצען און הייליגקייטען זאָל זיך הערען אַ זינגעריי, אַ געדרופעריי פון גליק,— אַ בשורה טובה זאָל דורכפליהען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אין גאַנצען עטליכע טריט האָב איך געדאַרפט געהן, און גאָר אַ קלייניגקייט טהון; איך געדענק אָבער נישט, וואוהין צו געהן און וואָס צו טהון!

און שרעקליך וועה טהוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטהון ווערען, אידער די אָרימע, פערשאַלטענע גאַס האַפּט זיך אויף... איך פיהל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפהאַפּען מיט אַ זינדיגען כעס, ווי אַ חיה רעה וועט זי זיך אויפהאַבען, מיט אַ בריל פון אַ קללה אויף שוימענדיגע ליפּען... און דעמאָלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימעל וועט נאָך פינסטערער ווערען, און גאָט וועט פערהאַמערן די טויערען, און מיהר נישט אַרויסלאָזען קיין מאָרגענשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין איין אייביגע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מיר געווענדט, און איך האָב אַלץ פערגעסען!

און פּלוצלינג האָב איך אונטערן שוואַרצען הימעל אַ ווייסען, שווימענדיגען פלעק דערזעהן...

פון מזרח־זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב.

עס איז אַ ווייסע טויב געוועזען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזעהן, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפ'ן האַלז, און זי שטעלט מיר אַקעגען דעם שניי־ווייסען האַלז, איך זאָל דאָס בריוועלע צונעמען.

און איך האָב אויפגעבונדען דאָס רויטע שנירעלע פון ווייסען האַלז, און דאָס בריוועלע גענומען, נאָר לעזען האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פינסטער געוועזען!

נאָר אין דערזעלבער רגע, האָט מיר גלייך איבער'ן קאָפּ אויפגעפלאַמט אַ שטערן אויפ'ן הימעל, און האָט מיר דאָס בריוועלע בעשיינט..

דבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטהעם צוהאַפּען.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען.... עס איז געשטאַנען, אַז איך... אין, איך — הייבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל איך דיר זאָגען. וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מוהמעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביזט נישט יואב דעם רשע'ס טאָכטער, אַז דו ביזט אַ בת־מלכה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פערטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט ענטלויפען פון דער הייל

צוריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע, יואב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלען אויך אויף דער סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערען פון גלות און צוריק קריינען זיך פאַר מלך! דעמאָלט — איז געשטאַנען — זאָלסט דו אָננעמען שלמה'ן ביי דער האַנד און צופיהרען צו דער געשטאָרבענער מלכה'ס, עליה־השלום, פּאָרטרעט, און וויזען, צו וועמען דו ביזט עהנליך!...

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערען בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס ברייוועלע אויף פּיק־פּיצלעך צעריסען און אויפ'ן ווינד פערזייעט... זיי זענען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צו־פלויגען...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף געהן, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טהון, איז נישט אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ אַרויפצולעגען.... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגיץ אַנדערש, האָטש וואו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און אַ צונד?

ווי אַ רויז האָט אויפגעפלאַמט דבורה'ס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיגע ליפּען.

— וואַרט, אַביסעל שפּעטער; דערצעהל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשעהן?

— ווייטער? די טויב איז אַוועקגעפלויגען; און דער שטערן האָט זיך אַראָבגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פריידע — שטעה אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטעס קאַפּיטעל.

שופר בלאָזען. — אחשורוש'עס סעודה. — הוש! הוש!
געה וועקען!

אין דער לופט האָט זיך געפיהלט אַ הויך פון פריהלינג. נאָר דער

גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אין גאַנצען מיט שניי בעדעקט. די ביימער זעהען אוים ווי אומגעקעהרטע טראָלבען מיט ווייסע בלימעלעך, און אויפ'ן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכען דער וואַלד איז אויסגעבעט, בליצען אַקעגען דער אויפגעהענדיגער זון מיליאַרדען שנייענע בריליאַנטען.

די אַלטע כשוף־מאַכערין מיט דבורה'ן זענען אַרויסגעקומען פון דער הייל, און דער אַלטער אויפ'ן האַלז הענגט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָלדענער קייט.

זי האָט זיך אָבגעשטעלט, גענומען דעם שופר צום מויל.

תקיעה!

דער קלאַנג פון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פיהלט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער איהרע פיס פון טויזענדער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפענדיגע סאַרנעס געוועקט, און פון אַלע עקען פון וואַלד לויפען זיי זיך צוזאַמען, און שטעלען זיך אוים אַ שורה, דער כשוף־מאַכערין צו דער רעכטער האַנד.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כשוף־מאַכערין בעגריסט זיי מיט אַ פרעהליכען „גוט־מאָרגען", און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפערן אידר מיט אַ פרעהליכען: „גוט יאָהר!"

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל.

תרועה!

עס פערקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיגע פעלכלעך, פון אַלע עקען פון וואַלד, לויפען זיך צוזאַמען אויפגעוועקטע הירשען, און שטעלען זיך אוים אַ שורה, אַקעגען די סאַרנעס, דער כשוף־מאַכרין צו דער לינקער האַנד!

— גוט מאָרגען, הירשען!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

או [צום דריטען מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל, צום דריטען מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע ביימער הייבען אָן לייכט צו ציטערן, איבער'ן גאַנצען וואַלד וואַרפען זיך אויף קופקעלעך שניי, און ס'שפּרינגען היה'לעך אַרוים, — אַ געלויפעריי, אַ געיאָגעריי אין וואַלד, — האַלב־פערשלאָפענע וועווערקעס, קעניגלעך, האָזען, און העזעלעך, און פיקסלעך קליינע און געלע, און נאָך אַלערליי קליינוואַרג פון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסען, מיט עלפענביינערנע און זילבערנע הערנ־

דלעך קומען אָנצולויפען, און שטעלען זיך אויס אויפ'ן פראָנט, אַקעגען דער כשוף־מאַכערין.

— גוט מאָרגען, היה'לעך!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

און צום פיערטען, צום לעצטען מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַרפער קלינגט עס אין דער הייך, און אונטערן הימעל, פון אַלע עקען פון דער וועלט, בעווייזען זיך שווימענדיגע שוואַרצע, ווייסע און פאַרביגע פלעקען, און עס הערט זיך אַ געררויש, אַ געזשומעריי, אַ פליגעל־קלאַפעריי, און אַ גאַנצע המאַרע פון פליגעל און פייגעל שוועבען שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כשוף־מאַכערינס קאָפּ.

„גוט מאָרגען"— „גוט יאָהר"; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— ערשטענס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך היי־יאָהר אַזוי פריה געוועקט, אַזוי פריה צוזאַמענגערופען! איבער־אַ־יאָהר, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, וועט איהר דערפאַר לענגער רוהען, לענגער שלאָפען... דאָס מאָל מוזט איהר מיר טהון אַ טובה!

— גערן! גערן! — ווערט אַ געררופעריי פון אַלע זייטען,— וואָס דיין האַרץ נאָר גלוסט!

— איהר אַלע,— זאָגט די כשוף־מאַכערין,— איהר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליהט! איהר אַלע זאָלט אייך תיכף ומיד בעגעבען צום פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אייערע בעקאַנטע וועגען, מיט אייער קפיצת הדרך, זאָגען איהם פון מיר: „גוט מאָרגען!" און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגען אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צוויי פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציגע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע היה'לעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגעל זאָלען זיך אויפהענגען ווייסע שנורען פערל, און די ווייסע פליגעל — שוואַרצע פערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלען און טייערע שטיינער!

די אַלטע בלייבט אַ רגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורה'ן:

— וואָס וואָלסט דו געטהון, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבען דאָס גאַנצע פערמעגען?

דבורה טראַכט אַ ווײַלע און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם ווערט פערלירען, עס זאָל אויפהערען קנאה, שנאה....

— גוט, גוט, — שמייכעלט די אַלטע, — אפשר אויך אַ פּלאַן.

און ווענדענדיג זיך צו די פליגעל און היה'לעך, זאָגט זי ווייטער:

— מיט דעם אַלעם וואָלט איהר פליהען, לויפען און טרייבען צו'ם גלויבשטיינער פּאַלאַץ... דאָרט האַלט יואָב....

— דער פאַלשער יואָב,— פּאַלען היה'לעך און פליגעל אַריין אין די רייד:

— נישט אייער זאַך,— בייזערט זיך די אַלטע,— דאָרט האַלט יואָב אַ סעודה!

— און אַ סעודה,— זאָגט ווייטער די אַלטע מיט אַ וואונדערליכען שמייכעל,— ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך אַ מלכה קלויבען; די שענסטע פון דער גאַנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאָל זיין!— טופּעט די אַלטע מיט'ן פוס— זיין טאָכטער שטעהט פאַר אייך!

— עס איז נישט זיין טאָכטער!— עס ווערט אַ געוואַלדשרייי: מיר ווייסען, מיר ווייסען!

— און אַז מען ווייסט,— לאַכט די אַלטע,— איז מען קלוג, און אַז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאַכט צוריק אַיין ערנסט פּנים און זאָגט:

— און אַ סעודה וועט זיין כיד המלך! זיעבען טאָג און זיעבען נעכט אַ סעודה! טויזענדער פאַרביגע לאַנטערנען וועלען פלאַמען אין פּאַלאַץ און אין גאָרטען! טישען אָהן צאָהל וועלען זיך ברעכען אונטער דער לאַסט פון עסענוואַרג און וויינען, הונדערטער קאַפּעלען פון מוזיקאַנטען, הונדערטער כאָרען פון זינגער און שפּיעלער, וועלען זיין אין זאַלען און אַלעען צעוואָרפען.... פון גאָלדענע, עלפענביינערנע און פּערלמוטערנע שיפלעך, וואָס וועלען זיך גליטשען איבער'ן בלאָהען שפּיגעל, וועט שווימען געזאַנג, פון יעדען בלומענשטרויס וועט אַרויסקלינגען, אַרויסזינגען, אַרויסשפּיעלען....

אויבען אין הימעל וועט שווימען אַ געלע, פערשעמטע לבנה, קיין שטערן וועט מען גאָר נישט זעהן, בעהאַלטען וועלען זיי זיך פאַר קנאה....

אונטען וועלען שענערע זיין! אַלע שטערן פון גאַנץ וואונדערלאַנד,— די שענסטע פרויען פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פאַרבייגעהן פאַר'ן טראָן...

אויפ'ן טראָן וועט זיצען יואב, יואב מיט'ן אַלטען, פערשרומפּענעם פּנים, מיט פערגלעזערטע אויגען, מיט אַ ברייט געעפענט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקען, קוקען און וועלען זיך אויסקלויבען אַ מלכה...

— פוי! — ווערט אַ גערופּעריי און געפייפעריי צווישען די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איהר ברענגען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — ריהרט אייך! צעשיט אייך! צעיאָגט, און צופליהט אייך! יואב'ס יעגער קומען אָן — ווילד־פרעט דאַרף מען! זאָל אייך קיין פייל נישט טרעפען, קיין קויל נישט ריהרען! הוש! הוש!

די פליגעל און די חיה'לעך זענען פערשוואונדען געוואָרען, און די אַלטע נעמט אַרום דבורה'ן, קושט זי און זאָגט:

— אַצונד, אין גאָט'ס נאָמען, געה און וועק, ווען דו ווייסט!

דרייצעהנטעס קאַפּיטעל.

וואָס די אַלטע קראָה ווייסט און דערצעהלט.

אין די לעצטע טעג איז נישט רוהיג געווען אין גלויבשטיינער וואַלד.

קוים זענען זיך די געוועקטע חיות און געפליגעל צעלאָפען און צעפלויגען, האָבען זיך אין וואַלד גאַנצע מאַסען יעגער בעוויזען. עס איז געוואָרען אַ געשיסעריי, אַ געיאָגעריי. זיי האָבען געיאָגט און געשאָסען בעזונדער און חברות'וויז, און מען האָט אויסגעטייט פון וואַלד דעם רעשט ביסעל פעפער און פוילע, וואָס האָבען דער כשוף־מאַכערינ'ס רופען און בלאָזען אין שלאָף נישט געהערט, אָדער געהערט און איבערגעדרעהט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאָפען. — אַזעלכע האָבען דער־פאַר די יעגער געוועקט און געטייט אויף ווילדפרעט פאַר יואב'ן צו דער סעודה....

דערנאָך האָבען אָנגעהויבען די געסט צו געהן, צו רייטען און צו פאָהרען, פון אַלע זייטען פון דער מדינה, אויף אַלערליי פוהר־ווערק, מיט אַלערליי געשפּאַן.

שפּיעלער און זינגער און קונצענמאַכער — צו־פוס, אָדער אַ גאַנצע

חברה האָט זיך געשלעפּט אויף איין פוירעיש פיהרעל — אַ געהאַפּט געלעגענהייט. אויך שווערע וועגען זענען געגאַנגען, זיי האָבּען די שענסטע דאָרף־מיידלעך געפיהרט, — פרעהליכע אויגען האָבּען דורכגעבליצט, פערשיעדענפאַרבּיגע בּענדער האָבּען דורכגעווייהט, לוסטיגע ליעדער האָבּען דורכגעקלונגען, עס האָבּען זיך אויך פיעל וואָלענטען, קאָטשען, קאַרעטען געוויזען. מיט בּליצענדיגע שויבּען, מיט גאָלד און זילבּער בּעשלאָגען געשפּאַן און טייערע פערד...

עס האָבּען קיין תיה'לעך געוויהערט, עס האָבּען קיין פייגעל געזונגען און פול מיט גערויש און געזאַנג איז געוועזען דער וואַלד, און די ערד אונטער איהם האָט געציטערט אונטער די פוס־געהער, רייטער און פאָהרער...

און אַז דאָס גאַנצע גערויש איז אַריבּער קיין גלויבּשטיין, איז דער וואַלד געבּליבּען שטום, שרעקליך שטום...

צוטרעטען און צומאָרשטען איז דער שני; דורכגערעדערט, אויסגעוואָרפען — דער וואַלד.

נאָר עטליכע קראָהען זענען אויף אַ ווּיסטען בּוים געבּליבּען, און די עלטסטע פון זיי דערצעהלט די יונגערע, וואָס אין גלויבּשטיין איז געשעהן.

זי האַלט אין דער מיט ערצעהלונג:

— אַיין אונגעהויער לאַנגע שורה פון שענהייטען האָט זיך געצויגען פאַר יואָב'ס שטוהל....

לאַנגזאַם זענען זיי געגאַנגען, טריט בּיי טריט מאַרשירט, בּיי דעם קלאַנג פון אַ שטילער, זיסער, פערכשופ'טער מוזיק.

אַלע קאַפּעלען האָבּען בּיי די פענסטער פון פּאַלאַץ געשפּיעלט, אַלע כאָרען האָבּען געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבּליצט פון בּריליאַנטען און בּריליאַנטענע אויגען....

פערשיעדענפאַרבּיגע טואַלעטען האָבּען געבּלענדט....

און דער אַלטער יואב זיצט אַיינגעבּויגען מיט אַ בּלאַס פּנים און אויסגעגלאָצטע אויגען, און קוקט...

פּלוצים האָט ער דערזעהן, אַז רעכטס, נישט ווייט פון טראָן, שטעהט אַ שענער יונגער מאַן מיט אַ ווייסער טויבּ אויף איין אַקסעל. וואָס טהוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעהט זיין אייגענע טאָכטער דבורה'ן, מיט אַ העל־גלאַנצענדיגען שטערן, ווי אַ קרוין, אויפ'ן קאָפּ, נעבּען אַ יונגען־מאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגען, ווי צוויי שטערן, געקוקט. און פון פאָרענט זעהט ער — קומט אַריין שולמית....

עס איז נישט שולמית, עס איז איהר געשטאַלט געוועזען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס, אויפ'ן בעריהמטען שטיקער'ס אַקסעל; און, אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו איהם דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פערמאַטערט, גענעהנט.

און פון ווייטענס בעוויזט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות גע־קליידעט....

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָב פון שטוהל, און אויף אַלע פיער ריטשט ער זיך־צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגען פערשטאָרבען ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמית'ס געשטאַלט פערשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייסע ליפּען צו'ם זוים פון איהר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אוים ליעבשאַפט צו דיר געטהון... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!"

— דער אַלטער נאַר! — רופען די יונגערע קראָהען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבערהאַקען און דערצעהלט ווייטער:

— אין דער זעלבער רגע איז די וואונדערליכע זאַך געשעהן.

שולמית און די ווייסע טויב האָבען זיך צוריק מיט די געשטאַלטען פערביטען.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם בעריהמטען שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איהר געשטאַלט געטווישט, און יואָב, פערדולט און משוגע פאַר תאוה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פערשטאָרבען ווייב דערזעהן, אין תכריכים איז זי פאַר איהם געשטאַנען, און אַ וויים־טויטע האַנד איהם אויפ'ן קאָפּ געלעגט....

און אין דער זעלבער רגע האָבען זיך געעפענט דריי טהירען, פון פאָרענט, רעכטס און לינקס...

פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען רעכטס; פיער ווייסע בע־רען האָבען געטראָגען פיער גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער חופּה מיט פּערל און ברילליאַנטען געשטיקט, און האָבען זיך נעבען דעם בעריהמטען שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופּה גענומען.

און פּונקט אַזוינע פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען לינקס,

און האָבען אויך אונטער אַזאַ חופּה געגומען די צווייטע פּאָר, דבורה'ן, יואָב'ס טאָכטער, מיט'ן ליכטיגען שטערן אויפ'ן קאָפּ, און דעם יונגען מאַן מיט די שטערנשטראַהלענדיגע אויגען...

און פון פאָרענט זענען אַריינגעפלויגען פיער שוואַרצע, שרעקליך שוואַרצע קראָהען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופּה און האָבען זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָב'ס און זיין ווייב'ס קאָפּ...

און אונזער מוהמע האָט זיך אויך בעוויזען...

אונזער אַלטע מוהמע מיט די ווייסע האָר, ברענעדיגע אויגען און מיט'ן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך בעוויזען אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימעל — אַ שוואַרץ-שטריימעל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַהלען — ער וועט ביי די רויטע חופּות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטהון —

שברים האָט זי געבלאָזען...

און ביים בלאָזען האָבען זיך די פיער שדים אין געשטאַלט פון קראָהען מיט דער שוואַרצער חופּה אויפגעהויבען און אַרויסגעפלויגען מיט יואָב'ן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָך אַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופּה צוזאַמען....

און אינ'ם פליהען איז אַראָבגעפאַלען די קרוין פון יואָב'ס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבען-און-צוואַנציגסטענס פיס....

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופּות האָט זיך אָנגעהויבען...

און באַלד דערנאָך האָבען זיך אונזערע חיות און עופות בעוויזען און האָבען דעם קאַרליק'ס אוצרות דבורה'ן צו די פיס געלעגט.

— דאָס איז זיין נדן! האָבען זיי געזאָגט.

— אויפ'ן אָרט פון דער מלוכה — זאָגען די יונגע קראָהען און פרעגען:

— און ווייטער וואָס איז געשעהן?

נאָר די אַלטע קראָה רופט צו זיי שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל געררויש איז געוואָרען אין וואַלד, שטילע טריט האָבען זיך געהערט.

אַ חברה קליינע, גאָר קליינע מענשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטעל מיט בריליאַנטען-בליצענדיגע אַראָבגעלאָזטע עקען, מיט קליינע זילבער-בליצענדיגע שטריימלעך, און מיט אויגען, וואָס האָבען אַלעס איבערגעבליצט, האָט זיך בעוויזען אין וואַלד,

און האָבען רוהיג און שטיל דורכמאַרשירט.

די קראָהען האָבען זיי נאָכגעקוקט ביז זיי זענען פערשוואונדען געוואָרען.

— וואָס איז דאָס? פרעגען די יונגע קראָהען ביי דער אַלטער.

— די אַלטע זאָגט זיי:

איך וויים און וועל אייך זאָגען:

דאָס איז אַ דעלעגאַציע, וואָס די קאַרליקעס שיקען אַרוים צו שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען.

זיי, די מענשען מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילען שלום מאַכען מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אַהער האָבען זיי עס נישט געפּרובט?

— בא! זיי ווייסען, אַז שאַפען, האָבען ביז איצט געקאָנט נאָר גרויסע גופים און קליינע נשמות, וועלכע האָבען ביז אַהער ליעב געהאַט מלחמה צו האַלטען; יעדער נצחון איז געוועזען אַ נייער בריליאַנט אין דער קרוין אויף זייער קאָפּ...

שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פיהרען... ער האָט גלות געליטען, אויך ביי אַ קאַרליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערען און פערשטעהן...

— פאַר וואָס האָבען זיי נישט געפּרובט ביי שלמה דעם ערשטען?

ער האָט אויך קיין מלחמות נישט געפיהרט און איז אַ חכם געוועזען....

— ביי איהם זענען זיי טאַקי דריי מאָל געוועזען און נ י ש ט געטראָפען...

ער האָט אַלע דריי מאָל צו זיי קיין צייט נישט געהאַט.

דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיך פרעה'ס טאָכטער פאַר'ן טויזענדסטען ווייב געבראַכט און האָט זיך איהר צוליעב, ז' צו דערפרעהען, אויף אַ גאַנץ יאָהר פון דער מלוכה אָבגערוקט...

דאָס צווייטע מאָל — האָט מען איהם אַ שטאַל מיט פערד פון מצרים געבראַכט... האָט ער נאָך ווייניגער צייט געהאַט, און דער עולם אין ירושלים האָט זיך דערווייל לוסטיג געמאַכט איבער די קליינע מענשעלעך!

צו'ם דריטען מאָל האָבען זיי נאָך ערגערע געטראָפען! די מלכה־שבא איז געוועזען צו גאַסט!

עס איז, זעהט אוים, אַ הימעל־זאַך געוועזען! מען האָט דאָרט קיין שלום נישט געוואָלט, און די קאַרליקעס האָבען אָנגעהויבען גאָר אין גאַנצען מסופק צו זיין, צי איז ער טאַקי, דער שלמה, אַזאַ חכם: מאַלע וואָס אַ וועלט זאָגט!

די אַלטע קראָה פערשוויינט און פיקט זיך אין עק שטאַרק פערקלערט.
— און היינט, — פרעגען די יונגע — וועלען זיי פועל'ען?
— ווער ווייסט? — דער הינטיגער שלמה איז עהרליך און גוט... דער בעריהמטער קינסטלער איז זיין איידעם, דבורה'ס מאַן מיט די שטערנ־ליכטיגע אויגען זאָל ווערען מישנה למלך...
זי פערטראַכט זיך ווייטער און פיקט זיך אין עק.

ענדע